

múzeumcafé

66

transzfer
műszaki örökség

Többször vállaltuk már, hogy a lapszám fő témájának kijelölésével adósságunkat törlesztjük: olyan múzeumi területet vagy problémát helyezünk előtérbe, amely a megérdemeltnél kevesebb felületet kapott a *MúzeumCafé* korábbi évfolyamaiban. Most ugyanakkor olyan témát választottunk, amely a teljes hazai múzeumi és múzeumirányítási rendszerben háttérbe szorul, a „mostohagyerek”, ahogy lapunk egyik interjújában elhangzik. Miközben a nemzetközi trendek azt mutatják, hogy erőteljesen növekszik a műszaki és közlekedési múzeumok látogatottsága – egyre nagyobb szerepet betöltve egy-egy világváros múzeumi rendszerében. Ennek oka, hogy – és ez szintén szóba kerül az említett interjúban – a műszaki és közlekedési múzeumok álltak az élére annak a modernizációs folyamatnak, amelyik egyébként nem mindig válik a szakma dicsőségére: annyira látogatóbarát, interaktív és digitális, hogy a használattól féltett műtárgyak egész egyszerűen eltűnnek belőle. Rossz példák persze minden területen akadnak, de itt különösen nehéz a helyes arányt megtalálni, hogy ne legyen „játsszóház” vagy „csodák palotája” a közgyűjteményből, hogy egy gyereknek módja legyen megismerni és megtanulni tisztelni az ipari és műszaki örökség emlékeit, és – ha áttérünk a hazai viszonyokra – tanulja meg időben a Ganz, az Ikarus vagy a Weiss Manfréd nevet. Tudjon arról: itt egykor virágzott a hajógyártás, a világ közlekedéstervezésének élvonalába tartozott Budapest, itt indult el a kontinens első földalatti vasútja, és hogy a világ szomorúbb és kevesebb lenne Asbóth Oszkár, Urbach László, Rubik Ernő (mindkettő!) nélkül. Egy olyan pillanatban választottuk a lapszám vezérfonalának a közlekedési és műszaki muzeológiát, amikor zajlik a vonatkozó hazai intézményrendszer újragondolása. Remélhetőleg hamar „rákényszerülünk”, hogy ismét nagyobb felületet biztosítsunk a témának, ha elkészül a közlekedéstörténeti kiállítás az egykori Északi Járműjavító helyén, az Innováció Háza pedig Városliget északi végében.

tartalom

- 7 *hírek* (Magyar Katalin)
- 17 *kalendárium* (Berényi Marianna)
- 25 *szemle*
- 27 Gréczi Emőke
REÁLTUDOMÁNYOK, HUMÁN MEGKÖZELÍTÉSSEL
- 33 Zászkaliczky Anna Eszter
DIGITÁLIS ETNOGRÁFIA, QR-KÓD, KITERJESZTETT VALÓSÁG
- 39 *módszertan*
- 41 Csala Ildikó
KÉT MŰHELYMUNKA
- 49 *transzfer*
- 51 Zsigmond Gábor
A REPÜLŐGÉPSKANZENTÓL AZ AEROPARKIG
- 61 Vitézy Dávid–Zsigmond Gábor
ÚJ KÖZLEKEDÉSI MÚZEUM
- 71 Kutor László
TECHNIKAI DINOSZAURUSZOK
- 83 Németh István
TALÁLÉKONY HOLLANDOK
- 99 Berényi Marianna–Schneider József
MÚZEUM-E AZ AUTÓMÚZEUM?
- 151 Kovács Dániel
MÚZEUM A REPÜLŐGÉP ALATT
- 163 Kate Steiner
A JÖVŐ ÖSZTÖNZÉSE

- 169 Pieter Jonckers
A 4P ÉS A 4E A BRÜSSZELI VASÚTI MÚZEUM MŰKÖDÉSÉBEN
- 175 Dragan Traian
KISCELLI NYOMDA
- 185 *kutatás*
- 187 Basics Beatrix
PUSZTULÁSRA ÍTÉLT KÉPCSARNOKOK
- 205 Nagy László
JELLEN, WANDRASKÓ, PÁL
- 223 *múzeumnegyed*
- 225 Basics Beatrix
A THORMA JÁNOS MÚZEUM ÉS A BAY-GYŰJTEMÉNY
- 233 *kiállítás*
- 235 Regős Csilla
MINTHA ÉLNE
- 247 *múzeumőr*
- 249 Gréczi Emőke
„A MŰSZAKI MUZEOLÓGIA A SZAKMA MOSTOHAGYEREKE”
– KÓCZIÁNNÉ SZENTPÉTERI ERZSÉBET
- 259 Karácsony Ágnes
„LEMONDANI A TUDÁS MONOPÓLIUMÁNAK ILLÚZIÓJÁRÓL”
– KÖCZE LÁSZLÓ
- 275 *summary*

hírek

A Pulszky Társaság különdíjával jutalmazott Arany 200 busz enteriőrje
Petőfi Irodalmi Múzeum

ÁTADTÁK A PULSZKY TÁRSASÁG DÍJAIT

¶ A Pulszky Károly-díjat idén megosztva Vas Zoltán, a Magyar Természettudományi Múzeum munkatársa és Szabó Attila színháztörténész, az OSZMI igazgatóhelyettese kapta. A Pulszky Ferenc-díjat Füköhl Leventének, a gyöngyösi Mátra Múzeum volt igazgatójának ítélte a társaság választmánya. Éri István-díjat vehetett át Vásárhelyi Tamás, a társaság alelnöke. A Pulszky Társaság – Magyar Múzeumi Egyesület bírálóbizottsága döntése szerint a kiskunhalasi Thorma János Múzeum lett az év múzeuma, az év kiállítása pedig a Soproni Múzeum új kiállítóhelye, a Macskakő Gyermekmúzeum és közösségi tér állandó tárlata. Különdíjjal jutalmazták az Evangélikus Országos Gyűjtemény – Evangélikus Országos Múzeumot, a Petőfi Irodalmi Múzeum Arany 200 busz országjáró kiállítását és a Szabadtéri Néprajzi Múzeum *Hé 67! A világ, amelyben a múzeum született* című időszaki kiállítását. Elismerő oklevélben részesült a Hatvany Lajos Muzeális Gyűjtemény, a Sziklakórház Atombunker Múzeum, a Völgységi Múzeum, valamint a hajdúnánási Móricz Pál Városi Könyvtár és Helytörténeti Gyűjtemény *Megtalált bőrröndök* című időszaki kiállítása; oklevelet kapott a debreceni Szabó Magda Emlékház *Én az életet kaptam itt* című állandó kiállítása, a szegedi Móra Ferenc Múzeum *Páratlanok – A szegedi papucs története* című időszaki kiállítása és a szentendrei

Ferenczy Múzeumi Centrum *Ezüstkor. Szentendre századfordító évtizedei, a modern város kezdetei (1870–1920)* című időszaki kiállítása. (magyarmuzeumok.hu)

ELHUNYTAKRA EMLÉKEZÜNK

¶ 94 éves korában elhunyt Csongor Barnabás sinológus, műfordító, az ELTE Bölcsészettudományi Kar Kelet-ázsiai Tanszékének nyugalmazott docense, aki 1948–1949-ben a Hopp Ferenc Kelet-Ázsiai Művészeti Múzeum munkatársa volt. Áldozatos munkájának köszönhetjük a klasszikus kínai irodalom remekeinek több fordítását.

¶ 75 éves korában elhunyt F. Dózsa Katalin művészettörténész, muzeológus, egyetemi tanár és divattörténész, a Budapesti Divatiskola alapítója. 1970–71-ben a Pesterzsébeti Múzeum munkatársa, 1971 és 1994 között a Magyar Nemzeti Múzeum Textilgyűjteményének muzeológusa, majd gyűjteményvezetője volt. 1994-től tíz évig a Budapesti Történeti Múzeum főigazgató-helyettese, majd címzetes főigazgató-helyettese. Munkásságát a Magyar Köztársasági Érdemrend lovagkeresztje kitüntetéssel és Pulszky Ferenc-díjjal ismerték el.

¶ Életének 75. évében elhunyt Král Éva festő- és grafikusművész, festőrestaurátor. A pápai Esterházy-kastélyban végzett restaurátori munkája kapcsán Pápa városa 1989-ben – Magyarországon először – Europa Nostra díjat kapott.

Az általa restaurált falképeket, freskókat, festményeket sok templomban s világi épületben megcsodálhatjuk; 2012-től csaknem hat évig a Boldog Gizella Főegyházmegyei Gyűjtemény restaurátora, műtárgykezelője volt.

¶ Életének 78. évében elhunyt Király Nina Jászai Mari-díjas dramaturg, színháztörténész, 1993 és 1999 között az Országos Színháztörténeti Múzeum és Intézet egykori igazgatója. Tanított az ELTE-n és Lengyelországban; Tadeusz Kantor és Anatolij Vasziljev munkatársa volt, lengyel, orosz és magyar társulatok tudhatták munkatársuknak, számos együttműködés katalizátoraként működött. (MC)

DÍJAZOTT MÚZEUMOK ÉS MUNKATÁRSAK

¶ A Ludwig Kortárs Művészeti Múzeum szerepel a világ száz legjelentősebb modern és kortárs művészeti intézményét felsoroló *ArtFacts*. Net toplistáján – egyedülként az egész kelet-európai régióból. A berlini székhelyű portál a világ egyik legnagyobb internetes adatbázisa, amely a művészekről, kiállításokról és intézményekről gyűjt aktuális információkat és készít elemzéseket.

¶ A Szép Magyar Könyv verseny díjazottjai közt ott találjuk a Déri Múzeum kötetét (Tar Sándor: *Tájékoztató*), a Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria katalógusát (Petrányi Zsolt [szerk.]: *Keretek között – A hatvanas évek művészete Magyarországon 1958–1968*) és a Hopp Ferenc Kelet-ázsiai Művészeti Múzeum könyvét (Hársvölgyi Virág: *Kína*). A Magyar Tudományos Akadémia Opus Mirabile díját nyerte el az esztergomi Keresztény Múzeum

online katalógusa, amely a gyűjtemény középkori tárgyait mutatja be. Két elismerést is kaptak a Kieselbach Galéria kötetei: Molnos Péter *Elveszett örökség* című könyve és a Rieder Gábor által szerkesztett *Pokoli aranykor*.

¶ A Magyar Katolikus Püspöki Konferencia Pro Cultura Christiana-díjat adományozott Varga Dezsőnek, az esztergomi Keresztény Múzeum restaurátorának több mint fél évszázados munkájáért.

¶ Kiskunfélegyházán Petőfi Emlékérem kitüntető díjat kapott Mészáros Márta néprajzos muzeológus, múzeumigazgató a város kulturális és muzeális értékeit gyarapító tevékenységéért, a Petőfi-kultusz helyi és határon átívelő terjesztéséért.

¶ A kecskeméti Közgyűlés Somogyvári Ágnes régészt, főmuzeológust, a Kecskeméti Katona József Múzeum Gyűjteményi Osztályának vezetőjét csaknem négy évtizedes munkája elismeréseként a Kecskemét Közművelődéséért díjjal tüntette ki. (MC)

MEGÚJULT MÚZEUMI LÉTESÍTMÉNYEK

¶ Megnyílt a zalaegerszegi Göcseji Múzeum látványraktára, amely a történeti, iparművészeti, régészeti és játéktár érdekességeit, ritkaságait mutatja be. Megújult a békéscsabai Szlovák Tájház, kijavították a leomló falrészeket, meszeltek, mázoltak, letisztították és restaurálták a kiállított tárgyakat. Budaörsön felújították a Jakob Bleyerről elnevezett német nemzetiségi múzeumot, amelyben látványraktárat is létrehoztak. Rendbe hozták a múzeumkertet – ahol fedett kiállítótér is helyet kapott –, valamint a sváb borospincét.

Megnyílt a megújult Népművészeti Tájház Hódmezővásárhelyen. A baleset- és életveszélyessé vált épület rendbehozatalához a helyiek is hozzájárultak adományaikkal. (MC)

VARÁNUSZ ÉS ŐSKROKODIL A TERMÉSZETTUDOMÁNYI MÚZEUMBAN

¶ Hosszas tárgyalások után, kivételes lehetőségként megkapta Indonéziától a Magyar Természettudományi Múzeum a Nyíregyházán elpusztult két komodói varánuszt preparálás és kiállítás céljából. A hulló Indonézia nemzeti szimbóluma és tulajdona, kizárólag az ország engedélyével tartható a világ bármely állatkertjében. A múzeum ugyanakkor már ki is állította a Magyarosuchus fitosi nevet kapott gerescei őskrokodil 180 millió éves maradványait, amelyek tudományos feldolgozása és publikálása a közelmúltban történt. (nhmus.hu)

GYARAPODÓ KÖZGYŰJTEMÉNYEINK

¶ Az Országos Széchényi Könyvtár fogadott be egy, az '56-os forradalom alatt a tűzvészből kiemenekített különleges Mikes Kelemen-kötetet az Egyesült Államokból: a *Levelek Törökországból* díszes, bőrkötéses kiadása (1895) a Lions Klub közvetítésével került vissza Magyarországra. Az OSZK viszont visszaadott a Budai Ferences Rendház Könyvtárának egy ősnymtatványt, amelyet a ferencesek őriztek az ötvenes évekig, majd nemzeti könyvtárunk pánccsaszekrényébe került. Bethlen István gróf miniszterelnök Milánóban élő dédunokája fotográfiákat, iratokat, Bethlen Istvánnak

Kaposvár városa által adott finom mívű díszpolgári oklevelét, továbbá a néhai miniszterelnökről készült két rajzot ajándékozott a Nemzeti Múzeumnak. Kocsis Imre makói születésű kortárs festőművész négy képzőművészeti alkotásával gyarapodott a József Attila Múzeum gyűjteménye. A képeket az NKA pályázatán elnyert forrásból sikerült megvenni. Vissza került a gyulai Almásy-kastélyba egy hét festményből és három grafikából álló gyűjtemény. A művek valamikor a kétegyházi Almásyak birtokában voltak, s eddig a békéscsabai Munkácsy Mihály Múzeum őrizte azokat. (MC)

„OTTHON” A SEUSO-KINCS

¶ A késői római császárkor egyik jelentős kincslelete féléves vidéki vándorkiállítását követően végleges őrzési helyén, a Magyar Nemzeti Múzeumban látható. Újdonság, hogy az ezüstedények mellett az a rézüst is helyet kapott, amelyben a kincsleletet egykor elrejtették, az ezüstedények pedig már összeillesztve, eredeti szépségükben várják a látogatókat. Néhány hónap múlva a Seuso-kincs tárgyai átkerülnek állandó kiállításuk terébe, ahol a korszak más, pannóniai lelőhelyű luxustárgyai és a kőszárhegyi ezüstállvány kíséretében lehet újra megcsodálni őket. (MC)

ÚJRÁZIK A LUDWIG MÚZEUM VEZETŐJE

¶ Ismét Fabényi Juliát bízta meg a Ludwig Múzeum – Kortárs Művészeti Múzeum igazgatói teendőinek ellátásával az emberi erőforrások minisztere. Az igazgatói megbízás 2021. május 31-ig szól. (kormany.hu)

AVICOM-DÍJAS MOBILALKALMAZÁSOK

¶ Az AVICOM (ICOM International Committee for Audiovisual, New Technologies and Social Media) első díjasa lett a GuideNow által fejlesztett alkalmazás, amelyet a Nemzeti Múzeumban az *Anna – Változatok székelly asszonyorsra* című kiállításon ismerhettek meg a látogatók. Harmadik helyezett lett a Petőfi Irodalmi Múzeum pályázata, amelyet a nagyszalontai Csonkatoronyban nemrég nyílt Arany János Emlékmúzeum kiállításához fejlesztettek ki. A nyelvenként (magyar, román, angol) eltérő tartalmú extra vizuális és szöveges információk a tárlatvezetést helyettesítik. (MTI)

A „MOSSEUM” NYOMÁBAN

¶ Nyilvános online adatbázist fejlesztettek Németországban az egyik legnagyobb szabású náci műkincsrablás, a legendás Mosse-gyűjtemény feltárására. A néhai berlini lapkiadó, Rudolf Mosse (1843–1920) több ezer darabból álló műgyűjteményét elkobozták, majd elárvereztek a náci. Az örökösök által létrehozott alapítvány portálja a gyűjteményt igyekszik rekonstruálni és bemutatni, valamint megkísérli felkutatni a műtárgyak mostani helyét. Céljuk elsősorban nem a műkincsek visszaszerzése, hanem a szétszóródott művek azonosítása, kutatása, amelyben német közintézmények és múzeumok is segítséget nyújtanak. A munka során több alkotást már meg is találtak, például a bécsi Belvedere múzeumban, a New York államban fekvő Canajoharie-ban működő Arkell Múzeum gyűjteményében vagy magántulajdonban. (mari-portal.de)

ÁLLÁSFOGLALÁS A TERMÉSZETTUDOMÁNYI MÚZEUMRÓL

¶ A Magyar Tudományos Akadémia Közgyűlése felkéri a Magyar Természettudományi Múzeum fenntartásában illetékes minisztériumot egy olyan, az MTA, a múzeum, a pedagóguskar, a minisztérium és az Eszterházy Károly Egyetem felelős képviselőiből álló bizottság felállítására, amelynek feladata az MTM körül kialakult helyzet tisztázása, megnyugtató megoldások kialakítása; ezzel egyidejűleg azt kéri, hogy amíg a teljes múzeum elhelyezése múltjához, fontosságához és nemzetközi hírnevéhez méltó módon meg nem oldódik, az ott elhelyezett gyűjtemények maradjanak eredeti helyükön. (magyarmuzeumok.hu)

MEGÚJULT A HADISIR.HU

¶ A HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum honlapcsoportjának részeként – a katonakagulon.hu honlap mellett – már itt is kutathatók a második világháborús hősi halottakkal kapcsolatos információk. A híreken túl megtalálhatók itt a korabeli katonai veszteségi nyilvántartásokban szereplő, hősi halált halt katonák és hadifoglyok adatai. Ezen kívül az egykori szovjet hadifogolytáborok, illetve -temetők helyei is elérhetők az oldalon; a helyszínek térképei és GPS-koordinátái segítik a hozzátartozókat, hogy felkereshessék ezeket a helyeket. Térképes formában megtekinthetők mind a hazai, mind a határainkon kívüli hősi emlékművek, emellett arcképcsarnok mutatja be az elhunytakat. (honvedelem.hu)

JEDLIK ÁNYOS MÚZEUM SZEGEDEN

¶ Az első villanymotor megalkotója előtt tisztelegve Jedlik Ányos Elektrotechnikai Múzeumként működik tovább az elektrotechnika-történeti kiállítás, amelyet tizenöt éve a Démász és a Magyar Elektrotechnikai Egyesület Szegedi Szervezete hozott létre a Tisza-parti városban. A múzeumban hamarosan interaktív kiállítóteret alakítanak ki, amelyben bárki kipróbálhatja, mi is az az intelligens otthon, vagy miként készül az ebéd egy okoskonyhában. (MTI)

AZ ÉV EURÓPAI MÚZEUMA(I)

¶ A londoni Design Museum nyerte el az Európa Tanács által 1977-ben alapított elismerést, Az Év Európai Múzeuma díjat, amelyért idén 22 ország negyven intézménye versengett. Az indoklásban egyebek között méltatták a 2016-ban új helyszínre költözött londoni múzeum társadalmi felelősségvállalását, azt, hogy helyet teremtett a kultúrák közötti párbeszédhez. A jelöltek között két magyar múzeum is volt, a gyulai Almásy-kastély Látogatóközpont és a budapesti Sziklakórház Atombunker Múzeum. Az Európa Tanács parlamenti közgyűlésének díját a szarajevói Háborús Gyerekek Múzeumának ítelték oda; a helyi közösségekkel való együttműködést és az önkéntesek bevonását elismerő Silletto-díjat a horvátországi Betina Fahajóépítészeti Múzeum kapta; a múzeumok társadalmi szerepét „a legrendhagyóbb és legvakmerőbb módon felfogó” projektnek járó Kenneth Hudson-díjat az észtországi Tartuban lévő Észet Nemzeti Múzeum nyerte el. (orientpress.hu)

BŐVÜLT A SZÉPMŰVÉSZETI MÚZEUM GRAFIKAI ADATBÁZISA

¶ Csaknem háromezer műtárggyal – a 17. századi itáliai grafikák fejezettel – gyarapodott, és így már mintegy nyolcezer metszet érhető el a Szépművészeti Múzeum grafikai gyűjteményének online katalógusában (printsanddrawings.hu). A katalógusban sokféle módon lehet keresni: szerző(k), cím, technika, anyag, méret, feliratok, szignók, proveniencia, irodalom, leltári szám és gyűjteményrész szerint. Az adatok kiegészülhetnek a keletkezés dátumával, a tárgy állapotára történő utalással, további megjegyzéssel, a vízzel közlésével. Bizonyos adatoknál további információkat kaphatunk az erre utaló jelre irányítva a kurzort. A tárgyak fényképe jó minőségű és nagyítható. (MC)

INTERNETES NÉPZENEI ARCHÍVUM UKRAJNÁBAN

¶ Mintegy hetven faluban gyűjtött ezer dal érhető el szabadon a polyphonyproject.com oldalon, ezek egy része fordításban is olvasható. Az ukrán, magyar, angol nyelvű, folyamatosan bővülő archívumban a gyűjtések részletes leírásával kiegészítve, különböző szempontok szerint található meg: a legkorszerűbb technológiával készült felvételek közötti keresés dalszöveg, témák, motívumok, karakterek és gyűjtési adatok alapján is szűrhető, s érdekesség, hogy a többszólamú előadások szólamonként is meghallgathatók. A Both Miklós vezette gyűjtés az Ivan Honcsar Múzeum szakmai partnerségével zajlik. (karpatalja.ma)

MEGMENTIK A FÜLEKI VÁR BÁSTYÁJÁT

¶ Új funkciót kap a szlovákiai Fülek városi erődítményének több mint háromszáz éves bástyája; az Interreg határon átnyúló projektnek köszönhetően a vár utolsó bástyája információs pontként szolgálja majd a turistákat, és a létesítendő parkoló őrének munkahelye is lesz. A bástyát több mint 72 ezer euróból (több mint húszmillió forintból) eredeti állapotába állítják vissza, ahol modern információs terminál fogadja majd a látogatókat, bőséges információt nyújtva a vár és a város, valamint a környék kulturális örökségéről. A vár a közelmúltban új, kovácsoltvas kapuszerkezetet is kapott, amely Thököly Imre várbevételének állít emléket. (MTI)

VIRTUÁLIS MIGRÁCIÓS MÚZEUM NYÍLT

¶ A migráció németországi történetével foglalkozó kölni dokumentációs központ (Dokumentationszentrum und Museum über die Migration in Deutschland – DOMiD) virtuális teret hozott létre a migráció 1945 utáni németországi történetének bemutatására. A tárlat a második világháború utáni bevándorlási, kivándorlási és belső vándorlási folyamatokat tekinti át (köztük a Kelet-Közép-Európából elűzött németek történetét és a két Németország egyesülése utáni, országon belüli migrációt is). A virtuelles-migrations-museum.org című oldalon található kiállítást egy okostelefonra fejlesztett alkalmazással vagy virtuális valóság (VR-) szemüveg segítségével is be lehet járni. A három idősíkra és kilenc épületre tagolódó fiktív nagyvárosi tér

berendezéséhez ezernél is több tárgyat digitalizáltak, és több mint negyven mélyinterjút készítettek. (MTI)

MEGKERÜLTEK AZ ELRABOLT MŰKINCSEK

¶ Visszakerült Irakba az a több ezer ősi kőtábla, pecsét és egyéb értékes régészeti lelet, amely a művészeti és kézműves cikkek árusítására szakosodott oklahomai Hobby Lobby cég közbenjárásával érkezett illegálisan az Egyesült Államokba. Az áruházlánc hárommillió dollár büntetést fizet, és lemond a műtárgyakról, amelyeknek szándékosan meghamisították az eredetlevelét. Kolumbusz Kristóf az Újvilág felfedezéséről írt 1493-as levelének ritka, évekkel ezelőtt ellopott másolatait adta vissza Spanyolországban és a Vatikánban az Egyesült Államok. Az egyik dokumentumot a barcelonai Katalóniai Nemzeti Könyvtárból lopták el tizenhárom éve, az intézmény által őrzött változatról csak 2012-ben derült ki, hogy hamisítvány. A Vatikáni Könyvtár sem vette észre a cserét, nem tudni, mikor tulajdonították el az 1921 óta ott levő példányt, melynek 2017-ben jutottak a nyomára. A levélben Kolumbusz az amerikai kontinens lakóiról, növény- és állatvilágáról szerzett benyomásait osztotta meg II. Ferdinánd aragóniai királlyal és I. Izabella kasztíliai királynővel. (MTI)

KIBŐVÜLT A LONDONI MŰVÉSZETI AKADÉMIA

¶ Megalapításának kétszázötvenedik évfordulójára megújult és kibővült a Royal Academy of the Arts: a világhírű brit építész, David Chipperfield irodája által tervezett

nagyszabású átalakítás nyomán hetven százalékkal több közteret kapott az intézmény, hat új galériával, egy előadósínházzal, egy oktatási központtal, két stúdióval, új étteremmel és kávézóval. Az 56 millió fontból (húszmilliárd forint) megvalósult felújítás nyomán lehetővé válik, hogy az eddigi évi hat nagyszabású kiállítás helyett kilenc várja a látogatókat. A tíz éven át zajló munkálatok során nemcsak felújították, hanem egy fedett híddal össze is kapcsolták az intézmény két épületét. (MTI)

ONLINE RÉGÉSZETI ADATBÁZIS

- ¶ A Magyar Nemzeti Múzeum Régészeti Adatbázis új funkcióval bővült: ezentúl szabadon hozzáférhető és letölthető a *Régészeti Kutatások Magyarországon* kötetei. Az adatbázis részletes keresője is átalakult, immár lehetővé teszi, hogy különböző keresési feltételek alapján szűrjünk a kiadványokban szereplő lelőhelyekre is. (archeodatabase.hnm.hu)

TEL-AVIV ÚJ MÚZEUMA

- ¶ A németországi születésű izraeli festőről, Jacob Steinhardtról elnevezett új természet-tudományi múzeum negyvenmillió dollárból valósult meg. Az ultramodern épületben 9600 négyzetméteren, öt emeleten összesen kilenc kiállítótér található, emellett tizenkét kutatólabor is, ahol tudományos munka zajlik majd. A múzeum elsősorban Izrael élővilágát mutatja be, köztük olyan állatok maradványait is, amelyek már régen eltűntek a Közel-Keletről. Öt és fél millió darabos „kincsesládával” ez a legnagyobb múzeumi gyűjtemény Izraelben. (euronews.com)

TISZTELT SZERKESZTŐSÉG!

- ¶ A Múzeum Café legutóbbi számában Keleti Éva fotóművész fűzött kommentárt egy Baki Péterrel készült, korábbi számban megjelent interjúhoz.
- ¶ Nagy érdeklődéssel és figyelemmel olvastam Keleti Éva értékelését a Baki Péterről készült fotó kapcsán, hiszen fotóesztétikai kérdésekben kompetenciája megkérdőjelezhetetlen.
- ¶ Sajnos ez nem mondható el az olvasói levél második felében említett jogi természetű kérdésben. Azt írta ugyanis, hogy a Magyar Fotográfiai Alapítvány kuratóriuma adta át az alapítói jogokat az OTP célcsoporthoz tartozó szervezeteknek. Ahhoz azonban még a konkrét tényeket sem kell ismerni, hogy az ember tudja: ez így biztosan nem igaz. Egy alapítvány kuratóriuma ugyanis nagyon sok mindent megtehet, de éppenséggel az alapítói jogokkal kapcsolatos kérdésekben még a véleményét sem kell kikérni (amint ez a konkrét ügyben így is történt). Tehát a Keleti Éva által név szerint megnevezett öt kurátor nem tette és nem is tehetette meg azt, amit a fotóművész állít.
- ¶ Mindazonáltal most, évekkel a változások után már egyértelműen megállapítható, hogy jobb dolog nem is történhetett volna az alapítvánnyal. Így ugyanis egy ambiciózus, tenni akaró és tenni képes alapítói szervezet alakult ki, amely hosszú távon is biztosítja az alapítvány céljainak megvalósulását, amelyek a régi alapítók mellett bizony meglennének kérdésesek voltak.

Király László György

kuratóriumi elnök

Magyar Fotográfiai Alapítvány

kalendárium

No Spectators: The Art of Burning Man
Renwick Gallery, Washington

NO SPECTATORS: THE ART OF BURNING MAN • RENWICK GALLERY, WASHINGTON DC • 2019. január 21-ig • Milyen nyomot hagy egy nyári fesztivál a művészetben? A *Burning Man* a világ egyik legkreatívabb fesztiváljának tartják, ahol évente hetvenezren vesznek részt Nevada Black Rock sivatagában. A rendezvény hangulatát meghatározza a 4 és 44 fok között ingadozó hőmérséklet, a fogyasztói kultúra tagadása, a kölcsönös együttműködés, a közösségi alkotás, az erőszakmentesség és a radikális önkifejezés, melynek jegyében a gigantikus „égő ember” mellett utópisztikus installációk, szobrok, bizarre kiállítások ékelődnek a Mad Max jellegű tájba. A washingtoni Smithsonian Amerikai Művészeti Múzeum közelében működő Renwick Galéria kiállítása most azok számára is elérhetővé teszi ezeket az alkotásokat, akik egyébként nem vállalnák a fesztiválhoz tartozó szélsőséges körülményeket. Mivel az intézmény kortárs művészeti eseményként is kiemelkedő jelentőségűnek tartja a *Burning Man*-t, az extrém installációkat bemutató kiállításával életre kelti a kulturális mozgalom kreatív szellemét, mindezt csaknem a Fehér Ház szomszédságában!

BALATONI NYÁR. ÍRÓFÉNYKÉPEK AZ 1950-ES, 60-AS, 70-ES ÉVEKBEN • PETŐFI IRODALMI MÚZEUM • szeptember 16-ig • Talán nem meglepő, hogy vakációjuk idején a magyar írók sem tettek mást, mint mások: fürödtek, napoztak, horgásztak, vitorláztak, kirándultak, társaséletet éltek a Balaton partján. Időt szántak a családjukra. Néhányan azért a nyaralás egy részét is írással töltötték. Ottlik Géza vagy Nagy László evezőtúrái, Juhász Ferenc hátasa, ahogyan Mészöly Miklós, Örkény István, Déry Tibor, Sarkadi Imre vitorlásélete és Németh László szódája fényképen varázsolja elénk az 50-es, 60-as, 70-es éveket. A tárlat több mint száz képet vonultat fel, köztük ismeretlen, eddig be nem mutatott balatoni fotográfiákat a múzeum fotóarchívumának gyűjteményéből és családi albumok mélyéről. A fotók mellett az írók, költők Balatonhoz kötődő műveiből vett idézetek is olvashatók, ezekben a tájnak, a napsütésnek, a víznek, az itt szerzett élményeiknek, összességében a balatoni nyaraknak állítanak emléket.

ÉVMILLIÓK URAI – ÉLETHŰ DINÓK AMERIKÁBÓL • MÓRA FERENC MÚZEUM, SZEGED • 2019. január 10-ig • A nyár közepétől életnagyságú, 15-20 méteres dinoszauruszok lepik el a szegedi múzeum valamennyi szintjét. A közönség élethű másolatokat nézhet, köztük egy T. rex csontvázát. A tárlaton a mozgó „dinórobotok” mellett méretarányos csontváz-rekonstrukciók, eredeti fossziliák is láthatók. Emellett interaktív elemekkel, játékokkal is várja a gyermekeket és a felnőtteket a szegedi múzeum.

TOLONGÓ IDŐK • **MAGYAR NEMZETI MÚZEUM** • augusztus 26-ig • A plakát a modern nagyvárosi társadalom üzenőfala. Az MNM időszaki kiállítása azt mutatja be saját gyűjteménye segítségével, hogy a fejlődés bővületében élő modern magyar társadalom mit láthatott – 1890 és 1989 között – ezen az üzenőfalon: újdonságokról, lehetőségekről, szükség- vagy kényszerhelyzetekről. A múzeum a magyar plakátművészet alkotásai mellett a politika- és társadalomtörténet tájékoztató, irányító, politikai és társadalmi közbeszédet érintő hirdetményeit, falragaszait, plakátjait gyűjti. Az időszaki kiállítás ebből válogatva három tömegkommunikációs témát villant fel a grafikai plakát első száz évéből: a gazdaság, kereskedelem és ellátás hirdetményei után a szabadidő eltöltésére és szórakozásra hívó hirdetményekkel, végül pedig a tömeg és hatalom „plakátnyelvét”, azt, hogyan szólította meg és hogyan ábrázolta a plakát a sokaságot, az ország népét, a nemzetet, vagy annak egy – vélt vagy valós – részét.

KÉP ÉS ÖLTÖZET – 19. SZÁZADI DIVATLAPOK A JANUS PANNONIUS MÚZEUM GYŰJTEMÉNYÉBŐL • **MODERN MAGYAR KÉPTÁR, PÉCS** • augusztus vége • A tárlaton festmények és korabeli divatlapok színes illusztrációi láthatók, amelyek a 19. századi magyar öltözködés történetét mutatják be az 1830-as évektől a század végéig olyan reprezentatív lapok mellékleteivel, mint a *Rajzolatok*, a *Nefejejts*, a *Magyar Bazár* vagy a *Divat Szalon*. A divatlapok ebben a korszakban többretegű kulturális funkcióval rendelkeztek, s az öltözködési divatok mellett a könnyed, olvasmányos ismeretterjesztés hangnemében a magyar irodalmi műveltség, valamint a nemzeti identitás erősítésének is fórumai voltak. Ezeknek a sajtótermékeknek a közönsége az a polgárság, amely egyéniségének és társadalmi helyzetének kifejezésére a ruhaviselet és a műveltség divatjának változó és változatos termékeiből válogathatott. A kiállításban legalább olyan fontos szerepet kap a társadalmi térben több ráérő idővel rendelkező olvasó nő, mint maga a magyaros öltözködés jelrendszere.

DESIGN AH! • **AZ INNOVÁCIÓ ÉS A FEJLŐDŐ TUDOMÁNYOK NEMZETI MÚZEUMA (MIRAikan), TOKIÓ** • október 18-ig • A japán kiállítás lehetővé teszi a látogatók számára, hogy megtapasztalják a tervezés mechanizmusát, a tervező látásmódját. Az interaktív, öt érzékszervre épülő kiállításon az is kiderül, miért fontos mindez a tudomány és a technológia szempontjából. A tárlaton olyan egységek segítik a tervezésorientált gondolkodási folyamatot, mint a megfigyelés, az osztályozás vagy a rekonstrukció, mindezt sokszor a hétköznapi élet kérdései között. A „design” kifejezést sem csupán a formatervezés szinonimájaként használják. A látogató megérti, hogy a tervezés a tárgy megfigyelésének és elemzésének folyamata, majd az eredmény figyelembevétele után a különböző lehetőségek feltárása vezet a megoldáshoz. A „design” és a „designorientált gondolkodás” fontos eszközt jelenthet az összetett társadalmak kölcsönös megértésből fakadó, az új rendszerek létrehozásáért és az emberek sokféleségének megőrzéséért folytatott, együttműködésen alapuló küzdelméhez. A múzeum célja nem kevesebb, mint elvetni közös jövőnk magját az új gondolkodásmód bemutatásával.

GELIEBT. GEBRAUCHT. GEHASST. DIE DEUTSCHEN UND IHRE AUTOS (SZERETETT. HASZNÁLT. GYŰLÖLT. A NÉMETEK ÉS AZ AUTÓIK) • DREZDAI KÖZLEKEDÉSI MÚZEUM • 2019. január 6-ig • Nem elég, hogy az autók a legfontosabb közlekedési eszközök Németországban, feltűzelik az érzelmeket, kifejezik a szabadságot, a dinamizmust, jelzik tulajdonosuk hatalmát és életmódját. Az olyan kultuszautók, mint a Trabant vagy a VW Bogár egyúttal a német történelem motorizált emlékei is. „Németország kedvenc gyermeke” ugyanakkor a gazdaság meghatározó tényezője, a gyárak, szervizek és kereskedők százezreknek adnak munkát, miközben az autók is felelősek a környezeti károkért, a közlekedési dugóktól el lehetetlenült városi életért. A Drezdai Közlekedési Múzeum vállalkozott arra, hogy járműveken, filmekben, plakátokon és dokumentumokon keresztül bemutassa az autó társadalmi és kulturális jelentőségét, nem feledkezve meg a háttérben zajló gazdasági és politikai folyamatokról sem.

FRIDA KAHLO. REMEKMŰVEK A MEXIKÓVÁROSI MUSEO DOLORES OLMEDÓ-BÓL • MAGYAR NEMZETI GALÉRIA, C ÉPÜLET • november 4-ig • A 20. század talán legmeghatározóbb női művésze, a mára ikonná vált Frida Kahlónak az alkotásai kétségtelenül meghatározzák a szezon kiállítás kínálatát Budapesten. A mexikóvárosi Museo Dolores Olmedo, valamint más jelentős mexikói gyűjtemények jóvoltából több mint harminc festmény és grafika érkezett Budapestre. A válogatás – amelyben a művész védjegyévé vált önarcképei mellett szerepelnek olyan jelentős művek is, mint az első vászonfestményeinek egyike 1927-ből, valamint életrajzi ihletésű képek, portrék, szimbolikus tartalommal telített alkotások, rajzok, illetve fotók – betekintést enged Frida Kahlo szuggesztív, ám testi és lelki gyötrelmekkel teli belső világába és az általa megélt és újrateremtett, mitikus valóságba.

MIT VÁSÁROLT JUCIKA? NŐK A SZOCIALISTA REKLÁMBAN • MAGYAR KERESKEDELMI ÉS VENDÉGLÁTÓIPARI MÚZEUM • november 4-ig • A kiállítás a szocializmus időszakának (1947–1989) rekláméletét idézi föl, valamint az ebből kiolvasható női ideálkép, szerepkör változásait. A tárlat a reklám fejlődésének folyamatosságát és dinamikáját mutatja be, mindeközben feltárulnak a szocialista kereskedelmi plakátok készítésének „kulisszatitkai”, felcsendülnek a mozgóképes hirdetések közismert szlogenjei és dalai. A szocialista reklámtörténet általános ismertetésén túl a kiállítás tárgyalja azt is: mindebben milyen szerep jutott a nőknek az egyes időszakokban, és a nőket ábrázoló reklámok milyen társadalmi szerepek lenyomatai. A látogatók választ kapnak arra, „mi mindent vásárolt Jucika”, Pusztai Pál grafikusnak a Ludas Matyiban több évtizeden át megjelentetett figurája, az akkori modern nő karikatúrája.

A FIRENZEI KÍSÉRLET • PALAZZO STROZZI, FIRENZE • augusztus 26-ig • Az áprilisban indult helyspecifikus projekt szokatlan színfolt Firenze művészeti életében. Carsten Höller német művész, aki a Tate Modern termében már 2006-ban felállított egy óriáscsúszdát, most Stefano Mancuso neurobiológussal és Arturo Galansino kurátorral fogott össze, hogy

Olaszországban mutasson be egy olyan projektet, amely egyesíti a művészetet és a tudományt, a kettő közötti interakció révén pedig új eredmények, élmények születhetnek. A projekt első részeként a Palazzo Strozzi belső udvarában felépült egy húsz méter magas csúszda, ahonnan minden héten egy-egy véletlenszerűen kiválasztott látogató csúszhat le, kezében egy tő növendék babbal. Mivel a tudományos kísérlet során a növények és az ember kapcsolatát vizsgálják, kutatók elemzik, milyen hatással van a közös utazás a babra. A kísérlet második részében pedig azt figyelik meg, hogy a moziban látott horror-, illetve szórakoztató filmek nézőinek érzelmei miként hatnak a növények fejlődésére.

POSTER GIRLS. A CENTURY OF ART AND DESIGN • **LONDONI KÖZLEKEDÉSI MŰZEUM** • 2019 januárjáig • A plakátlányok a londoni kiállításon ezúttal nem a reklámfelületekről mosolyognak ránk, hanem a képek mögül lépnek elő alkotóként. A nagyszabású kiállítás feltárja, miként járultak hozzá a London Transport jól ismert arculatának kialakításához, valamint a vállalat mi mindent tett a tehetséges nők elismeréséért. A kiállítás több mint százötven plakáttal és eredeti műalkotással próbálja bemutatni a design elfelejtett hősnőit úgy, hogy munkáik mellett felfedi eddig rejtett élettörténeteiket is. A kiállított művek a különböző művészeti stílusok, médiumok káprázatos spektrumát mutatják. A tárlat az 1900-as évek elejétől időrendi sorrendben mutatja be, hogy az egyes korszakok miként befolyásolták a művészek stílusát.

AZ AVAR KOR – MADÁRTÁVLATBÓL • **DAMJANICH JÁNOS MŰZEUM, SZOLNOK** • augusztus 26-ig • Három évszázad kincseit gyűjtötte egybe a szolnoki Damjanich János Múzeum Az avar kor – Madártávlatból című kiállításon. Van olyan leletegyüttes, amely a 19. században került a Magyar Nemzeti Múzeumba, de láthatunk olyanokat is, amelyeket már a 21. században tártak fel. Külön érdekessége a kiállításnak az is, hogy a bemutatott tárgyak túlnyomó többsége jól ismert ugyan a szakirodalomból, de ténylegesen még a kutatók többsége sem láthatta őket eredetiben. A múzeum Jász-Nagykun-Szolnok megye és környékének avar kori leleteit bemutatva arra keresi a választ, hogy folyamatos változás során megye-e végbe a leletanyag átalakulása, vagy pedig egy 670/680 táján kelet felől betelepülő törzsszövetség népessége adja meg a változásokhoz szükséges erőt, majd belső változások során alakul ki a griffesindás csoport jellegzetes leletanyaga.

MAURER DÓRA: HAJTOGATOTT IDŐ. FILMRETROSPEKTÍV • **RÓMER FLÓRIS MŰVÉSZETI ÉS TÖRTÉNETI MŰZEUM • ESTERHÁZY-PALOTA, GYŐR** • szeptember 30-ig • Maurer Dóra korai filmjei irányadók voltak a Balázs Béla Stúdió Filmnyelvi szorozata számára, amelyet Bódy Gábor kezdeményezett azzal a céllal, hogy különböző művészeti ágak avantgardista alkotóit a film számára összehozza, és ez sikerült is a kor számos fontos írójával, költőjével, zeneszerzőjével és nem utolsósorban képzőművészeivel. Az elmúlt tíz-tizenöt évben egyre több vetítést szerveznek nemzetközi és hazai kiállításokon, ami mögött egy egész

esztétikai ok-okozati rendszer húzódik meg. Ebből a szempontból egy önmagában is fontos esemény – Maurer Dóra filmretrospektív kiállítása – sajátos megvilágításba kerülhetne. A kiállításon a művész konceptuális fotói, állóképanalízisei mellett tizenkét filmje látható, loopolva.

KIÁLLÍTÁS AZ OROSZ FOCI TÖRTÉNELMÉRŐL • VDNH, MOSZKVA • október 7-ig

• A futball-világbajnokság idén nyáron az egész bolygó életére kihat, és ez alól a kurátorok sem kivételek. Az Összoroszországi Kiállítási Központ (VDNH), amely eredetileg a Szovjetunió gazdasági, műszaki és tudományos életét volt hivatott bemutatni, idén nyáron a sportot helyezte középpontba. A szokatlan kiállítási projekt egy táborba szólítja a különböző generációkat, sportolókat és szurkolókat, miközben bemutatja, miként vált a legnépszerűbb sporttá a cári időktől napjainkig a foci. Szó esik a leghíresebb szovjet játékosokról, a női labdarúgásról, az orosz futball-huliganizmusról, nem hiányoznak a ritka fociattribútumok, a legendás fotók, az emlékezetes filmfelvételek, de a látogatók kipróbálhatják az első szovjet számítógépes játékokat is, miközben a témához kapcsolódó képzőművészeti alkotások, animációk, irodalmi szövegek is újabb élményeket kínálnak.

ARANY • EURÓPA ÉS A FÖLDKÖZI-TENGERMELLÉKI CIVILIZÁCIÓK MÚZEUMA (MUCEM), MARSEILLE • szeptember 10-ig •

Az arany a vágy és a hódítás tárgya, a hatalom és a gazdagság hagyományos szimbóluma, de formálhatósága a metamorfózis jelképévé, a művészet kedvelt anyagává is tette. A MuCEM történeti, régészet tárgyakat és kortárs műalkotásokat ötvöző kiállítása három évezred remekműveit teszi összehasonlíthatóvá. Ékszerek, szobrok, ereklyék, relikviák, mágikus tárgyak, a bemutatott filmek nemcsak a tárgyak sokféleségéről beszélnek, hanem azt is vizsgálják, milyen hatással volt az emberiségre és a természeti környezetre a nemesfém utáni őrült hajsza. A kiállítás több mint ragyogó kincsek felhalmozása. Olyan párbeszéd a régészet, a történelem és a kortárs művészet között, amely lehetővé teszi a látogatók számára, hogy az aranyat vágyként, álomtárgyként, politikai konstrukcióként és kreatív forrásként egyaránt értelmezzék.

FRIDA KAHLO: MAKING HER SELF UP • VICTORIA ÉS ALBERT MÚZEUM, LONDON • november 4-ig •

Ha nem tudunk Frida Kahlo alkotásaival Budapesten betelni, érdemes Londonba utaznunk, ahol a V & A kiállításán egykor a művész tulajdonába tartozó személyes tárgyakat, ruhákat, fényképeket és festményeket tekinthetünk meg. A kurátorok célja, hogy megértsük, miként épült fel Kahlo identitása, miként jelent meg mindez a mindennapi tárgyai-ban, legyen szó a guatemalai pamutkabátjáról, Ebony márkájú szemöldökceruzájáról vagy éppen a piros, kínai mintával hímzett ortopéd csizmájáról, amelyet lába elvesztése után viselt. A bemutatott kétszáz tárgy a művész mexikói szülőházában berendezett múzeumból, a Kék Házból érkezett Londonba. Ez az első alkalom, hogy az ikonikus (mű)tárgyegyüttes elhagyja azt az épületet, amelyet felesége halála után Diego Rivera a mexikói államnak adományozott.

szemle

Andrássy út, a Millenniumi földalatti Dózsa György (Aréna) úti állomásának építése, 1895 (Fortepan)

A Magyar Műszaki és Közlekedési Múzeum arculatváltása és épületei szerepének újragondolása mellett hasonló ambícióval jött létre ez a periodika is, amelynek nem titkolt célja a figyelemfelkeltés az intézmény iránt, a gyűjtemények nyitottabbá tétele, a jogos büszkélkedés a legújabb kutatási eredményekkel. Az írások megértéséhez alig szükséges műszaki ismeret (egyhez viszont biztosan), többségük társadalomtörténet, storytelling időrendben, a reformkortól napjainkig.

Ahol Tinku Balázs írása (*Gőzhajóval a Dunán Bécsből Konstantinápolyig*) véget ér, ott kezdődik Frisnyák Zsuzsáé (*A kolera térbeli terjedése és a közlekedés*), még ha talán nem is volt ez szerkesztői szándék. A drinápolyi béke (1829) lehetőséget teremtett az Al-Duna – többé-kevésbé szabad – hajózására a Fekete-tengerig. Széchenyi Istvánnak kulcsszerepe volt abban, hogy a Dunagőzhajózási Társaság (DDSG) valódi „multivá” váljon a szó mai értelmében, egy ideig uralva a hosszú Duna-szakaszon való személy- és teherszállítás, postai forgalom bonyolítását szakaszonként váltott (német ajkú, olasz–dalmát és angol) legénységgel, míg a monopolhelyzetben lévő vállalkozást az Österreichischer Lloyd meg nem vásárolta.

A hajózhatóság lehetőségének azonban árnyoldala is volt: a betegségek zavartalan és gyors terjedése. Így a kikötők mellett – hasonlóan a vasúti vonalak fontos állomásaihoz – nemcsak fogadók, hanem karanténok is létesültek: az emberek, áruk szabad áramlása valóban nehezítette a 19. század végi kolerajárványok megfékezését. Mivel a folyók maguk is fertőzöttek voltak, a legtöbb góc a vizek mentén alakult ki és terjedt tovább. A terjedést megelőző intézkedések alapvetően befolyásolták a közlekedés rendjét, mivel a vasúti kocsikat csak az utasok és a poggyászok fertőtlenítése után lehetett elhagyni. A folyók mentén pedig vesztelőállomásokat hoztak létre, Budapesten az északi és déli vasúti híd lábánál.

Balázs Mórnál kevesen tettek többet azért, hogy Budapest világvárossá váljon: Zsigmond Gábor tanulmánya Európa első villamos- és metróhálózata megtervezőjének állít emléket. Az első villamos 1887. november 28-án indult útjára a Király utca és a Nyugati pályaudvar közötti egy kilométeres szakaszon, alul vezetett árammal, mivel a felsővezeték rontotta volna a városképet. Balázs Mór városi politikusként nemcsak a lóvasutak lecserélését támogatta, hanem – egyebek mellett – a Szabolcs utcai izraelita kórház bővítését, a Nemzeti Színház

a kikötők mellett – hasonlóan a vasúti vonalak fontos állomásaihoz – nemcsak fogadók, hanem karanténok is létesültek: az emberek, áruk szabad áramlása valóban nehezítette a 19. század végi kolerajárványok megfékezését

az első villamos 1887. november 28-án indult útjára a Király utca és a Nyugati pályaudvar közötti egy kilométeres szakaszon, alul vezetett árammal, mivel a felsővezeték rontotta volna a városképet

már 1897-ben
megrajzolta a város
metróhálózatának
tervét, amely
kísértetiesen
hasonlít az
évtizedekkel később
megvalósult 2-es
és 3-as metró
nyomvonalára

nyugdíjintézetének létrejöttét, egy szabadkőművesek által működtetett ingyen-
konyhát a szegény gyerekek számára, Józsefváros és Erzsébetváros rendezését,
és mindenekelőtt a földalatti vasút megtervezését és megépítését, amiért neme-
si címet is kapott. Már 1897-ben megrajzolta a város metróhálózatának tervét,
amely kísértetiesen hasonlít az évtizedekkel később megvalósult 2-es és 3-as
metró nyomvonalára.

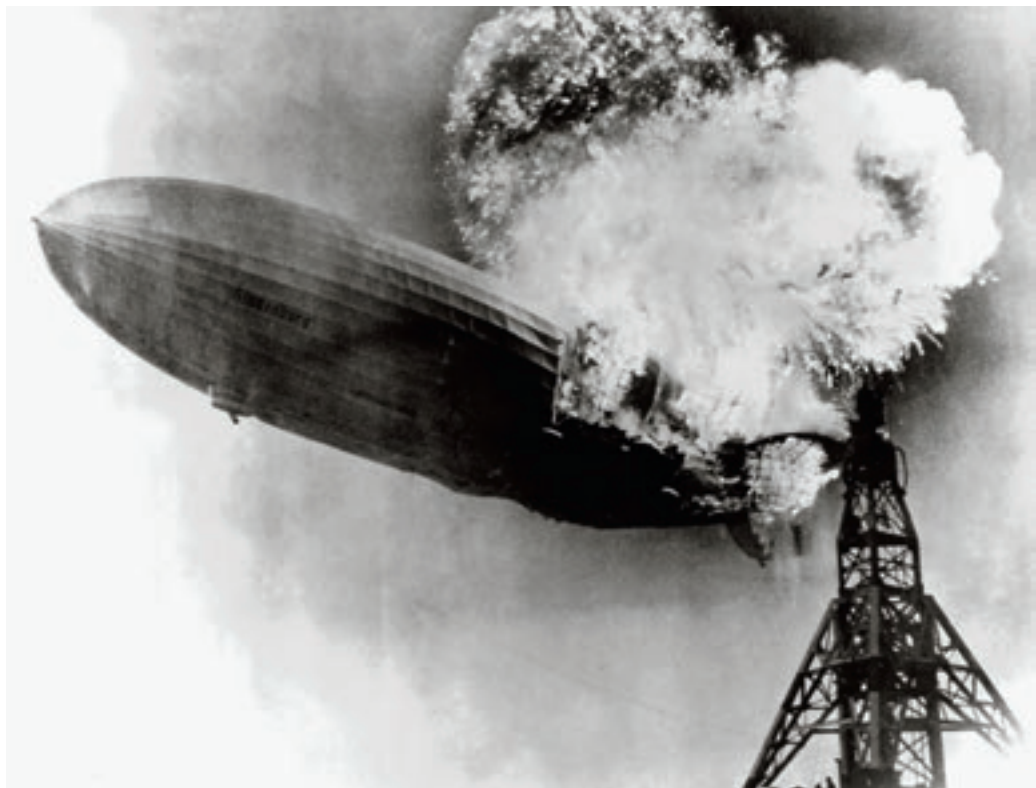
a fakockával
a lovaknak
és a környékbeli
iskoláknak
kedveztek, hiszen ez
volt a legcsendesebb
kezdetleges
burkolat. A keramit
noha esztétikus
és teherbíró,
de rettenetesen
hangos, főleg ha
lovak patáival
érintkezik

¶ A „macskakő” a közelmúltig makacsul tartotta magát a fővárosban, fakockás út-
szakaszból pedig még ma is van egy, a Múzeum körút Unger-házának kapu-
átjárójában. A közlekedés fejlődése az útburkolatok fejlődését is magával hoz-
ta, igaz, némi késlekedéssel. A főváros útburkolatai a *dualizmus korában* címmel
Molnár Álmós veszi sorba e fejlődés fontos szakaszait, különös tekintettel az
egyres anyagok előnyös és hátrányos tulajdonságaira. Bár a szabályos kockakő
1830-tól megjelenik a városban, évtizedekig alig volt leburkolt út Budapesten.
A fakockával a lovaknak és a környékbeli iskoláknak kedveztek, hiszen ez volt
a legcsendesebb kezdetleges burkolat. A keramit noha esztétikus és teherbíró,
de rettenetesen hangos, főleg ha lovak patáival érintkezik.

¶ A repülés úttörője, Louis Blériot 1909. október 17-i budapesti bemutatóját egy-
ben az első repülőnapnak is tekinthetjük, kezdetben ugyanis minden felszállás
és érkezés maga volt a látványosság. Erről Tóth Bálint ír a *Repülőnapok szerepe
Magyarországon a repülés kezdetétől a második világháborúig* című dolgozatában.
Blériot gépe olyan kicsi volt, hogy befért a Vigadó nagytermébe, ahol megcso-
dálhatták az érdeklődők. A kis-rákosi gyalogsági gyakorlótéren tartott bemuta-
tó nagy lökést adott a hazai repülés fejlődésének, pokoli árákért zárandokoltak
százvezrek Rákos mezejére vagy Mátyásföldre, hogy megnézzék Kvasz András,
Prodam Guidó vagy ifjabb Horthy István mutatványait a kormányzó és a királyi
hercegek jelenlétében, szigorú biztonsági intézkedések betartásával.

miközben
egymást követték
a bemutatók
Európában
és a tengerentúlon,
a Zeppelin
szórólapokat szórt,
elszállt a berlini
olimpiai stadion
felett, és amerikai
mágnásokat
utaztatott, hogy
szimpátiát keltsen
a náci birodalom
iránt

¶ A látványosság, a közönség kiszolgálása mellett a világháborús készülődés, a lé-
gierő demonstrálása is szerepet kapott, és így volt ez a Zeppelinek esetében is,
amelyek Kiss László írásának (*Egy korszak vége: A Hindenburg léghajó katasztró-
fája*) főszereplői. Zeppelin gróf találmánya a mérnökök tiltakozása ellenére a
német birodalmi propaganda eszközévé vált, Goebbels ismerte fel ennek a le-
hetőségét, és komolyabb összegeket biztosított a léghajó fejlesztésére. Miköz-
ben egymást követték a bemutatók Európában és a tengerentúlon, a Zeppelin
szórólapokat szórt, elszállt a berlini olimpiai stadion felett, és amerikai mágná-
sokat utaztatott, hogy szimpátiát keltsen a náci birodalom iránt. Nem véletlen,
hogy a legnagyobb és a legkomolyabb luxust biztosító Hindenburg katasztró-
fája mögött szabotázst, Hitler-ellenes tevékenységet sejtettek, holott – felte-
hetően – a Szent Elmo tüze, vagyis „a zivataros időben hegyes tárgyak végén

A kigyulladt Hindenburg

megfigyelhető, a levegő ionizálódásából adódó fényjelenség” okozhatta a gyuladást. A személyzet utolsó túlélője 2014-ben, utasa pedig 2017-ben hunyt el.

az ekkor Gheorghiu
Dej nevét viselő
hajógyár kiemelt
figyelmet kapott,
hiszen jóvátétel
céljából gyártott
hajókat
a Szovjetunió
számára

¶ Időben közeledve a jelenhez, Balogh-Ebner Márton az ötvenes évek politikával minden pillanatában átszőtt személyzeti ügyeit vizsgálja a Ganz Hajógyár üzemi pártiratainak áttekintésével (*A Párt és az üzem*). A múzeum nemrégiben nekilátott a Ganz Hajógyár fényképanyaga digitalizálásának, ehhez kapcsolódott az egyéb fennmaradt iratanyag tanulmányozása. Az ekkor Gheorghiu Dej nevét viselő hajógyár kiemelt figyelmet kapott, hiszen jóvátétel céljából gyártott hajókat a Szovjetunió számára. Az írás először Janza Károly munkásigazgató pályaképét tekinti át – Janza karrierje jellemző példa a korszak káderpolitikájára, hiszen a hajógyár vasesztergályosából nemcsak igazgató, de hamarosan honvédelmi miniszter lett. A gyár „agitprop” osztályának iratanyaga a káderállomány kiépítésére tett törekvések dokumentumai, míg a vasöntőből különösen korlátozott párttitkárrá lett Balogh Lajos levelezésének nagy részét a lakáskérelmek kezelése, a munkás családtagok párthűségének megítélése és a családi problémák véleményezése teszi ki. Példaként olvasható egy megfélemlített feleség levele, amelyre Balogh ily módon adott választ: ne legyen féltékeny és merev, hiszen van két szép gyerekük. Balogh alkalmatlansága még Marosán Györgynek is sok volt, ezért hamar a parlament kulturális bizottságába (!) ejtőernyőzték, a XIII. kerület képviselőjeként.

először
a Lóverseny árverési
csarnokában
mentek az autók
körbe-körbe,
később – a francia
hagyomány
szerint – várostól
városig szerveztek
versenyeket, vagy
a brit metódus
szerint indultak
hosszabb túrákra

¶ Csaknem a teljes évszázadot áttekinti Négyes Pál írása, *A hazai autósport története (1901–1986)*. A történet hasonló, mint a repülőnapok esetében: az első járművek megjelenésével a versenyek is elindultak a gazdasági vezetőkől és fiatal arisztokratákból álló Magyar Automobil Club aktivitásának köszönhetően. Először a Lóverseny árverési csarnokában mentek az autók körbe-körbe, később – a francia hagyomány szerint – várostól városig szerveztek versenyeket, vagy a brit metódus szerint indultak hosszabb túrákra. 1920-ban a svábhegyi felfutó versenyen (a Kékgolyótól az Agancs utcáig) már külföldi sofőrök is szerepeltek, és 1936-ra azt is sikerült elérni, hogy a korszak Forma-1-e, a Grand Prix versenynaptárába Budapest is bekerüljön. A világháború megsemmisítette az autó- és sofőrállományt, amit nem vittek el a hazánkon átvonuló hadseregek, azt be kellett szolgáltatni, a versenyzők egy része – például nyilasként – külföldre menekült, vagy a koncentrációs táborokban semmisült meg. Egyesületek létrehozásával próbálták újraéleszteni az autóversenyeket, a nagydíjakat a budai repülőtéren körül tartották. A járműveket szerelőbrigádok építették roncokból. A hatvanas évek a túraversenyekről, ralikról szóltak, és elindultak a maszek (szövetkezeti) autók, főállású pilótákkal. Az illetékesek 1982-től tárgyaltak a Forma-1 vezetőivel, négy év múlva pedig (a Városliget, a Népliget és a Velencei-tó helyett) Mogyoródon útjára indult az első futam.

megtudhatjuk,
az első
tudományos zseb-
számológépekből
hogyan lettek
a tenyérben elférő,
egyre bonyolultabb
műveletekre képes
komputerek
az évtized közepére

az 1971-es pályázat
győztes pályaműve
még lapos kőhidat
álmodott, de volt
két szintű elképzelés
is: autókkal az egyik
szinten, sínekkel
a másikon

minden
tekintetben
egyedülálló
járműről van szó,
amely
a beszolgáltatások
során került
a múzeumba
az ötvenes években,
de a közelmúltig
a Tatai úton
„amortizálódott”

¶ Némi műszaki alapismeretet csak Piros Attila tanulmánya (*A mobil informatika hajnala*) igényel. Bár aki a nyolcvanas években a gimnáziumi tanulmányai során minimális érdeklődést mutatott a számítástechnika iránt, és hallott már a BASIC-ről, az kaphatott a kezébe olyan szerkezeteket, amelyek leírása és fotója e cikkben szerepel. Megtudhatjuk, az első tudományos zsebszámológépekből hogyan lettek a tenyérben elférő, egyre bonyolultabb műveletekre képes komputerek az évtized közepére. Ráadásul az a régi alaptétel is megdőlt, hogy minden, ami okos és zsebben elfér, az japán találmány – a HP Bill Hewlettje az igazi úttörő, a japán gyártók (Sharp, Casio) sokáig használtak amerikai chipeket.

¶ Hasonlóan fontos felfedezés, hogy a Rákóczi (sokáig: Lágymányosi) híd vonalát a XI. kerület évtizedekkel ezelőtt annak a Galvani útnak a folytatására kérte, ahová most terveznek hidat. A *Rákóczi híd harminc változata* Domonkos Csaba tanulmánya, és komoly gazdaságtörténeti tabló a hatvanas évektől a kilencvenes évekig. Az eredeti cél az M1-es és az M7-es autópálya átvezetése volt a Hungária körút felé, illetve a rondának tartott vasúti híd kitakarása a város felől. Az 1971-es pályázat győztes pályaműve még lapos kőhidat álmodott, de volt két szintű elképzelés is: autókkal az egyik szinten, sínekkel a másikon. A közelbe tervezett expó előre lendítette az ügyet, a rendszerváltást követő pénztelenség pedig vissza. Végül megszületett a „ha nem is szép, de karakteres híd” kárminvörös színnel feldobva, és valóban kiépült a környék, Pesten a Müpa és a Nemzeti Színház épületével, Budán a luxus felé haladó Kopaszi-gáttal.

¶ Az utolsó írás (*Négyméteres alkatrészkupac*) egy interjú, amelyet Legát Tibor készített Zsák Árpád restaurátorral egy olyan autó rendbetételéről, amelynek alváza a francia UNIC gyártmánya, karosszériája pedig a Czerny-műhelyből származik. Minden tekintetben egyedülálló járműről van szó, amely a beszolgáltatások során került a múzeumba az ötvenes években, de a közelmúltig a Tatai úton „amortizálódott”. Zsák Árpád 1983 óta várta, hogy megteremtődjenek a feltételek a munkához, és végre 2012-ben el tudta kezdeni a felújítást, például a szürke festést leszedni az eredeti narancssárgáról. A beszélgetés fontos témája a pótlás kérdése: semmiféle utólag legyártott részlet nem kerül fel a járműre, hiszen nem öregedett együtt az autóval. Ez a kulcsa a hitelességnek.

¶ A kiadvány végén – a klasszikus múzeumi évkönyvek rendjének megfelelően – a múzeumi élet fontos eseményei (programok, restaurálások, kiállítások) következnek. A kötetben csak fekete-fehér fotók, reprodukciók szerepelnek, ám mivel a tematika alapvetően történeti, nem is hiányoljuk a színes illusztrációkat.

Közlekedés- és Technikatörténeti Szemle

Magyar Műszaki és Közlekedési Múzeum, 2018

Az IGE-IDŐK – A reformáció 500 éve című kiállítás multimédiás alkalmazása
a Magyar Nemzeti Múzeumban, 2017-ben
Fotó: Rosta József

ZÁSZKALICZKY ANNA ESZTER
DIGITÁLIS ETNOGRÁFIA, QR-KÓD,
KITERJESZTETT VALÓSÁG

IA Digitális Múzeum kötet szerkesztői és szerzői – a 2016-os Múzeum 2.0 konferenciát követően – ismét arra vállalkoztak, hogy a Magyarországon éppen szárnyait bontogató múzeumi digitális lehetőségeket bemutassák, körüljárják. Ahogy előszavukban a szerkesztők is megjegyzik: a digitális technológia lehetőségei a múzeum demokratizálásában, a látogatók aktivizálásában és megszólításában, a múzeum fogalmának kitágításában, a részvételi múzeum kialakításában játszott szerepükkel külföldön már bevett gyakorlatnak számítanak, ők pedig kötetükkel szeretnék itthon is el- és beindítani a szakmai diskurzust.

IA tanulmánykötet aktualitását alátámasztja az is, hogy szinte mindegyik szerző – az említett konferencia előadói – helyzetábrázolással kezd: kell-e a múzeumnak alkalmazkodnia a megváltozott befogadói attitűdhez? Szükséges-e a modern technológia alkalmazása a múzeumi térben, illetve azon kívül? Hol a hasznos és az ártalmas között? Mi működik jól, s hogyan tudunk mások esetleges hibáiból tanulni? E kérdéseket vetik fel a szerkesztők, és ezek szolgáltatnak a kötet gerinceként, sorvezetőjeként is. Ugyanakkor – és ez mutatja a magyarországi múzeumi szakma kettős állapotát – míg sok helyen még mindig a múzeumi digitalizáció alapköveinek lerakása, az alapvető kérdések megvitatása zajlik, addig egyes intézmények már magas színvonalon használják az új lehetőségeket.

IA tizennyolc tanulmányt a szerkesztők három nagyobb fejezetbe rendezték, amelyek különböző területeket érintenek. Az elsőbe a múzeum 21. századi helyét, valamint a digitális világ általános múzeumi jelenlétét (közösségi média, digitalizálás, digitális stratégia) körüljáró szövegek kerültek. A második fejezet – hazai múzeumi szakemberek tanulmányaival – a magyarországi helyzetről nyújt sokszínű áttekintést. A harmadik rész az alkotóknak, fejlesztőknek ad teret, akik a digitális múzeum megvalósításában ugyancsak hatalmas szerepet játszanak. Az ő jelenlétük azért is üdvözlendő, mivel olyan területet jár körbe a kötet, amely túllép a múzeumi munkatársak körén, másfajta, projektgondolkodáson alapuló munkát igényel, amelynek – a muzeológusokon és múzeumpedagógusokon kívül – formatervezők, programozók, fejlesztők is egyenrangú résztvevői. Minden tanulmány hozzátesz egy kis szeletet a magyarországi digitális

olyan területet jár körbe a kötet, amely túllép a múzeumi munkatársak körén, másfajta, projektgondolkodáson alapuló munkát igényel, amelynek – a muzeológusokon és múzeumpedagógusokon kívül – formatervezők, programozók, fejlesztők is egyenrangú résztvevői

múzeumok jelenlegi hazai körképéhez, ám jelen keretek között csak a legizgalmasabb megoldásokat és problémákat felvető szövegekre tudunk kitérni.

¶ A kötet tartalmi felütését German Kinga bevezető tanulmánya adja meg, aki számos, szakirodalommal és külföldi tapasztalattal alátámasztott jelenséget és fogalmat jár körbe. Ezek közül a legfontosabb a múzeum életében részt kérő aktív látogató, aki inspirálja, de el is várja a modell klasszikus értelmében kommunikáló múzeumot. Ez a múzeum azonban már nem csupán a négy fal között működik, hanem digitális terekkel és alkalmazásokkal kiegészíti, alátámasztja a kiállítást – akár a múzeumépületen kívül, akár belül.

¶ Az egész kötetet meghatározó hiánypótló jelleg talán legjobban Ruttkay Zsófia és Bényei Judit közös tanulmányára jellemző: mintegy tankönyvi következetességgel vázolja fel a digitális alkalmazások létrehozásának munkafolyamatát és azokat a kurátori feladatokat is, amelyek ideális esetben a látogatói elégedettséget növelik. Minderre azért (is) van szükség, mert a hazai múzeumok közül csak kevésben valósul meg valódi digitális stratégia. Sokkal jellemzőbb, hogy egy-egy alkalmazást vagy eszközt igyekeznek látogatócsalogatóként használni, de az – következetes stratégia nélkül – nem éri el a kívánt hatást.

¶ A hazai intézmények közül sok szempontból egyedülálló Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria már a stratégia kidolgozás fázisában tart – ennek tapasztalatait foglalja össze László Zsófia. Írásának legfontosabb tanulsága: a közösségi média hatékony múzeumi használata nem különbözik bármely más cégtől, szervezetétől. Elengedhetetlen a célcsoport-specifikus tartalom, az erőteljes vizuális kommunikáció, az aktivizálás játékos formában, a hiteles tartalomközlés. Ugyanakkor kitér mindennek az intézményi hátterére is: a hatékony munkaszervezés – amelynek során a kollégák szabad kezet kapnak a tartalomgyártásban – elengedhetetlen a valódi, személyes kommunikációhoz, ahogy az is világossá vált mára, hogy nélkülözhetetlen a csak a közösségi médiával foglalkozó szervezeti egység kialakítása és szerves integrálása a múzeumi munkafolyamatokba.

¶ A legjobb gyakorlatokat bemutató szekció kezdő tanulmányában a témában sikeres hazai példaként sokszor említett Petőfi Irodalmi Múzeum (PIM) néhány konkrét megvalósítását mutatja be Kómár Éva. Az évtizedes tapasztalatnak köszönhetően a készülő kiállításokba már rutinosan – de nem rutinszerűen – építik be a digitális eszközöket. Leglényegesebb tapasztalatuk, amely még a szkeptikus és kételkedő kollégákat is meggyőzheti, hogy a jól alkalmazott új médiumok és a klasszikus kiállítási elemek egymás megértését segíthetik, együtt képesek hatékonyan közvetíteni a koncepciót, segítik az elmélyülést. Ugyanakkor fontos, hogy azok is elégedettek legyenek, akik a hagyományos

a hazai múzeumok közül csak kevésben valósul meg valódi digitális stratégia

a közösségi média hatékony múzeumi használata nem különbözik bármely más cégtől, szervezetétől

jól alkalmazott új médiumok és a klasszikus kiállítási elemek egymás megértését segíthetik, együtt képesek hatékonyan közvetíteni a koncepciót, segítik az elmélyülést

Az *IGE-IDŐK – A reformáció 500 éve* című kiállítás multimédiás alkalmazása
a Magyar Nemzeti Múzeumban, 2017-ben
Fotó: Rosta József

az eszközök térben,
megjelenésben
elkülönülnek
a tárlattól,
de nem csupán
tartalmukban,
hanem
önmagukban is
reprezentálják
a kiállítás
mondanivalóját

múzeumi közeget kedvelik. Szintén hangsúlyosnak tartom – kapcsolódva a digitális stratégia szerepéhez –, hogy minden múzeumnak meg kell találnia azokat a formákat, lehetőségeket és eszközöket, amelyek a saját kiállításainak szolgálatába állíthatók – így például a PIM a szövegek archívumaként a textuális mint médiumot használja. Hasonló felfogás jellemzi a Magyar Zsidó Múzeum és Levéltár állandó kiállításának alkalmazásait is: az eszközök térben, megjelenésben elkülönülnek a tárlattól, de nem csupán tartalmukban, hanem önmagukban is reprezentálják a kiállítás mondanivalóját. Így például a padok és az „ülés” szoros összefüggésben áll a judaizmus kultúrtörténetében fontos szerepet betöltő tanulással, ám néhány alkalmazás épít a zsidó tanházban alkalmazott oktatási formákra is (mint például a páros tanulás).

olyan sorvezetőt
adjon
a látogató kezébe,
amellyel plusz
információkat,
érdekességeket,
részletfotókat,
videókat érhet el

¶ A kötet egyik fő pozitívumának látom, hogy az nem csupán a fővárosi múzeumok szakembereit szólaltatja meg, hanem a vidéki múzeumok kollégái is meg tudják osztani tapasztalataikat. Helymeghatározáson alapuló, digitális kalauzt készített a Duna Múzeum és a Székesfehérvári Egyházmegyei Múzeum is. Mindkettő lényege, hogy olyan sorvezetőt adjon a látogató kezébe, amellyel plusz információkat, érdekességeket, részletfotókat, videókat érhet el. Ezek megjelenítése a kiállítási térben zsúfoltságot, túlzott információátadást eredményezett volna, így azonban a felhasználó érdeklődésének, idejének vagy türelmének megfelelően válogathat.

¶ Több tanulmány szerzője is kiemeli, hogy a hagyományos értelemben vett digitalizálás – vagyis a gyűjtemény elérhetővé tétele online felületen – nem csupán a kiállításokon alkalmazott eszközök esetében szükséges, hanem a kutatók számára is. A jól felépített, strukturált és kereshető adatbázis növeli a múzeum szakmai tekintélyét, hivatkozásként megjelenhet szakmai körökben, ugyanakkor a digitális alkalmazások tervezőinek elengedhetetlen adatbázisa is, amely megkönnyíti az ilyen irányú fejlesztéseket.

A sokszínű tartalom révén betekintést kapunk abba is, hogy az általános kihívások, megoldások mellett a különböző gyűjtőkörű múzeumok milyen speciális problémákkal találkoznak a 21. század megváltozott látogatói attitűdjé kapcsán. Így például a Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria a személyes

*Míg sok helyen még mindig a múzeumi digitalizáció
alapköveinek lerakása, az alapvető kérdések megvitatása
zajlik, addig egyes intézmények már magas színvonalon
használják az új lehetőségeket.*

az általános
kihívásokon
túl minden
intézménynek
specifikus
problémákra is
megoldást kell
találnia

kommunikáció kihívásával szembesül, a Szabadtéri Néprajzi Múzeum azzal, hogy a látogató és a kiállított tárgy között immár semmilyen kapcsolat nem áll fenn, a Székesfehérvári Egyházmegyei Múzeum a nagyszerű alkalmazás csekély sajtóvisszhangjával kénytelen szembenézni. Mindezek jól mutatják, hogy az általános kihívásokon túl minden intézménynek specifikus problémákra is megoldást kell találnia, s ezek tovább árnyalják a kiállításokon és a digitális térben alkalmazott eszközök használatának stratégiáját.

¶ Az alkotókat, tervezőket megszólaltató fejezet különösen fontos, hiszen az eddigiekben bemutatott alkalmazások, eszközök pusztán tervek maradnának nélkülük.

¶ A hazai múzeumi szervezetek átalakulása szükséges ahhoz, hogy a sokszor külsős munkatársakat igénylő digitalizáció hatékonyan megvalósulhasson. Az öt szakember által bemutatott eszközök, ötletek – mint például a számítógépes épültrekonstrukciók, kiterjesztett valóság (AR), virtuális sétavezető applikációk, képeslapküldő funkció, az Iparművészeti Múzeum *SzínTükör* eszköze, a Samu Bence által használt *költői interfész* fogalmának megvalósulása a PIM népszerű kiállításain – csupán egészen kis hányadát mutatják be a lehetőségek végtelen tárházának, bátorítva a szakmát a tervezőkkel való együttműködésre.

¶ Alicja Knast zárótanulmánya mintegy a korábbiak összefoglalása, a tanulságok levonása, miközben új szemléletet is behoz: nemcsak a látogatói elvárásokat vizsgálja, hanem azt is, a szakma mit tart a múzeum szerepének. Az eredmény talán nem meglepő, de elgondolkodtató: míg a múzeumi dolgozók szerint az örökséggondozás, az őrzés, az ismeretadás a legfontosabb, addig a látogatók a múzeum szerepét az identitásépítésben, a szellemi frissen tartásban, a vitaindításban látják; érdemes lenne ezt a két felfogást a jövőben minél közelebb hozni egymáshoz. A Knast által felvetett másik probléma – a belső tér látogatóbarát megtervezése, valamint a térbeli elrendezés kutatása – újabb távlatokat nyit a szakma előtt.

míg a múzeumi
dolgozók szerint az
örökséggondozás,
az őrzés,
az ismeretadás
a legfontosabb,
addig a látogatók
a múzeum
szerepét az
identitásépítésben,
a szellemi frissen
tartásban,
a vitaindításban
látják

¶ A kötet – úttörő jellege mellett – egyfajta látványtár: bemutatja a magyar digitális múzeum jelen helyzetét, és – érthető módon – a pozitívumokra, a sikerekre, a fejlődésre, a legjobb példákra helyezi a hangsúlyt, s arról csak kevés szó esik, milyen problémákkal, nehézségekkel vagy akadályokkal szembesül a szakma.

¶ A továbblépéshez elengedhetetlen a teljes kép megismerése, a hibák és bukások megosztása, vagyis egy olyan állandó interakcióban lévő szakmai fórum létrehozása, melynek csupán kezdő lépése a *Digitális Múzeum* kötet.

Digitális Múzeum (szerk.: German Kinga–Ruttkay Zsófia) Múzeumi iránytű 12.
Szabadtéri Néprajzi Múzeum, Budapest–Szentendre 2017

módszertan

Ismeretlen 17. századi római művész: Csendélet papagájjal
Szépművészeti Múzeum

I Mindig fennáll a lehetősége annak, hogy a Szépművészeti Múzeum Régi Képtárának anyaga magángyűjtők műveivel gyarapodjon. Így történt az ismeretlen 17. századi római művész *Csendélet papagájjal* című vászonképével is, amelyet 1962-ben sikerült megvásárolnia az intézménynek. A kvalitásos alkotás festője feltehetően egy itáliai iskolához tartozó, korai Caravaggio-követő lehetett; a pontos meghatározáshoz azonban feltétlenül szükségessé vált a festmény restaurálása.

I A csendélet mint festészeti műfaj nagyon népszerű volt a 17. században, elsősorban holland és flamand területen. Az előző évszázad volt születésének ideje, ekkor lett önálló festészeti műfaj, és számos művész specializálódott csendéletek készítésére. A németalföldi festészetben vált az egyik legkedveltebb képtípussá: a megfestett tárgyaknak gyakran volt vallásos, allegorikus tartalmuk. Az attribútumok, jelképek jelentése a mai néző számára gyakran megfejthetetlen.

I A csendéletek igen érdekes motívuma a világi javak érzéki megjelenítésével párhuzamosan azok hiábavalóságának, elmúlásának érzékeltetése. A műfajon belül a vanitas számtalan átmeneti formája született meg erre az időre. Kialakultak a jellegzetes témakörök: a piaci, a konyhai, a mészárszéki, a vadászati, a mulatságot ábrázoló, az öt érzékelést bemutató, a fegyvereket előtérbe állító, a gyümölcsöt, az édességet, a virágot, a gyűjteményt, a hangszert, a könyvet és az erdőt bemutató jelenetek.

I A Szépművészeti Múzeum bő fél évszázada megvásárolt képén élő és holt madarakat láthatunk. A címadó, vörös színű papagáj jobbközépen egy poháron ülve finom kalácsot csipeget. A bal oldalon egy komód tetején két hatalmas citrusféle sárgállik, mellettük rózsaszínű rózsza, amelynek lehajló virága elejtett fogoly-madárira mutat. A bal felső sarokban pedig egy kis repkedő pintyet látunk. Az egész jelenetet drapéria keretezi. A művész tulajdonképpen az elejtett vadakat és az elkészítésükhöz szükséges konyhaeszközöket sorakoztatja fel.

I A Bolognai Egyetem professzora, Massimo Montanari táplálkozástörténeti tanulmányában rámutat: a múltban a paradicsombéli harmonikus boldogságot a tápanyagforrások gazdagságával azonosították. A mennyei teljesség ilyenfajta értelmezését erősíti a kompozíción a rózsza jelenléte is. Más oldalról viszont a bőséges táplálkozást afrodiziákumnak tekintették. A rózsza a termékenység,

a múltban
a paradicsombéli
harmonikus
boldogságot
a tápanyagforrások
gazdagságával
azonosították

a várható bőséges termés, a harmónia jelképe lehetett. A bor, a szőlő, a cseresznye, a citrom, a mogoró és rózsa együttes ábrázolása a gazdagságra, bőségre utal.

a 17–18. században
nem volt ritka
a festmények
méretének
megváltoztatása
akár
csökkentéssel,
akár
nagyobbítással

¶ A festmény kézbevételekor megállapítható volt, hogy azt korábban új vászonnal erősítették meg, szaknyelven dublították. Erre valószínűleg azért volt szükség, mert szakadás keletkezett a durva szövésű lenvásznon, méghozzá a kép jobb oldalán, a papagáj mögötti részen. A képfelületet ugyan nem csonkították, de az eredeti vászonzúzósél nagyon elroncsolódott, néhány helyen hiányzott is. Mindezt azért fontos megjegyezni, mert a 17–18. században nem volt ritka a festmények méretének megváltoztatása akár csökkentéssel, akár nagyobbítással. Esterházy Fényes Miklós gyűjteményében is találhatunk erre példát, ugyanis a főúri kastélyok berendezésekor és a festmények elhelyezésekor a fő szempont a szimmetria volt. Így olykor jelentős alkotások is kárt szenvedtek egy-egy csonkítás miatt.

¶ A festményt védő lakkréteg az idők folyamán elsötétedett a ráarakódott szennyeződések miatt. Az UV lumineszcens fotótechnikai vizsgálat és felvétel a lakk egyenletes elfedését mutatta. A sötét lakk miatt a színek is fakók voltak, esztétikailag élvezhetetlenek.

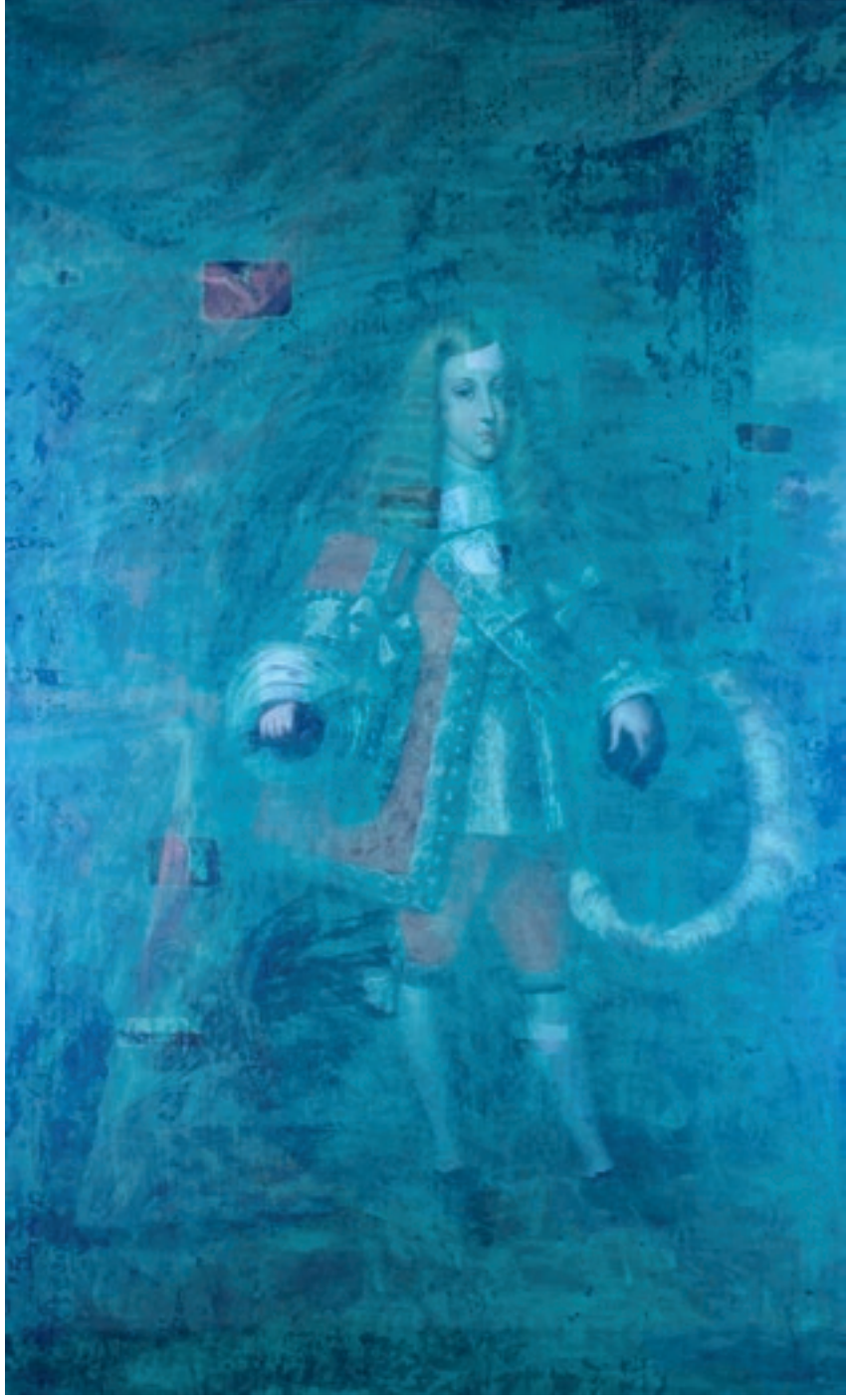
¶ A helyreállítás – mint mindig – a konzerválás munkálataival kezdődött. A korábbi dublízást megtartva a szakadásnál egyenletessé kellett tenni a képfelületet, ezután következhetett a tisztítás, amelyet óvatosan, a megfelelő oldószerrel kellett elvégezni. A festék kipergéseinek helyeit krétás alapozóval síkba kellett hozni az egész képfelületre kiterjedően. A legutolsó művelet természetesen a restaurálás veleje, a retusálás, amelynek során hajszálvékony ecsettel a kis festékhányokat lehetett pótolni és az elszíneződéseket megújítani.

a tisztítással
előkerültek
az eredeti színek
és részletek,
az esztétikai
helyreállítással
újra élvezhető lett
az alkotás

¶ A teljes restaurálás eredményeképpen a festmény további kutatása vált lehetővé a művészettörténészek számára. A tisztítással előkerültek az eredeti színek és részletek, az esztétikai helyreállítással újra élvezhető lett az egyébként – keletkezési idejét tekintve – hiánypótló alkotás, gazdagítva a múzeum állandó kiállításának itáliai barokk gyűjteményét.

¶ A Szépművészeti Múzeum centenáriuma egyik nyitó rendezvénye volt 2006 elején az *Öt évszázad spanyol festészetének remekművei* alcímmel futó és *El Greco, Velázquez, Goya* névvel csalogató kiállítás. Az örvendetesen sikeres tárlaton szerepelt egyebek mellett Margarita Teresa infánsnő életnagyságú portréja Diego Velázqueztől (1599–1660), valamint tanítványától és vejétől, Juan Bautista Martíneztől (1612–1667), aki apósa halála után megörökölte a spanyol udvar első számú festője hangzatos pozícióját. A nagyszabású kiállítás kurátora és rendezője, Nyerges Éva művészettörténész jóvoltából egy teremben

Sebastian de Herrera Barnuevo II. Károly gyermekkorában című képének fototechnikai vizsgálata
Szépművészeti Múzeum

Tisztítóablakok Barnuevo művén
Szépművészeti Múzeum

A legutolsó művelet természetesen a restaurálás veleje, a retusálás, amelynek során hajszálvékony ecsettel a kis festékhianyokat lehetett pótolni és az elszíneződéseket megújítani.

elhelyezve minőség tekintetében össze is hasonlíthattuk IV. Fülöp és ausztriai Marianna főhercegnő kilencéves gyermekének egész alakos portréit.

- ¶ Hiába a két alkotó közötti családi kapcsolat és a tudásuknak szóló korabeli elismerés, a tagadhatatlanul ügyes kezű, tehetséges Mazo mellett is kiütközik Velázquez zsenije.
- ¶ A lovagi ranggal jutalmazott mesterrel kapcsolatban már életében sem fukarkodtak a szuperlatívuszokkal – nemes egyszerűséggel a festészet fejedelmének nevezték. Spanyolországban a 17. századot a piktúra „arany évszázadának” tekintik, amelyet – az említett El Grecón és Velázquezen kívül – olyan nevek fémjeleznek, mint Francisco Zurbarán, Jusepe de Ribera vagy Bartolomeo Estebán Murillo. Velázqueznek alig több mint száz festményét tartjuk hitelesnek, de elég csak utalnunk a festőfejedelmének halálának 330. évfordulójára, 1990-ben a Prado-ban rendezett, egész életművét bemutató kiállításra, amelyre háromnegyed millió látogató zárandokolt el.
- ¶ A Margarita Teresa infánsnőt – a század negyvenes éveitől szokásos spanyol divat szerint – ezüst szegélyekkel gazdagon díszített kék selyemruhában, tekintélyt parancsoló abroncsos szoknyában (guardainfantes) ábrázoló képet Velázquez 1659-ben festette. A királyi gyermek tizenöt éves korában, 1666-ban került Bécsbe a számára kora gyermekiségétől kiszemelt I. Lipót császár feleségeként. Négy gyermeke született (közülük csak egy leány maradt életben), és alig huszonkét évesen meg is halt.
- ¶ Ebben az időben az uralkodóházakban nemcsak a királyokról, hanem a család többi tagjáról, így a leendő gyermekuralkodókról, infánsokról is készültek portrék. Egy – a bécsi Kunsthistorisches Museum-ban látható, *A festő családja* című – Mazo-képnek köszönhetően bepillantathatunk Velázquez műhelytitkaiba. A kép háttérében ugyanis egy nagy szobában, amelyet széles, magas ablak világít meg, a nemes mester éppen a kis hercegnő fent említett – egyébként a sorozatban utolsó – arcképén dolgozik. A művész modell nélkül fest, még csak próbabábu sincs mellette, amelyen a ruházatot szokás elhelyezni. Hogy a fenséges modelleket megkíméljék a hosszadalmas ülés fáradalmaitól, általában csak néhány alkalommal vehették igénybe őket a művészek, rendszerint az arc megfestése

okán. A jelenet jól jelzi az idős mester páratlan megfigyelőképességét és esetkezelésének gyorsaságát.

¶ Velázquez festőtanára, Francisco Pacheco műhelyében találkozott és kötött életre szóló barátságot Alonso Canóval, aki a spanyol művészet utolsó polihisztorra volt, egy személyben építész, szobrász és festő. Az ő tanítványa és barátja volt Sebastian de Herrera Barnuevo, akinek a gyermek II. Károlyról készült életnagyságú festményét Nyerges Éva felügyeletével (és a Szerencsejáték Zrt. anyagi támogatásával) volt alkalmam restaurálni.

¶ A Szépművészeti Múzeum méltán gazdagnak mondható spanyol anyagába tartozó kép alkotója szintén udvari arcképfestő volt. Első mestereként apját, Antonio de Herrerat tartjuk számon, majd az időközben Sevillából Madridba költözött Cano főasszisztense lett. 1649-ben Barnuevo fontos királyi megbízást kapott egy dekoráció megfestésére IV. Fülöp és ausztriai Mária házasságkötése alkalmával. A teljesített munka jutalma volt a királyi akadémiai kinevezés még ugyanebben az esztendőben. A négyévesen trónra került Károly, IV. Fülöp tizenharmadik gyermeke helyett anyja, a király második felesége, az osztrák Mária Anna irányította az országot. E mozzanatra utal a képen a kézben tartott jogar és a párnán nyugvó korona. A később sokat betegeskedő, uralkodásra képtelen II. Károly a Habsburg-ház utolsó spanyol ági uralkodója volt, akinek 1700-ban bekövetkezett halála után robbant ki a tizennégy éven át tartó spanyol örökösödési háború.

a később sokat
betegeskedő,
uralkodásra
képtelen II. Károly
a Habsburg-ház
utolsó spanyol
ági uralkodója
volt, akinek 1700-
ban bekövetkezett
halála után robbant
ki a tizennégy éven
át tartó spanyol
örökösödési háború

¶ Az eddig raktárban nyugvó festményt a 19. század folyamán már javították, vázsonmegerősítéssel látták el, ám az akkori konzerválás mára elveszítette stabilitását, a festékszemek intenzív pergésnek indultak. Az ugyancsak korábbi tisztítópróbák (tisztítóablakok) tanúsága szerint az egész képfelületet szennyezett, megsárgult lakkréteg fedte. A vásznat tartó, keresztmerezítős vakkeret sajnos nem volt ékelhető, ezért a sarkok megereszkedtek, a vászonhordozó pedig meghullámosodott. A kép veszélyeztetett állapotán segített a vákuumasztalon történő konzerválás, dublázás, vagyis új vászonnal való megerősítés. Az óvatos tisztítást követően a fototechnikai vizsgálatok által is kimutatott korábbi javítások és festékréteghiányok mellett előtűnt a kép eredeti színvilága is. A francia parókán vagy a ruha szegélyén felfedezett helytelen festéseket és természetes kopásokat, kipergéseket a szokásos kittelést követő, olaj-gyanta összetételű retusfestéssel sikerült pótolni, helyrehozni.

¶ A kiállítótérbe helyezéshez Esterházy-típusú ökörszemes díszkeretbe került a festmény, amely immár régi fényében, a későbbi ábrázolásokkal ellentétben – inkább a hagyományokat követve – bájos gyermeki arckifejezéssel, uralkodói tartásban láttatja a leendő uralkodót.

„A közlekedés és technika világa, annak története nem egyszerűen a műszaki produktumok végeláthatatlan soráról, hanem az ember mindennapi életéről szól. A közlekedéstörténet, a műszaki fejlesztések története mégiscsak társadalomtörténet is. Sőt így értelmezhető csak igazán. Nem is kell magyarázni, mit jelent a közlekedés vagy a műszaki fejlesztés az életünkben.”

transfer

Fotók: Magyar Műszaki és Közlekedési Múzeum

ZSIGMOND GÁBOR

A REPÜLŐGÉPSKANZENTÓL AZ AEROPARKIG

A REPÜLÉSTÖRTÉNETI GYŰJTEMÉNY FŐ ÉVSZÁZADA

1911-ben már az első repülési tárgyak, 1914-től az első repülőgépek is gyarapították a múzeumot

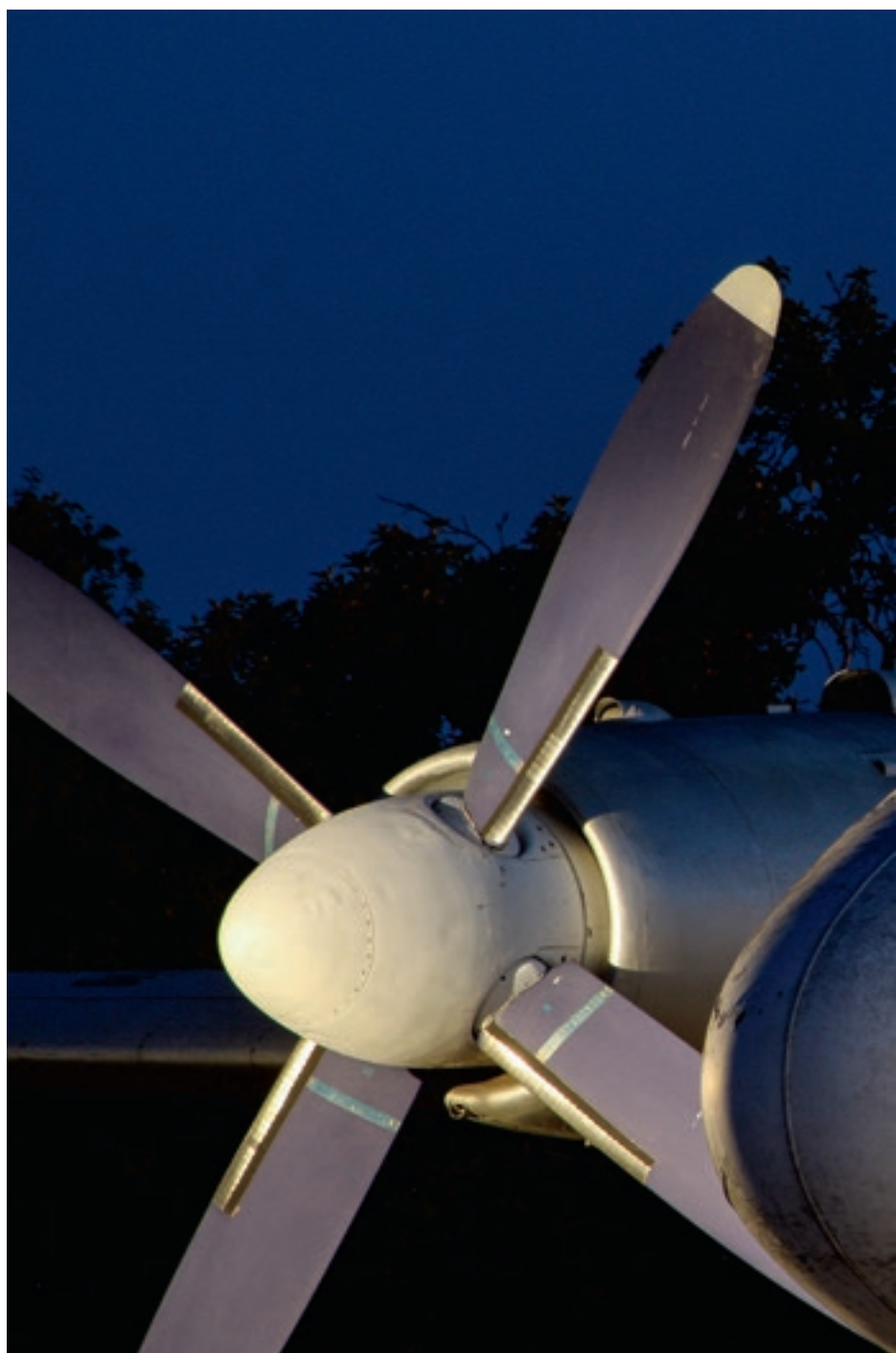
IA Közlekedési Múzeum repüléstörténeti gyűjteménye egyidős a motoros repülés magyarországi megjelenésével. A múzeum 1899-es megnyitásakor a repülés még nem volt közlekedési ágazat; az első repülőgép – Louis Blériot gépe – 1909-ben jelent meg a magyar légtérben. A múzeumba kerülő első archívumi tételek (fotók, iratok) ezzel egyidősek. 1911-ben már az első repülési tárgyak, 1914-től az első repülőgépek is gyarapították a múzeumot.

IAz első világháború befejezésekor a legjelentősebb tárgy a napjainkban már eredeti állapotának megfelelően helyreállított aszódi Lloyd többszörös világrekorder felderítőgép volt. A harmincas években gyorsan növekedett az eredeti gépek száma a magyar repülőgépgyárak és a Magyar Királyi Légügyi Hivatal, valamint a Műegyetemi Sportrepülő Egyesület támogatásával.

valamennyi repülőgépmodell és három kivételével az összes repülőgép megsemmisült, illetve rendkívül komolyan károsodott

IA második világháborús bombatalálatokban azonban a múzeum repülési anyagának jelentős része – benne például valamennyi repülőgépmodell és három kivételével az összes repülőgép – megsemmisült, illetve rendkívül komolyan károsodott. Az egyik legkorábbi aviatikai emlék, a Magyar Aero Club 1902-ből származó első, Turul gázballonjának kosara és tartozékai is elégték.

IAz 1966-os újranyitáskor a szűkös múzeumépületben kellett volna bemutatni a magyar közlekedés teljes spektrumát a vasúttól a városi és közúti közlekedésen át a légi eszközökig. Ezen helyzeten némileg segített a Petőfi Csarnokban kialakított és 1985-ben megnyitott Repüléstörténeti és Űrhajózási Kiállítás, amely, bár több lehetőséget kínált a régi múzeumépületnél, mégsem vállalkozhatott a magyar polgári repülés fejlődésének teljes körű bemutatására. A kiállításban valójában csak a kisebb gépek, makettek, légcsavarok, műszerek számára volt hely.

a Közlekedési
Múzeum
a vállalati és „civil”
társadalmi körökkel
közösben kezdte
meg a repülőtéri
skanzenként
indított helyszín
tervezését

- ¶ Már 1986-ban új kiállítóhely létrehozását tervezték a ferihegyi repülőtér közvetlen közelében a magyar polgári repülés igazán jellemző és látványos képviselőinek, az utasforgalomban üzemeltetett típusoknak a bemutatására. Ekkor a Közlekedési Múzeum a vállalati és „civil” társadalmi körökkel közösben kezdte meg a repülőtéri skanzenként indított helyszínen tervezését. A múzeum partnerei a Malév LRI (Légiforgalmi és Repülőtéri Igazgatóság), a Malév Repülés- és Üzemtörténeti Kör, a MTESZ Repülési Emlékek Bizottsága és a Repülés Baráti Kör voltak. A Közlekedési Minisztérium támogatta az ötletet, az előkészítést pedig az Uvaterv bevonásával végezték el. Az akkori nevén repülőgépskanzen (Aeropark) létrehozásának irányítója és koordinátora a Közlekedési Múzeum lett.
- ¶ A szabadtéri kiállítóhelyet 1990. május 21-én nyitották meg, üzemeltetésére a múzeum az LRI-vel kötött szerződést. 2002-ben megszűnt az LRI. Akkor a jogutód Budapest Airport, majd az általa alapított Repülőgép Emlékpark Alapítvány végezte az itteni feladatokat – a gépek fölötti tulajdonjogot folyamatosan megtartó Közlekedési Múzeum szakmai felügyeletével.
- ¶ 2014 májusában a 2010 nyarán alakult LKK (Légiközlekedési Kulturális Központ Közhasznú Nonprofit Kft.) vette át a kiállítóhely üzemeltetését. Jelenleg a területen tizenkét légi jármű, közöttük hét – egykor magyar üzemeltetésben működő – nagy utasszállító repülőgép látható. A repülőgépek száma mellett szépen gyarapodnak a földi kiszolgáló egységek is. Mind az LKK, mind a múzeum elkötelezett az egykori Malév Ikarus buszok vagy akár a follow me autók, repülőgép-vontatók megmentése ügyében.
- ¶ Tavaly a repülőtéri funkciók fejlesztésével párhuzamosan új helyre költözött a megújuló Közlekedési Múzeum jelenleg legnagyobb közlekedési tematikájú kiállítóhelye. Az új

Már 1986-ban új kiállítóhely létrehozását tervezték a ferihegyi repülőtér közvetlen közelében a magyar polgári repülés igazán jellemző és látványos képviselőinek, az utasforgalomban üzemeltetett típusoknak a bemutatására.

*Jelenleg a területen tizenkét légi jármű, közöttük hét
– egykor magyar üzemeltetésben működő –
nagy utasszállító repülőgép látható.*

*a repülőgép-
szimulátorban
bárki kipróbálhatja,
milyen vezetni egy
repülőgépet*

helyszín csak néhány száz méterre van a régítől, de a nagy gépek mozgatása speciális felkészültséget igényelt. A június végén újranyitott Aeroparkban megépült egy valóság-hű futópálya húszméteres, kicsinyített mása is. A Liszt Ferenc Nemzetközi Repülőtér 2B terminálja mellett a látogatók azt is megtekinthetik, milyen az, ha a fejük felett, kis magasságban repülnek át a 31L futópályát leszállás céljából megközelítő járatok. Mindemellett a repülőgépszimulátorban bárki kipróbálhatja, milyen vezetni egy repülőgépet.

¶ A Közlekedési Múzeum és az üzemeltető LKK sikeres együttműködését nemcsak a tavalyi mintegy ötvenezer látogató jelzi a szabadtéri, így egész évben nem is látogatható helyszínen, hanem az elmúlt másfél év intenzív szakmai munkája is, ami messze túlmegegy a közönségszervezés eredményein. A repülőtér-látogatások, a múzeum múzeumpedagógiai nyári táborai mellett ugyanis szintén az elmúlt időszakban indultak el a rég várt restaurálási munkák is. A múlt év egyik legfontosabb eredménye a Li-2-es repülőgép teljes külső helyreállítás, amelynek keretében a gép egy korai Malév-arculattal születhetett újjá. Ugyanakkor a szakemberek befejezték az Il-18-as és a Tupoljev Tu-154-es utasszállító pilótafülkéinek restaurálását is.

¶ Jelenleg is folyik az idei esztendő egyik legnagyobb jármű-restaurálása az Aeroparkban. A HA-BCB lajstromjelű Mi-2 típusú helikopter egykor az Országos Mentőszolgálat légi járműveként szolgált a magyar légtérben. A gép 1999-ben került az Aeroparkba: a külső festésképe időközben rendkívül leromlott. A múzeum így idén nekilátott a helikopter felújításának, amelynek menetéről a múzeum a honlapján és közösségi médiafelületein is folyamatosan tájékoztat.

¶ A huszonnégyezer négyzetméternyi Aeroparkban megtekinthető a magyar közforgalmú repülés elmúlt hatvan évét felölelő, szinte teljes fejlődéstörténete. A magyar polgári repülés

A Liszt Ferenc Nemzetközi Repülőtér 2B terminálja mellett a látogatók azt is megtapasztalhatják, milyen az, ha a fejük felett, kis magasságban repülnek át a 31L futópályát leszállás céljából megközelítő járatok.

emlékeit – a hazai motoros repülés kezdeteitől – a Közlekedési Múzeum éppen száztiz éve gyűjti. A múzeumban – jelenleg raktárban – található az első világháború előtt épített aszoldi Lloyd, az első iparilag gyártott magyar repülőgép, az 1914. júniusi asperni bemutató rekorder gépe, miként az a Junkers F 13-as gép is, amelyikkel IV. Károly 1921-ben, második hazatérési kísérletekor érkezett Magyarországra. Ugyanígy a múzeum anyagai között szerepel a Rubik Ernő tervezte Kánya, Góbé és a gyűjteménybe az idén bekerült Zlin-142-es, ahogyan az Aeroparkban meglátogatható óriás Il-18-as, Li-2-es, Tu-134-es vagy Tu-154B-2, a volt szovjet eredetű, magyar felségjelű legnagyobb utasszállító repülőgépek közül.

¶ Az elmúlt évtizedekben tehát két helyszínen is kialakult a magyar polgári repülés történetének színvonalas bemutatóhelye. Úgy fest, mindkét helyszín – különösen a Petőfi Csarnok – egyfajta szükségmegoldás volt. A közönség által ma már jobban ismert – és a fapados járatok révén mára valóban életünk meghatározó közlekedési ágazatává nőtt – légi utasszállítás hatalmas gépei érthetően maradtak Ferihegyen. A repülési gyűjtemények e gépóriások mozgatásának, restaurálásának és bemutatásának sajátosságai miatt gyakran helyezkednek el az élő repterek szomszédságában vagy legalábbis – többórás élményt kínálva – valamilyen hatalmas épületben a városok szélén. A Dornier Museum Friedrichshafenben, a Hangar 7 Salzburgban, a Polish Aviation Museum Krakkóban vagy a Steven F. Udvar-Hazy Center a washingtoni Dulles nemzetközi repülőtér szomszédságában csak néhány példa arra, milyen szerencsés, ha a levegő meghódítására tett első kísérletektől napjaink gyorsan fejlődő légi közlekedéséig egy helyen lehet bemutatni a repülés történetét – nemcsak családbarát élményt teremtve, hanem egy innovatív iparág tudását is reprezentálva.

a repülési
gyűjtemények
e gépóriások
mozgatásának,
restaurálásának
és bemutatásának
sajátosságai
miatt gyakran
helyezkednek el
az élő repterek
szomszédságában
vagy legalábbis
– többórás
élményt kínálva
– valamilyen
hatalmas épületben
a városok szélén

Közlekedési Múzeum, 1966
Fortepan

VITÉZY DÁVID-ZSIGMOND GÁBOR
ÚJ KÖZLEKEDÉSI MÚZEUM
AZ IPARI ÖRÖKSÉG MEGŐRZÉSE

*a hely szellemiségét
persze éppen ez
az ipari örökség,
az ország egykor
egyik legjelentősebb
üzemének
atmoszférája és
páratlan terei adják*

IAz Északi Járműjavító aligha mond ma sokat a budapestieknek, pedig nem kevesebb, mint 140 éven át, egészen 2009-ig javítottak mozdonyokat a városnak ezen a részén. Aki nem itt dolgozott, nem sűrűn járt ezen a területen. A hely szellemiségét persze éppen ez az ipari örökség, az ország egykor egyik legjelentősebb üzemének atmoszférája és páratlan terei adják. Az 1867-ben alapított – gróf Széchenyi Ödön és Klapka György által is életre segített – Magyar–Svájci Gépgyár kezdett először itt vasúti járműveket javítani, de a terület már 1870-ben a MÁV-hoz került, és összekapcsolták a losonci (józsefvárosi) pályaudvarral. A műhelyekben hamarosan mozdony- és kocsigyártás is folyt, a járművekből egyet-egyet még az 1873-as bécsi világkiállításon is bemutattak. A legnagyobb munkát ekkoriban a MÁV első vonalának – Pest–Losonc – a járművei adták, de még sokáig leginkább az ország északi területeiről hozták ide a mozdonyokat és a kocsikat. A műhelyt emiatt kezdték egy idő után „északinak” emlegetni.

*a 20. század elejére
a terület nemcsak
a magyar
államvasút
legkorszerűbb,
hanem Budapest
legnagyobb ipari
üzemévé is vált*

IA területen az 1880-as években készült el Feketeházy János – a kiváló MÁV-főmérnök, számos hazai híd, például a Szabadság híd tervezője – elképzelései alapján az úgynevezett Eiffel-csarnok, amely majd a Magyar Állami Operaház műhelyházaként és próbacentrumaként születik újjá. A 20. század elejére a terület nemcsak a magyar államvasút legkorszerűbb, hanem Budapest legnagyobb ipari üzemévé is vált. Ekkoriban nem kevesebb, mint kilencven mozdonyon és 455 kocsin tudtak dolgozni a műhelyekben, illetve 48 mozdonyon és 280 kocsin a szabadban. A két háború között már a Kandó-mozdonyok javítását is el tudták végezni, a második világháború után pedig a dízelmozdonyok gyártása és tömeges javítása is megkezdődött. 1958-ban fogtak neki a dízelcsarnok tervezési munkáinak, és három évvel később, 1962. június 8-án adták át. Az épület építésztervezői Gundel István és Rochlitz Tibor voltak,

a három óriási
csarnokban –
Eiffel, Dízel,
Forgóvázműhely –
és a területen álló
számos további
épületben
2009-ig folyt
a magyar
vasutakon futó
járművek javítása

mellettük pedig az a fiatal, még huszonéves Kővári György, akinek egyik emblemikus alkotása, a Déli pályaudvar új fejépülete éppen abban az időben készült el. De ismert, hogy a kazincbarcikai és a balatonfüredi pályaudvart is ő tervezte, sőt voltak egyiptomi, nigériai megbízásai is. Az Északi Járműjavító végül a hetvenes években még egy hatalmas forgóvázműhellyel bővült. A három óriási csarnokban – Eiffel, Dízel, Forgóvázműhely – és a területen álló számos további épületben 2009-ig folyt a magyar vasutakon futó járművek javítása.

¶ Nem vitás, hogy a magyar közlekedéstörténet, ipartörténet és ipari építészet szempontjából a helyszín rendkívül értékes örökségnek számít.

¶ A hatvanas évek elején átadott dízelcsarnok múzeumi célú hasznosítása különösen fontos értékmentő munka, hiszen olyan korszak – részben egyébként műemléki védettségű – ipari építészeti örökségét menti át, amely időszakból ilyen típusú épületek múzeumi hasznosítása még szinte sehol a világon nem kezdődött meg. Az egykori vasfüggöny mögötti, kiemelt jelentőségű ipari létesítmény atmoszférája és funkcionális építésze önmagában izgalmas kulturális turisztikai attrakció megteremtésének lehetőségét kínálja.

az egykori
vasfüggöny
mögötti, kiemelt
jelentőségű ipari
létesítmény
atmoszférája
és funkcionális
építésze
önmagában
izgalmas kulturális
turisztikai attrakció
megteremtésének
lehetőségét kínálja

¶ Az ipari örökség megőrzése és bemutatása újfajta turisztikai élmények kialakításában és új célcsoportok megszólításában ráadásul ma a kulturális turizmus és a múzeumi élménykínálat megteremtésének egyik viszonylag új eleme. Az ipari örökségmenedzsment népszerű téma az ipari forradalom és iparosodás olyan sikeres országaiban, mint például Nagy-Britannia vagy Németország, ahol kortárs turisztikai, múzeumi projektek futnak ebben a témában. Az iparosodás és a közlekedés fejlődése a vele együtt járó jelentős társadalmi, gazdasági változásokkal – különösen ma, az Ipar 4.0., a negyedik ipari forradalom küszöbén – kiemelten fontos társadalmi ügy, amelynek megfelelő interpretációja a technika fejlődése mellett képes bemutatni a modern társadalmak kialakulását, a közösségek és egyének innovációra való képességét, környezetünk és mindennapi életünk változásait. A témának nem utolsósorban jelentős identitásformáló szerepe van. Nem véletlen, hogy a kulturális örökség európai évében

*A volt Északi Járműjavító mint ipari örökségi
helyszín jelentős részének revitalizációja Közlekedési
Múzeumként áttörő jelentőségű projekt.*

az ipari örökség, mint az európaiság és a nemzeti értékek egyik kulcsfontosságú eleme, kiemelt szerepet kap.

¶ Egy gondolat erejéig meg kell említeni, hogy a budapesti az egyik legrégebbi európai közlekedési múzeum, és 1899-es megnyitásakor rendkívül haladó intézménynek számított. A hasonlóan sikeresen indult nagy nemzetközi közlekedési múzeumokra is igaz, hogy rendre koruk innovációit is bemutató, reprezentatív kiállításokból alakultak át, csak hogy ez a naprakész tudás ezekben az intézményekben idővel nem tudott lépést tartani az iparág lényegesen gyorsabb fejlődésével. Általánosságban az is igaz, hogy a téma – különösen a mindennapjainkat átható közlekedés – mindig népszerű maradt, az ipari örökség kérdése ugyanakkor ezeknek a kiállítóhelyeknek a programjától különvált. Csupán az 1970-es elején – és nem meglepően Nagy-Britanniából – indultak el azok a jelentős nemzetközi konferenciák, amelyek az ipari örökség jelentőségével foglalkoztak, majd ezek a tanácskozások hozták létre az International Committee for the Conservation of the Industrial Heritage (TICCIH) szervezetet. A TICCIH 15 évvel ezelőtt, 2003-ban fogalmazta meg – akkor már az ICOMOS, az UNESCO műemlékvédelmi világszervezete tanácsadó szerveként – a Nyizsnyil Tagil Kartát, amely nemzetközi iránymutatást fogalmazott meg az ipari örökség védelme érdekében. Később, 2011-ben születtek meg a dublini irányelvek (The Dublin Principles), amely dokumentum közös ICOMOS-TICCIH-útmutató az ipari örökség megőrzéséért. Időközben az UNESCO világörökségi listájára is több ipari örökségi helyszín került fel. Magyarországon természetesen ugyanezekben az évtizedekben a hazai ipari környezetről és ipartörténetről való gondolkodás nem haladt ilyen egyenes vonalon, a hetvenes évek üzemtörténeti kutatásaitól néhány üzemi kiállítóhely megnyitását át egy-egy sikertelen ipari örökségmenedzsment projekt elhalványulásáig tartott.

a budapesti az egyik legrégebbi európai közlekedési múzeum, és 1899-es megnyitásakor rendkívül haladó intézménynek számított

a téma – különösen a mindennapjainkat átható közlekedés – mindig népszerű maradt, az ipari örökség kérdése ugyanakkor ezeknek a kiállítóhelyeknek a programjától különvált

A jelenleg széttagoltan, több telephelyen található és elavult restaurátor-műhelyek, valamint szakkönyvtárak és archívumok – amint ezek arcuati kommunikációjával történt – egységes rendszerben támogatják majd a szakmai munkát és a kutatókat.

az alapvetően társadalmi történetek elmesélésére alkalmas – és a modern természettudományok, technikai változások megértését is kínáló – különleges helyszínek és élményszerű kiállítások előtt ma még alig kiaknázott lehetőségek állnak

¶ Mindeközben ma már számos nemzetközi statisztikai mérés mutatja a társadalmat aktuálisan érintő kiállítások, a történeti, természettudományi múzeumok látogatottságának emelkedését. Az alapvetően társadalmi történetek elmesélésére alkalmas – és a modern természettudományok, technikai változások megértését is kínáló – különleges helyszínek és élményszerű kiállítások előtt ma még alig kiaknázott lehetőségek állnak. Mindebben a kontextusban a volt Északi Járműjavító mint ipari örökségi helyszín jelentős részének revitalizációja Közlekedési Múzeumként áttörő jelentőségű projekt.

a magyarországi barnamezős területek mintegy 40 százaléka Budapestre esik, ezek rehabilitációjának kérdése új kulturális turisztikai kínálat létrehozásával már önmagában is több egy muzeológiai kérdés-körnél

¶ Ha mindehhez hozzátesszük, hogy a történeti, muzeológiai, örökségmenedzsment és kulturális turizmus szempontjain túl jelentős építészeti-urbanisztikai programról is beszélünk, nem vitás: a Közlekedési Múzeum megújítása valóban ennek a nagy múltú intézménynek bizonyos értelemben valódi újjáalapítását, újjászervezését jelenti, és egyszerre nemzetközi mércével is mérhető kulturális, továbbá városképi jelentőségű projekt is. Ismert, hogy a magyarországi barnamezős területek mintegy 40 százaléka Budapestre esik, ezek rehabilitációjának kérdése új kulturális turisztikai kínálat létrehozásával már önmagában is több egy muzeológiai kérdés-körnél.

¶ Érdekes módon maga a múzeum programja és új állandó kiállítása is sajátosan komplex kérdéskör. Minthogy a műszaki és közlekedéstudományokat mindenkor a megújulásra, az innovációra való törekvés jellemezte, a társadalom és közlekedés kapcsolatában rejlő üzenet – a haladásra, a társadalmi igények és problémák megoldására, valamint fenntartható rendszerek megalkotására való törekvés – mindvégig szerepet kap majd a múzeum új állandó kiállításában.

A tervezett új állandó kiállítás társadalomtudományi kronológia mentén haladva tárja majd elénk a magyar közlekedés történetét az első újításokat hozó reformkor hajnalától egészen napjainkig – felvillantva az előttünk álló kihívásokat, a közlekedési rendszerek működését és változásának lehetőségeit is.

Budapestnek
nemzetközi szinten
is jelentős
a közlekedés-
történeti múltja

¶ Nem szabad elfelejteni, hogy Budapestnek nemzetközi szinten is jelentős a közlekedéstörténeti múltja. Itt sikerült kiépíteni Európa első belvárosi villamoshálózatát az 1880-as évek végén, Siemens első villamosa után alig néhány évvel. Budapesten épült meg a kontinens első földalatti vasútja is – megelőzve ezzel Párizst, Berlint, Bécsét, de még az amerikai nagyvárosokat is. Magyarországon a villamoshálózat kiépítésével büszkélkedő nagyvárosok az akkori ország regionális központjai voltak – bizonyítva a közlekedésnek a társadalomra, polgárosodásra, városfejlődésre gyakorolt erejét. Hasonlóképpen a vasút nemcsak falvakat, városokat, teljes régiókat emelt fel, hanem az embereket és társadalmi rétegeket is közelebb hozta egymáshoz. A magyar vasúti hálózat építési hossza az első világháború előtt vetekedett Nagy-Britanniáéval. 1915-ben részben elektromos üzemű autóbusszokkal indult el a főváros autóbusz-közlekedése, később alapjaiban változtatta meg a főváros és a vidék képét, majd szokásainkat, térhasználatunkat a motorizáció.

a magyar vasúti hálózat építési hossza az első világháború előtt vetekedett Nagy-Britanniáéval. 1915-ben részben elektromos üzemű autóbusszokkal indult el a főváros autóbusz-közlekedése

¶ Egy kortárs közlekedési múzeum megújításakor nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy a 21. század első harmadában a közlekedés fejlődése jó eséllyel ismét meghatározó fejlődés előtt áll, talán az elmúlt száz év legnagyobb hatású társadalmi és gazdasági változásait hozza majd magával. Az elektrifikáció, a digitalizáció, a sharing rendszerek és az önvezető megoldások a gazdaságra, iparra, társadalomra, városokra, egyéni életvitelre olyan fokú hatást gyakorolnak, ami meghatározza az intézmény társadalmi misszióját, feladatait, programját, kutatási és kiállítási tevékenységét is. Talán nem túlzó állítás, hogy a magyar társadalom, az új nemzedékek felkészítése, az innovációs kihívásokkal kapcsolatos társadalmi és egyéni kérdések megvitatása az új Közlekedési Múzeum egyik kiemelt feladata lesz.

Teréz körút, a nagykörúti próbavillamos végállomása a Nyugati pályaudvar előtt. A felvétel 1887-ben készült
Fortepan

egyfajta
visszatérésként is
értelmezhető
a múzeum alapító
igazgatójának,
Bánovits
Kajetánnak
csaknem
százhusz éve írt
gondolataihoz.
Eszerint az
intézmény „célját
nem értelmezhetjük
akként, hogy az –
azért, mert múzeum
– hasznavehetetlen
ócskaságok lomtára
legyen”

¶ Valójában ez a komplex – a társadalmat, valamint a múlt, jelen és jövő kérdéseit is vizsgáló – közlekedési kiállítás nemcsak a nemzetközi példáknak felel meg, hanem egyfajta visszatérésként is értelmezhető a múzeum alapító igazgatójának, Bánovits Kajetánnak csaknem százhusz éve írt gondolataihoz. Eszerint az intézmény „célját nem értelmezhetjük akként, hogy az – azért, mert múzeum – hasznavehetetlen ócskaságok lomtára legyen”, továbbá „a múzeum továbbfejlesztése okvetlenül szükséges és pedig úgy a multa, mint jelenre és jövőre nézve.” Német kortársa, Alfred Lichtwark múzeumi szakember, a múzeumok oktató szerepének egyik első szószólója szerint pedig: „Mindaddig, amíg a múzeumok kővé nem dermednek, változásokon kell keresztülmenniük. Minden nemzedék új feladatokat fog számukra adni.” A múzeum megújítása tehát együtt kell hogy járjon a ma társadalmát érdeklő kérdések bemutatásával, a közlekedést a múlt, jelen és jövő kontextusában vizsgáló kiállításokkal, kortárs eszközrendszerrel és közlési módokkal.

a múzeum
– a legtöbb
ismert európai
vagy amerikai
múzeummal
ellentétben –
a közlekedés
csaknem minden
ágazatának
emlékeit gyűjti

¶ Ennek átfogó bemutatásához a Közlekedési Múzeum jelentős – még ha számos területen komolyabb gyarapítást is igénylő – gyűjteményekkel rendelkezik. A múzeum – a legtöbb ismert európai vagy amerikai múzeummal ellentétben – a közlekedés csaknem minden ágazatának emlékeit gyűjti, a vasúti járművek, villamosok, autóbuszok, autók, kerékpárok, sőt repülőgépek mellett ráadásul a téma könyvészeti és dokumentációs anyagait is. Az eredeti mozdonyoktól a járműmodellekig, az egyenruháktól a festményekig vagy éppen a Széchenyihez vagy Baross Gáborhoz kapcsolódó eredeti iratoktól a mintegy kétszázezer kötetes műszaki-közlekedési szakkönyvtárig a múzeum átfogóan kezeli országosan valamilyen közlekedési emlék megőrzését. Ez a mindennapokban egy rendkívül szerteágazó, sokrétű múzeumi tevékenységet ölel fel. A műtárgyak leginkább közönségcsalogató elemei, a nagyméretű járművek bemutatása és raktározása önmagában hatalmas tereket igényelnek, ráadásul ezen járművek tömege, mozgathatósága sem mellékes.

¶ A hazai közlekedésben ismert járművek bemutatásához eközben fájóan hiányoznak is fontos tárgyak, amelyek begyűjtése

a múzeum az
elmúlt hónapokban
hazahozta
Angliából az egyik
utolsó Ikarus buszt,
megvásárolta
az egyik utolsóként
gyártott legendás
„faros” autóbust,
de gyarapította
autógyűjteményét,
sorra restaurálja
óriási modell-
állományát, és
digitalizálni kezdte
fotóarchívumát is

a projekt keretében ugyancsak kiemelten fontos. A magyar járműipar eredményeit az elmúlt több mint száz évben sokszor koronázta nemzetközi siker: a Ganz vasúti járműveivel, villamosaival és az Ikarus mintegy 350 ezer autóbusszával nem csak Magyarországon találkozhattunk, Amerikától Új-Zélandig, Oroszországtól Nagy-Britanniáig, a Balkántól Afrikáig üzemeltek különböző tájak és városok vágányain vagy közútjain. A még fellelhető közlekedéstörténeti értékek megmentésében a Volánbusszal, a MÁV-val, a BKV-val és számos további vállalattal, egyetemmel, civil és tudományos szervezettel kötött együttműködésnek köszönhetően a múzeum – saját lehetőségeihez mérten – intenzív gyűjteménygyarapításba is fogott. Igaz, jelentősebb vásárlások, az említett nagy járművek raktározása és restaurálása csak a projekt keretében valósulhat meg. A múzeum az elmúlt hónapokban hazahozta Angliából az egyik utolsó Ikarus buszt, megvásárolta az egyik utolsóként gyártott legendás „faros” autóbust, de gyarapította autógyűjteményét, sorra restaurálja óriási modellállományát, és digitalizálni kezdte fotóarchívumát is.

¶ Mindeközben egyéb területeken is zajlik a megújulás. A teljes intézményrendszer – így a nyitva tartó valamennyi tagintézmény is – arculatot váltott. A Közlekedési Múzeum társadalmi szerepvállalásának megőrzése, erősítése érdekében nemcsak a rendezvények, a vidéki és nemzetközi kiállítások száma indult emelkedésnek, de megkezdődött a tagintézményi hálózatban folyó szakmai munka megújítása is (Ganz Ábrahám Öntödei Gyűjtemény, Elektrotechnikai Gyűjtemény, Műszaki Tanulmánytár, Kohászati Gyűjtemény, Alumíniumipari Múzeum, Vegyészeti Múzeum). A múzeum műtárgyai pedig számos helyszínen (például az Aeroparkban, a Kossuth Múzeumhajón, a parádi Kocsimúzeumban, a nagycenki Széchenyi Múzeumvasúton, a Deák téri Földalatti Vasúti Múzeumban, a szentendrei Városi Tömegközlekedési Múzeumban) várják e járművek

*Az új múzeum tervezési feladatai gőzerővel folynak,
kiviteli tervei az idei nemzetközi tervpályázatot
követően várhatóan 2020-ig készülnek el.*

rajongóit és értő közönségét. Ezek közül a megújult, szabadtéri Aeropark már átlépte az évi ötvenezer látogatószámot, a Kosuth Múzeumhajó tavaly – Széchenyi Ödön 150 évvel korábbi párizsi útjára is emlékezve – díszkivilágítást kapott, és a hajón a múzeum szakmai vitaestjei minden hónapban telt házzal zajlanak. A Liget Budapest Projekt keretében a Magyar Innováció Háza felépítése is halad, ennek tartalomfejlesztése ugyancsak a múzeum feladata. A hazai műszaki és közlekedési tudományok történeti kutatásainak központi szerepére törve idén új lektorált, tudományos folyóiratot is indított az intézmény *Közlekedés- és Technikatörténeti Szemle* néven.

¶ A jelenlegi megújulás célja tehát, hogy az intézmény eredeti küldetéséhez visszatérve ismét széles körű közönség számára reprezentálja az ország fejlődését leglátványosabban leíró műszaki és közlekedési eredményeket. Legalább ennyire fontos, hogy a Magyar Műszaki és Közlekedési Múzeum 2009-ben elindult, ám félbemaradt integrációjának lezárása is a projekt keretében valósulhat meg. A jelenleg széttagoltan, több telephelyen található és elavult restaurátor-műhelyek, valamint szakkönyvtárak és archívumok – amint ezek arculati kommunikációjával történt – egységes rendszerben támogatják majd a szakmai munkát és a kutatókat.

¶ A múzeum átfogó megújítása keretében a kormánydöntés értelmében az új helyszínen állandó és időszakos kiállótér, integrált könyvtár és archívum, korszerű műtárgyraktározási központ és egy jelentős restaurátor kompetenciaközpont jön létre. A Közlekedési Múzeum új otthonaként a történetileg autentikus, valamint a nagyméretű járművek, illetve műtárgyszállítások szempontjából – akár nosztalgiaüzem létesítéséhez is – kedvező vasúti kapcsolattal rendelkező helyszín meghatározó kulturális turisztikai fejlesztésnek számít, ami a következő évtizedekre biztosíthatja a magyar közlekedés értékeinek megőrzését, kutathatóságát és bemutatását. Mindezzel az ország nemzetközi mércével mérhetően is jelentős közlekedéstudományi tudásközpontja és leginkább családbarát, élményközpontú múzeuma jön létre. Az új múzeum tervezési feladatai gőzerővel folynak, kiviteli tervei az idei nemzetközi tervpályázatot követően várhatóan 2020-ig készülnek el.

a Közlekedési
Múzeum
új otthonaként
a történetileg
autentikus,
valamint
a nagyméretű
járművek, illetve
műtárgyszállítások
szempontjából
– akár
nosztalgiaüzem
létesítéséhez is
– kedvező vasúti
kapcsolattal
rendelkező helyszín
meghatározó
kulturális
turisztikai
fejlesztésnek számít

Egy tipikus bemutató szerkezete (itt: a mikroprocesszorokról)

KUTOR LÁSZLÓ

TECHNIKAI DINOSZAURUSZOK

AZ IT EVOLÚCIÓ KIÁLLÍTÁS ÉS TANULSÁGAI

IAz információtechnológia fejlődését bemutató állandó kiállítás nyílt az Óbudai Egyetemen *IT Evolúció* címen.¹ Jelen írás e kiállítás kialakulásának folyamatát, szervezési elveit és a 2016-os megnyitása óta eltelt időszak tapasztalatait foglalja össze.

[1] A kiállítás Kutor Lászlónak, az Óbudai Egyetem tanárának magángyűjteménye.

A GYŰJTEMÉNY ÉS A KIÁLLÍTÁS KIALAKULÁSA

egy akár csak néhány évvel korábbi technikai berendezés néhány év alatt technikai dinoszaurusszá válik, és eltűnik

IA technológia és különösen az információtechnológia rendkívül gyors fejlődésének velejárója a tárgyak gyors cserélődése. Egy akár csak néhány évvel korábbi technikai berendezés néhány év alatt technikai dinoszaurusszá válik, és eltűnik. Például egy számítógép, legyen az a maga korában csúcstechnológiájú, és ezért rendkívül drága is, az újabb és újabb alkalmazások működtetésére már teljesen alkalmatlan.

a tárolás helyigényes, a rendezés időigényes, ezért a használhatatlan (használati) tárgyak megőrzése az idő múlásával egyre nehezebben fenntartható

IKülönösen igaz ez a mobiltechnológiákra, ahol az elévülés nem években, hanem hónapokban mérhető. A kiszolgált, használhatatlan berendezések megőrzése a kapcsolódó szép emlékek, az érzelmi kötődés és a fénykorában befektetett, gyakran nagy költség ellenére sem fenntartható. A tárolás helyigényes, a rendezés időigényes, ezért a használhatatlan (használati) tárgyak megőrzése az idő múlásával egyre nehezebben fenntartható. A legtöbb tárgy ezért a selejtezés, lomtalánítás, jó esetben az újrahasznosítás áldozatává válik.

külön motivációt igényel, ha valaki ilyen használhatatlan technikai tárgyakat akar gyűjteni

IA közelmúlt elektronikus tömegtermék berendezései rendszert nem képviselnek értéket, ezért megőrzésük sem tűnik indokoltnak. Külön motivációt igényel, ha valaki ilyen használhatatlan technikai tárgyakat akar gyűjteni. Fontos indok lehet akár a tárgy szépsége vagy annak felismerése, hogy az adott tárgy milyen fontos technikai ötletet hordoz. Az *IT Evolúció* kiállítást megalapozó, önerőből létrehozott gyűjtemény

a tárgy
tanulmányozásával
a működés sokkal
könnyebben
megérthető és
elsajátítható

először csak
a különösen
érdekes és szép,
használaton kívüli
tárgyak kerültek el
a pusztulást

ne csak a különösen
érdekes tárgyak
kerüljenek
a gyűjteménybe,
hanem sokszor
a teljesség igényével
teljes fejlődési
és technológiai
sorozatok is

ezzel a két alapvető megfontolással indult.² Az ismert mon-
dás szerint egy kép felér ezer szóval. Az adott kor technikai tu-
dását megvalósító tárgy azonban egy képnél is sokkal többet
ér. A tárgy tanulmányozásával a működés sokkal könnyeb-
ben megérthető és elsajátítható. Ez volt az a további felisme-
rés, ami a szisztematikus tárggyűjtés elindítását indokolta.

¶ A gyűjtemény első darabjai kezdetben a Kandó Kálmán Főis-
kola, majd az abból megalakuló Budapesti Műszaki Főiskola,
végül az Óbudai Egyetem mérnökhallgatóinak oktatását se-
gítették. A tapasztalat igazolta: a hallgatók érdeklődését sok-
kal inkább fel lehetett kelteni, a rendszerek működését sokkal
könnyebb volt megértetni, ha magukat a meghatározó része-
ket közelről meg lehetett vizsgálni. Először csak a különösen
érdekes és szép, használaton kívüli tárgyak kerültek el a pusztulást. Ilyenek voltak például a hang-, illetve adattárolásra al-
kalmas adathordozók, a szövetmintának is tetszetős, szép fer-
ritgyűrűs táruk, valamint az elektronikai és számítástechnika
alkatrészek és részegységek. A berendezések egészének meg-
őrzésére – a kisebb számítógépeket leszámítva – rendszerint
nem volt lehetőség, csupán a legfontosabb, a működést legin-
kább meghatározó elemek, alkatrészeik kerültek a tárolóba
vagy a tanári szoba falára.

¶ Idővel a szisztematikus, egyre intenzívebb gyűjtés fokozato-
san kiterjedt az elektronika és számítástechnika meghatáro-
zó elemeire, technikai megoldásaira, az adattároló eszközök-
re és a mobil telekommunikációs technikákra is.

¶ A bővülő gyűjteménynek és a gyűjtőszenvédélynek híre ment,
ezért a korábbi diákok és kollégák gyakran hoztak érdekes
tárgyakat, és felhívták a figyelmet, ha valahol selejtezés volt.
A tárgyak számának növekedésével annak a lehetősége is fel-
vetődött, hogy ne csak a különösen érdekes tárgyak kerüljenek
a gyűjteménybe, hanem sokszor a teljesség igényével teljes fej-
lődési és technológiai sorozatok is. Amint a gyűjtőkör léptéről
lépésre bővült, a hiányzó darabok céltudatos keresése a válla-
lati és iskolai selejtezésekre, a börzékre, a bolhapiacokra és vé-
gül az elektronikus börzékre, például az eBay-re is kiterjedt.
A tárgyak sokasodtak – lassan elfoglalva minden felhasználha-
tó személyes tárolót, és elborítva minden szabad falfelületet.

[2] Az informá-
ciótechnológia
dinoszauruszainak
tanulságai, Kutor
László előadása
a TEDxDanubia
2014 rendezvényen.
<https://youtu.be/s65LZlvjzZU>.

egy egységesen
kialakított tároló
modul rendszert
hoztak létre

- ¶ A rendszerezést segítette, hogy a különben nehezen kezelhető és sérülékeny apró technológiai elemek rögzítésére egy egységesen kialakított tároló modul rendszert hoztak létre. A hatvan centiméter hosszú, hat centiméter széles és egy centiméter vastag lécekre biztonságosan lehetett rögzíteni a sorozatokat, amelyekkel a falra rögzített sínrendszeren a logikai sorrend fokozatosan kialakulhatott. A gyűjtemény megjelenésre is tetszetős részét az Óbudai Egyetemen kialakított oktatói szoba fogadta be, a többi tárgy raktárakba került.

AZ ÁLLANDÓ KIÁLLÍTÁS ELŐFUTÁRA, A FÓKUSZBAN IDŐSZAKI KIÁLLÍTÁS

- ¶ A gyűjtemény falakon látható részét sokan látták, és gyakran felvetődött a kérdés, hogyan lehetne a tárgyakat többször megnézni és a hozzájuk kapcsolódó történeteket is megismerni. Ekkor született meg a gondolat, hogy érdemes lenne egy publikusan látogatható helyen létrehozni egy kiállítás-sorozatot, ahol az érdeklődők megismerhetik a szakmai elődök tárgyakban megtestesült találmányait és tudását.
- ¶ 2008 szeptemberében az akkor még Budapesti Műszaki Főiskola (BMF) vezetése hozzájárult, hogy a főiskola központi aulájában, a legnagyobb előadóterem bejárata mellett elkészülhessen egy esztétikus vitrin, amelyben *Fókuszban* címmel elindulhat a bemutató sorozat. A kiállítás az információtechnológia történetéből kéthetente egy-egy kiemelkedően fontos technológiai elemet, találmányt vagy technikai műremeket igyekezett a figyelem fókuszába állítani. Minden kiállított tárgycsoporthoz egységesen kétoldalas ismertető is készült, amely kitért a tárgycsoportban megtestesült találmány feltalálóiira, az első megvalósításokra, a működési elvekre, az alkalmazási körre, továbbá – amikor ismert – a tárgyak készítőire is.
- ¶ A kiállítás éveken keresztül sikerrel ment, és számos külső érdeklődő is látogatta. Amikor például a BME kollégái és hallgatói látták a kiállított tárgyakat, többször megjegyezték, hogy ezt náluk is látni kellene.

¶ A kezdeményezést a BME rektora és az Informatika Kar dékánja örömmel támogatta. Hozzájárultak, hogy a BME Informatikai Kar aulájában is elkészülhessen egy vitrin, és ott is megjelenjen a forgó kiállítás. A vitrin elhelyezésének legfontosabb szempontja itt is az volt, hogy lehetőleg a legforgalmasabb helyen, ezért az aulában, a nagy előadó bejáratának közelében kapjon helyet. 2011-ben a BME-n is elindult a kiállítás.

¶ A kifejezett érdeklődés adta a motivációt a folyamatos feldolgozó és restauráló munkához. Az évek során 32 tárgycsoporthoz készült leírás, ezért csak több év elteltével kellett ismételni az egyes kiállításokat. Időközben a hallgatóság is megújult, így szinte állandóan új tárgyak lehettek a fókuszban. Örömteli helyzet volt, hogy amikor új tárgy került a vitrinekbe, akkor úgy a BME-n, mint a BMF-en az órák szüneteiben ott várakozó hallgatók szinte megrohanták a kiállítást.

az évek során
32 tárgycsoporthoz
készült leírás,
ezért csak több év
elteltével kellett
ismételni az egyes
kiállításokat.
Időközben
a hallgatóság is
megújult, így szinte
állandóan
új tárgyak lehettek
a fókuszban

AZ IT EVOLÚCIÓ KIÁLLÍTÁS TERVEZÉSI SZEMPONTJAI ÉS MEGVALÓSÍTÁSA

¶ 2016 tavaszán az Óbudai Egyetem vezetése úgy döntött, hogy a sokéves sikeres informatikatörténeti időszak kiállítása után lehetőséget ad állandó kiállítás létrehozására. Erre a legalkalmasabb helyszín az egyetem új, impozáns épületében a Neumann János Informatikai Kar aulája volt. Itt a tágas térben a falak mentén, az alapfunkció zavarása nélkül kialakítható volt egy korszerű vitrinsor. Mivel ebből az aulából nyíltak a több mint ezer mérnök-informatikus hallgató számára kötelezően látogatandó laboratóriumok, a közlekedés zavarása nélkül az öt méter szélességű térből csak tíz százalékot lehetett felhasználni a kiállításra. Ez a méret határozta meg később a kiállítható tárgyak méretét. Az aula előnyös tulajdonsága volt, hogy károsító napfény nem érte a megőrzendő tárgyakat.

A vitrinsor kialakítását a következő megfontolások vezették:

- a kiállított tárgyak nagy része műtárgy minőségű, így a kiállítás színvonala is ehhez igazodjon;

Az első elektronikus alkatrészek, elektroncsövek egy része

A számolóeszközöket bemutató tárlat egy részlete

- a vitrinek tartószerkezete láthatatlan maradjon, csak az üvegajtók határolják le a teret;
- az üvegajtók vastag, edzett biztonsági üvegből készüljenek, hogy megakadályozzák az esetleges törésből származó baleseteket;
- a tárgytartó szerkezetek csak a falakra rögzüljenek, a lehető legnagyobb rugalmasságot biztosítsák a tárgyak elhelyezésére, ugyanakkor a lehető legkevesebb zavarják a látványt;
- a vitrinsoron, kényelmesen olvasható magasságban legyen egy egységes ismertető tartó szerkezet, külön rejtett megvilágítással;
- a vitrinek alsó és felső borítása zárja le a teret, így a porosodás kizárásával a kiállítás a lehető legkevesebb tisztító karbantartást igényelje;
- a világítás LED alapú legyen az UV kizárása végett, és lehetőleg rejtett maradjon;
- a fény színhőmérséklete igazodjon a témához, a tárgyakat melegebb, a fehér lapon lévő ismertetőket hidegebb fény világítsa meg.

A KIÁLLÍTÁS SZERKEZETE

- ¶ A tárlat négy fókuszterületen mutatja be az IT evolúcióját. A számolóeszközöket a körzőktől a kézi számítógépekig, az adattárolókat a lyukasztásos tárolóktól a szilárdtest- és optikai tárukig, az elektronika fejlődését az elektroncsövektől az egykártyás számítógépekig, valamint a kommunikációt (a távközlés és számítástechnikai összeolvadását) a mechanikus eszközöktől a hordozható, okosnak nevezett készülékekig.
- ¶ A kiállítás az információtechnológia összetettsége ellenére igyekszik az időrendet követni, negyven vitrinben negyven témakört mutat be. Az egyes vitrineken belül a tárgyak sorrendje szintén a fejlődési sorrendet tükrözi. Általában felül a legrégebbi tárgyak, alul a legújabbak láthatók. Lehetőség szerint minden tárgycsoportnál megtalálhatók a legelső és legutolsó megoldások és közöttük a fejlődés apró lépéseit is bemutató közbülső fejlesztési állomások.

negyven vitrinben
negyven témakört
mutat be, az egyes
vitrineken belül
a tárgyak sorrendje
szintén a fejlődési
sorrendet tükrözi

- ¶ A kiállítás anyaga nagyrészt a megelőző, Fókuszban időszaki kiállítás anyagára támaszkodik. Az ahhoz kidolgozott összeállításokat bővíti ki és helyezi logikai és ezen belül időrendi sorrendbe. A tárgyak bemutatásánál törekszik az esztétikai szépség megmutatására is. A technikai alkotások nagy részénél szembetűnő a funkciót szolgáló szépség. E műtárgynak is tekinthető alkotásoknál a megvalósult gondolat helyességét a gyakorlati működés igazolta. A kiállításon csak korábban működő berendezések vagy részeik láthatók.
- ¶ A számolás technikafejlődését bemutató szakaszban, tizenkét vitrinben a következő tárgycsoportok láthatók: körzők, abakuszok, a korai számolást segítő segédeszközök, számoló táblázatok (könyvek, tolótáblázatok), a főbb gyártók legfontosabb logarlécei az elsőktől az utolsókig, korai mechanikus számológépek (pl. Thomas Arithmometer, Curta), nagysikerű mechanikus számológépek (Odhner, Brunsviga, Olivetti), elektronikus kalkulátorok (HP 9100, HP 35, HP 65, Texas Instruments), elektronikus számítógépek kezelőfelületei, áramkörü kártyái, korai személyi számítógépek, laptopok, hordozható, kézi vagy zsebszámítógépek.
- ¶ Az adattárolás fejlődését bemutató tíz vitrinben a lyukasztákos táraktól a legújabb elektronikus tárolókig szinte minden fő tárolótípus megfigyelhető. A főbb tárgycsoportok vitrinenként: lyukasztákos adattárolók, korai hangrögzítők, hanglemezek, korai mágneses adattáruk (mágnesdobok, feketedobozok), magnetofonok, floppy adattáruk, ferrit táruk, különleges elektronikus táruk (Williams-cső, késleltető művonal, mágnesbuborék, CAM, RAM, mágneslemezek, optikai adattáruk.
- ¶ Az elektronika fejlődését szemléltető tárgycsoportok: korai fényforrások, korai elektroncsövek, különleges elektroncsövek, nagyteljesítményű elektroncsövek, fényérzékelők és kijelzők, félvezetők, diódák, tranzistorok, korai áramkörü modulok, integrált áramkörök (SSI, MSI, LSI, VLSI áramkörök, komplex áramkörü kártyák), mikroprocesszorok, egykártyás számítógépek.
- ¶ A távközlés és a számítástechnika összeolvadását vázlatosan nyolc vitrin mutatja be. A mai okoseszközeinkben számos, korábban teljesen különálló szakterület eredményeit

A gyűjtő tanári szobájának panorámaképe az állandó kiállítás megépítése előtt

megtalálhatjuk, így a precíziós finommechanikától az elektronikus számítógépekig és a különböző telekommunikációs rendszerekig: a rádió, a GSM, WiFi, Bluetooth, GPS... minden egyben megtalálható.

- ¶ A kiállításban az elektronikus korszakot megelőző, több száz éves korszakot idéző eszközök is találhatók; például a finommechanika csúcsát képviselő óraművek és órasszerszámok, a korai elektromechanikus hírközlő eszközök példái (távíró és tartozékai), a nagysikerű Rosetta űrszonda leszállóegysége, a Philae vezérlő processzorának földi referenciapéldánya, a korai vezetékes telefonok és telefonközpont-elemek, a korai rádiók és a korai mobiltelefonok, GSM-, 1G-, 2G-, 3G- telefonok, és befejezésül a legújabb kort meghatározó Apple-termékek (Apple II, iMac, okostelefon, iPad-, és iPod-változatok).

A MAGYARÁZÓ SZÖVEGEKRŐL

- ¶ A tárgymagyarázatok legnagyobb része az évek során szintén a korábbi kiállításon bemutatott tárgycsoportokhoz tartozó ismertetőkre épül. Egy kiállítás magyarázó szövegeinek megfogalmazása és mennyisége a célközönségtől függ. Ha csak egy vázlatos kép és az érdekességek bemutatása a cél, elég lehet egy rövid megnevezés és néhány mondatos magyarázat a tárgy jelentőségéről. Amikor azonban a kiállítás diákoknak és szakembereknek készül, részletesebb magyarázatoknak is helye van.

a magyarázatok nemcsak rövid megnevezéseket, hanem hosszabb ismertetőket is tartalmaznak. Az ismertető szerkezeténél törekvés volt a többszintű tájékoztatás

- ¶ Mivel itt is ez az elsődleges célközönség, ezért a magyarázatok nemcsak rövid megnevezéseket, hanem hosszabb ismertetőket is tartalmaznak. Az ismertető szerkezeténél törekvés volt a többszintű tájékoztatás, amit a szerkesztés grafikai elemei is igyekeznek szolgálni. Ha valaki csak a tárgyak szerepére és nevére kíváncsi, akkor az ismertető első mondatában és címében először ezt találja meg. Ha a történet és működés is érdekl, akkor erről is olvashat. A „miért olyan fontos” kérdésre az ismertető utolsó része vastagon szedve ad feleletet.
- ¶ A szakértő látogatók visszajelzései arra utalnak, hogy gyakran még a viszonylag részletes magyarázat is kiegészítésre szorul.

Olykor az a vélemény, hogy növelné a tárlat információs és szórakoztató értékét, ha a sok nem megnevezett tárgyról és működéséről is lehetne helyben tájékozódni. Éppen ezért az egyik tervezett kiegészítés az, hogy minden tárgy egy kis-méretű, de olvasható azonosító számot kapjon. Egy, e célra kifejlesztett mobilalkalmazás segítségével a vitrin és a tárgy száma alapján a kiegészítő magyarázatok és akár a kapcsolódó hang- és videóanyagok helyi WiFi-kapcsolattal a saját okostelefonon lejátszhatók lesznek.

A KIÁLLÍTÁS LÁTOGATÓI ÉS TANULSÁGAI

az IT Evolúció
kiállítás, amely
egy mérnökképző
iskolában kapott
helyet, ahol
a diákok
a szakmát tanulják
és a mindennapi
életüket élik

¶ A múlt tárgyainak és a bennük és velük megőrzött gondolatok megtartásának jó lehetősége, ha a történeti tárlatok nem egy elszeparált múzeumban, hanem az emberek mindennapi környezetében valósulnak meg. Erre szerencsés példa az IT Evolúció kiállítás, amely egy mérnökképző iskolában kapott helyet, ahol a diákok a szakmát tanulják és a mindennapi életüket élik. Itt külön erőfeszítés nélkül tudnak megismerkedni az elődök eredményeivel, és ez a tapasztalat az életük részévé válhat. A kiállítás elsődleges közönsége ezért itt elsősorban az Óbudai Egyetem Informatikai Karán tanuló több mint ezer hallgatóból kerül ki. Mivel a laboratóriumi órák kötelezők, ezért tipikus helyzet, hogy az aulából nyíló laboratóriumokra váró hallgatók már csak időtöltésből is a kiállítást nézegetik. Az egyetem több mint tízezer további mérnök hallgatójából is sokan felkeresik a kiállítást. Az egyetemi szakmai rendezvények gyakori színtere az aula, ahol külön tárlatvezetéssel lehet megismerni a kiállítást. Ilyenkor szakszerű ismertetőket az Informatikai Kar nagy tapasztalattal rendelkező munkatársai, esetenként vendég szakemberei tartják.

¶ Gyakran van arra is példa, hogy középiskolai és általános iskolai osztályok tartanak számítástechnika-órát a kiállításon.

A kiállítás az Óbudai Egyetem Informatikai Karán (Budapest III. kerület, Bécsi út 96/B) munkanapokon 8 és 18 óra között térítésmentesen, szabadon látogatható.

Jan van der Heyden: Szobasarak ritkaságokkal
Szépművészeti Múzeum

NÉMETH ISTVÁN

TALÁLÉKONY HOLLANDOK

REFLEXIÓK JAN VAN DER HEYDEN

SZOBASAROK RITKASÁGOKKAL CÍMŰ KÉPÉHEZ

IBár mágikus realizmusról elsősorban egyes 20. századi holland festők (Dick Ket, Pyke Koch, Carel Willink) műveivel kapcsolatban szoktak beszélni, azt hiszem, ez a jelző Jan van der Heyden (1637–1712) *Szobasarak ritkaságokkal* címen ismert, 1712-ben készült festményére is tökéletesen ráillik.¹ „E nem sokkal halála előtt festett, budapesti képén Van der Heyden a szinte metafizikussá szublimált valóságig jut el letisztult formákkal, világos üzenetekkel” – írta a festménnyel kapcsolatban Ember Ildikó, a Szépművészeti Múzeum holland és flamand csendéleteit feldolgozó, 2012-ben megjelent szakkatalógusában.² Ha alaposabban megnézzük és sorra vesszük a kompozíciót alkotó, a kandalló előtt, illetve a szoba sarkában gondosan elrendezett különféle értékes és egzotikus tárgyakat, az az érzetünk támadhat, mintha egy miniatűr Kunst und Wunderkammer tárulna a szemünk elé. Az előtérben álló székre támasztva vaskos, holland nyelvű biblia látható, az asztalon nyitott atlasz, mögötte közös keretbe foglalt ég- és földgömb fedezhető fel, az asztalon kínai selyem, a padlón perzsa szőnyeg, míg a háttérben jobbra japán fegyverek s egy augsburgi kabinetszekrényke, tetején egy kínai vagy japán porcelánedénykével.³

*az az érzetünk
támadhat, mintha
egy miniatűr
Kunst und
Wunderkammer
tárulna
a szemünk elé*

ITekintetünk azonban először nem is ezekre, hanem a fentről a kandalló elé belógatott, preparált tatura esik. Meglehetősen szokatlan látvány! De egyáltalán honnan ismerhette Van der Heyden ezt az egzotikus, Dél-Amerikában őshonos állatot? Netán neki is lehetett egy kitömött példány a birtokában? Az első kérdésre viszonylag könnyű a válasz, a 17. század derekán ugyanis a hollandoknak még Brazíliában is voltak gyarmataik, ha csupán rövid időre is. Tudománytörténeti, illetve kultúrtörténeti szempontból is jelentős hatása volt annak a több évig elhúzódó katonai expedíciónak, amelyet a Holland Nyugat-indiai Társaság megbízásából Johan Maurits van Nassau

*de egyáltalán
honnan ismerhette
Van der Heyden
ezt az egzotikus,
Dél-Amerikában
őshonos állatot?*

az új területek,
kereskedelmi
célpontok, hajózási
útvonalak
felfedezése,
a környező világ
minél alaposabb
megismerése
és dokumentálása
a hollandok
számára létkérdés
volt, hiszen néhány
évtizeden belül
szerzett hallatlan
gazdagságukat
elsősorban éppen
az idővel már
az összes földrészre
kiterjedő tengeri
kereskedelmüknek
köszönhették

Siegen (1604–1679) vezetett azzal a céllal, hogy a portugálok-
kal szemben megvédjék a hollandok ottani érdekeltségeit.
Fegyveres csapatok mellett a kormányzó számos művészt és
több kiváló természettudóst is magával vitt Dél-Amerikába,
akiknek az európaiak által még jórészt ismeretlen kontinens
minél alaposabb feltérképezése volt a feladatuk.⁴ Willem Piso
(1611–1678) trópusi betegségekkel kapcsolatos megfigyelései,
valamint Georg Marggraf (1610–1644) Brazília növény- és ál-
latvilágáról készült leírásai végül 1648-ban, *Historia Naturalis
Brasiliae* címen jelentek meg Leidenben. A gazdagon illusztrá-
lt kötetben természetesen a taturól is elég részletes ismer-
tetőt találhatunk. Szinte biztosra vehető, hogy az 1644-ben
Hollandiába hazatérő kormányzó, Johan Maurits a maga ne-
mében egyedülálló, hatalmas Brazília-gyűjteményében szin-
tén akadt néhány példány ebből az egzotikus állatból, ame-
lyet egyébként a vele Dél-Amerikába utazó festő, Frans Post
(1612k.–1680) is megörökített.⁵ A tudományos és művészeti
tevékenységet egyébként itt is, mint sok más esetben, nem el-
hanyagolható mértékben gazdasági szempontok motiválták:
az új területek, kereskedelmi célpontok, hajózási útvonalak
felfedezése, a környező világ minél alaposabb megismerése
és dokumentálása a hollandok számára létkérdés volt, hiszen
néhány évtizeden belül szerzett hallatlan gazdagságukat el-
sősorban éppen az idővel már az összes földrészre kiterjedő
tengeri kereskedelmüknek köszönhették. Szimbolikusnak
is mondható, hogy a Jacob van Campen által tervezett, 1648
és 1655 között épült új amszterdami városháza (a jelenlegi Ki-
rályi Palota) homlokzatát az égboltot a vállán hordó Atlasz
szobra koronázza, míg az első emeleti díszterem, a Burgerzaal
padlózatát – Joan Blaeu (1596–1673) kartográfus tervei alap-
ján készült – két földgömb s közöttük az északi félteke csillag-
képe díszíti.⁶

¶ Hogy a földrajz, a csillagászat vagy éppen a kartográfia milyen
jelentőséggel bírt a hollandok számára, azt a korabeli képző-
művészet is jól érzékelteti. A Van der Heyden budapesti képén
is központi helyet elfoglaló motívumok, atlasz (adott esetben
a híres Blaeu-Atlasz egy 1642-es kiadása), ég- és földgömb
vagy a háttérben összetekerve, falnak támasztott falitérkép,

Thomas de Keyser: Constantijn Huygens portréja, 1627

Vermeer említett képeinek modellje, legalábbis egyes feltételezések szerint nem más volt, mint a mikrobiológia megteremtőjeként is emlegetett Antonie van Leeuwenhoek (1632–1723), aki híres mikroszkópja segítségével számos természettudományos megfigyelést, illetve felfedezést tett

számos más 17. századi holland festményen (zsánerképeken vagy portrékon) is felfedezhető, elég itt talán csak Johannes Vermeer van Delft olyan híres alkotásaira utalni, mint az 1668-ban festett s jelenleg a párizsi Louvre gyűjteményében található Asztronómus, vagy egykori párdarabja, a csaknem azonos időben készült frankfurti *Geográfus*.⁷ Érdeemes ennek kapcsán megjegyezni: Vermeer említett képeinek modellje, legalábbis egyes feltételezések szerint nem más volt, mint a mikrobiológia megteremtőjeként is emlegetett Antonie van Leeuwenhoek (1632–1723), aki híres mikroszkópja segítségével számos természettudományos megfigyelést, illetve felfedezést tett.⁸

¶ Constantijn Huygens (1596–1687), az orániai helytartók titkára és tanácsadója, aki meghatározó szerepet játszott a korabeli Hollandia kulturális életében (egyik fia, Christiaan Huygens (1629–1695) idővel híres matematikus, fizikus és csillagász lett), maga is komoly érdeklődést tanúsított a természettudományok iránt.⁹ Mindezt már a Thomas de Keyser által 1627-ben róla festett portré is érzékelteti, ahol a férfit dolgozószobájában láthatjuk íróasztala mellett ülve, aminek sarkán szintén felfedezhetjük a glóbuszokat. Fiatalkori naplójában egyébként Huygens részletesen írt az általa csodált s akkoriban Londonban élő Cornelis Drebbel (1572–1633) lélegzetelállító találmányairól, köztük egy örökmozgóról és arról a tengeralattjáróról is, melynek működését először 1620-ban mutatták be a Temzén az angol uralkodónak, illetve az álmélkodó nagyközönségnek, hozzátéve, hogy – mint kiderült – ez a találmány hadászati célokra sajnos nem bizonyult igazán alkalmasnak.¹⁰ Huygens megjegyezte azonban, hogy ha Drebbel élete során semmi mást nem alkotott volna, csupán az általa tökéletesített mikroszkópot, amelybe pillantva egy addig sosem látott, ismeretlen „új világ” tárul fel az ember szemei előtt, nevének már ezzel is megszerezte volna

Hogy a földrajz, a csillagászat vagy éppen a kartográfia milyen jelentőséggel bírt a hollandok számára, azt a korabeli képzőművészet is jól érzékelteti.

a mikrokozmosz
és a makrokozmosz
empirikus alapú
megismerésének
folyamatában
meghatározó
szerepe volt
a holland tudósok
által állandóan
tökéletesített
mikroszkópoknak
és teleszkópoknak

a halhatatlanságot.¹¹ Fiatalkorában Drebbel még a képzőművészettel is közeli kapcsolatba került, egy ideig ugyanis az alkímiával is foglalkozó híres grafikus, Hendrick Goltzius tanítványa volt Haarlemben, s maga is készített néhány metszetet, így – egyebek mellett – egy sorozatot, amely a hét szabad művészetet, köztük az asztronómiát ábrázolja zsánerszerű jelek formájában.

¶ Mint ahogy erről korábban Cornelis Drebbel vagy Anthonie van Leeuwenhoek kapcsán is szó esett, a tudományos forradalom időszakának is nevezett 17. században, a mikrokozmosz és a makrokozmosz empirikus alapú megismerésének folyamatában meghatározó szerepe volt a holland tudósok által állandóan tökéletesített mikroszkópoknak és teleszkópoknak. Ezt példázza Christiaan Huygens esete is, akinek a saját maga által továbbfejlesztett teleszkóp segítségével sikerült egész sor jelentős csillagászati felfedezést tennie. (Sok minden más mellett még az ingaórát is neki köszönhetjük.¹²) Élete során róla is, akárcsak édesapjáról, Constantijn Huygensről számos portré készült. Amikor Caspar Netscher 1671-ben megfestette egyik legismertebb s jelenleg a Haags Historisch Museum-ban őrzött képmását, a nemzetközi hírű tudós már a londoni és a párizsi Királyi Tudományos Akadémiának is tagja volt.

¶ Tudomány és művészet szoros kapcsolatára, összefonódására különféle módon a már említetteken túl is számos példát találhatunk a 17. századi Hollandiában. A kiváló anatómus, Franciscus de le Boë Sylvius (1614–1672) például – akinek a nevéhez számos fontos felfedezés fűződik az orvostudomány területén – szenvedélyes műgyűjtő is volt: a leideni finomfestők köréhez tartozó Gerrit Dou (1613–1675) vagy idősebb Frans van Mieris (1635–1681) alkotásaiból egyedülállóan gazdag kollekcióval rendelkezett.¹³ Egyik tanítványa, Frederik Ruysch (1638–1731) az anatómia és botanika későbbi professzora volt, aki a holttestek tartósítását, preparálását, valamint a boncolást már-már művészi szintre emelte. Egyes kortárs festők, Adriaen Backer (1670), majd később Jan van Neck is (1683) Rembrandt *Dr. Nicolaes Tulp anatómiai leckéje* című híres művéhez hasonló csoportképek formájában állítottak emléket a professzor nagyhatású prezentációinak. Frederik Ruysch

A 17. század derekától lényegében egészen 1859-ig Hollandia volt az egyetlen olyan európai ország, amellyel a teljes bezárkózás politikáját folytató Japán hajlandó volt kereskedelmi kapcsolatokat fenntartani.

pazar kollekciónak jelentős részét Frederik Ruysch végül 1717-ben mintegy harmincezer guldenért eladta a természet-tudományok iránt szintén komoly érdeklődést tanúsító Nagy Péternek

Nicolaes Witsen (1641–1717) egyébként maga is igen sokoldalú és befolyásos személyiség volt, aki nem csupán Amszterdam többször is újraválasztott polgármestereként, hanem diplomataként, műgyűjtőként, kartográfusként, illetve a tudományok és művészetek lelkes támogatójaként is jelentős szerepet játszott Hollandia korabeli kulturális életében

összességében több ezer tételt számláló anatómiai és botanikai gyűjteménye s titkos módszerrel tartósított híres preparátumai – amelyeket lánya, a kiváló virágcsendélet-festővé vált Rachel Ruysch közreműködésével nemritkán művészi kompozíciókba rendezett – hamar nemzetközi hírnevet szereztek a tudósoknak.¹⁴ Gyűjteményének egyes darabjairól pontos leltárt készített, s ezt 1701 és 1709 között, Cornelis Huyberts illusztrációival ellátva adatta ki *Thesaurus Anatomicus* címen. Pazar kollekciónak jelentős részét Frederik Ruysch végül 1717-ben mintegy harmincezer guldenért eladta a természet-tudományok iránt szintén komoly érdeklődést tanúsító Nagy Péternek, akit már az orosz cár 1697-es hollandiai látogatása során volt alkalma személyesen is megismerni.

¶ A Ruysch professzor és az orosz uralkodó közötti találkozót megszervező Nicolaes Witsen (1641–1717) egyébként maga is igen sokoldalú és befolyásos személyiség volt, aki nem csupán Amszterdam többször is újraválasztott polgármestereként, hanem diplomataként, műgyűjtőként, kartográfusként, illetve a tudományok és művészetek lelkes támogatójaként is jelentős szerepet játszott Hollandia korabeli kulturális életében.¹⁵ Már 1664–65-ben beutazta Oroszországot, s ottani megfigyeléseit, tapasztalatait az 1690-es évek elején publikálta is. Az 1692-ben megjelent *Noord en Oost Tartaryen* című kötet volt az első alapos holland tanulmány a térségről. (Nem sokkal korábban szintén ő készítette el Szibéria első részletes térképét.) Nagy Péter érdeklődését Witsen valószínűleg a hajóépítésről írt s még 1671-ben megjelent írásával kelthette fel, a cár ugyanis modernizálni akarta az orosz flottát, és az ő közvetítésével több hadihajót is rendelt az e téren is élenjáró Hollandiából. Érdemei elismeréseként egyébként a holland diplomata engedélyt kapott, hogy orosz földről származó különféle termékekkel (fa, gabona, szőrmék stb.) szabadon

kereskedhessen, ami sejthetően komoly anyagi haszonnal járt számára. Nicolaes Witsen maga is nagyon jelentős természettudományi kollekcióval rendelkezett, s az elsők között volt egész Európában, akik szenvedélyesen gyűjtötték az ázsiai műtárgyakat. Ritkaságait másoknak is szívesen megmutatta. Tudjuk például, hogy a német származású, de Hollandiába települt Anna Maria Sybilla Merian (1647–1717), aki komoly érdeklődést mutatott az egzotikus rovarok sajátos metamorfózisa iránt, és ezeket aztán rajzain meg is örökítette, ugyancsak Witsen egyes preparátumait látva kapott ösztönzést arra, hogy maga is a suriname-i holland gyarmatokra utazzon tanulmányozni az ottani növény- és állatvilágot. Az utazása során készült számos rajz és vázlat alapján aztán 1705-ben Amszterdamban jelent meg a Merian főművének tekintett, gazdagon illusztrált *Metamorphosis insectorum Surinamensium*.

¶ Térjünk azonban vissza Jan van der Heyden budapesti képéhez! A jelenet háttérében felfedezhető porcelánedény vagy a Japánból származó ritka tárgyak feltehetően az 1602-ben alapított Holland Kelet-indiai Társaság, a VOC valamelyik hajóján érkezhettek Hollandiába. A világ első multinacionális vállalataként számon tartott részvénytársaság néhány évtizeden belül hatalmas gyarmatbirodalmat hozott létre a távol-keleti térségben, s szinte monopolhelyzetre tett szert a fűszerkereskedelem terén. A holland hajósok navigációját, különösen a kezdeti időkben, nem kis mértékben megkönnyítették azok a titkos térképek, melyeket egyik honfitársuk, a korábban portugál szolgálatban álló Jan Huygen van Linschoten (1563–1611) másolt le s tett közzé részletes útibeszámolóival együtt, amelyek 1596-ban *Itinerario* címen jelentek meg Amszterdamban. Bár a hollandok több területen is lépéshátányban voltak a portugálokkal szemben, csakhamar sikerült őket háttérbe szorítaniuk, aminek oka volt az is, hogy velük ellentétben nem próbálták keresztény hitre téríteni a helyi lakosságot. Tudjuk például, hogy a 17. század derekától lényegében egészen 1859-ig Hollandia volt az egyetlen olyan európai ország, amellyel a teljes bezárkózás politikáját folytató Japán hajlandó volt kereskedelmi kapcsolatokat fenntartani.

a holland hajósok
navigációját,
különösen
a kezdeti időkben,
nem kis mértékben
megkönnyítették
azok a titkos
térképek, melyeket
egyik honfitársuk,
a korábban
portugál
szolgálatban álló
Jan Huygen
van Linschoten
(1563–1611)
másolt le s tett
közzé részletes
útibeszámolóival
együtt

ITINERARIO. Voyage ofte Schipbaert / van Jan Huygen van Linschoten naer Oost ofte Portugaels In-

dien inhoudende een coorte beschrypinghe der selver Landen ende Zee-custen / met aen-
toysinghe van alle de voornaemste principale Havens / Keieren / hoeken ende plaetsen / tot noch
toe vande Portugesen onbekent ende bekent: Waer by ghevoecht zijn / niet alleen die Con-
stytische vande hadten / dyachten ende wesen / so vande Portugesen aldaer residenten / als vande
de ingeboornen Indianen / ende huere Tempels / Afgoden / Wyslinge / met die voornaemste
Doornen / Druchten / Krupden / Spectren / ende diergelijcke materialen / als ooc die
manieren des selven Volkes / so in hunnen Gods- diensten / als in Politie
en Huys- houdinghe: maer ooc een coorte verhalinge van de Coophan-
delingen / hoe en waer die ghebreken en ghebonden worden /
met die ghedenckweerdichste geschiedenissen /
booghevalsen den tijt zijnder
residentie aldaer.

*Spronghen
Amstel R.*

Alles beschreven ende by een vergadert, door den selfden, seer nut, oorsaek,
ende oock vermakelijcken voor alle curieuse ende Lief-
hebbers van vreemdigheden.

AMSTELREDAM.

By Cornelis Claesz. op 's VVater, in 's Schryff-boeck, by de oude Brughe.

Anno CIO. IO. XCVI

Míg a japánok a hollandok révén igyekeztek megismerni az európai civilizáció új tudományos eredményeit és technikai vívmányait, a hollandok is próbáltak minél pontosabb információkat beszerezni a szigetország történelméről, tárgykultúrájáról, növény- és állatvilágáról. A Holland Kelet-indiai Társaság szolgálatában álló s hosszabb időt a térségben töltő François Caron (1600–1673), aki az ország nyelvét is kiválóan beszélte, már 1650 táján könyvet írt Japánról, és később, a 18. században is megjelent néhány hasonló munka. Valójában viszont egészen az 1830-as évekig kellett várni, amíg egy éveken át szintén a hollandok dejimai telepén dolgozó német orvos, Philipp Franz Balthasar von Siebold (1796–1866) tudományos igényű s jórészt saját gyűjtő- és kutatómunkáján alapuló első publikációi megjelentek Japánról. Siebold hatalmas etnográfiai gyűjteményt hozott létre, amelyet hazatérésekor magával hozott Európába, és ez képezi az alapját az orvos egykori leideni otthonában megnyílt Japanmuseum SieboldHuis anyagának.¹⁶

¶ A 17. század folyamán nagyon népszerű, keresett termékkel váló kínai (illetve a jórészt szintén ezt imitáló japán) porcelán hollandiai térhódítása egy kalózkodással indult. A Santa-Catharina nevű portugál karak 1603. február 25-ei szákmányul ejtéséről van szó, amelynek rakományában több millió gulden értékű kínai selyem és porcelán volt. A szákmányt aztán olyan jó áron sikerült értékesíteni, hogy a Holland Kelet-indiai Társaság vezetői úgy döntöttek, a jövőben még több porcelánt fognak behozni a Kínai Császárságból. A jellegzetes, kékmázos kínai porcelánok – amelyek a korabeli holland csendéleteken is gyakran feltűnnek – jelentős mértékben hozzájárultak a delfti fajanszgyártás fellendüléséhez, ahol kezdetben ugyancsak ezeket az egyre divatosabbá váló távol-keleti termékeket utánozták.

¶ A Szobasarok ritkaságokkal című budapesti festmény alkotója, Jan van der Heyden egyébként nem csupán festőként (elsősorban aprólékosan kidolgozott városlátképeivel), hanem különféle találmányaival, újításaival is hírnevet szerzett magának élete során.¹⁷ Ő oldotta meg – úttörő módon s egész Európában elsőként – egy nagyváros, Amszterdam közvilágítását.

a jellegzetes,
kékmázos kínai
porcelánok –
amelyek
a korabeli holland
csendéleteken is
gyakran feltűnnek –
jelentős mértékben
hozzájárultak
a delfti
fajanszgyártás
fellendüléséhez

Jan van der Heyden
egyébként nem
csupán festőként,
hanem különféle
találmányaival,
újításaival is
hírnevet szerzett
magának élete
során

1669-ben nem kevesebb, mint 1800, általa tervezett, facölöpök tetejére erősített, rézből készült olajlámpást helyeztek működésbe a város utcáin. A példát hamarosan másutt, így például Haarlemben, Hágában és Groningenben, sőt Berlinben is követték, s újítása 1679-ben könyv formában is publikussá vált.

egy általa
tökéletesített
s minden
korábbinál
hatékonyabb
tűzoltókészülék
volt, amely
a csatornák vizét
egy szivattyú,
hosszú csövek
és tűzoltófecskendő
segítségével
közvetlenül a tűz
fészkeire tudta
pumpálni akár
többemeletnyi
magasságba is

Van der Heydent
kinevezték
a városi tűzoltóság
parancsnokának

¶ Van der Heyden leghíresebb találmánya azonban egy általa tökéletesített s minden korábbinál hatékonyabb tűzoltókészülék volt, amely a csatornák vizét egy szivattyú, hosszú csövek és tűzoltófecskendő segítségével közvetlenül a tűz fészkeire tudta pumpálni akár többemeletnyi magasságba is. A találmány látványos bemutatójára 1672-ben került sor Amszterdam főterén. A szenzációs eseményt egyes korabeli metszetek is megörökítették. A tűzoltókészülékről már 1677-ben megjelent egy ismertető, majd 1690-ben egy bővített és a feltaláló saját illusztrációival ellátott kötet, amelyet Jan van der Heyden a korábban már említett Nicolaes Witsennek dedikált. Amszterdam polgármesterei – felmérve a találmány óriási jelentőségét – a város minden kerületébe elhelyeztettek egy-egy ilyen tűzoltókészüléket, s Van der Heydent kinevezték a városi tűzoltóság parancsnokának. Az 1697-ben Hollandiába látogató Nagy Péter ugyancsak felfigyelt a készülékre, több darabot meg is vásárolt belőle, s próbálta a feltalálót magával vinni Oroszországba, de ő nem élt a cár ajánlatával.

még érthetőbbé
válik, hogyan
volt képes Van
der Heyden akár
a legapróbb
részleteket is
szinte mérnöki
precizitással
ábrázolni egyes
városlátképein
és csendéletein

¶ Figyelembe véve a festő műszaki érdeklődését és jártasságát, még érthetőbbé válik, hogyan volt képes Van der Heyden akár a legapróbb részleteket is szinte mérnöki precizitással ábrázolni egyes városlátképein és csendéletein.¹⁸ A Szobasarak ritkaságokkal című kései festményén is egyértelműen kivehető, hogy az előtérbe helyezett szentírás éppen a Prédikátor Könyvébenél van nyitva, vagy hogy a kandalló párkánya felett látható festmény Dido halálát örökíti meg.¹⁹ Az elmúlásra, a földi dolgok hiábavalóságára utaló motívumok alapján a kép

1669-ben nem kevesebb, mint 1800, általa tervezett,
facölöpök tetejére erősített, rézből készült olajlámpást
helyeztek működésbe a város utcáin.

A tűzoltóművek használata közben. Az 1700 körül készült metszet készítője feltehetően a felaláló, Jan van der Heyden
A Rijksmuseum gyűjteményéből

*Afbeelding der kleine Grootrojerde Slang brand-en Tuin
 Vuering en gefchikt tot bevoering van Landhuizen by branden en
 droogte Tuinen, Plantagien, en 't Geboente te bevochtigen.
 den door Jan vander Heide, en Jan vander Heide de
 Generale Brandmeester der Stadt Amsterdam.*

Spingier,
modèle en
Hingoren
Jugo.

Figure des Petits Pompes à Bézans, appropriées pour les Maisons
de Campagne, tant pour y servir contre les Embrasemens, que
pour arroser les Jardins, les Plantes et les Arbres. Inventées
par Jean van der Heyde le Père et le Fils, Intendants généraux
des Incendies à Amsterdam.

valóban egyfajta Vanitasként vagy Memento Moriként is értelmezhető – s e gondolat nem is állhatott távol egy halálának közeledtét érző művésztől. Úgy vélem azonban, hogy a festménynek egy ennél némileg árnyaltabb, pozitívabb olvasata is lehetséges.²⁰ Jan van der Heyden ugyanis annak reményében, sőt tudatában készülhetett az elmúlásra, hogy alkotásai, illetve találmányai révén neve biztosan tovább fog élni az utókor emlékezetében.

Jegyzetek

- [1] Az első részletesebb elemzés Van der Heyden szóban forgó budapesti képéről Rózsaffy Dezső: Jegyzetek a Szépművészeti Múzeum Van der Heyden csendéletéhez, *Szépművészeti Múzeum Évkönyve VII* (1935) 165–171.
- [2] Ember Ildikó: *Holland és flamand 17–18. századi csendéletek/Dutch and Flemish Still Lifes 1600–1800*, A Régi Képtár katalógusai, Szépművészeti Múzeum Budapest II., Primavera Press, Leiden 2012, 149.
- [3] A festményen megörökített tárgyakkal kapcsolatban: *De Wereld binnen Handbereik. Nederlandse Kunst en Rariteitenverzamelingen 1585–1735*, Kiállításkatalógus, Amsterdams Historisch Museum, Amsterdam 1992, 20.
- [4] Ernst van den Boogaart (szerk.): *Johan Maurits van Nassau Siegen 1604–1679: A Humanist Prince in Europe and Brazil: Essays on the Occasion of the Tercentenary of His Death*. Hága, 1979.
- [5] Németh István: Egzotikus képek, egzotikus betegségek, *Lege Artis Medicinae* 2000/9. 736–739; A brazíliai holland gyarmatok kormányzójáról, a hágai Mauritshuis építetőjéről és első lakójáról, Johan Maurits van Nassau Siegenről újabban Németh István: Az újjászületett Mauritshuis, *Artmagazin* 2014. No. 8. 20–25.
- [6] Marc van Dijk, *Het achtste wereldwonder. Koninklijk Paleis Amsterdam*, Amsterdam 2014, 23.
- [7] Lásd ezzel kapcsolatban többek között James A. Welu: Vermeer: His Cartographic Sources, *The Art Bulletin* 57 (1975) 529–547; Bärbel Hedinger: *Karten in Bildern. Zur Ikonographie der Wandkarte in holländischen Interieurgemälden des siebzehnten Jahrhunderts*, Georg Olms Verlag, Hildesheim/Zürich/New York 1986.

- [8] John Gribbin, *A tudomány története 1543-tól napjainkig*, Akkord Kiadó, Budapest 2004, 154.
- [9] Constantijn Huygensről többek között: A. Th. van Deursen–E. K. Grootes–P. E. L. Verkuyl (szerk.) *Veelzijdigheid als levensvorm. Facetten van Constantijn Huygens' leven en werk*, Sub Rosa, Deventer 1987.
- [10] Svetlana Alpers, magyar fordításban is megjelent *The Art of Describing* című művében külön fejezetet szentelt Constantijn Huygensnek, ebben többek között arról is részletesen ír, hogy Huygens mennyire értékelte Cornelis Drebbel találmányait, lásd Svetlana Alpers: *Hű képet alkotni. Holland művészet a XVII. században*, Corvina Kiadó, Budapest 2000, 25–49.
- [11] Constantijn Huygens: *Mijn jeugd*, Em. Querido's Uitgeverij, Amszterdam 1987, 132.
- [12] Christiaan Huygensről lásd Cornelis Dirk Andriess: *Huygens: The Man Behind the Principle*, Cambridge University Press, Cambridge 2005.
- [13] Sylvius orvostörténeti jelentőségéről lásd Benedek István: *Hügieia. Az európai orvostudomány története*, Gondolat Kiadó, Budapest 1990, 256–257.
- [14] Németh István: A természet csodái. Frederik és Rachel Ruysch élete és munkássága, *Lege Artis Medicinae* 1999/6 504–506.
- [15] Nicolaes Witsenről lásd Marion Peters: *De wijze koopman, Het wereldwijde onderzoek van Nicolaes Witsen (1641–1717), burgemeester en VOC-bewindhebber van Amsterdam*, Amszterdam 2010.
- [16] Németh István: Philipp Franz Balthasar von Siebold – Egy német orvos Japánban, *Lege Artis Medicinae* 2017. dec., 472–475.
- [17] Jan van der Heyden találmányaival kapcsolatban lásd Bob Haak: *Hollandse schilders in de Gouden Eeuw*, Meulenhoff/Landshoff, Amszterdam 1984, 483–485.
- [18] A festő életművéről lásd Helga Wagner: *Jan van der Heyden 1637–1712*, Scheltema & Holkema, Amszterdam/Haarlem 1971; *Jan van der Heyden (1637–1712)*, kiállítási katalógus, Bruce Museum, Greenwich/Connecticut–Rijksmuseum Amszterdam 2006–2007.
- [19] Ez a kép Pietro Testa egy azonos témájú műve alapján készült, Giovanni Cesare Testa metszetének közvetítésével.
- [20] A festmény ilyen értelmű korábbi interpretációjáról lásd *Nederlandse 17de eeuwse schilderijen uit Boedapest*, Kiállítási katalógus, Centraal Museum, Utrecht 1987, 84.

A BMW 327 Coupe – emblemikus, vese alakú hűtőrácsával – 1938-ból származik, most a BMW Múzeum féltett kincse
Fotó: Berényi Marianna

BERÉNYI MARIANNA-SCHNEIDER JÓZSEF MÚZEUM-E AZ AUTÓMÚZEUM?

INémetországban a 2016-os múzeumi adatok összesítése meglepő eredménnyel zárult: az előző évhez képest 2,2 százalékkal csökkent a múzeumok összlátogatottsága. Ez a visszaesés azonban nem érintette a természettudományi és a műszaki múzeumokat, amelyek iránt továbbra is egyre nagyobb az érdeklődés. Közülük különösen a stuttgarti nagy autógyárak múzeumi voltak sikeresek: csak a Mercedes-Benz és a Porsche Múzeum 2016-ban több mint 1,2 millió látogatót vonzott.¹ Ez az eredmény egyáltalán nem számít egyedinek. Hasonlóan sikeres a BMW Welt palotájával kiegészült müncheni autógyár múzeuma, amelynek 2013-as látogatói rekordjáról csaknem minden német lap beszámolt. Ebben az évben 2,93 millióan látogatták meg a komplexumot, többen, mint Neuschwanstein kastélyát. Kicsit árnyalja a képet, hogy közülük „mindössze” 560 ezren váltottak jegyet a múzeum fizetős kiállításaira.²

IA nagy autógyárak reprezentatív vállalati múzeumait övező népszerűség ugyanakkor nem csak német jelenség. 2017-ben a Mladá Boleslavban található Škoda Múzeumnak összesen 254 143 látogatója volt, öt százalékkal több, mint az azt megelőző évben.³ Növekvő népszerűséget mutat a Volkswagen Múzeum Wolfsburgban. Vezetői nem olyan régen megújították stratégiájukat, hogy évi 25 ezer fölé emelkedjen az egyébként pozitívan változó látogatószám. A göteborgi Volvo Múzeum 2011-ben számolt be 22 százalékos növekedésről, amikor is 67 ezer látogatójuk volt. Olaszországban is szépen emelkedik a néhány évvel korábban felújított Alfa Romeo Múzeum látogatószáma, a Ferrari pedig nem olyan rég bejelentette, hogy hetvenedik születésnapjának évében, 2017-ben az előző évhez képest 12 százalékkal többen, félmillióan látogatták meg a cég két különböző kiállítóhelyét Modenában és Maranellóban.⁴ Sant’Agata Bolognese Lamborghini Múzeuma 2016-ban harminc százalékkal ugrasztotta meg a látogatószámát az előző

különösen a stuttgarti nagy autógyárak múzeumi voltak sikeresek: csak a Mercedes-Benz és a Porsche Múzeum 2016-ban több mint 1,2 millió látogatót vonzott

hasonlóan sikeres a BMW Welt palotájával kiegészült müncheni autógyár múzeuma

a Mladá Boleslavban található Škoda Múzeum

Volkswagen Múzeum Wolfsburgban

a göteborgi Volvo Múzeum

Alfa Romeo Múzeum

Ferrari

Lamborghini Múzeum

[1] Németországban 2016-ban 111 877 085, 2015-ben ezt kétmillióval is meghaladót, azaz 114 423 192 múzeumlátogatást mértek. In: Materialien aus dem Institut für Museumsforschung. Heft 71 | Statistische Gesamterhebung an den Museen der Bundesrepublik Deutschland für das Jahr. Berlin 2016. Online elérhető: smb.museum/fileadmin/web-site/Institute/Institut_fuer_Museumsforschung/Publikationen/Materialien/mat71.pdf.

[2] Thomas Krone-witer: BMW-Welt beliebter als Schloss Neuschwanstein. Online elérhető: sueddeutsche.de/muenchen/sehenswuerdigkeiten-in-bayern-bmw-welt-beliebter-als-schloss-neuschwanstein-1.1878973.

[3] A Škoda sajtó-közlönye: skoda-storyboard.com/cs/tiskove-zpravy/skoda-muzeum-s-rekordni-navstevnosti-2/.

[4] Andrea Senatore: Ferrari: nel 2017 numero record di visitatori nei suoi musei. investireoggi.it/motori/ferrari-nel-2017-numero-record-visitatori-nei-suoi-musei/.

ha nem a márka,
az autós világ
rajongójaként
érkezünk ezekbe
a múzeumokba,
hanem a múzeumok
szakmaiságát
vizsgáljuk,
ugyanilyen
sikeresnek érezzük
a kiállításokat?

nemcsak
bemutatnak,
hanem gyűjtenek,
feldolgoznak,
kutatnak,
megőriznek,
oktatnak és
szórakoztatnak is?

nem állami
közgyűjteményekről
van szó

a Škoda, a BMW,
a Porsche
és a Mercedes
olyan vállalati
múzeumok, amelyek
kifejezetten
saját történetük
bemutatására
vállalkoznak

esztendőhöz képest; 2017-ben pedig átlépte a bűvös százezret. Ez a mindenképpen bámulatra méltó látogatószám-emelkedés több kérdést is felvet. Vajon csak a múzeumok mögött álló termék sikere, az autók népszerűsége, a cég marketingmunkája áll a múzeumi világban ritka növekedés mögött? Az állami múzeumoknál jóval magasabb forrásokból megvalósított látványközpontú, high-pop kiállítások⁵ nyújtotta élmény ennyire népszerű? A bemutatott műtárgytípus hétköznapi-sága, közismertsége, látványos mérete, a bemutatáshoz szükséges grandiózus térigény mennyiben fokozza mindezt? Ha nem a márka, az autós világ rajongójaként érkezünk ezekbe a múzeumokba, hanem a múzeumok szakmaiságát vizsgáljuk, ugyanilyen sikeresnek érezzük a kiállításokat? Értelmezhetjük-e ezeket a vállalati múzeumokat technikátörténeti, netán a kultúr- vagy életmódtörténetet, társadalmi, gazdasági folyamatokat kritikai szempontok szerint bemutató intézményként? Eleget tesznek-e ezek az intézmények a klasszikus múzeumokkal szemben támasztott elvárásoknak, azaz nemcsak bemutatnak, hanem gyűjtenek, feldolgoznak, kutatnak, megőriznek, oktatnak és szórakoztatnak is? A felsorolt vállalati múzeumok közül a négy elsőt látogattuk meg: a stuttgarti két múzeumpalota mellett Münchenbe és Mladá Boleslavba utaztunk, hogy választ kapjunk ezekre a kérdésekre.

[5] A fogalmat Fejős Zoltán honosította meg a magyar muzeológiai szaknyelvben a késői fogyasztói társadalom jellegzetességeire épülő múzeumi gyakorlat kapcsán. Fejős Z.: Múzeumi utak a „high-pop” és a „slow food” vidékén. In: Múzeumi Közlemények 2008/1. 16–28.

EGY PERIFÉRIÁN ÁLLÓ MŰFAJ: A VÁLLALATI MÚZEUM

¶ A szóban forgó autós múzeumok elemzésekor nem hagyhatjuk figyelmen kívül azt a már említett szempontot, hogy nem állami közgyűjteményekről van szó, amelyekben a múzeumi szakemberek az ipari, műszaki örökség tudományos szempontból átgondolt feldolgozását, megőrzését, dokumentálását és bemutatását végzik, úgyhogy folyamatosan mérlegelnek, melyek azok a tárgyak, tárgytípusok, amelyek leginkább közvetítik egy-egy korszak sajátosságait. A Škoda, a BMW, a Porsche és a Mercedes olyan vállalati múzeumok, amelyek kifejezetten saját történetük bemutatására vállalkoznak, méghozzá az általuk megfogalmazott speciális szempontok

alapján kiválasztott termékeiken keresztül. Csak rajtuk múlik, hogy kritikusan viszonyulnak-e a saját múltjukhoz, vagy éppen a szomszédos üzem mellé álmagyarat is építenek!

az egymás mellé
felsorakoztatott
termékek pedig
akaratlanul is
a töretlen ipari
fejlődés, a gépbe
vetett hit,
a mérnöki
zsenialitás
ígézetét hordozzák
magukban

¶ A legtöbb vállalati múzeum, legyen szó a Coca-Coláról, a Dr. Oetkerről vagy épp a Zwack Unicumról, a történelmet, az örökség fogalmát saját brandjének erősítéséhez használja fel. A kiállításokban láthatóvá, térben érzékelhetővé teszi azt az időintervallumot, amelyet alapítása óta fel tud mutatni. Ez – függetlenül attól, hogy néhány évtizedről vagy több mint egy évszázadról van szó – kimondatlanul is magában hordozza a hosszú élettartam, a megbízhatóság, a nyomon követhetőség, az áttekinthetőség és az átláthatóság fogalmát. Az egymás mellé felsorakoztatott termékek pedig akaratlanul is a töretlen ipari fejlődés, a gépbe vetett hit, a mérnöki zsenialitás ígézetét hordozzák magukban.

jelen vannak
a marketing-
szakértők, akik
számtalan
eszközzel,
módszerrel
rendelkeznek, hogy
érzelmi szinten is
összekapcsolják
a közönséget
a márkával

¶ Azaz a vállalati múzeumok olyan pozícióból szólíthatják meg látogatóikat, amely az értékteremtés, a hagyomány, az evolúció és nem utolsósorban a presztízs fogalmára épül. A múzeumszakma ezekkel az intézményekkel szemben érezhető távolságtartása is pont ebből, a manipulációra, mítoszteremtésre lehetőséget adó helyzetből fakad. A vállalati múzeumok kialakítása ugyanis csak részben a muzeológusok, kurátorok, történészek, kutatók, látványtervezők, kiállításépítők feladata. A munka minden fázisában jelen vannak a marketing-szakértők, akik számtalan eszközzel, módszerrel rendelkeznek, hogy érzelmi szinten is összekapcsolják a közönséget a márkával. Ennek köszönhetően a múzeumlátogató úgy érezheti, hogy rövid időre annak az univerzumnak a része, amelyet a többnyire prémium kategóriás brand is megfogalmaz. A multimédiás, high-tech világban szinte mindenki a csillogó-villogó termékek hatása alá kerül, ahol az összes reklám-üzenet, szlogen hatékonyan ágyazódik a memóriánkba. Egy hagyományos múzeumi kiállítás célja, hogy a látogató számára a bemutatott tárgyakon keresztül biztosítsa a szükséges információkat saját véleményének kialakításához. Egy átlagos vállalati múzeumban ez megfordul: megfogalmazza az üzenetet, és csak egy második lépésben választják ki az üzenet illusztrálására leginkább alkalmas témákat, tárgyakat.

megfogalmazzák
az üzenetet,
és csak egy második
lépésben választják
ki az üzenet
illusztrálására
leginkább alkalmas
témákat, tárgyakat

ebben a tekintetben pozitív elmozdulást tapasztalhatunk

a termékeik látványos felvonultatása mellett az autóikat használó emberről, társadalmi környezetükről, sőt saját múltjuk sötét pillanatairól is vallanak

Az utóbbi időben főleg olasz és német szakembereknek köszönhetően ebben a tekintetben pozitív elmozdulást tapasztalhatunk.⁶ Bár a marketingüzenet és a marketingcélok most is alapvető fontosságúak ezekben a kiállításokban, a fenntartók egyre nagyobb hangsúlyt fektetnek arra, hogy történetileg is hiteles képet nyújtsanak a látogatóknak egy olyan kiállításban, amelynek a szerkezete, felépítése, mondanivalója vetekszik a legszínvonalasabb műszaki múzeumok tárlataival. Egyre több az olyan cég, többek között az általunk meglátogatott múzeumok fenntartói, amelyek a termékeik látványos felvonultatása mellett az autóikat használó emberről, társadalmi környezetükről, sőt saját múltjuk sötét pillanatairól is vallanak. A látogatók pedig hálásak, hiszen ezek a termékek sokkal közelebb állnak hozzájuk, jobban érintik személyes tapasztalataikat, álmaikat, mint a hagyományos múzeumokban felvonultatott témák többsége.

AHOL A MÚLT ÉS A JELEN CSAK SZOMSZÉDOK: BMW-KOMPLEXUM

megnyitotta a „négy henger” fedőnévre hallgató központi épülete mellett a BMW Welt nevű élménycentrumot

¶ A BMW München egyik legnépszerűbb látnivalóját hozta létre, amikor 2007-ben megnyitotta a „négy henger” fedőnévre hallgató központi épülete mellett a BMW Welt nevű élménycentrumot. A futurisztikus, a Brit Építészeti Királyi Intézete által is kitüntetett épületet a Coop Himmelb(l)au építésziroda tervezte úgy, hogy gyalogoshíd köti össze az 1973 óta működő BMW Múzeummal és a központi irodával. Ezzel a nagyívű gesztussal az autógyár markánsan elkülönítette a látogatók számára megfogalmazott üzeneteit. A forgóemelvényekkel, panorámastandokkal, multifunkcionális kiállítóterekkel, technológiai bemutatóműhelyekkel, két Michelin-csillagos étteremmel és napelemekkel felszerelt Welt inkább a jelen reprezentálására alkalmas, ahol a szerencsés megrendelő még a vadonatúj autójukat is átvehetik. Egyszerre autósza-lon, a márka temploma, kommunikációs központ, találkozóhely és a tudásátadás helye. Rendszerint itt mutatják be a legújabb prototípusokat is.

egyszerre autósza-lon, a márka temploma, kommunikációs központ, találkozóhely és a tudásátadás helye

[6] Többek között: Messedat, J. (2015): Corporate Museums. Concepts, Ideas, Realisation. Ludwigsburg. A németül is, angolul is olvasható több szerzős tanulmánykötet harmincöt megvalósult koncepciót elemez, többek között útmutatót adva ahhoz, hogyan, milyen lépésekben érdemes vállalati múzeumot létrehozni és működtetni. Az irány-mutatásból a muzeológiai szempontok sem hiányoznak. Amari M. (2001). I musei delle aziende. La cultura della tecnica tra arte e storia. (2^a ed). Franco Angeli, Milano. Negri, M. (2003). Manuale di museologia per i musei aziendali. Soveria Mannelli: Rubbettino. Iannone, F.-Izzo (2017): Salvatore Ferragamo – An Italian heritage brand and its museum. A 2017-es tanulmány a híres olasz divatmárka múzeumát vizsgálta, amely „identitás-médiaként” a vállalati és örökségi értékeket használja. A szerzőpáros arra is kitér, milyen viszonyban állhatnak ezek a termékek a kollektív emlékezettel. Danilov V. J. (1992): A Planning Guide for Corporate Museums, Galleries, and Visitor Centers. Gobbi, I.-D'Ambrosi, L.: Corporate Museums and design: Web communication strategies. In: Tafterjournal 97 – nov.–dec. 2017. Online: tafterjournal.it/2017/11/15/corporate-museums-and-design-web-communication-strategies/.

¶ A múlt bemutatásának helyszínei így zavartalanul a BMW Múzeum kibővített terei lehetnek, ahol a helyiek által csészeként emlegetett műemlék épületben jól átgondolt tematika mellett tárul fel az ide vezető út, a prémium kategóriás gépkocsikat gyártó márka százéves története, válik láthatóvá a gyűjtemény.⁷ Pontosabban válna, ha a látogató nem veszne el az ötezer négyzetméteres bonyolult térhálóban elrendezett iradatlan mennyiségű gépjármű között. Tárlatvezetés nélkül nem igazán fogható fel, hogy az épület egészét érintő kiállítás vertikálisan és horizontálisan is átgondolt. A belépés után egy spirálon keresztül érhetjük el a márka szívét. A cég 100. születésnapja alkalmából, 2016-ban itt összegezte saját történetét, párhuzamba állítva a közönség számára sokatmondó eseményekkel. A 100 Meisterstücke című kiállítás egyik oldalon saját innovatív gyakorlatát szemléltette, párhuzamba állítva a magas és a populáris kultúra eseményeivel, legyen szó a kasseli documentáról vagy az első Harry Potter-filmről. Csak miután a látogató megismeri a cég jelenkori filozófiáját, képzési gyakorlatát, vetheti bele magát a múltba. Az állandó kiállítás hét „háza”, azon belül 25 szektort alkot, amelyekben tematikusan mutatnak be 125 modellt. A bemutatott anyag mellett fontos szerepet játszik a kortárs művészet, amely segít a látottak emocionális értelmezésében.

¶ A design házában a téma a tervezés, amelynek egy 714 rozsdamentes acélgolyóból álló kinetikus szobor a középpontja. A mű nem öncélú, azt jeleníti meg, hogyan indul el az ötletből, múltó gondolatokból az a folyamat, amelynek köszönhetően a világ trendjeit meghatározó formák születnek. A technológia háza fókuszában egyértelműen a mérnökök teljesítménye áll a hatékonyság, teljesítmény, a motorika és az aerodinamika kulcsfogalmakkal. Nem hiányozhat természetesen az autó-motorsport háza sem a kimagasló versenyeredményekkel. A cég házában a legfontosabb állomások mellett a látomások tere multimédiás alkalmazások segítségével segít áthidalni a jelen és a múlt közötti szakadékokat. A cég nem csak a személygépkocsikra és a versenyautókra koncentrál: a haszongépjárműveik mellett a kétkerekű motorokat is felvonultatja, méghozzá egy üvegfal mögött, a motorkerékpárok

[7] Nem elhanyagolható tény, hogy míg a múzeum megnyitását az 1972-es müncheni olimpia idejére, a látogatóközpontját a 2006-os labdarúgó-világbajnokságra tervezték, de egyik sem készült el időben!

az állandó kiállítás hét „háza”, azon belül 25 szektort alkot, amelyekben tematikusan mutatnak be 125 modellt

egy 714 rozsdamentes acélgolyóból álló kinetikus szobor a középpontja

a technológia háza fókuszában egyértelműen a mérnökök teljesítménye áll

a látomások tere multimédiás alkalmazások segítségével segít áthidalni a jelen és a múlt közötti szakadékokat

BMW Múzeum. A műtárgyak bemutatása során a karosszéria megbontása bevett módszer, hogy egyszerre láthassuk az egész konstrukciót és a benne rejlő technikai részleteket
Fotó: Berényi Marianna

A BMW Múzeum spirálja
Fotó: Berényi Marianna

A BMW motorjai üveg mögé kerültek. Talán így nem ijesztik meg a biztonságos közlekedés híveit
Fotó: Berényi Marianna

házában. Állítólag azért választották ezt a megoldást, mert a BMW-rajongók jelentős része a biztonságos közlekedés híve, és idegenkedik a motorkerékpároktól.

az ügyfelek
és egy-egy
jármű személyes
kapcsolata is szóba
kerül

lenyűgöző
installációk között
tudjuk meg, milyen
egy agyagmodell,
a szélcsatorna

¶ A látogatók és a termékek pozitív érzéseket sugalló találkozá-
sa más terekben is fontos. A márka házában például a jól is-
mert reklámok mellett az ügyfelek és egy-egy jármű szemé-
lyes kapcsolata is szóba kerül. A szériák tornya pedig azért
is különleges, mert kibomlik az olyan ikonikus termékcsa-
ládok története és evolúciója, mint az „M” modell, amelyet a
kifejezetten sportos autók kedvelői számára dobtak piacra.
Talán ez az a múzeum, amely a műhelymunkába leginkább
bevonja a látogatókat. A tervezés bonyolult folyamata, annak
változásai rendre megjelennek. Lenyűgöző installációk kö-
zött tudjuk meg, milyen egy agyagmodell, a szélcsatorna, mi-
lyen volt az első boxermotor, mi a különbség egy repülőgép
csillagmotorja vagy egy versenyautó szíve között, milyen szer-
számokat használtak egy-egy időszakban az autógyártáshoz,
milyen reklámkampány társult egy népszerű modellhez vagy
egy ritkasághoz.

¶ *Ha az 1959-es frankfurti autószalonon a BMW 700-asra nem érkezik
be 25 ezer előrendelés, akkor ma a BMW-ket a Mercedes Múzeum
egyik tematikus szekciójában tekinthetnénk meg. A BMW kétség-
beejtő pénzügyi helyzete miatt előrehaladott tárgyalások folytak a
Daimler-Benzzel a beolvadásról, de a 700-as típus akkori mércével
nézve frenetikus sikere eredményeképpen a BMW vezetése az önál-
lóság megtartása mellett döntött.*

EGY LÓVAL INDÍT: A MERCEDES-BENZ

¶ A Mercedes-Benz már a fogadócsarnokban elkezd adagolni az él-
ményeket a látogatóknak. Miután kézbe kaptuk azt a térképet,
amely segít eligazodni a 16 500 négyzetméteres épület tizen-
két termében kiállított 160 jármű között, egy liftbe szállhatunk,
amellyel felemelkedve velünk együtt emelkedik egy film a
szemben lévő nyersbeton falon. Ahogy kilépünk a liftből, újabb
meghökkenítő élményben lehet részünk. Nem az egyik csodá-

a kiállítás tehát az „egy lóval” és egy hozzá kapcsolt császári (II. Vilmos) idézettel kezdődik, amely nem sok jövőt jósolt az automobiloknak

öt olyan tematikus galériában válogat a több mint száz év autóiból, teherautóiból, buszaiból és más járműveiből, mint az utazás, a teherszállítás, a segítők (bajelhárító autók), hírességek vagy épp a hősök fogalma

a kiállítások közül kifejezetten kiemelkedő a mítoszútvonal anyaga

nagy önfegyelemmel csak néhány típust választottak, amelyeket a spirális útvonalat megszakító íves terekben helyeztek el, a korszak hangulatát idéző installációk között

latos Mercedes gyártmányú autóval nézhetünk farkasszemet, hanem egy vakító fehérségű tér hófehér lovával. A kiállítás tehát az „egy lóval” és egy hozzá kapcsolt császári (II. Vilmos) idézettel kezdődik, amely nem sok jövőt jósolt az automobiloknak. Hogy mekkorát tévedett, semmi sem bizonyítja jobban, mint az ezután következő kiállítás, amelynek egymást metsző spirális ívei két tematika mentén vezetnek végig a látogatót. A „mítosz” útvonal korszakonkénti elrendezésben elmeséli a Daimler, a Benz, majd az egyesülésüket követően belőlük létrejött Daimler Benz (mai nevén Daimler AG) vállalatok, illetve az 1901 óta leghíresebb márkájuk, a Mercedes történetét. A „gyűjtemény” körséta pedig öt olyan tematikus galériában válogat a több mint száz év autóiból, teherautóiból, buszaiból és más járműveiből, mint az utazás, a teherszállítás, a segítők (bajelhárító autók), hírességek vagy épp a hősök fogalma. Ezt egészíti ki a legalsó szinten található interaktív technológiai kiállítás, ahol a Daimler fejlesztőinek napi rutinjába nyerhetünk betekintést, illetve egy nagyon látványos installáció, ahol a versenyautók egy ovál pálya ívét idéző emelvényen sorakoznak. A kiállítások közül kifejezetten kiemelkedő a mítoszútvonal anyaga, amely – kihasználva a Daimler autógyártásban elfoglalt kiemelkedő, sőt úttörő szerepét – egyúttal az automobilitás történetét is elmeséli. Az egy-egy meghatározó időszakhoz (az alapítók és az első autók 1886-tól 1900-ig, a márka születésének folyamata 1914-ig, a dízelmotorok és a kompresszornak köszönhető változások 1945-ig, a változatos termékskála kialakulása 1960-ig, a biztonsági és környezeti változások hatása 1982-ig, a környezetvédelmet szem előtt tartó fejlesztések napjainkig) nagy önfegyelemmel csak néhány típust választottak, amelyeket a spirális útvonalat megszakító íves terekben helyeztek el, a korszak hangulatát idéző installációk között. Minden szinten ugyanoda kerültek azok az interaktív elemek, amelyeket a műszaki fejlődés, a legfontosabb találmányok, újítások megértéséhez terveztek.

¶ A termeket övező spirális járatok külső falán berendezett vitrinek, installációk pedig keretet adnak a történetnek. Eredeti tárgyakat, dokumentumokat, korabeli forrásokat, híryanagot bemutatva idézik meg azt a politikai-társadalmi-kulturális-

A Mercedes Simplex mérföldkő az autógyár életében: általa indult egy új, meghatározó márkánév. Neve arra utal, hogy egyszerű vezetni, mindezt persze 1902-es léptékkal

Fotó: Mercedes-Benz Múzeum

A Mercedes-legendák között külön helyet kap a második világháború utáni időszak. A német gazdasági fellendülés fordulópont a Daimler-Benz történetében
Fotó: Mercedes-Benz Múzeum

Az autóversenyeken elért eredmények a Mercedes-Benz történetének fontos részét képezik
Fotó: Mercedes-Benz Múzeum

szépen
kirajzolódik, hogyan
vált a Mercedes
csak az elit
számára elérhető
presztízsautóból
olyan márkává,
amelynek
különböző
terméksaládjai
ma már szélesebb
néprétegek számára
is elérhetők

gazdasági környezetet, amely meghatározta a cég működését, a márka fejlődését. A különböző háborúk, gazdasági válságok, ökológiai katasztrófák, az olajválság, a tömegkultúra, a globalizáció, az életmód, az életstílus változása között szépen kirajzolódik, hogyan vált a Mercedes csak az elit számára elérhető presztízsautóból olyan márkává, amelynek különböző terméksaládjai ma már szélesebb néprétegek számára is elérhetők. Külön érték az egész kiállításon átívelő 33 Extras sorozat, amely egy-egy eredeti műtárgyon át mond el olyan történeteket, amelyek az adott téma árnyaltabb megértéséhez szükségesek, legyen szó a benzín, a jogosítvány, a biztonsági öv vagy a pedálok történetéről.

¶ *Az 1909-es Blitzen-Benz versenyautó volt az akkori világ leggyorsabb járműve. Sem repülő, sem vonat nem volt képes 200 km/h óra feletti sebességre. De fékei csak a hátsó kerekeken voltak.*

WHITE CUBE HELYETT FEHÉR POLIÉDER: PORSCHE MÚZEUM

¶ A Porsche a 2009-ben megnyitott látványos épületében és kiállítótereiben szintén fontosnak tartja hangsúlyozni: a látogató a lélegzetelállító tárgyak és méretek ellenére is klasszikus múzeumban jár. A fogadócsarnok bisztrójának üvegfalán át láthatjuk, ahogy a szomszédos műhelyben zajlik az autók javítása, restaurálása, és mielőtt a meredek mozgólépcsőn elindulnánk a kiállításokhoz, bekukkanthatunk az intézményhez tartozó könyvtár és adattár gyűjteményébe is.

¶ A kiállítás vezérfonala a cég történetéből adódóan nemcsak műszaki jellegű, hanem a Porsche családot, annak több generációját is bemutatja. Ez főleg azért nagyon érdekes, mert a dinasztiaalapító Ferdinand Porsche nevéhez nem csupán a legendás német népautó, a VW Bogár megalkotása fűződik. Őhöz köthetik az első megvalósult benzin-elektromos hibrid autó megépítése (1900-ban!), tervezett tankot, valamint közvetlenül a második világháború után némi francia nyomásra részt kellett vennie a Renault 4CV megtervezésének utolsó simításában is. Magát az autógyárat már

a dinasztiaalapító
Ferdinand Porsche
névéhez nem
csupán a legendás
német népautó,
a VW Bogár
megalkotása
fűződik, őhöz
köthetik az első
megvalósult
benzin-elektromos
hibrid autó
megépítése (1900-
ban!), de tervezett
tankot is

A Porsche 2019 végére tervezi piacra dobni a Mission E elektromos autómodelljét, a múzeumban már látható
Fotó: Porsche Múzeum

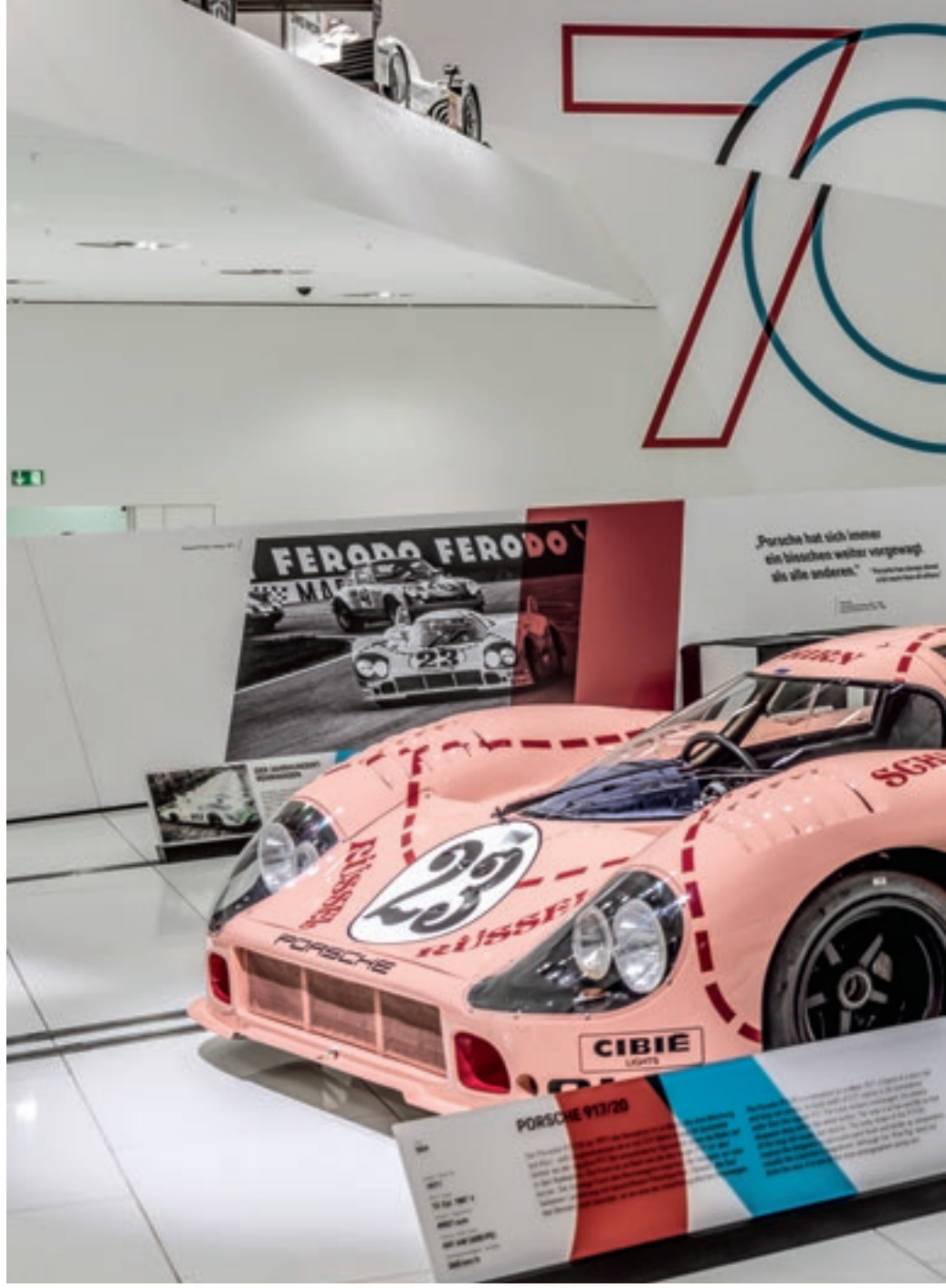
A Porsche-márka története 1948. június 8-án kezdődött, amikor regisztrálták az első ilyen nevű járművet. A márka 70. születésnapja alkalmából a múzeumban új kiállítás nyílt

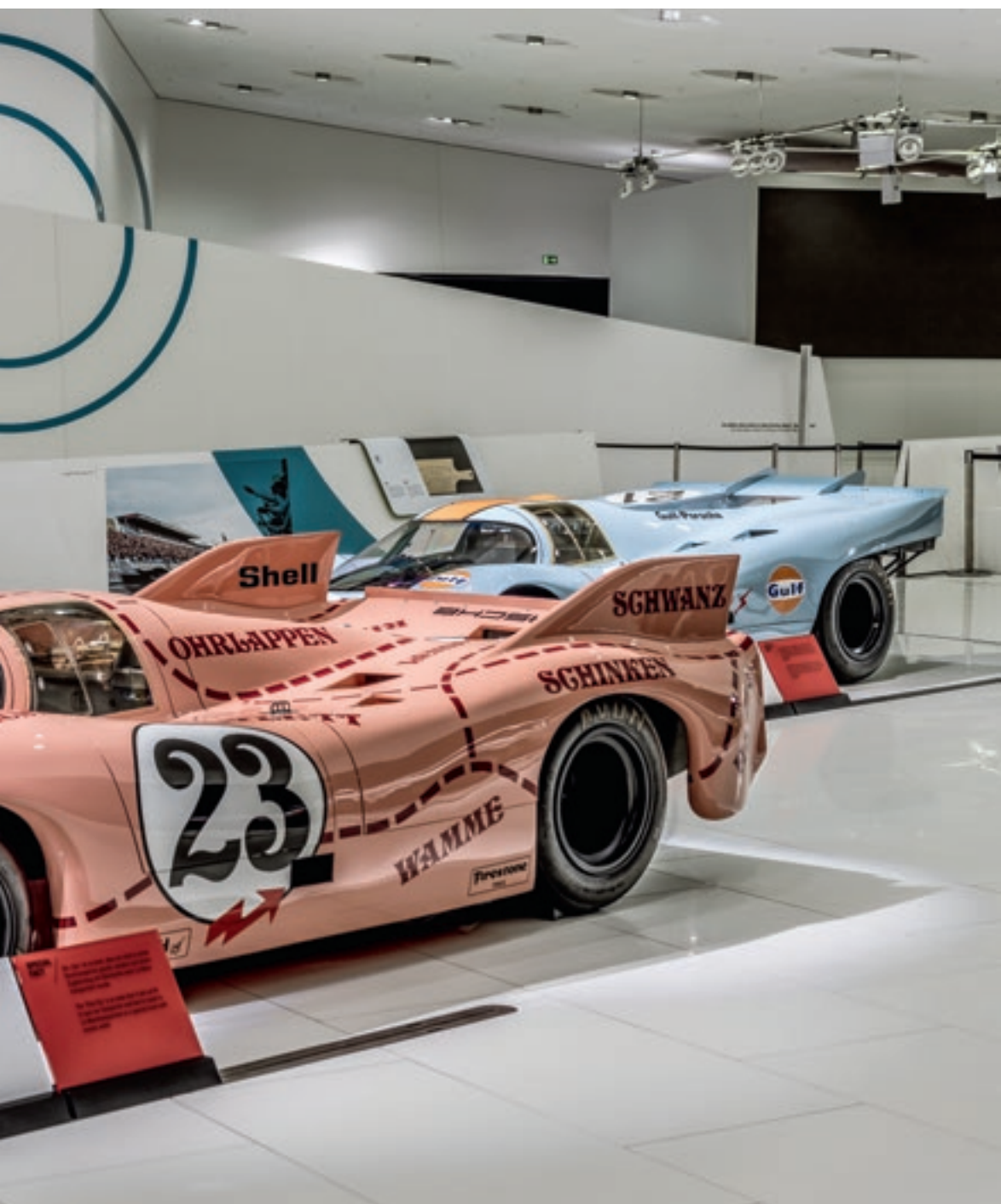
Fotó: Porsche Múzeum

A születésnap kiállítás alkalmából júniusra átalakították a teljes kiállítóteret, hogy új koncepció alapján mutassák be az autógyár úttörő szellemiségét
Fotó: Porsche Múzeum

ahogy a márka
magában hordozza
a szórakozás,
az élmény,
a felszabadultság
érzetét, a látogató
a kiállításban is
megtapasztalhatja
az ehhez fűződő
kreativitást

fia, Ferry Porsche hozta létre, akinek egyben a 356-os modellt is köszönhetjük, unokája pedig a jelenlegi modellpalettát is meghatározó 911-es tervezője. Ma már az autógyárat nem a család vezeti, ám a kiállítás egyik fontos eleme, hogy a gépek mellett a három tervezőzséni attitűdje is kibomlik. Az óriási fehér sokszögben a fejlesztők sorsával párhuzamosan fut a vállalat terméktörténete – a márka legfontosabb üzeneteivel. Olyan kulcsszavak körül sorakoznak a járművek és a hozzájuk kapcsolódó információk, multimédiás alkalmazások, mint a gyorsaság, erő, könnyű szerkezet, intelligencia, hatékonyság, szenvedély, következetesség. A kulcsszavak mentén kibontakozik a koncepció, amely a vállalat tervezői, fejlesztői, kivitelezői és üzleti sikerei mögött rejtőzik. Ráadásul ahogy a márka magában hordozza a szórakozás, az élmény, a felszabadultság érzetét, a látogató a kiállításban is megtapasztalhatja az ehhez fűződő kreativitást. A szimulátorok mellett olyan különleges játékokkal találkozhatunk, mint egy DJ-alkalmazás, ahol a különböző Porsche-típusok hangjából keverhetünk zenét, kipróbálhatjuk, melyik milyen hanggal indul, gyorsul, és persze – ahogy a többi hasonló múzeumban is – óriási képernyőfalon böngészhetünk a digitális fotók között.

a fenntartók
a valaha
gyártott összes
Porsche-típus
összegyűjtését
tűzték ki célul

¶ Ugyanakkor ez az a múzeum, ahol a kiállításban is megjelenik a teljességre törekvő, enciklopédikus igény. A fenntartók a valaha gyártott összes Porsche-típus összegyűjtését tűzték ki célul. Úgy hírlík, már csak néhány típus hiányzik, hogy a tökéletes gyűjtemény megvalósuljon!

¶ *A valaha sorozatban gyártott leglassabb Porsche mindössze 20 km/h sebességre volt képes (bár pletykák szerint ment az 25-öt is), kéthengeres dízelmotor hajtotta, és traktor volt. Többet gyártottak belőle, mint kortársából, a 356-osból.*

ÜZEMBEN MARADT: ŠKODA

¶ A három superbrand múzeuma mellett látványban eltörpül a Škoda épülete Mlada Boleslavban, a cseh autógyártás központjában. A 2012-ben megnyitott múzeum mindössze

A Skoda Múzeum látványraktáraként teszi hozzáférhetővé nagyméretű tárgyakkal álló gyűjteményét
Fotó: Berényi Marianna

Két népszerű modell - a Škoda Popular 995 1939-ből, amelyek a hétköznapi életet képviselik
Fotó: Berényi Marianna

A Škoda 645 a márka hagyományos értékeire hívja fel egy külön blokkban a figyelmet
Fotó: Berényi Marianna

egy percig
sem érezzük
úgy, hogy egy
látogatóközpontban,
a vállalat
marketing-
tevékenységének
kiemelt területén
mozgunk

1800 négyzetméteres, és az ötszáz kiállított tárgy közül csak 46 autó. A múzeum kicsit olyan, mintha a gyár autószalonja lenne: a város főutcájára nyíló ablakaiból felbukkanó autók hívogatók a közönség számára. A jóval kisebb alapterületen dolgozó kurátorok ötletessége, felkészültsége nem marad el a német kollégáikétól, igaz, láthatóan jóval kisebb költségvetésből kellett gazdálkodniuk. Ennek köszönhetően egy percig sem érezzük úgy, hogy egy látogatóközpontban, a vállalat marketingtevékenységének kiemelt területén mozgunk. A csehországi muzeológusok ráadásul tudatosan építettek arra, hogy az intézmény közgyűjteményi jellegét hangsúlyozzák. Szinte figyelmen kívül hagyták, hogy nem átlagos műtárgyakról van szó, hanem olyan gyűjteményről, amelynek elemei jelentős súllyal és kiterjedéssel rendelkeznek.

kiderül, az 1895
óta működő
gyár hogyan élt
túl háborúkat,
válságokat,
megszállást,
szocializmust és
globalizációt

¶ Az állandó kiállításokat három kulcsfogalom köré építették fel. A „Hagyomány” kiállítási részben hat különböző korú és típusú járművön keresztül definiálták a márka értékeit és törekvéseit, amiből nem hiányoznak a cseh nemzeti büszkeség sajátosságai sem. Kiderül, az 1895 óta működő gyár hogyan élt túl háborúkat, válságokat, megszállást, szocializmust és globalizációt. Az autók iránt annyira nem lelkesedő közönség szívét is megdobogtatja az a kiállítási rész, amely eredeti műtárgyak, fotók és dokumentumok segítségével igazi vitrines tárlókban azt tárja fel: Csehország, a csehek mindennapi életében milyen szerepet tölt be a márka. A szocialista kempingek, a mentőautók, a Škodában születettek, az autóhoz kapcsolódó egyéb használati tárgyak mellett arra is gondot fordítottak, hogy megismerjük azokat, akik ezeket a járműveket elkészítették. Az itt bemutatott Mulač család három generációjából öt munkavállaló pályáján keresztül kerülhet közelebb hozzánk egy autógyár élete.

¶ Csak ezután érkezünk a múzeum szívébe, ahol az „Evolúció” részben az alapítók első kerékpárjaitól eljutunk a legmodernebb járművekig. A csarnok középső részében kronológiai sorban sorakoznak a legfontosabb típusok, mindezt egy bejárható állványzat fogja közre, ahol hatalmas méretű látványraktárként, polcokon sorakozva vehetjük szemügyre a gyűjteményt – az egyszerű járgányoktól elkezdve a versenyautókig.

Ezt egészíti ki az utcafrontra néző technológiai galéria, amely a legfontosabb motorikai, szerkezeti fejlesztéseket emeli ki. Igazi csemege a téma szerelmesei számára a múzeum másik fele, ahol a járművek gyártásába és felújításába nyerhetünk bepillantást. A teremben sorakozó azonos típusú autók három stádiumban vároznak: az egyik egy kiszuperált csotrogány, a középsőt épp javítják, a harmadik pedig már egy múzeumi műtárgy. A múzeumhoz ugyanakkor egy archívum is tartozik, amely a cég történetének dokumentumait, fotóit, plakátjait, rajzait 1894-től a legutóbbi ideig gyűjti és teszi kutathatóvá.

¶ *A Škoda 450 Cabriolet 1957-ben azért nem lett sláger az amerikai piacon, mert egy kereskedő által rendelni kívánt 15 ezres darabszámmal szemben a Škoda csak 408 autót tudott volna szállítani. Emlékezzünk rá, hogy két évvel később a BMW 700-asra befutó 25 ezres előrendelés megmentette az akkor gyakorlatilag csődben levő autógyárat!*

ÉPÜLETCSODÁK

a prémium
kategóriás német
autómúzeumok
számára maga
a high-tech
múzeumépület is
üzenetértékű

¶ A főleg a középosztályt megszólító Škodán kívül, amely egy felújított gyárépületben várja a látogatókat, a prémium kategóriás német autómúzeumok számára maga a high-tech múzeumépület is üzenetértékű. Az 1973-as emblematikus BMW Múzeum Karl Schwanzer által tervezett, az ezredforduló után felújított és kibővített épülete ma már műemlék; hasonlóan elismert a Welt architektúrája is. A csésze vagy salátástál formát idéző épület tetején látható óriáslogó F. L. Wright Guggenheim Múzeumához hasonló spirális elrendezésű teret rejt. Legalább ilyen fontos a holland UN Stúdió által tervezett Mercedes Múzeum is, amelynek kilenc szintjét, három átriumszerű magját Möbius-szalagként kapcsolja össze két, ugyancsak spirális járat. Nincsenek zárt terek, sem falak, a két rámpa folyamatos találkozik egymással, így a látogatók többször is dönthetnek, melyik utat választják. A Porsche múzeuma szintén unikális, a bécsi Delugan Meissl által tervezett

A BMW Welt futurisztikus épülete Münchenben
Fotó: BMW Group

A BMW Múzeum a híddal, amely összeköti a BMW Welttel
Fotó: BMW Group

A Mercedes Múzeum épületét a kiállítási koncepció szempontjai szerint tervezték
Fotó: Mercedes-Benz Múzeum

A photograph of a modern, illuminated sign for the Mercedes-Benz Museum at night. The sign is a long, white, rectangular block with a sharp, angular design. It is lit from within, casting a warm glow. The text "Mercedes-Benz Museum" is embossed or engraved on the front face. In the background, a dark, starry sky is visible, and some distant city lights can be seen on the right side. The overall mood is sophisticated and architectural.

Mercedes-Benz Museum

Fotó: Mercedes-Benz Múzeum

Fotó: Mercedes-Benz Múzeum

A Porsche Múzeum születésnap kampánya 2018-ban meghatározó
Fotó: Porsche Múzeum

épületet áthatja a márkát is jellemző dinamizmus. Az 1976-ban alapított gyármúzeumot egy mindössze 3 V alakú oszlopra támaszkodó új, lebegőnek tűnő komplexum váltotta fel. A kávézót, éttermet, boltot, konferenciatermet, hatalmas parkolót, szervizt is magába foglaló épület középpontja az oszlopmentes kiállítási csarnok, amelynek rendezését egy spirális rámpa könnyíti. Az egész épület egy vibráló organizmus, ahonnan és ahová folyamatosan áramlanak a látogatók és a járművek.

LEPKEGYŰJTEMÉNY KEREKEKKEL

¶ A különböző autókat bemutató kiállítások talán egyik legnagyobb kihívása, hogy túl tudjon lépni a kronológia, a márká evolúciójának, egyáltalán a gépjárművek fejlődésének prezentációján, azaz a látogató ne csak egy gigantikus méretű lepkegyűjtemény egyedeinek ismertetésén találja magát. Ez azért is különösen nehéz, mert ezeknek a kiállításoknak a törzslátogatói sem várnak igazából sokkal többet: közelről, esetleg belülről meg akarják nézni az autósokártyáról, a különböző tematikus magazinokból és az autópályákról jól ismert csodákat. Már az a tény elégedettséggel tölti el őket, ha egy-egy témán belül a legteljesebb válogatást kapják, vagy ritka darabokat mutatnak meg nekik. Nem vágnak kurátori narratívára, történeti kitekintésre, életmódtörténetre, az alapítók és a fejlesztők életrajzára, még a high-tech környezet sem elvárás, csak a hab a tortán!

¶ Azok a cégek azonban, amelyek túl akarnak lépni a hagyományos vállalati múzeum termékbemutató jellegén, ma már nem elégednek meg ezzel. Nemcsak sikeres, nagy bevételt produkáló, hatékony marketingüzeneteket átadó kiállítást akarnak, hanem elismert örökséghelyszíneként kívánnak működni, ahol a muzeológiai tevékenység felveszi a versenyt más közgyűjtemények munkájával. Ahogyan mind a négy példából láthattuk: válogatnak a gyűjteményből, keretet és formát adnak a bemutatáshoz, történeteket mesélnek el, összehasonlítanak, önkritikusak.

ezeknek a kiállításoknak a törzslátogatói sem várnak igazából sokkal többet: közelről, esetleg belülről meg akarják nézni az autósokártyáról, a különböző tematikus magazinokból és az autópályákról jól ismert csodákat

elismert örökséghelyszíneként kívánnak működni, ahol a muzeológiai tevékenység felveszi a versenyt más közgyűjtemények munkájával

a kurátorok
túlléptek
az autós-kártya
és az autós-magazin
műfaján,
a számszerűsített
adatoknál
bonyolultabb
történeteket
kívánnak elmesélni
látogatóiknak

¶ Ironikusan mondhatnánk, hogy a márka ars poeticája egyik esetben sem engedi meg, hogy bármilyen területen ne a legjobbak közé tartozzon. A technikai fejlődés, a műszaki megoldások interaktív bemutatása, a multimédiás alkalmazások, legyen szó filmekről, szimulátorokról, a digitális gyűjtemény játékosításáról, elmaradhatatlan. A Škoda életmód-kiállítása, ahol a mindennapi élet szempontjából mutatja be termékeinek történetét, a Mercedes és a BMW folyamatos reflexiója a tágabb politikai, gazdasági, környezeti és kulturális folyamatokra, a Porsche nem túl szerencsés típusainak bemutatása azonban ennél is fontosabb. A kiállítás egyértelműen jelzi, hogy a kurátorok túlléptek az autós-kártya és az autós-magazin műfaján, a számszerűsített adatoknál bonyolultabb történeteket kívánnak elmesélni látogatóiknak. Különösen fontos a két stuttgarti intézményben, hogy egyik sem hallgatja el a múltját. A Mercedes a kiállítás keretét adó történeti spirálban, a Porsche pedig az egyik központi helyen, külön tárlóban mutatja be, milyen szerepet játszott a kényszermunkát alkalmazó gyár a Harmadik Birodalomban.

AZ „UTASOK”: GYEREKEK, NŐK

a kiállítások
azonban
a nőket, mint
programszervező
családanyákat
szólítják meg,
rendre elmaradnak
azok a történetek,
amelyek a nők mint
látogatók számára
érdekesek

¶ A közlekedési, műszaki múzeumok látogatóinak körülbelül kétharmada férfi. Ettől függetlenül ezek az intézmények mindig is népszerűek voltak a gyerekek, a családok körében. A Škoda Múzeumban gyereksarok, a Mercedesben születésnap-i zsúrok lehetősége, a Porschében a családi jegyhez kiadott korszerű múzeumpedagógiai füzet, tehetséggondozó, fejlesztő projektek, gyerekrendezvények, számukra kialakított alkalmazások segítik az értelmezést. A kiállítások azonban a nőket, mint programszervező családanyákat szólítják meg, rendre elmaradnak azok a történetek, amelyek a nők mint látogatók számára érdekesek. A nők persze nem hiányoznak, dekoratív kiegészítők a plakátokon, sőt a Škoda egyik legemlékezetesebb története, amikor az egyik amerikai szépségkirálynővel elkészített kampánynak köszönhetően az Egyesült Államokban is megnőtt az érdeklődés

2018 januárjában
megnyílt
a freudenbergi
műszaki
múzeumban
a Women Giving
Gas című kiállítás,
ahol a női
munkavállaló,
az aktív nő
a főszereplő

a vasfüggönyön túli márka iránt. A Mercedes sem ügyelt a nemek arányára, amikor a hírességek kedvenc autóit mutatja be, még ha megtudjuk is, melyik típusért lelkesedett Diana vagy Grace Kelly, döntésük okát nem ismerjük meg. Egy 1920-as évekbeli „extraként” bemutatott női kalap és női versenyzők fotója pedig nem elegendő annak prezentálására, mit is jelentett az autó, az autót vezető nő a korszak gondolkodásában. A Porschénál is van még mit tenni, igaz, a boltjában külön női szakaszt alakított ki egy rózsaszínű *Porsche Ladies* című könyvecskével. A kötet akár fordulópontnak is tekinthető: egyedülálló módon mutatja be azokat a nőket, akik a márka hét évtizedes történetében kiemelkedő szerepet játszottak. A német múzeumi diskurzus számára ugyanakkor a téma fontos: Anna Döpfner 2016-ban *Frauen im Technikmuseum. Ursachen und Lösungen für gendergerechtes Sammeln und Ausstellungen* címen összegezte kutatási eredményeit, amely azt vizsgálta, miért (nem) érdeklik a nőket a technikai múzeumok, milyen történeti előzményei vannak a férfidominanciának ezekben a kiállításokban, miért nem jelennek meg azok a kutatások, amelyek a patriarchális viszony problematikáját vizsgálják. Újdonság, hogy 2018 januárjában megnyílt a freudenbergi műszaki múzeumban a *Women Giving Gas* című kiállítás, ahol a női munkavállaló, az aktív nő a főszereplő. Azokat a sokszor feledésbe merült nőket ismerhetjük meg, akik hozzájárultak az autóipar fejlődéséhez, esetleg a versenypályákon arattak diadalt.

¶ Az erőteljes látogatószám-emelkedés azonban azt mutatja, hogy mindezzel meg tudnak barátkozni a női látogatók. Olyan gazdag és tartalmas programot kínálnak ezek az intézmények, amelyek maradandó élményt jelenthetnek bárkinek. A közintézmények számára elérhetetlen anyagi háttérrel rendelkező vállalati múzeumok kiállításai egyre kevésbé öncélúak; az itt kifejlesztett alkalmazások, megoldások akár más muzeológiai területek számára is továbbgondolhatók lehetnek. Az álmkategóriás termékek által megszólított látogatók milliói pedig talán itt szerzik meg azt a tapasztalatot, amely egy múzeumi kiállítás értelmezéséhez elengedhetetlenül szükséges lehet.

az itt kifejlesztett
alkalmazások,
megoldások akár
más muzeológiai
területek számára is
továbbgondolhatók
lehetnek

Szabadtéri mozi a Mercedes-Benz Múzeum előtt
Fotó: Mercedes-Benz Múzeum

KOVÁCS DÁNIEL művészettörténész,
2018 júliusáig a Collegium Hungaricum Berlin programigazgatója
MÚZEUM A REPÜLŐGÉP ALATT
DEUTSCHES TECHNIKMUSEUM BERLIN

a gép
„cukorbombázó”
– azaz azok közül
való, amelyek
biztosították
Nyugat-Berlin
élelmszer-ellátását
az 1948–49-es
szovjet blokád alatt

A Kelet- és Nyugat-Berlin egykori központjait, az Alexanderplatzot és a Zoologischer Garten megállót összekötő U2 vonalán, valahol középtájt, egyszer csak egy repülő tűnik fel a vonat mellett. Nem a szemünk káprázik: ha visszasétálunk a néhány száz méterre lévő Gleisdreieck megállótól, valóban szemügyre vehetjük a Douglas C-47 típusú bombázót egy épület negyedik emeletén. A gép „cukorbombázó” – azaz azok közül való, amelyek biztosították Nyugat-Berlin élelmszer-ellátását az 1948–49-es szovjet blokád alatt. Az épület pedig nem más, mint a város egyik legnépszerűbb kulturális intézménye: a Deutsches Technikmuseum.

a második
világháború előtt
csak Berlinben
legalább száz
vonatkozó muzeális
kollekció volt
elérhető

ezek többsége
pótolhatatlan
tárgyállományával
együtt
a bombázások
áldozatává vált

1982-es alapításával a Deutsches Technikmuseum nemzetközi léptékben Benjáminnak számít. Nem előzmény nélküli azonban: a második világháború előtt csak Berlinben legalább száz vonatkozó muzeális kollekció volt elérhető – a Német Légügyi Gyűjteménytől a Közlekedési és Építőipari Múzeumon keresztül az Oceanográfiai Intézet és Múzeumig. Sajnos ezek többsége pótolhatatlan tárgyállományával együtt a bombázások áldozatává vált. A pótlásról évtizedek múltán Nyugat-Berlin gondoskodott az eredeti nevén Museum für Verkehr und Technik létrehozásával a müncheni Deutsches Museumból átcsábított Günther Gottmann segítségével.

az 1983-ban itt
látogathatóvá tett
1700 négyzetméter
mára 26 500-ra nőtt

Alapító igazgatóként Gottmann találta meg a helyszínt, a várost kettészelő határfal zónájától néhány száz méterre kihasználatlanul gazosodó Anhalter Bahnhof egykori teherpályaudvarát, pontosabban annak egyik jó állapotú melléktömbjét, a zseniális feltaláló, Carl von Linde egykori jéggyárát a Trebinner Strassén. Az 1983-ban itt látogathatóvá tett 1700 négyzetméter mára 26 500-ra nőtt; a főépülethez kapcsolódik a repülőgéppel dekorált, 2001-ben átadott bővítmény mellett két egykori vasúti fűtőház, két komplett szélmalom, egy működő sörfőzde, továbbá a később felújított, külön álló keleti

szárnyban helyet kapó Science Center Spectrum. Az ide kapcsolódó hajdani teherraktáraknak még csak egy részét újítták fel – az itt rejlő potenciállal számol is a múzeum fejlesztési terve.

*a Jacquard-szövőgép,
a mechanikus utcai
orgona, az eredeti
toronyóra-szerkezet
vagy a Cessna 172
Skyhawk repülőgép
jó benyomást adnak
a gyűjtemény
szerteágazó
jellegéről*

¶ Bár a hatalmasra duzzadt komplexum leglátványosabb eleme a 2001-es szárny posztmodern homlokzata a repülés- és hajózástörténeti gyűjtemény hatalmas üvegtáblák mögül előtűnő büszkeségeivel, a főbejárat ma is a régi a kissé eldugott Trebbiner Strasséről nyílik. Itt, az étterem és a múzeumi bolt között vezető, a mai léptékhez már kissé szűkös folyosón közelíthető meg a meglepően tágas előcsarnok, amelynek kiállítási tárgyai: a Jacquard-szövőgép, a mechanikus utcai orgona, az eredeti toronyóra-szerkezet vagy a Cessna 172 Skyhawk repülőgép jó benyomást adnak a gyűjtemény szerteágazó jellegéről. Ez a kedélyes összevisszaság velünk marad a látogatás alatt: a labirintusszerű komplexumban a 19. századi Berlinben működő 156 művirággyár történetéből néhány lépéssel átjutunk a cukor előállításával, kémiájával és hasznosságával foglalkozó tárlathoz, ahonnan egy ugrás csak a repüléstörténet. A vízi közlekedéstől öt kerékpár érintésével jutunk a mozdonyokkal teli két fűtőházba; az ezeket összekötő Beamtenhaus négy szintjén a film- és fotótechnológia, a vegyipar és gyógyszerészet, valamint a bőrrönd- és ékszergyártás külön gyűjteményei kaptak helyet. Aki akar, innét tovább ballaghat a sörfőzdébe – ha mindent végignézett, szüksége is lehet rá.

¶ Utunkat ezt követően folytathatjuk a néhány lépésre a Ladenstrassén álló egykori teherraktárakban a mobilitás történetének elmúlt 125 évét bemutató tárlattal. Az itt látható harminc autó mellett egy ideiglenes kiállításon, 2018 nyaráig, a kétszáz darabot számláló oldtimergyűjtemény további 29 gyöngysze me is látható, köztük olyan klasszikusok, mint az Opel Olympia vagy egy 1932-es Ford B. Ezek helyhiány miatt jellemzően egy közeli raktárban vesztegelnek – az ottani felújítás miatti kényszermozgatás vezetett a mostani időszaki bemutatáshoz.

¶ Ez az asszociatív, a gyűjtőkör egymáshoz lazán (vagy úgy sem) kapcsolódó részterületeit bemutató szervezési mód a részletmegoldásokra is jellemző. A cukortárlaton farkasszemet néz az óriás japán rák egy preparált példánya és egy traktor méretű

modern répaszedő gép – előbbi glükóztartalmú páncélja, utóbbi a cukorgyártáshoz kapcsolódó funkciója miatt került ide. A hajózástörténeti gyűjteményben életnagyságú modell érzékelteti a rabszolgaszállító hajók kegyetlen körülményeit. De van tengeri mentéssel foglalkozó részleg, a bebörtönzött matrózok makettjeit bemutató szekció, és idekerült egy egyértelműen lokális jelentőségű régészeti lelet is, egy Berlin határában a 19. század közepe felé elsüllyedt teherszállító bárka maradványai. Kortárs eseményekre reagál a *Das Netz* című, az infokommunikációval foglalkozó tárlat egyik központi darabja, a Guardian egykori merevlemeze: sérüléseit a brit titkosszolgálat okozta 2013-ban, amikor elpusztították az Edward Snowden által kiszivárogtatott információk digitális kópiáit.

minden sarok más
korosztály és más
érdeklődés számára
kínál látnivalót

¶ A műfaji sokszínűség, ha tudományos szempontból olykor megkérdőjelezhető is, a befogadó dolgát mindenképp megkönnyíti, hiszen minden sarok más korosztály és más érdeklődés számára kínál látnivalót.

¶ A tárlatlabirintus random mivoltát részben magyarázzák a rendelkezésre álló hely szűkössége, valamint a 150 ezer egyedi objektet és ezen túl számos tárgye gyűjtést őrző gyűjtemény egyenletlenségei. A bőröndgyártás például azért kaphatott ilyen kiemelt pozíciót, mert a múzeum tulajdonát képezi az 1914 és 1981 között működő coburgi König bőröndgyár egykori infrastruktúrája; a 2015-ben nyitott cukorkiállítás hátterét a múzeumhoz csatolt és eredeti helyszínéről, Berlin-Weddingből ide költöztetett hajdani Zucker-Museum tárgyi anyaga adja.

¶ A sokszínűség elbódít és elteli; a hiányok elsősorban a célzott keresésnél válnak láthatóvá. Az érdekes mobilitástárlat ellenére is több figyelmet érdemelne az autógyártás múltja és jövője a Mercedes-Benz, az Audi, az Opel, a Volkswagen, a Porsche, a BMW, na meg persze a Trabant és a Wartburg hazájában. Csak töredékekben kerül elő a 170 évvel ezelőtt Berlinben alapított és a mai napig itt működő világcég, a Siemens történetének és innovációinak bemutatása. Nincs önálló részlege az építőiparnak, elsikkad az űrtechnológia. Természetesen aki akar, talál Németországban a fentiekre szakosodott intézményeket – a kifejezetten erre dedikált fővárosi

intézményben viszont minimum érzékeltetni illenék a gyűjtőkör teljes spektrumát.

- ¶ Akad azonban olyan terület is, ahol a múzeum jóval többet kínál a vártnál – nevezetesen a modern kori német történelem és a technológia összefüggései. A légiközlekedési tárlat kiemelten kezeli a második világháború időszakát: a komplett gépek mellett roncsokat is tanulmányozhatunk az előkerülés történetével együtt, sőt megismerkedhetünk a korszak német haderejéhez kapcsolódó sorsokkal is. Az egykori fűtőházakban sorakozó, válogatott szépségű mozdonyok és kocsik sorában pedig egyszer csak egy szimpla teherszállító vagon tűnik fel. „A birodalmi vasúttal a halálba” – a kissé hatásvadász felirat arra emlékeztet, hogy ilyen vagonok ezreiben szállították a haláltáborokba az alacsonyabb rendűnek ítélt polgárok millióit. Az évtizedek óta precíziós munkával zajló német múltfeldolgozás ismeretében persze nem meglepő, magyar szemmel ugyanakkor minimum szokatlan, hogy ezeken a pontokon – a múzeumi szakmunkán túl – megjelenik az általános, morális társadalmi igazságok közvetítésének explicit igénye.

ezeket a pontokon
– a múzeumi
szakmunkán túl –
megjelenik
az általános,
morális társadalmi
igazságok
közvetítésének
explicit igénye

- ¶ A múzeum egyszerre definiálja magát globális gyűjtőkörű és jelentőségű kutató- és archiváló helyként, valamint a helyi közösséget megszólító családbarát intézményként, amely küldetésének tekinti a lokális ipartörténet dokumentációját, megőrzését is. Bár az épület csak részben akadálymentes, és a feliratok többsége német nyelvű, a megcélzott látogatóréteg egyértelműen túlnyúlik az országhatárokon. Az ingyenesen letölthető, saját applikáció németül, angolul, lengyelül, franciául, törökül és jelnnyelven is működik, és az alapinfók mellett audioguide-ként használható, sőt egy internetkapcsolat nélkül működő kvíztúrát is kínál. A helyszínen a térképek és kalauzok angolul, olaszul, németül, spanyolul, lengyelül és oroszul is elérhetők.

küldetésének
tekinti a lokális
ipartörténet
dokumentációját,
megőrzését is

a megcélzott
látogatóréteg
egyértelműen
túlnyúlik
az ország-
határokon

- ¶ Az egyedi, jellemzően ingyenesen kínált különprogramokat hosszan lehetne sorolni: a ladenstrassei helyszínen GPS-alapú embervadászatban vehetünk részt, a *Das Netz* című kiállításon pedig Frau Ursula, a pók kalauzol bennünket végig. A családi múzeum jellegét leginkább a helyi „csodák palotája”, a Science Center Spectrum működése húzza alá, amely

önálló,
négyzetes
épületben
nyolc téma köré
csoportosítva
több mint 150
experimentális,
kipróbálható
helyzet várja
a gyerekeket

1982-es alapításával Németország legrégebbi tudományos ismeretterjesztő és szórakoztató központja. Önálló, négyzetes épületében nyolc téma köré csoportosítva több mint 150 experimentális, kipróbálható helyzet várja a gyerekeket. Itt nincsenek múzeumi tárgyak: a Spectrum kifejezetten az élményre és az ismeretterjesztésre fókuszál. Az épületben saját bisztró működik, és minden tere akadálymentes; az egyéni látogatás mellett a múzeum itt csoportos vezetések és különfoglalkozásokat is biztosít. A Spectrum látogatószáma 2017-ben meghaladta a 235 ezer főt.

¶ Míg ez az összetett cél az intézmény széles körű respektusában és látogatottságában nyilvánvalóan teljesül – a teljes látogatószám 2017-ben elérte a 633 ezret –, a helyszíni élmény leginkább egy örült professzor laborjában tett kirándulásként marad meg, ahol a gondosan leltározott és felcímkézett tárgyak végelethetetlen halmai közt önfeledt minyonokként kergetőznek a diákcsoportok. A tényleges szakmai munka így kevésbé válik láthatóvá; ehhez komolyabban el kell merülnünk a múzeum különféle platformjaiban.

¶ Az új épületszárny eldugott szintjén működő könyvtár-archívum félmillió kötetet őriz, és – egyebek mellett – 120 aktuális folyóiratot tesz elérhetővé az olvasók számára. A múzeum és a baráti kör közös kiadásában *Deutsches Technikmuseum Berlin* címen saját negyedéves magazint is megjelentet németül. A kétezer példányban megjelenő, öteuros kiadvány cikkei olvasmányosan, magas szakmai színvonalon kínálnak betekintést az itt zajló munkába; a tematikus spektrum a múzeum saját múltjának és kollekciójának feldolgozásától a lokális kultúrtörténeten át az általános tudományos ismeretterjesztő cikkekig terjed. Az egyik aktuális számból kiderül, hogy 2018-ban az intézmény kiemelt figyelmet fordít az eredetkutatásra – mind a műtárgy-, mind a könyvtárállomány tekintetében – a magdeburgi Deutsche Zentrum Kulturgutverluste intézményével együttműködve. Az aktuális munkafázis száznyolcvan, 1945 előtt gyártott motoros jármű eredetkutatását jelenti, de a jövőben kiterjesztenék e tevékenységüket az NDK idejéből származó tárgyakra, hiszen sok esetben ott sem tisztázott a múzeumba kerülés folyamatának legalitása.

a múzeum
és a baráti kör
közös kiadásában
*Deutsches
Technikmuseum
Berlin* címen
saját negyedéves
magazint is
megjelentet
németül

¶ Egy házon belüli másik munkacsoport az inkluzivitással foglalkozik. 2017-ben több workshop során a munkatársak – többek közt – a tanulási nehézségekkel küzdő látogatók, valamint a látásukban vagy mozgásukban akadályozottak perspektívájából vették szemügyre az intézményt. Ezeket az igényeket 2018-tól új munkakör is szolgálja, amelyet a berlini szenátus külön támogatásának köszönhetően kifejezetten a minél szélesebb körű elérhetőség és megközelíthetőség elősegítésére hoznak létre.

¶ A múzeum finanszírozását alapvetően a berlini szenátus, míg működésének hátterét egy 2001-ben létrehozott alapítvány biztosítja. A Stiftung Deutsches Technikmuseum működését az elmúlt években racionalizálták: ennek eredménye lett a Zucker-Museum beköltöztetése a központi helyszínre, illetve az Archenhold-csillagvizsgáló és a Zeiss-planetárium leválasztása és önállósítása 2016-ban. Az intézmény fennmaradásában fontos szereplő a baráti kör (Freunde und Förderer des Deutschen Technikmuseums Berlin e. V.), amely még 1960-ban jött létre az újjászülés támogatására. A társaság anyagi támogatása nemcsak tárgyak beszerzésében nyilvánul meg (ezek jellemzően a baráti kör tulajdonában is maradnak, és állandó letétként kerülnek a kiállításba), hanem rendezvények és kiadványok létrehozásában is. Az egyéni tagsági díj évi hatvan, a családi kilencven euró; támogatóként százötven eurót fizethetünk.

¶ A legnagyobb probléma az intézmény számára a helyhiány. A nagyszabású fejlesztési tervek több mint egy évtizede elkészültek: az új, 25 ezer négyzetméteres Technoversum az egykori Anhalter teherpályaudvar fejéépületének rekonstrukciójával és a mögötte kialakítandó, további 25 ezer négyzetméter kiállítási területet biztosító hangár felépítésével jönne létre a jelenlegi főépület szomszédságában. A források azonban igen lassan csordogálnak. A múzeumot 2004-ben átvevő és jelenleg is igazgató Dirk Blöndel pedig első éveiben a konszolidációra koncentrált: az évi több százezer eurós veszteség leküzdéséhez 2008-ban a munkatársak egy részének is mennie kellett. A helyzet mára stabilizálódott, és megvalósult a tervezett hangár helyén álló raktárak részleges rekonstrukciója, valamint a Spectrum új helyszíne. Az építkezés nagyobbik része azonban még hátravan.

az intézmény fennmaradásában fontos szereplő a baráti kör (Freunde und Förderer des Deutschen Technikmuseums Berlin e. V.), amely még 1960-ban jött létre az újjászülés támogatására

az új, 25 ezer négyzetméteres Technoversum az egykori Anhalter teherpályaudvar fejéépületének rekonstrukciójával és a mögötte kialakítandó, további 25 ezer négyzetméter kiállítási területet biztosító hangár felépítésével jönne létre a jelenlegi főépület szomszédságában

Elektroterápiás szék, C. B. Harness terve, 1890–1900
© The Board of Trustees of the Science Museum

A JÖVŐ ÖSZTÖNZÉSE

a tudomány,
a technológia,
a műszaki
tudományok,
a matematika és
az orvostudomány
területén
felhalmozott
páratlan
gyűjteményeik
révén egyedülálló
módon képesek
arra, hogy
közvetlenül
és hatásos módon
vonzóvá tegyék
a tudományokat
bármely korosztály
számára

IA Science Museum Group öt múzeuma az Egyesült Királyság kulcsfontosságú nemzeti kincse. A tudomány, a technológia, a műszaki tudományok, a matematika és az orvostudomány területén felhalmozott páratlan gyűjteményeik révén egyedülálló módon képesek arra, hogy közvetlenül és hatásos módon vonzóvá tegyék a tudományokat bármely korosztály számára. A csoport múzeumainak évi csaknem hatmillió látogatójából több mint hatszázezen iskolájuk szervezésében érkeznek az intézményekbe. Ennek köszönhetően e múzeumok egészen különleges lehetőséggel rendelkeznek ahhoz, hogy az emberek érdeklődését a kreativitás és a tudomány csodái felé irányítsák. Ennek az írásnak a célja bemutatni a csoport múzeumainak tevékenységét és célkitűzéseit – érzékeltetve, hogy mindennek az alapja az intézményekben folyó kutatómunka. A csoport kiadványa, a *Science Museum Group Journal* alkalmas arra, hogy dinamikus és újszerű módon mutassa be a Science Museum Group kutatásait, valamint a gyűjteményeket, a múzeumi célokat és gyakorlatot a nemzetközi szakmai-tudományos párbeszéd részeként.

azekben
a múzeumokban
őrzik Stephenson
Rocket nevű
gőzmozdonyát,
az első
sugárhajtóművet,
az első szintetikus
festéket,
a legkorábbi
ránk maradt
fotónegatívot
és sok más
„elsőt”

IA Science Museum Group olyan gyűjteményekkel rendelkezik, amelyek a modern világ születésének történetét mutatják be. Ezekben a múzeumokban őrzik Stephenson Rocket nevű gőzmozdonyát, az első sugárhajtóművet, az első szintetikus festéket, a legkorábbi ránk maradt fotónegatívot és sok más „elsőt”. E különleges kollekciók birtoklása különleges kötelezettséget is jelent – közzétételüket a kiállításokon, a gyűjtésnek a technológiai és ipari fejlődéssel lépést tartó folyamatát, valamint a gyűjtemény egyszerű online hozzáférhetőségét. Utóbbi feladat a digitalizációval foglalkozó csapat számára kiemelt elsőséget élvezett, hiszen az elmúlt két évben több mint 250 ezer tárgy digitalizálása és közzététele történt meg, egyebek mellett raktári tárgyaké, amelyeket a közönség más

A *Making the Modern World* kiállítás részlete
© The Board of Trustees of the Science Museum

módon nem is ismerhetett volna meg. Ez a munka folyik tovább (összesen 7,3 millió tárgyat őriznek a csoport múzeumi), az eredménye pedig itt látható: collection.sciencemuseum.org.uk/.

¶ A Science Múzeum Group merész célkitűzését foglalja össze a küldetése: „A jövő ösztönzése.” A tagok célja a következő két évtizedben a tudományos, technológiai, műszaki és matematikai kínálat bőségét és befolyását fenntartani; fejleszteni és növelni a hozzáférést a különleges, világhírű gyűjteményekhez; kiterjeszteni a nemzetközi kapcsolataikat; átalakítani épületeiket (beleértve tárgyak ezreinek átköltöztetését új rakatári egységekbe) és a digitalizáció területén vezető helyet elérni a múzeumi világban a közönség elvárásait is meghaladóan.

¶ Ezek a nagyra törő célok részben a kutatómunka alapján valósíthatók meg – mind az informális gyakorlat, mind a formális kutatási folyamatok révén. Előbbi a különböző helyszínek, intézmények közötti összehangolt kutatási gyakorlatot jelenti, nemritkán kapcsolódva a strukturáltabb kutatási projektekhez a lehető legjobb eredmény elérése érdekében.

¶ A múzeumpedagógiai osztályon belül a közönségkapcsolati kutatások 25 éves gyakorlata például kialakította a nagy kiállítások, a weboldalak és programok értékelésének összegző és részletekre egyaránt kiterjedő módszerét. Ez lehetővé teszi a csoport múzeumi számára, hogy a látogatói szokások, a kiállítási gyakorlat és technikák vonatkozásában újabb és újabb eredményekről lehessen tájékoztatást adni. Ugyanakkor a múzeumpedagógiai osztály hosszú távú együttműködést alakított ki a londoni King's College intézményével, hogy meghatározzák és mérni tudják a „tudományos tőke” mértékét: ez az új koncepció magába foglalja mindazt a rengeteg tényezőt, amely a közönség tudomány iránti érdeklődését befolyásolja. Ez a kutatási projekt elsősorban a fiatal korosztályt célozza meg, az ifjak tudásvágya és karrierlehetőségeik alakulása áll a középpontban. Ugyanakkor azt is figyelembe kell venni, hogyan lehet a „tudományos tőkét” növelni akár a múzeumi munka révén vagy éppen a társadalom szélesebb köreiben (sciencemuseum.org.uk/our-work/our-approach-and-science-capital/).

a múzeum-
pedagógiai osztály
hosszú távú
együttműködést
alakított ki
a londoni
King's College
intézményével

¶ A gyakorlaton alapuló vagy a munka részeként végzett kutatás természetesen más osztályokra is jellemző. A kiállításszervezők a megnyitó előtt éveket töltenek el azzal, hogy szakirodalmat olvasnak, szakemberekkel, tudósokkal, kutatókkal tanácskoznak, beleássák magukat a gyűjteményekbe, együttműködnek más intézményekkel, ismereteiket megosztva vagy a kölcsönzés érdekében. Olykor ez az alapos tudás a kiállítási katalógusokban vagy tematikus kötetekben is megjelenik, de gyakrabban elmarad a teljes vagy részleges közzététele, mivel a múzeumi munkatársaknak már új projekttel kell foglalkozniuk.

¶ A restaurátorcsoportok a tudás és szakértelem hatalmas mennyiségét halmozzák fel, amely meglehetősen specifikusan épül a saját gyűjteményeikre. Ebből a hatalmas anyagból valamennyi elérhető a „szürke szakirodalomban”, mint például a jelentésekben, a szakmai stratégiában, más része megtalálható a doktori fokozatért folytatott kutatásokban, mint például egy éppen aktuális tanulmányban, amely a gyűjteményben őrzött repülőgépek felszínét borító anyag restaurálási problémáival foglalkozik.

¶ A *Science Museum Group Journal* (journal.sciencemuseum.org.uk/) 2014-ben jött létre a csoport múzeumaiban folyó kutatások közzétételére, és hogy más tudósokat és múzeumi szakembereket is bevonjon egy olyan kreatív párbeszédbe, amely a science múzeumok legtágabb értelemben vett területeit érinti. Az online folyóirat évente kétszer jelenik meg, és elérhető bárki számára. A megjelent írásokat szakmai testület fogadja el, illetve választja ki. A Budapest Open Access Initiative (wikipedia.org/wiki/Open_access) kezdeményezésnek megfelelően mind a szerzők, mind az olvasók számára szabadon és ingyenesen elérhető. Hosszabb szakmai tanulmányok, rövidebb írások, tárgytörténetek, kutatásokhoz kapcsolódó szemlék, recenziók jelennek meg az online folyóiratban. Tekintettel a netes közzétételre, a publikálható képek száma jószerivel korlátlan, csakúgy, mint az audio-, film- és multimédia anyagé. A pályakezdő szakemberek részére és az új szerzők bátorítására évente rendeznek íráspályázatot.

az online folyóirat
évente kétszer
jelenik meg,
és elérhető bárki
számára

tekintettel a netes
közzétételre,
a publikálható
képek száma
jószerivel korlátlan,
csakúgy, mint
az audio-, film- és
multimédia anyagé

az egyik eredeti
célkitűzés
a speciális
különszámok
létrehozása volt

¶ Mivel ez egy fiatal újság, a tanulás folyamatos, a szerkesztői csapat pedig teljesen a Content Management System (a cikkek és képek feltöltésére és közzétételére használt software) ellenőrzése alatt áll, így módon a kísérletezés lehetősége adott. Például az egyik eredeti célkitűzés a speciális különszámok létrehozása volt, amelyeket esetleg a múzeumokon kívüli szakemberek vendégszerkesztettek volna. Ez a gyakorlat eddig jól működött, jelentős számokat teremtve, számos olyan tanulmánnyal, amelyek más, az eddigiektől eltérő szempontokat alkalmaztak (ilyen például az ötödik szám *Journal of Science Museum* (sciencemuseum.org.uk/issues/spring-2016/ vagy a kilencedik szám az energia anyagi kultúrája témában). A különszámok hasznosak például egy-egy tudományos konferencia anyagának összegyűjtésére és közreadására anélkül, hogy a nyomdai kiadás költségei terhelnék. Mindazonáltal érdemes megfontolni a különszámok megjelentetését, mivel azok megszakíthatják a beérkező anyagok folyamatos közzétételét, és másfél-két évnyi késedelmet is okozhatnak, ami – különösen egy digitális kiadvány esetében – túl hosszú idő.

¶ A *Journal* kiadása a csoport kutatási és történeti osztályának feladata, amely ösztönzője a csoport múzeumaiban folyó tudományos munkának. A kutatási osztály a doktori ösztöndíjak felelőse is: a csoport különböző egyetemek partnere a projektek közös felügyeletében, a támogatók keresésében, konferenciák és kutatási hálózatok szervezésében. Mivel a kutatási osztály elsődleges szerepe az informális és formális kutatási gyakorlat támogatása, a *Journal* csapata gyakorlati programok létrehozásával segíti ezt, előmozdítva a múzeumok munkatársainak publikációs tevékenységét. De külső szakemberek jelentkezését is támogatják, más országokból, más múzeumokból, más szakágakból egyaránt, hogy a szakmai párbeszéd részesei legyenek.

¶ Amennyiben a *MúzeumCafé* olvasói is szeretnének ebben részt venni, íme a részletek, hogyan tehetik ezt meg:
journal.sciencemuseum.org.uk/submission-guidelines/.

Basics Beatrix fordítása

A régi állomásépület főhomlokzata Schaerbeekben – az új múzeumépület

PIETER JONCKERS igazgató, Train World

A 4P ÉS A 4E A BRÜSSZELI VASÚTI MÚZEUM MŰKÖDÉSÉBEN

T Néhány adattal kezdzenénk: 2015. szeptember 25. és 2018. május 1. között (az utóbbi dátum mintegy 27 hónappal későbbi, mint a Train World, a belga nemzeti vasúti múzeum megnyitásának időpontja) a tízezer négyzetméter alapterületű, 22 mozgó járművet, 1250 kisebb objektumot, 64 vetített anyagot, valamint húsz interaktív kiállítást bemutató helyszínnek 370 ezer látogatója volt.

I Ki ne ismerné Philip Kotlernek a marketingmenedzsmentről szóló könyvét (Magyarországon 2006-ban jelentette meg az Akadémiai Kiadó – A Szerk.), illetve annak 4P-vel jelölt marketing-mix elméletét a marketingeszközök különböző kombinációiról? A Train World esetében ezek könnyen azonosíthatók.

I Ha például a 4P (termékpolitika/Product, árpolitika/Price, értékesítéspolitika/Place és reklámpolitika/Promotion) közül az értékesítéspolitikát vizsgáljuk, a termékek elhelyezése tekintetében minden rendben, hiszen a Train Worldbe nagyon könnyű eljutni. Az intézmény a legrégebbi európai vasútvonal mentén található, amely világviszonylatban is az egyik legkorábbi. Nagyon közel van a brüsszeli városközponthoz, természetesen könnyen elérhető vonattal, de akár busszal, villamossal vagy autóval is. Túlzás nélkül állíthatjuk: a Train World jelenleg a legkönnyebben megközelíthető vasúti múzeum a világon. Ez volt a cél már a létrehozásakor is. Ez tehát nyilvánvalóan az USP (unique selling proposition), vagyis egyedi terméktulajdonsága a múzeumnak

*az intézmény
a legrégebbi európai
vasútvonal mentén
található, amely
világviszonylatban
is az egyik
legkorábbi*

*a Train World
jelenleg
a legkönnyebben
megközelíthető
vasúti múzeum
a világon*

I A termék (Product) – maga a vasút és világa. A Train World lényegét a belga vasút gazdag történeti gyűjteménye adja, amely kétségtelenül lenyűgöző és elsőrangú. A Train Worldben nem a belga mozdonyok, vasúti kocsik, hajtányok, vasúti eszközök legkülönbözőbb típusainak összezsúfolt egyvelegét, ehelyett inkább a hatalmas gyűjteményből okosan kiváloga-

A 12-Atlantic mozdony

tott kollekción láthatnak a látogatók. Olyan anyagot sikerült összerakni, amely a vasút világát a legjobban illusztrálja.

¶ A harmadik P (Price) esetében a teljes beruházási költségre kell gondolnunk (25,1 millió euró) és a projekt megvalósításáról szóló megállapodásra, valamint alapértékeinek meghatározására. A látogató reális mértékű belépődíjat fizet a belga vasúti gyűjtemény megtekintéséért, ez jelenleg 12 euró egy felnőtt látogató számára. Ezért az összegért a látogatók többsége két és fél-négy órányi időt tölt el a múzeumban. Ha a teljes, 25 milliós költségvetést vesszük, valamint azt, hogy ebből 5,9 millió euróért világszínvonalú terméket hoztunk létre, még mindig meglehetősen a nemzetközi beruházási átlagok alatt járunk, ami négyzetméterenként háromezer eurót jelent egy új múzeum és kiállításai létrehozása esetében. A Train World esetében ez az átlagos költség 737,50 euró négyzetméterenként.

¶ Az utolsó P (Profit) részletes tárgyalása megtalálható a múzeum üzleti tervében. A Train World természetesen a további P-tételekre is figyelmet fordít (People, Planet – emberek, a földünk).

¶ A múzeum munkatársai számára azonban nem csupán a kereskedelmi megközelítés fontos. Ezért is található több említés az intézmény globális stratégiájában a 4E-ről, mint a 4P-ről. A Train World marketing, kommunikációs és kereskedelmi stratégiája ezen alapszik: Escapism (eltávozás), Esthetics (esztétika), Education (oktatás), Excellence (kiválóság). (Ez a négy E mindazonáltal nem egyezik a „hivatalos” marketing-oktatás négy E-jével: Experience, Everyplace, Evangelism, Exchange). François Schuiten, a Train World látványtervezője tíz évvel ezelőtt, amikor az egész projekt elindult, feltehetően nem gondolt még erre, de ma már az eredményeket is láthatjuk.

¶ Az Escapism feltétlenül érvényes itt, hiszen a modern kor látogatója családjával és/vagy barátaival egy olyan nagyszerű helyen találja magát, ahol egy időre elmenekülhet, eltávozhat a mindennapi élettől. Egy olyan társadalomban, ahol az embereknek egyre többet kell dolgozniuk, egyre aktívabbnak, minden pillanatban elérhetőnek kell lenniük, és mindenről azonnal véleményt kell nyilvánítaniuk – az emberek többsége

*a modern kor
látogatója
családjával és/
vagy barátaival egy
olyan nagyszerű
helyen találja
magát, ahol egy
időre elmenekülhet,
eltávozhat
a mindennapi
élettől*

a kiállításon
a látogató
egy titokzatos
univerzumban
merülhet el

elfárad ettől a ritmustól. A nyaralási szokások és hagyományok változnak, a tendencia a rövid szabadságok és túrák irányába mutat – akár családdal, akár anélkül. Ennek a tendenciának a Train World tökéletesen meg tud felelni. A kiállításon a látogató egy titokzatos univerzumban merülhet el, a vasút világának történeteit megismerve időutazást élhet át a múzeumban. A Train World olyan látványos utazást kínál, amelyben a látogató a főszereplő.

a projekt a már
meglévő, megőrzött
épületekre
alapozott, egy új
elemmel bővülve,
háromszáz év
vasúti építészett
bemutatva

¶ Az Esztétika elvének alkalmazása a Train World elhelyezése azon a Brüsszel–Malines vonalon, amelyen 1835. május 5-én a kontinens első vonata elindult. A projekt a már meglévő, megőrzött épületekre alapozott, egy új elemmel bővülve, háromszáz év vasúti építészett bemutatva. Brüsszel legrégebbi műemlék vasúti épületének, Schaerbeek 1887-ben emelt, majd az 1920-as években flamand neoreneszánsz stílusban kibővített vasútállomásának rekonstrukciója révén a belga vasúttörténet jellegzetes épülete lett a Train World projekt legfontosabb része. Egy még mindig működő, a 20. század második feléből származó laboratóriumszárny áll a régi állomás és a 2015-ben emelt új épület között.

¶ Ha egy újabb E betűs tételt említünk, az oktatást (Education), akkor fontos megjegyezni: az 6 és 16 év közötti iskolásgyeremek számára készült oktatási csomagokra az intézmény jelentős összegeket költött és költ ma is. A 12 évesek csoportja például kincsvadászathoz kap térképet, kivágható kártyákkal a helyes válaszokhoz, a kincs megszerzéséhez. A múzeum küldetésének alaptényezője az oktatásban betöltött szerepe. Ezt a célt szolgálják az interaktív elemek, amelyek nemcsak a gyerekek, de a felnőtt látogatók számára is bőségesen rendelkezésre állnak, a gazdag belga vasúti örökség minél könnyebben befogadható és értelmezhető bemutatására.

¶ A Train World François Schuiten ötletei és elképzelései nélkül nem lenne ilyen kiemelkedő jelentőségű és értékű: a technológia, a mobilitás, a történelem, a társadalomtörténet különféle témái emberi történetekben jelennek meg, amelyek értelmezhetővé teszik a tárgyak sokféleségét.

Basics Beatrix fordítása

Kiscelli Nyomda – állandó kiállítás
BTM – Kiscelli Múzeum

DRAGAN TRAIAN
KISCELLI NYOMDA
A FŐVÁROSI NYOMDÁSZATTÖRTÉNET
ÚJ ÁLLANDÓ KIÁLLÍTÁSA

a múzeum-
barátoknak és
a szakmának egy-
aránt tudomása
volt az egyedülálló
nyomdász-
történeti
gyűjteményről,
amelyet a Kiscelli
Múzeum őriz
és gondoz

TNéhány nappal a nemzeti ünnep előtt, 2018. március 12-én a Budapesti Történeti Múzeum Kiscelli Múzeuma újra megnyitotta az új állandó kiállítási egységét az egykori trinitarius templom sekrestyéjében. A múzeumbarátoknak és a szakmának egyaránt tudomása volt az egyedülálló nyomdászattörténeti gyűjteményről, amelyet a Kiscelli Múzeum őriz és gondoz, hiszen ugyanezen a helyen először 1983-ban, majd a magyar forradalom és szabadságharc százötvenedik évfordulójára a gyűjtemény bemutató tárlatot kapott.

IKorszerű, a mai kornak megfelelő színvonalú kiállítás létrehozásához hosszadalmas és alapos felújítási munkák szükségesek. A kiállítási tér mérete nem változott, a hozzá kapcsolódó előtérrel együtt száz-százhusz négyzetméter maradt. Bár a kolostor bejáratának környékén nincs hatalmas molinó, amely reklámozna az új állandó kiállítást, az épületbe lépve a tárlatot könnyen megtaláljuk – ugyanis az erősen kivilágított, „nyomdailag” mesterien szerkesztett cím mágnesként vonzza oda a lépéseinket.

IA több mint ezerdarabos gyűjtemény, amelynek törzse az 1966-ban a Nyomdaipari Tröszt közvetítésével a múzeumba került anyag, szilárd alapot adott az új és átfogó kiállításnak, amely remélhetőleg hosszú időre emblematisztikus része lesz a Kiscelli Múzeumnak.

meg is találták az
egyensúlyt
az ipartörténet,
a művészettörténet
és a társadalom-
történet között

IA kiállítás kurátora, Balla Loránd és a kiállítás látványtervezője, Szepessy András – a korszerű bemutatás mellett – elsősorban az áttekinthetőséget tartotta szem előtt. Meg is találták az egyensúlyt az ipartörténet, a művészettörténet és a társadalomtörténet között: a nyomdászattörténeten keresztül a 19–20. századi pest-budai, majd budapesti műszaki szakértelmiség és szakmunkások által azt a kiviteles társadalmi réteget ismerhetjük meg, amely különleges szerepet töltött be a kultúra közvetítésében.

igazi műszaki
csodák a magyar
művelődéstörténet
jeles műhelyeiből

az elvégzett
helyreállítási
munkák után
lehetőség nyílik
gyakorlati
nyomdászati
bemutatók
szervezésére,
amikor közelebből,
a gépek működése
közben lesz mód
a munka-
folyamatokat
végigkísérni

¶ A kiállítás meghatározó elemei – nem csak a méretük miatt – a különböző nyomdagépek, szám szerint tizenhárom. Igazi műszaki csodák a magyar művelődéstörténet jeles műhelyeiből, mint a Landerer és Heckenast Nyomda, az Egyetemi Nyomda, a Légrády Testvérek Nyomda vagy a Klösz Nyomda.

¶ Öröndetes, hogy az új állandó kiállítás létrehozása alkalmat adott arra, hogy a kiállított gépek felújítási folyamata elinduljon; a cél az, hogy mindegyik restaurált, üzemképes állapotban legyen. Hét gép esetében ez meg is valósult már, a következő ütemben három gép restaurálását tervezik. Az elvégzett helyreállítási munkák után lehetőség nyílik gyakorlati nyomdászati bemutatók szervezésére, amikor közelebből, a gépek működése közben lesz mód a munkafolyamatokat végigkísérni. Minden bemutatott gépnek saját története van, mindegyikük a maga nemében kiemelkedő darab – egyrészt a nyomdászatechnika haladásának fokmérőjeként, másrészt történeti, művelődéstörténeti értékkel bírnak.

¶ Külön említést érdemel a gépek közül az 1839-es Columbia sajtó a Landerer és Heckenast Nyomdából. A legenda szerint ezen nyomtatták a 12 pontot és a Nemzeti dalt 1848-ban; ez a gép méltó jelképe a kiállításnak. Szintén különleges darab a 19. század második feléből származó betűöntő gép az Egyetemi Nyomdából, amely minden bizonnyal sok kiemelkedő jelentőségű mű születését tette lehetővé.

¶ A tárlat izgalmas egységét jelentik azok a gépek és berendezések, amelyek forradalmasították a nyomdászatot a 20. század elején, mint például a Linotype négytáras sorszedő, öntő- és osztógép vagy Typograph sorszedő- és öntógép. Ezek révén a nyomdászat nagyiparrá tudott válni, és magas színvonalú munkákkal tudta kielégíteni az egyre növekvő piaci igényeket. Méltó figyelmet kap a gépek sorában Gestetner Dávid magyar feltalálónak az irodai sokszorosítást forradalmasító stencilgépe 1910-ből, a fénymásolók és számítógépes nyomtatók őse, amely hosszú időn keresztül, egészen a 1970-évek közepéig emberek sokaságának munkáját könnyítette meg.

¶ A nyomdásztörténeti emléktárház nem kevésbé látványos részei a sokszorosítási technikákhoz szükséges elemek: fadúcok, litográfiai kövek, réz és acél nyomólemezek, patricák

Részlet a kiállításból

Részlet a kiállításból

Kiállításenteriór a Kiscelli Múzeumban

az újságokból,
brosúrákból,
röplapokból,
címkékről vagy
plakátokról
ismert grafikák
nyomtatásra
készítve tűnnek fel,
fővárosi látképet,
újságfejléceket,
hitelintézetek
szólapjait vagy
termékreklámokat
találhatunk
a bemutatott
anyagban

tördelő,
arculattervező,
designer szakma
nem volt,
így minden
a nyomdász kezében
összpontosult

és matricák és a jelentős számú klisék. Közülük természetesen kiemelt helyet kapott a gyűjtemény első darabja, a budai Szentháromság-szobrot ábrázoló réz nyomólap 1712-ből. Az újságokból, broszúrákból, röplapokból, címkékről vagy plakátokról ismert grafikák nyomtatásra készítve tűnnek fel, fővárosi látképet, újságfejléceket, hitelintézetek szólapjait vagy termékreklámokat találhatunk a bemutatott anyagban. A vitrinekben tematikusan elhelyezett különböző szerszámok, betűöntő eszközök, sorjázó kések, metszőszerszámok, betűöntődei mércék sokaságát látva a látogató szembesül a hagyományos nyomdászat egykori összetettségével: tördelő, arcu-
lattervező, designer szakma nem volt, így minden a nyomdász kezében összpontosult. Egy magas színvonalú nyomda működtetéséhez szakmunkásokra volt szükség, a technikai fejlettségi szinttől függően egyebek között a gépmester, a nyomdai művezető, a montőr, a betűöntő, a kézi szedő, a gépszedő, a korrektor vagy a revizor mind a nyomdászat szakemberei voltak a századfordulón, és mindegyikőjük próbált lépést tartani a rohamosan fejlődő technikával. Az élesedő gazdasági verseny a nyomdaiparban az egyre javuló minőség mellett pontosságot, gyorsaságot és minél alacsonyabb árat követelt.

¶ A 20. század elején alakult ki a magyar tipográfia hagyománya, a tiszta tipográfiajegyek rendszere. A betű, mint a tipográfia alapegysége, sem hiányzik a kiállításból. A kézi szedés és a gépi szedés megjelenítése a vitrinben, valamint a falakon elhelyezett, a szedők munkáját bemutató illusztrációk segítségével történik. Az itt bemutatott műtárgyak közül az Offset Nyomdából, illetve a Légrády Testvérek Nyomdából származó szedőszekrények jól illusztrálják, hogy a betűszedő munkája mennyire fontos tényező a nyomdászatban művészeti szempontból is.

¶ A kiállítás egyik vitathatatlan érdeme, hogy emléket állít ennek a szakmának, amely oly fontos szerepet játszott a főváros és az ország gazdasági és kulturális életében. A kiállításban használt szövegek közérthetőek, az információtartalom felosztása logikus, jól követhető. A nyomtatási eljárások megértéséhez a tömör leírás mellett nagy segítséget nyújtanak a kiállításban elhelyezett monitorok filmanyagai is –

az eredeti réz és
acél nyomólemezek,
litográfiai kövek
mellett lévő
nyomatok a mai
kor produktumai,
ugyanis
a kiállításban lévő
gépeken születtek
meg újra

ez a megoldás hiánypótló, lényegre törő, ugyanakkor élvezetes is látni, ahogy a gépek életre kelnek a szakavatott kezek munkájának eredményeképpen. Itt érdemes kiemelni a tárlat másik hozadékát is: az eredeti réz és acél nyomólemezek, litográfiai kövek mellett lévő nyomatok a mai kor produktumai, ugyanis a kiállításban lévő gépeken születtek meg újra.

a kiállítás
installációja
képzőművészeti
alkotásként is
felfogható, egy
megkomponált
nyomdabelső
sikeres adaptációja
a rendelkezésre álló
múzeumi térben

¶ A főváros meghatározó nyomdái közül a Landerer és Heckenast, az Emich, a Klösz és az Offset Nyomda külön-külön blokkot kapott, rövid, átfogó történetük olykor napjainkig követhető. A látványtervezés és a technikai kivételezés összhangban van egyrészt a kiállított műtárgyakkal, másrészt a kiállítás üzenetével. A látogató szemmagasságában végigfutó nyers színű fémlemez, mint szöveghordozó, az azonos anyagból kialakított vitrinek és polcok az ipari hatást erősítik. A kiállítás installációja képzőművészeti alkotásként is felfogható, egy megkomponált nyomdabelső sikeres adaptációja a rendelkezésre álló múzeumi térben. Erős, markáns elemei, a rengeteg felhasznált fém, a mennyezeti világítás ipari lámpás kialakítása nem nyomja agyon a műtárgyak mondanivalóját, hanem felerősíti azt. A gazdag, sokrétű kiállítás várhatóan egy korszerű kiállítási vezetőt is kap a közeljövőben. A magyar nyomdaipar történetével foglalkozó múzeumi tárlat kevés található az országban, a legnagyobb Gyomaendrődön, Kner Imre egykori lakóházában a híres magyar nyomdász-dinasztia tevékenységét mutatja be.

¶ A budapesti nyomdaipar jelentőségét és vezető szerepét ez a kiállítás mutatja be a nagyközönségnek. Külön ki kell emelnünk a szakrestaurátorok alapos munkáját, valamint Novokrescenszkov Tamás nyomdászati bemutatóit: ő volt az, aki szakértőként is segítette a kiállítás létrejöttét.

¶ A tárlat múzeumpedagógiai foglalkozásokra kifejezetten alkalmas, a programok elérhetőek a múzeumi honlapról. Bár a klasszikus nyomdászat létrejöttékor és később hosszú időn át a műszaki és a kulturális haladás egyik motorja volt, napjainkban letűnt szakma, amelyet mára az elektronika és informatika világa teljes mértékben átalakított. Tárgyi emlékei a szerszámok, a gépek, a nyomatok fontos forrásai lettek a kultúrtörténet kutatásának.

kutatás

Vitézavatás a miskolci megyeháza dísztermében, 1930-as évek

BASICS BEATRIX

PUSZTULÁSRA ÍTÉLT KÉPCSARNOKOK

KUTATÁSOK A VÁRMEGYEI PORTRÉGALÉRIÁKRÓL

TNéhány évvel ezelőtt elindult egy, az NKA által igen csekély összeggel támogatott projekt, amelynek célja a magyarországi vármegyei portrégalériák feldolgozása, rekonstruálása volt. Az első szakaszban a mai Magyarország hét vármegyházának közgyűlési termeit egykor díszítő képsorozat azonosítása történt meg, az épületek és a festmények bemutatásához honlap készült. A honlap már nem működik, és a projekt sem folytatódott anyagi támogatás hiányában. A meglévő anyag és a kutatások alapján azonban a magyar művelődéstörténet egy meglehetősen elhanyagolt területét volt mód alaposabban megismerni. A „meglehetősen” kifejezés arra utal: az ezredforduló óta azért születtek a témával foglalkozó összegző szándékú, illetve az egyedi példákat számba vevő tanulmányok.¹

[1] Az irodalomban felsorolt művek közül, illetve részben kéziratban Dománszky Gabriella, Bicskei Éva, Merényi-Metzger Gábor, Kostyál László írásai elsősorban, valamint a 2011 novemberében a Pesti Megyeháza dísztermében megnyílt kiállítás anyaga. Dománszky Gabriella és Kostyál László résztvevői is voltak a projektnek.

A HATALMI REPREZENTÁCIÓ KELLÉKEI

TA magyarországi vármegyházak közgyűlési termeiben egykor látható portrégalériák a hatalmi reprezentáció legfontosabb eszközei voltak, a vármegyék legjelentősebb középületeinek nélkülözhetetlen részei. Amíg a helyükön voltak a képek, mint a hatalom jelképeit emlegették őket, egyúttal a magyar múlt és a megye történetének megőrkítőiként tekintettek rájuk. Ahogy azt 1878. május 13-án Göndöcs Benedek gyulai apátplébános a Békésvármegyei Régészeti és Művelődéstörténelmi Társulat ünnepi közgyűlésének megnyitásakor megjegyezte, „arczképek által óhajtá meg őrizni és tiszteletre méltó emlékül a késő utókornak is átadni azon jeleseinket... [akik] nemcsak a mieink, hanem az egész hazáéi és nemzetéi”.

TA portrék száma egyre gyarapodott, még a két világháború közötti időszakban is, majd mintegy másfél évszázaddal megszületésüket követően „feleslegessé” váltak. Az általuk képviselt történelemre már nem akartak emlékezni az utódok, művészeti értékük semmit sem számított. Sietős gyorsasággal tüntették el őket – s még jó, ha csak eltüntették és nem pusztították el ezeket a portrégalériákat. A vidéki, majd a hatvanas évek elejétől a megyei múzeumok raktárai őrizték többségüket, de voltak, amelyeket országos múzeumokba küldtek, és nem

kevés közülük olyan rossz állapotba került, hogy gyakorlatilag megsemmisült, nem említve az elveszett, elkallódott, talán még lappangó képeket.

¶ Előfordult, hogy a megyei múzeum különböző gondokra hivatkozva (raktározás, állagmegóvás) továbbadta a festményeket országos gyűjteményeknek (például Nógrád megye). De olyan esetet is ismerünk, nem is egyet, amikor a határon túlra került megyeháza galériája a mai Magyarország területén lévő megyei múzeumba tért vissza. E képek bekerülése a vármegyei galériákba egykor közügy volt, a megyegyűléseken meg kellett szavazni, kiről készüljön portré, és annak költsége mekkora lehet. A művész kiválasztása csak bizonyos esetekben volt a megye dolga, amit ugyancsak testületi döntéssel határoztak el.

¶ A hetvennél több, ma is álló egykori megyeháza épület a magyarországi építészettörténet sajátos épülettípusát képviseli. A helyi hatalom jelképei, a nemzeti történelem helyszínei kivétel nélkül műemlék épületek ma már. Egykor itt ülésezett a vármegyei közgyűlés, törvényt hoztak, döntöttek a megye ügyeiben. A megyeháza épületek megmaradtak, jelentős részük változatlan funkcióban, mások megváltozott feladattal. Volt, amelyik városháza lett vagy iskola, kórház. A megyeszékhely is változhatott (például Csongrád), és a változással mindig újabb megyeháza épült.

¶ A legkorábbi épületek a barokk korszak emlékei, hiszen 1723-ban minden olyan vármegyét rendeletileg köteleztek megyeháza építésére, amelynek még nem volt székháza. Az épülettípus kialakulását, történetét, jellegzetességeit nem vizsgálta még idáig az építészettörténet, holott az egyik legfontosabb középülettípust képviselik csaknem háromszáz éve. Az épületek önmagukban is fontosak és érdekesek, csakúgy, mint belső dekorációjuk, központi eleme: a közgyűlési terem vagy díszterem és annak portrégalériája.

ZALAEGERSZEG, KESZTHELY, NYÍREGYHÁZA

¶ A már feldolgozott arcképsorozatok közül az egyik legérdekesebb a zalai megyeháza egykori portrégalériája, amely sajátos módon a Göcseji Múzeum képzőművészeti gyűjteményének megalapítását tette lehetővé.² A huszonkét portré meghatározásához az akkori múzeumigazgató a Szépművészeti Múzeum segítségét kérte. A legkorábbi képmás Mária Teréziáé, a legkésőbbi Sass Ferenc 1937-ben festett képe Tabódy Tibor főispánról. A képgaléria nem maradt ránk teljesében, de így is jelentős.

¶ A zalaegerszegi megyeháza épületegyüttese az egerszegi palánkvár helyén épült 1730 és 1732 között, tervezője Franz Allio, egy osztrák építészdinasztia

[2] Kostyál László: „Árpád hős magzatjai...” A zalai megyeháza egykori portrégalériájáról. Szerk.: Frankovics Tibor. Zalai Múzeum 10. Zalaegerszeg 2001 257–276.

leszármazottja; a kivitelezést Faulent Mihály helyi kőművesmester irányította. 1872-ben a bíróság költözött az épületbe, s emiatt később, 1892-ben a várkőri, keleti historizáló stílusban épült szárnnyal bővítették. Ennek tervezője Wagner Gyula, a kivitelező pedig Morandini Tamás és Román volt. 1898-ban fogházzal bővítették az épületegyüttest. 1995–1996-ban helyreállították, a dekoratív belső kifestés rekonstruálása Baliga Kornél tervei alapján Velledics Lajos munkája. Ide kerültek vissza a portrék: többnek a készítőjét nem lehet azonosítani, feltehetőleg híresebb előképek másolatai, ilyen például Mária Terézia özvegyi arcképe, amely innsbrucki képmásának variánsa (ezen a nemesi kisasszonyok alapítványának alapítójaként jelenik meg, és elhunyt férje dombormű portréja látható a háttérben, amint a zalai képen is), vagy II. József képmása, amely Georg Weikert Heeresgeschichtliches Museum-beli portréjának változata. Az uralkodók mellett főispánok voltak a galéria szereplői, majd a 19. században a zalai politikusok, mint Deák Ferenc, Csány László, a művészek pedig Barabás Miklós és Györgyi Giergl Alajos voltak, vagyis a legjobbakat bízták meg.

¶ A millennium, illetve a keszthelyi Georgikon alapításának századik évfordulója két fölöttébb érdekes kép születésének is indoka lett. Balló Ede (1859–1936) Zrínyi Miklóst, a költőt, hadvezért, főispánt ábrázoló egész alakos arcképe sajátos eklektikus alkotás: a barokk tájba helyezett, portrét idéző puskás alak, annak beállítása, a kutya a lábainál mind ezt mutatják, ilyenek a Balló külföldi másolói tevékenységének köszönhető motívumok is, ugyanakkor a fej, az arcvonások Jan Thomas híres egykorú festményét, illetve az annak alapján készült metszetvariánsokat, mint például Elias Wiedemannét idézik fel. Paczka Ferenc (1856–1925) a Georgikont alapító gróf Festetics György arcvonásait Vinzenz Georg Kininger (1767–1851) rézmetszet képmását használva festette meg, az alak és környezete azonban egy képzelt neorokokó világ része.

¶ A 20. századba érkezve a főispáni portrék túlsúlya jellemző, ezek kevésbé jelentős alkotók kevésbé sikerült művei. Még a Tisza István miniszterelnök képmása is kortársi másolat, egyetlen kivétel Glatz Oszkár 1940-es, elveszett Horthy-portréja, egy jeles festő emlékműszerű képe.

¶ A ma Nyíregyházán, a Jósa András Múzeum gyűjteményében őrzött képsorozat a korábbi megyeszékhely, Nagykálló megyeházába készült eredetileg. Amikor a megyeszékhely 1876-ban Nyíregyháza lett, a képek is idekerültek, 1945 után pedig a múzeumba. Az 1769 és 1780 között épült megyeháza 1895-től Magyar Királyi Tébolydaként működött; ma is kórház. Tervezője itáliai építésmester, Salvatore Aprilis volt. A nyíregyházi „új” megyeháza 1891–1892-ben épült Alpár Ignác tervei alapján. Ennek dísztermébe kerültek át Nagykállóról a festmények. E képek esetében nem újkori uralkodók és politikusok a szereplők; alkotójuk, Franz

Franz Wrabetz: Attila
Jósa András Múzeum, Nyíregyháza

Franz Wrabetz: IV. Béla
Jósa András Múzeum, Nyíregyháza

Wrabetz egy régebbi hagyományt követett, amikor az 1664-ben Nürnbergben kiadott „Mausoleum potentissimorum ac gloriosissimorum regni apostolici regum et primorum militantis Ungariae ducum vezér- és királyportréit festette meg csaknem pontos másolatban.

¶ A Mausoleum portréit a kortársak hitelesnek tartották, jóllehet inkább csak az utolsó Habsburg-uralkodók esetében használtak egykorú portrékat, a korábbiaknál még akkor sem, ha rendelkezésre állott ilyen, mint például I. Mátyás vagy Zsigmond király esetében. A királyképek egy része a Thuróczy-krónika fametszeteit követi, mások pedig a szentek életének ábrázolásait utánozták, a háttérben az ábrázolt azonosítását segítő eseményt megjelenítve. A képek a legkülönbözőbb műfajokban szolgáltak mintául: magán- és középületek falképei, oltárképek, grafikák, iparművészeti tárgyak alkalmazták és variálták a kompozíciókat.

¶ A csehországi származású Wrabetz 1783–1784-ben festette a sorozatot, a tíz nagyméretű (232×219 cm) kép Attilát, Budát, a honfoglaló vezéreket és Mátyás királyt ábrázolja. A főúri ősgalériák esetében nem volt szokatlan, hogy a vezérek és korai uralkodók vezetik be a családtagokról készült portrékat, mintegy igazolva a família ősiségét. Egy megyeházi ülésteremben azonban meglepőnek tűnhet hasonló képsorozat elhelyezése, de a minta, a Mausoleum rézmetszetei érthetővé teszik a választást. A cél – „emlékül a késő utókornak átadni jeleseit” – ugyanaz, csak más szereplőket választottak hozzá. Ma már ha nem is a teljes sorozat, annak bizonyos képei ismét a megyeházán láthatók Nyíregyházán mint a vármegye-galériák egy különleges példájának emlékei.

A GYULAI ÉS MISKOLCI VÁRMEGYEHÁZA

¶ A gyulai vármegye-háza építkezése 1790 és 1793 között zajlott, az építész Linzbauer János volt. 1876–1877-ben bővítették az épületet, de a századfordulón is folytatódtek a munkálatok, 1927-ben Gerlóczy Gedeon tervei alapján alakították át a közgyűlési termet. Arcképcsarnokának első említése 1808-ból származik, de az 1877-es épületbővítés kapcsán maradt ránk a képek összeírása. A főispáni portrék mellett Batthyány Lajos, Deák Ferenc, valamint I. Ferenc József képmása függött a közgyűlési teremben ekkor, feltehetőleg más uralkodóportrékkal együtt, és tovább gyarapodtak Erzsébet királyné, Széchenyi István, Kossuth Lajos, Tisza István, Wenckheim László, Horthy Miklós és Horthy István, valamint a későbbi főispánok képeivel. 1944-ben már összesen 27 festményből állhatott a galéria a források alapján. Voltak időszakok, amikor egyes képeket vagy akár

többet is eltávolítottak, mint például 1851 és 1861 között a teljes képegyüttest, de a második világháború végéig fennmaradtak a portrék. 1944 októbere és 1946 decembere között a Vörös Hadsereg megyei katonai parancsnoksága működött a gyulai vármegyeháza épületében, ennek eredményeként a megyeház értékeinek jelentős része eltűnt. Hamarosan kiderült azonban, hogy nem minden; az arcképcsarnokból származó, a levéltárba került, sérült festményeket 1951-ben a Dolgozók Esti Képzőművészeti Tanfolyama számára szerették volna vászonként hasznosítani. A huszonöt, részben keretezett, nagyméretű képről az Erkel Ferenc Múzeum akkor igazgatójától kértek szakvéleményt a „hasznosítás” engedélyezése előtt, aki mindössze ötöt talált közülük muzeális értékűnek, ezeket át is adták a múzeumnak. 2001-ben kerültek vissza a közgyűlési terembe, ahol az ekkor kialakított új, városházi portrégaléria részei lettek, a többi portré pedig más, jeles gyulai személyiség képmása. Szemlér Mihály Batthyány Lajos-portréja jelenleg is a Békés Megyei Levéltár tulajdonában van, Beliczey István főispán arcképe németországi magántulajdonban található, Vastagh György Erzsébet királyné-vászna pedig szintén a múzeumba került, de ennek időpontját és körülményeit a képgalériát rekonstruáló és leíró Merényi-Metzger Gábor nem tudta meghatározni.³ A gyulai képek alkotói között találunk olyat, aki a vármegyei pályázatra jelentkezve kapott megbízást – a millenniumi felhívásra a Kossuth- és Széchenyi-portrék megfestésére heten pályáztak, végül Székely Bertalan tanítványát, az életképfestő Szobonya Mihályt bízták meg a feladattal. Wenckheim Béla képmását Barabás Miklós, Batthyány Lajosét Szemlér Mihály, Deák Ferencét Than Mór festette meg, de rajtuk kívül Orlai Petrich Soma, Szamosy Elek, Vastagh György, Karlovsky Bertalan, Balló Ede is készített portrékat. A gyulai képsorozat különlegessége Peter Krafft (1780–1856) viszonylag korai, 1819-es arcképe báró Bedekovich Ferencről. Krafft birodalmi karrierjének ez éppen csak a kezdete, később az egyik legkeresettebb mestere lesz a hivatalos, reprezentatív portréknak. A főispáni arcmások többsége helyi (megyei) származású művész alkotása. E portrégaléria esetében is az országosan általános gyakorlat volt jellemző: pályázatok kiírása, országos hírnagy művészek esetenkénti megbízása, illetve a helyi kötődésű alkotók megkeresése.

¶ A miskolci klasszicista megyeháza 1725 és 1727 között épült. Borsod vármegye házat azonban már a század végén újjal kellett pótolni, de ez csak 1826-ra készült el, és az 1843-as tűzvészt követően jelentősen újra kellett építeni. A javítások, toldások még a 20. század második felében is folytatódtak. A díszterem arcképcsarnoka a második világháború után itt is a múzeumba került, csak hogy „az egyes daraboknak nem csupán összetartozóságuk, de többségükben azok származása is feledésbe merült” ekkorra.⁴ A képek leltározása 1953-ban kezdődött,

[3] Merényi-Metzger Gábor: Békés vármegye főispánjainak arcképcsarnoka. *Turul*, 2000. 3–4. sz. 362.

[4] Pirint Andrea: Borsod vármegye panteonja. Kézirat.

több fordulóban zajlott; 1974-ben azonban már ismeretlen származással leltároztak be nyolc megyeházi képet. Azonosításuk, rekonstruálásuk hosszú folyamata Pirint Andrea írásából ismerhető meg, mint ahogy az az igencsak érdekes adat is, amely szerint „Szemere Bertalan, a vármegye követe Bécsben rendelte meg a nagytanácssterem részére a vármegye megbízásából III. Károly, Mária Terézia, II. József, II. Lipót és Mária Ludovika képeit”. Ehhez az öthöz négy újabb Habsburg-képmás társult még: József nádor, Lotharingiai Ferenc, Sándor Lipót főherceg, nádor és Mária Terézia Karolina portréi. Nagy részük ránk is maradt, de itt is feltételezhető, hogy gazdagabb volt az eredeti arcképcsarnok, ahogy ez a többi megye esetében is valószínű. A legkorábbi képek, Mária Terézia és Lotharingiai Ferenc képmásai a jól ismert udvari portrék változatai, csakúgy, mint a többi uralkodói, illetve nádori portré. A 19. századi képek túlnyomó többségét Barabás Miklós festette a szokásos reprezentatív képmás típust követve, mellette Klimkovics Ferenc, Stetka Gyula, Halász-Hradil Elemér és Bánovszky Miklós készített még arcképeket, ők több más megyei portrégaléria megbízásban is részt vettek. A díszterem 1913-as, Rakssányi Dezső által tervezett újradekorálása nagyméretű pannó jelenetekkel egészítette ki a portrékat. A város legreprezentatívabb tere hosszú ideig a miskolci képzőművészeti életet is szolgálta kiállítóhelyiségként.

PÜSPÖKÖK, JÁSZOK ÉS KUNOK

† Egerben, a Nagypréposti Palotával átellenben a mai Kossuth Lajos utcában áll a hevesi megyeháza kétemeletes épülettömbje, melyet Gerl Mátyás (1712–1765) ausztriai építőmester tervei alapján 1749 és 1756 között emeltek. Heves vármegye közgyűlése 1747 decemberében határozott arról, hogy fel kell építeni a megye állandó székházát, mivel addig a hivatalos ügyeket a tisztviselők lakásán intézték, és a hivatalos iratokat is ily módon különböző helyeken őrizték, a megyegyűléseket pedig a püspöki palotában tartották. Barkóczy Ferenc akkori egri püspök javaslatára a Fekete Sas fogadó telkének megvásárlásával sikerült helyet találni a megyeháza épületének. A díszterem képcsarnoka két csoportból áll: a szokásos uralkodói és politikusi képmásokból, valamint egy különleges, máshol nem található püspöki arcképsorozatból. A képek az 1950-es évek elején kerültek a Dobó István Múzeum gyűjteményébe, és állapotuk olyan mértékben leromlott, hogy van olyan közöttük (például Telekessy István egri püspök képmása), amelyet ma már csak töredékekből összerakva lehet rekonstruálni, de nem sokkal jobb a helyzet az uralkodóportrék esetében sem.⁵

[5] Az anyagot H. Szilasi Ágota dolgozta fel a projekt számára készült kéziratban.

Halász-Hradil Elemér (1873–1948): Gróf Tisza István képmása, 1922–1923
Herman Ottó Múzeum, Miskolc

Györgyi Giergl Alajos (1822–1863): Dedik Ferenc képmása, 1862
Göcseji Múzeum, Zalaegerszeg

¶ A 18. század második felében készült, barokk díszkeretes püspökportrék restaurálása elkezdődött, az uralkodóképeké még nem; a politikusképmások is változó állapotúak, de restaurálásra szorulnak. Sok évtized elteltével ezek a festmények a szűkös múzeumi lehetőségek miatt még mindig az utolsó helyre szorulnak, ha megmentésükről, helyreállításukról van szó, ami meglehetősen költségigényes. Barabás Miklós 1847-es József nádora épp hogy csak azonosítható, annyira megkopott a vászon. Gróf Buttler János egészbalakos képe a később oly „bejáratottá” vált reprezentatív portrétípus meglepően korai, 1836-os példája. Ugyancsak rossz állapotú gróf Keglevich Miklós alispán 1848-ban készült képmása, s ha a sort Teleki László 1861-es képével zárjuk, a hevesi megyeháza Barabás-művei a reprezentatív portréfestészet 19. századi evolúciójának kiváló példái lehetnek. Itt is megtalálhatók a helyi vagy regionális kötődésű alkotók egy-egy portré erejéig. A püspökképmások sorozata helyi, megyei jellegzetesség: magának a vármegyeházának a felépítését is egy püspök-főispán, gróf Barkóczy Ferenc nagylelkű adománya tette lehetővé. A balassagyarmati vármegyeháza közgyűlési termének leírása szerencsésen fennmaradt, a hely jeles szülöttje, a történetíró Nagy Iván leírásának köszönhetően.

¶ „Az ablakokkal szemközt a főajtóval egy sorban a terem falait hét életnagyságú kép fűdi. A képsort balról kezdti 1. Mária Terézia szép nagy képe; a királyné arannyal áttört vörös bársony ruhában áll. Utána következik 2-or I. Ferenc királyunk a sz. Istvánrend sötét violaszín talárjában, Krafft által festve Bécsben 1820-ban. 3-or József főhg nádor, tábornoki egyenruhában veres nadrág és dolmányban, fejr mentével szintén Krafftól. 4-er V. Ferdinánd király ő felsége szintén magyar tábornoki ruhában 1837-ben Bibla által festve. 5-ör Ferenc, római császár, magy. orsz. helytartó, Mária Terézia királyné férje, német császári díszruhában harisnya s csatos cipőben, fején háromszeg alakra felkötött karimájú kalap. Festette Horváth Sámuel 1760-ban. 6-or II. József császár arcképe német tábornoki ruhában, ülőhelyzetben. A baloldali karzat alatt a megye volt főispánjainak arcképei függenek. Az 1. kép barna, szakállas, bajuszos, nyílt magas homlokú férfiút mutat sötét violaszín, zsinór nélküli, csupán mogyorónyi arany gombokkal díszített zekében, zöld övvel. Kardja nyakában függ arany kötőrül. A kép jobb oldali felső szögletében a Forgách címere alatt e fölirat olvasható: Ex. D. C. Adamus Forgách de Gyemes Sup. C. Comit. Novigrad. S. C. Rg. M. Cons. Com. Pincern. Judex. Cuae. Aet. Sueae. A. 80. – 2-ik kép Forgách Zsigmond nádoré, hosszú barna hajjal, bajússzal. Világosvörös dolmány tojásdad nagy arany gombokkal, egy sorban, nyakában panyókásan fejr prémes zöld bársony hosszú mente csüngg. Kezében pecsétes levelet tart. [...] 3-dik arckép tábornoki ruhában mutatja Forgách Ádámot. [...] A 4-dik is hasonló öltözetű ismét a Forgách családból,

mint a fölíratból tudjuk: Illust. D. C. Joannes Forgách de Gyimes. Az 5-ik mellkép gróf Grassalkovics Antal főispánt, a 6-ik pedig gróf Batthyány József György főispánt mutatja. A 7-ik kép gróf Brunswik József országbíróé, magyar díszruhában. Ezt leánya Henriette (később gr. Chotekné) festette, mint a ráma alján álló eme versek is tanúsítják: (Verseghy Ferenc készítménye) A 8-dik kép térdig tünteti föl gr. Keglevich Gábor volt főtárnokmestert, e vármegyének 1848-ig főispánját sötétkék bársony, gazdagon aranyozott magyar díszruhában. A másik karzat alatt gr. Széchenyi István mellképe függött 1853-ig, s talán jelenleg is. Ugyanez oldalon látható az adakozásairól ismeretes néhai gróf Buttler János életnagyságu képe kék színű aranyos magyar öltözetben. Az egész terem este öt függő csillár és számos fali gyertyatartó által nyeri világát.”⁶

[6] Nagy Iván: Balassa-Gyarmath. Új Magyar Múzeum, egyszersmind a Magyar Akadémia Közlönye, VIII. év. 1858. VI. füz. jún., 327–328.

¶ A nógrádi vármegyeháza Kasselik Ferenc (1795–1884) által tervezett épületét 1834–1835-ben emelték. Az itteni arcképcsarnok két csoportja az uralkodói és a főispáni képmások. Ezek a századforduló táján további képekkel gyarapodtak, és még a két világháború között is történtek újabb portrémegrendelések. A második világháború végén német, majd szovjet csapatok voltak beszállásolva a balassagyarmati Nagy Iván Múzeum épületébe. A szovjet katonák távozása után végzett leltár szerint a gyűjtemény mintegy 85 százaléka hiányzott. Az elveszett, elhurcolt vagy megsemmisült alkotások 1947-es listáján az egykori vármegyei képgaléria huszonhat festménye szerepel. 1951-ben tíz, azonosíthatóan az egykori megyeházi galériából származó képet adott át a balassagyarmati (akkor már) Palóc Múzeum a Szépművészeti Múzeumnak, az átadás okaként a rossz raktározási körülményeket említették meg, de a képcsarnok történetét feldolgozó Fodor Miklós történész szerint valójában felsőbb utasításról volt szó.⁷ A balassagyarmati történet egyedülálló adaléka az a momentum, amelyre nincsen ugyan írott adat, de Fodor Miklós feldolgozásában említést tesz róla: 1949-ben a vármegye rendelt egy Rákosi Mátyás-portrét, amely ha rövid időre is, de a megyeházába került.

[7] Fodor Miklós: Nógrád vármegye galériájáról. Kézirat.

¶ Jászberény főterén áll a Jászkun Kerület Székháza, egy különleges megyeház, amelynek építését még az 1745-ös redemptio előtt néhány évvel kezdték meg Anton Erhard Martinelli (1684–1747) tervei szerint.⁸ 1780 és 1782 között a földszintes épületet emeletessé építették át, bővítették; mai klasszicista formáját 1829-ben nyerte el, Kasselik Ferenc volt építésze, egy gyöngyösi mester, Rabl Károly közreműködésével.

[8] A redemptio a Jászkun Kerület megváltását jelentette, 1745-ben, hatalmas pénzüsszegért visszaszerezték korábban elvesztett kiváltságaikat.

¶ 1876-tól 1878-ig, a Jászkun Kerület megszűnése után a szolnoki vármegyeház felépüléséig itt tartották a megyegyűléseket. 1887-ben az épületet az Igazságügyi Minisztérium vásárolta meg, 1888-ban felújította, némileg átalakította, és itt kapott helyet a Járási Bíróság. A díszterem portrégalériája, amely a jászok és kunok történetéhez illően a jászkun főkapitányok és egyéb tisztségviselők

Barabás Miklós (1810–1898): Gróf Teleki László képmása, 1861
Dobó István Vármúzeum, Eger

[9] Az anyagot H. Bathó Edit dolgozta fel a projekt számára készült kéziratban.

arcképeiből áll, a Jász Múzeum gyűjteményébe került. A legkorábbi 18. századi, többségük a 19. században készült. Alkotójuk vagy azonosítatlan, vagy kevésbé ismert, kevésbé jelentős festő. Többségük derékkép vagy mellkép, és nemcsak formátumukban, de kivitelezésük egyszerűségében is inkább hasonlítanak a polgári megrendelők által kialakított arcképtípusra, mint a korszak reprezentatív portréira.⁹

MEGRENDELÉS, ELHELYEZÉS

¶ A projektben feldolgozott megyeházi portrégalériák, talán meglepő módon, a túlélésük szempontjából legkevésbé sem kedvező körülmények ellenére megmaradtak. Ennek fő oka a múzeumi gyűjteményekbe kerülésük volt. Nem egy esetben részlegesen vissza is kerültek a megyeházi közgyűlési termekbe (Zalaegerszeg, Nyíregyháza).

¶ A hely, ahol feladatukat betöltötték, a megyeháza volt, amely a hivatalos feladatok ellátásán túl a megye társadalmi életének központja volt egykor, a díszterem pedig ünnepek, bálók, közösségi események, sőt kiállítások helyszíne. A közgyűlésen részt vevők megtekinthették a képgalériákat, leírások, irodalmi művek születtek róluk, a sajtó is ismertette történetüket. A portrék megrendelése és ünnepélyes elhelyezésük közügy volt, a képeket készítő művészeknek a megbízás ismertséget, sőt hírnevet hozott.

¶ A művek elhelyezésének volt egyfajta rendje, az uralkodók, nádorok kerültek a legfontosabb helyre, őket követték a megyei tisztségviselők, főispánok, alispánok, majd a 19. század közepétől az országos politika kiemelkedő személyiségei, sőt a helyi kiválóságok. Olykor eseményábrázolások is megjelentek a portrék között, Divald Kornél említett például egy ilyen példát: „Trencsén, Vármegyháza. Az alispáni szobában: a korona vándorlására vonatkozó olajfestmény 1608-ból a magyar szent koronát, Magyarország és társországainak címereit ábrázolja verses feliratokkal. Készült Révai Péter báró koronaőr megbízásából. A főispánokat ábrázoló olajfestmények sorában 9 Illésházy arckép XVII–XIX. század.”¹⁰ De más, a hely történelméhez kapcsolódó eseményképek is megjelenhettek.

¶ A képek megrendelése általában a közgyűlés döntése volt, de voltak ajándékozások is, sőt bizonyos esetekben maga az uralkodó küldte el képmását. Például Mária Terézia a saját és férje, Lotharingiai Ferenc arcképét ajándékozta Bars megye aranyosmaróti székházába.¹¹ De előfordult, hogy a főispán ajándékozott képeket (Somogy, Tolna, Vas). Leggyakrabban – miután a rendek megszavazták – felkérték a megtisztelni kívánt személyiséget, hogy adja át portréját. Az arckép

[10] Divald Kornél: Ismeretlen képe a XVII–XIX. századból Trencsén vármegyében. *Művészet*, 12. évf. 1913. 2. sz. 75.

[11] Reiszig Ede: III. A szatmári békétől az újkori államalakulásig. In: Borovszky Samu: *Magyarország vármegyéi és városai*, 1903, Bars, 398.

ábrázoltja döntött a festő személyéről, és többnyire ő fizette honoráriumát is. Idővel azonban egyre inkább az lett a gyakorlat, hogy a vármegyék gondoskodtak festőről és megrendelésről egyaránt.

- ¶ A képek leleplezésekor beszédek hangzottak el, ezeket néha ki is nyomtatták, több ilyenre van példa, még a 20. századból is. A kifizetés vonatkozásában közadakozásról is van említés, sőt maradtak ránk dokumentumok, mint Széchenyi István bihari portréja esetében. Ezt főleg akkor kezdeményezték, ha országos jelentőségű politikus képét rendelték meg. Az is előfordult, hogy a vármegyei tisztségviselők adták össze a festő honoráriumát.

AZ ALKOTÓK

- ¶ A pesti vármegyeháza közgyűlési termét a pest-budai útikönyvek a látványosságok között írták le az utazók számára megtekintésre ajánlott helyszíneként. 1828-ban Kazinczy is végignézte, le is írta: „Szebb és nagyobb gyűlési palota a hazában nincs, hossza tizenegy öl, szélessége hét, s galéria futja körül a négy falat. A szalát nagy festések ékesítik. Itt függ a két Első Ferenc képe, s a most országlóé Krafftól, fejr mentében, veres dolmánnyal és nadrággal. A fej fölül ki van kiáltva, hogy urunk, a király, jobban eltalálva sehol sem lehet; de Krafftnak kérni kellett volna az ezt talán kívánó rendeket, hogy a nemzet fejedelmét ne engedjék katonává öltöztetni, hanem inkább a Szent István rende nagymesterévé; s a figura jobb térdét rosszul görbítette. Itt függ a nemzet két szerelme, a két egytestvér nádor főherceg: Sándor felöltött aranyfonalú, térdig érő mentében; József fejrben ismét, mint generális. Itt függ Wesselényi Ferenc meggyászínú bársony dolmányban, veres posztó nadrággal, a fekete, sárga-sarkantyús csizmával; itt gyilkos szelindekével Esterházy Pál; itt Pálffy Miklós és a huszárgenerálisból vassá átalváltoztatott János, a szatmári békekötő, beburkolva undok parókájába s az aranygyapj talárisába. Itt függ Batthyány Lajos, s mindezek egész, Albert saxescheni és lengyel királyi herceg helytartónk pedig fél testben. Religiózus tisztelet rázza meg a nézőt, ha ide ezeknek isméretekké lép, midőn azon körökbe látja magát emelve, kiknek nevek a nemzet előtt örökre szent marad. Bár a gyönyörű példát egyéb megyéink is – bár minden megyénk – követnék!”¹²

[12] Kazinczy Ferenc: *Az én életem*. Magvető, Budapest 1987, 545–546.

[13] Az egykori pesti megyeházáról került a MNM Történelmi Képcsarnokába, ltsz.: 2221.

- ¶ Követték is, nemcsak a képgalériák felállításában, de még a felkért művészek személyében is. Peter Krafft (1780–1856) például első hivatalos magyarországi megrendelését 1812-ben kapta Pest megyétől Barkóczy Ferenc gróf, Pest megye főispánjának reprezentatív, egész alakos portréjára.¹³ A pesti példa és az itteni megyeháza-galéria hírneve nyomán keresték meg más vármegyék is Krafftot,

[14] Váczy János:
Kölcsey emléke.
Vasárnapi Újság,
1890. aug. 17. 525–
526.

így például Békés rendjei Bedekovich Ferenc báró, főispán képét rendelték meg tőle 1819-ben. 1822-ben készítette I. Ferenc és József nádor képét Nagyváradra, Bihar megye székhelyére, valamint Balassagyarmatra ugyancsak ezt a párost. De felkértek olyan „sztárfestőt” is, mint Friedrich von Amerling (1803–1867), aki a szekszárdi megyeháza számára 1838-ban festette meg Esterházy Károlyt, Tolna vármegye főispánját. Nem kevésbé jelentős és közkedveltségnek örvendő művész volt Anton Einsle (1801–1871), aki Szatmár vármegye hivatalos megrendelésére készítette el Kölcsey Ferenc portróját. A kép elkészíttetésére Kölcsey halála után, 1838-ban levélben kérte fel Bártfay Lászlót (1797–1858) Kende Zsigmond szatmári alispán.¹⁴ Bártfay személyesen tárgyalta meg a festővel, milyen legyen Kölcsey arcképe, a legapróbb részletre vonatkozóan is voltak elképzelései. Később, a politikai változások miatt mégsem akarták kifüggeszteni a vármegyei közgyűlési teremben a képet, így gróf Károlyi György felajánlotta a nagykárolyi kastélyában történő elhelyezését, innen került 1861-ben, főispánsága idején vissza a vármegyeházába.

- ¶ A magyar művészek közül kétségtelenül Barabás Miklós (1810–1898) volt az, aki a legtöbb vármegyei portrét festette. A Bihar vármegyei Széchenyi portré-megrendelés 1835-ös ötlete indította arra a grófot, hogy Barabás Miklóst ajánlja képmása megfestésére, és ez kétségtelenül nagymértékben segítette a festő karrierjét. A későbbiekben szinte nem is létezett olyan vármegyei arcképcsarnok, amelyben legalább egy Barabás-portré ne lett volna.
- ¶ Mivel a vármegyei portrégalériák, csakúgy, mint a főúri családi ősgalériák, konzervatív műfajnak számítottak, viszonylag kevés olyan portré készült, amely meglepetést okozott volna akár stiláris vagy éppen kompozíciós szempontból. Sikerült viszont – és ez legfőképpen Barabás érdeme – a hivatalos, reprezentatív portré megújulását megalapozni, és a képtípus formáját a végsőkéig csiszolni. Nem feledkezhetünk meg arról a tényről sem, hogy a fotográfia elterjedésének és divatossá válásának épp ez a képtípus adott jelentős ösztönzést; fel is használták a fényképészek minden részletét, eszközét.
- ¶ Miben nyilvánult meg e képtípus jelentősége, miért nem hagyhatjuk figyelmen kívül mintegy három évszázados történetét a magyarországi művészettörténet vonatkozásában?
- ¶ Bicskei Éva tanulmánya egy csoportként kezeli a vármegyei, városházi, kaszinói és egyesületi portrégalériákat, és nemzeti panteonizációt említ tanulmányában. A megyeházi portrégalériák szerepe a portré műfajának formálásában nem elhanyagolható, mint ezt fentebb említettük. De ennél jelentősebb az, hogy lehetőséget adtak egy közösség számára, hogy maguk dönthessenek az ő mindennapi életükben jelen lévő műalkotásokról. Sokféle szempont közrejátszott persze

döntéseikben, de ezek a szempontok mind jellemzők voltak koruk társadalmára és kultúrtörténetére. Ezért mindenképpen külön tárgyat jelentenek a megyeházi galériák, nem összevonhatóan más portréegyüttesekkel. Ami a panteonizációt illeti: a panteon jellegű portréegyüttesek megjelenése párhuzamos a megyeházi arcképcsarnokok létrejöttével, de más céllal és más formában valósultak meg ezek, kezdve a Magyar Nemzeti Múzeum lépcsőháza terében elhelyezett mell-szobrokkal, sőt Than Mór falképciklusával vagy akár az egész múzeumépülettel. Ugyanakkor ha visszagondolunk Göndöcs Benedek megfogalmazására, amely szerint a megyeházi képek „tiszteletre méltó emlékek” az utókor számára, és nemcsak a megyei közösségei, hanem az „egész nemzeté”-i, akkor ez mégiscsak a panteon jellegre utal. A különbség, hogy a portrégalériákban bemutatott szereplők uralkodók és politikusok, vármegyei tisztségviselők, a mindenkori hatalom gyakorlói és szolgálói, míg a panteon a nemzet javáért munkálkodók – uralkodók, politikusok és tudósok, művészek, kiemelkedő személyiségek együttesét mutatja be, amúgy ugyanezzel a szándékkal.

¶ És ha már ránk maradtak e vármegyei galériák, az őket őrző múzeumoknak (és fenntartóinak) feladata, sőt kötelessége megőrzésük és megismertetésük.

Irodalom

Bényei Miklós: *Adalékok Széchenyi István és Bihar vármegye reformkori kapcsolataihoz.*

Hajdú-Bihar Megyei Levéltár évkönyve. 24. 1997. 87–108.

Bicskei Éva: *A nemzeti panteon formálódása. Közgyűlési termek arcképcsarnokai a 19. században.*
mtatk.hu/kiadvany/fiatal/10_bicskei_eva.pdf

Buzási Enikő: *Portrészorozatok a 17. századi magyar arisztokraták politikai reprezentációjában.*
Művészettörténeti Értesítő, 60. 2011/1., 11–21.

Gyáni Gábor: *Emlékezés, emlékezet és a történelem elbeszélése.* Napvilág Kiadó, Budapest 2000

Kostyál László: *„Árpád hős magzatjai...” A zalai megyeháza egykori portrégalériájáról.*

Szerk.: Frankovics Tibor. Zalai Múzeum 10. Zalaegerszeg 2001

Joeppe Leerssen: *National Thought in Europe – a Cultural History.* University Press,
Amsterdam 2006

Merényi-Metzger Gábor: *A gyulai vármegyei háza egykori arcképcsarnoka. A Békés Megyei Múzeumok Közleményei*, 28. 2006. 355–392.

Szvoboda Dománszky Gabriella: *A Pesti Műegylet története, a képzőművészeti nyilvánosság kezdetei a XIX. században Pest-Budán.* Miskolci Egyetem Kiadója, Miskolc–Budapest 2007

Tóth Antal: *A Pesti Vármegyei háza.* Budapest 1972

Történelem-Kép. Szemelvények múlt és művészet kapcsolatából Magyarországon.

Szerk.: Mikó Árpád, Sinkó Katalin. MNG, Budapest 2000

Eszköz a restaurátorműhely korai időszakából
Szesztay Csanád felvétele

NAGY LÁSZLÓ

JELLEN, WANDRASKÓ, PÁL

A PAPÍRRESTAURÁLÁS KEZDETEI

A SZÉPMŰVÉSZETI MÚZEUMBAN

az első
metszettisztító,
a szolgai sorból
felemelkedő Jellen
Géza Gusztáv
és utóda,
az eredetileg
könyvkötő
Wandraskó
Vári Bálint
egyaránt német
tanulmányutakon,
német mesterektől
sajátította el a
papírrestaurálás
művészetét

A magyar grafikai restaurálás a Monarchia időszakában a Szépművészeti Múzeumban és jogelődjében, az Országos Képtárban vette kezdetét. Német-osztrák orientáció – főként a bécsi Albertina és a berlini Kupferstich-Kabinett példája – alapján alakult ki a grafikai restaurálás kultúrája. Az első metszettisztító, a szolgai sorból felemelkedő Jellen Géza Gusztáv és utóda, az eredetileg könyvkötő Wandraskó Vári Bálint egyaránt német tanulmányutakon, német mesterektől sajátította el a papírrestaurálás művészetét. Wandraskó Vári gyakorlatilag a 20. század első felét lefedő tevékenysége alatt a Szépművészeti Múzeum műhelyében – grafikai restaurátor szakképzés hiányában, a fiatalabb generációnak átadva a szakmai tapasztalatát – iskolát teremtett, amelyet az utóda, Pál Tibor a Rákosi-rendszerben már nem folytathatott.

AZ ORSZÁGOS KÉPTÁR KOMORNYIKJÁBÓL A SZÉPMŰVÉSZETI MÚZEUM

ELSŐ METSZETTISZTÍTÓJA: JELLEN GÉZA GUSZTÁV

Jellen Géza Gusztáv
szolgai tisztségben
a jogelőd Országos
Képtárnál kezdte
a pályafutását

A Szépművészeti Múzeum első grafikai restaurátora, pontosabban metszettisztítója, Jellen Géza Gusztáv szolgai tisztségben a jogelőd Országos Képtárnál kezdte a pályafutását.

Jellen Géza Gusztáv a felvidéki Dobócan született 1856. október 31-én,¹ apja, Jellen Ágoston erdőmester volt.² A fővárosba közlegényként 1876 és 1879 között teljesített katonai szolgálata után került fel. Az Országos Képtár Történelmi Képcsarnok gyűjteményének szolgai állományában 1885. január 15-én véglegesítették,³ de korábban is itt dolgozott napidíjasként: a budapesti belvárosi plébánián 1884. május 1-jén ugyanis az Országos Képtár komornikjaként kötött házasságot a Besztercebányáról érkező, szintén felvidéki Fábry Karolina Katalinnal.⁴

Az Országos Képtár vezetésének eredeti koncepciója szerint 1885-ben a „megbízható, szorgalmas és előnyösen ismert és több oldalról melegen ajánlott egyénnek” jellemzett Jellen Géza eredetileg azzal a feltétellel nyerte el az állását, hogy a gipszöntésben is gyakorlatot szerez.⁵ A képtár 1885. február 15-én Stróbl Alajoshoz ajánlotta be: „méltóztassék nevezettnek műtermében oly irányban kijelölni munkakörét, hogy lehetővé tétessék neki a gipszöntéshez mielőbb kellő

jártasságot, ügyességet elsajátítani.”⁶ Jellen tanulási kötelezettségének valószínűleg eleget tett, de ezt követően nem foglalkozott gipszekkel, így a Szépművészeti Múzeum megnyitásának időszakában nagy nemzetközi megrendelésekkel kialakított, egyebek mellett a Román Csarnokban elhelyezett gipszmásolatgyűjtemény felállításában sem működött közre. Az Országos Képtár dokumentációjában 1891-ben már van adat arról, hogy – még mindig szolgai beosztásban – szakterülete a grafikai restaurálás lett.⁷

a nagy formátumot
középen
összehajtják
s az össze-
hajtott részt
vászonarokkal
látják el

¶ Az Országos Képtárban az 1880-as évek végén vetették fel a metszetek korszerű tárolásának kérdését. Pulszky Károly igazgató – más nemzetközi példákkal összevetve – a világ egyik legnagyobb és legjelentősebb grafikai gyűjteménye, a bécsi Albertina gyakorlatát tartotta követendőnek: „a kezelési nehézségek kikerülése végett... a nagy formátumot középen összehajtják s az összehajtott részt vászonarokkal látják el. Ezzel eléri azt, hogy a nagyformátumot a II-ik nagyságú kartonra lehet montírozni.”⁸ Felterjesztésére válaszolva Csáky Albin kultuszminiszter 1889. november 22-én hagyta jóvá a bécsi eljárás itteni alkalmazását.⁹ Ennek az elavult eljárásnak ma már nincs nyoma a gyűjteményünkben.

azolgai státusából
adóódnak többször
is megaláztatásnak
volt kitéve 1892-től

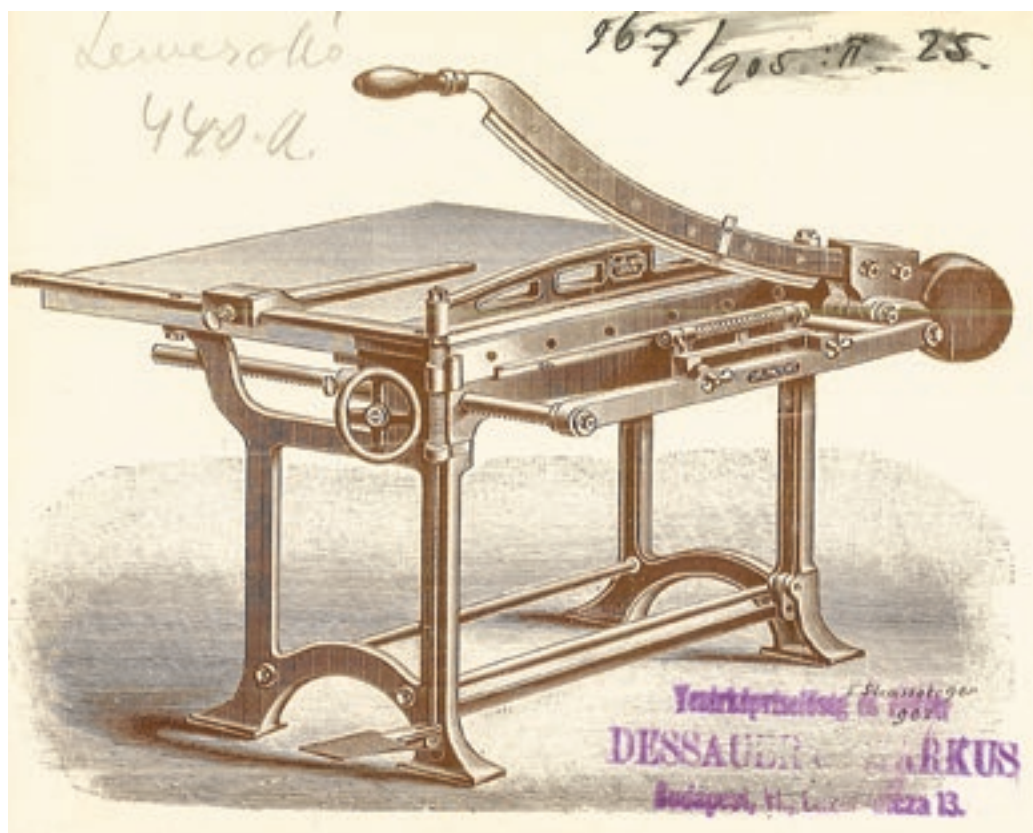
¶ Jellen Géza a feleségével a Történelmi Képcsarnoknak otthont adó Stefánia úti egykori Műcsarnok épületében (ma Olof Palme Ház) lakott, távol a Magyar Tudományos Akadémián elhelyezett Országos Képtártól.¹⁰ Szolgai státusából adóódnak többször is megaláztatásnak volt kitéve 1892-től: „a központtól távol lévő s ezen okból folyamatosan és teljes szigorral nem igen ellenőrizhető Történelmi Képcsarnoknál alkalmazott szolgában fontosabb megbízhatóság kellékeivel kell megglenni.”¹¹ Végül 1893-ban az Országos Képtár főépületébe helyezték át,¹² új lakhelye pedig – haláláig – a Szondi u. 79. lett.¹³

¶ A múzeumi munkák mellett Jellen magánmegrendelők számára is dolgozott. Az ismert műgyűjtő, Ráth György is megkereste 1893-ban: „Jellen Gázának Károlyi 1597-iki magyar Bibliájából 182 levelet – köztük egy üres – egyszerű vízben való mosás és a papírnak a megfelelő két minta szerint való kiegészítése végett átadtam.” Ráth 1893. november 19-én írt kérelmet Pulszky Károlyhoz, hogy a restaurátornak a múzeum „hivatalos helyiségeiben, de a hivatalos órákon kívül a fent említett munkák... elvégzését megengedni méltóztatnék”.¹⁴

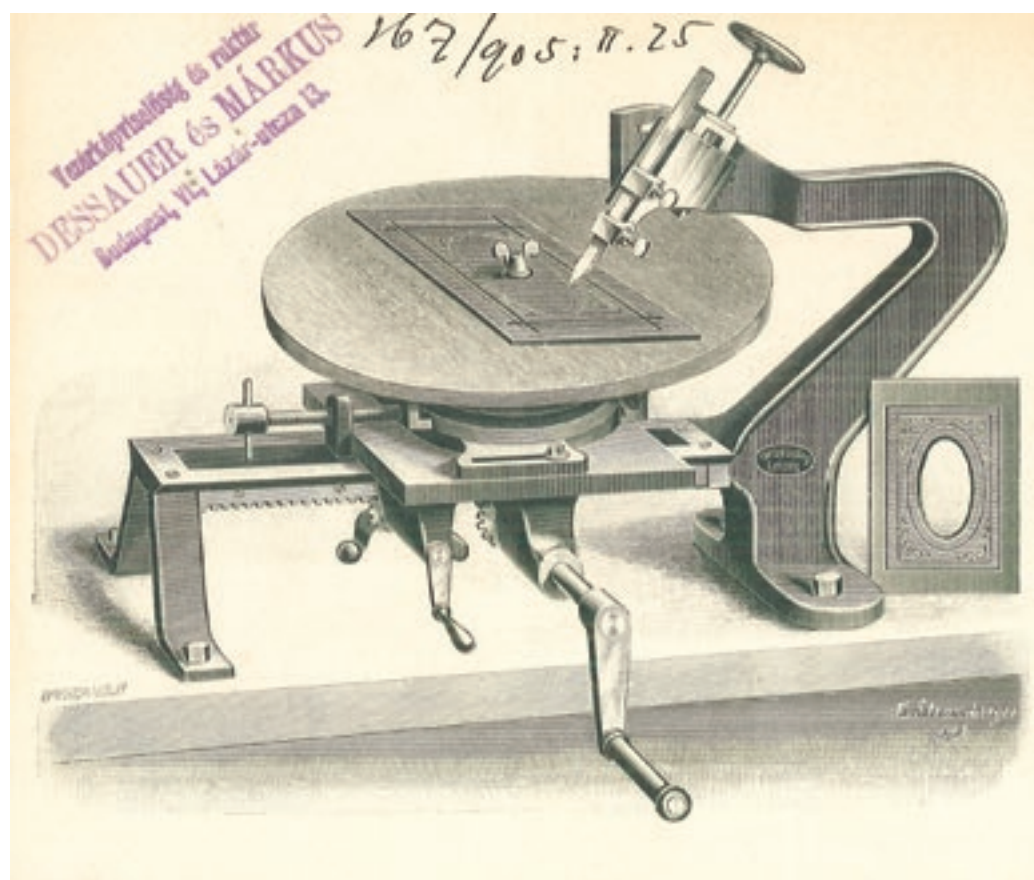
a metszetek
tisztítása
és a fotográfiák
montírozása körüli
ügyességével
az intézet körül
nagyon hasznos
munkásságot fejt ki

¶ 1895-ben Jellen visszakerült a Történelmi Képcsarnokhoz magasabb szolgai beosztásban, laboránsként. Tevékenységét Pulszky elégedetten összegezte: „a Történelmi Képcsarnok grafikai sorozatának tisztítása s kezelése körül kellő buzgalommal jár el..., a metszetek tisztítása és a fotográfiák montírozása körüli ügyességével az intézet körül nagyon hasznos munkásságot fejt ki.”¹⁵

¶ Pulszky távozását követően a Németországból hazaérkező, ott már jelentős szakmai pályát befutó Térey Gábor szorgalmazta Jellen előléptetését Wlassics Gyula

Kézi karos papíripari vágógép (lemezolló). Tervező és kivitelező: Dessauer és Márkus
Szépművészeti Múzeum Adattára

Ovális Franco kivágógép (paszpartuvágó)
Szépművészeti Múzeum Adattára

„mert működését
a metszet-
gyűjteményben
s a Történelmi
Képcsarnok
metszetosztályának
folyamatban lévő
munkálatainál
egy percre sem
nélkülözhetem”

kultuszminiszterhez írt 1899. május 15-i kérvényében, „mert működését a metszetgyűjteményben s a Történelmi Képcsarnok metszetosztályának folyamatban lévő munkálatainál egy percre sem nélkülözhetem”. Ha mégsem kapna kinevezést, akkor – miként azt Térey kilátásba helyezi – Jellen „a főváros szolgálatába áll, hol részére már hasonló javadalom kilátásba helyeztetett”. Térey hozzátette, hogy a papírrestaurálási munkát így „nehogy külföldről hozandó munkaerővel s sokkal nagyobb költséggel legyen kénytelen végeztetni”.¹⁶ A kultuszminisztérium 1899. június 12-én az éves költségvetésre hivatkozva elutasító választ adott: Jellent „metszettisztítói állásra kinevezni állás hiányában nem lehet és hogy ily állás szervezésének költségeiről az 1900. évi költségvetésben gondoskodik”.¹⁷

a restaurátor
1899. augusztus
15-én kezdte meg
továbbképzését
E. Hausernél

Ezt követően kezdődött el a metszettisztító műhely kapcsolata a legjelentősebb németországi múzeumokkal. Térey a berlini Königliches Museum (ma Altes Museum) intézményébe küldte tanulmányútra Jellen Gézát. A restaurátor 1899. augusztus 15-én kezdte meg továbbképzését E. Hausernél, akinek az Országos Képtár tiszteletdíjat is átutalt.¹⁸ Ezt követően Térey újból megkísérelte Jellen metszettisztítói kinevezését,¹⁹ ezúttal eredményesen: Wlassics Gyula miniszter 1900. június 16-án nevezte ki a volt szolgát,²⁰ és a fizetésén felül a metszetgyűjtemény felszerelésére is utalványozott.²¹ Így érkezhettek a berlini Kupferstich-Kabinett-től ólomsúlyok a metszetek tisztítás közbeni rögzítéséhez.²²

1904-ben Jellen komoly szembetegséggel – a jobb szemén üvegtesti homállyal – küzdött, amit több hónapos gyógykezeléssel sikerült kikúrálni.

A metszettisztító műhely 1905-ben újabb gépekkel gazdagodott: egy száz centiméter vágóhosszal, keskenyvágóval rendelkező Krause-féle lemezollóval, egy gömbölyű és ovális Franco kivágógéppel és egy sarokgömbölyítő géppel. Ezek beszerzésének szükségességéről Térey Gábor a következőképpen írt 1905. február 28-án, az újonnan épülő Szépművészeti Múzeumba való beköltözés előtt: „Tekintettel a... nagyszabású montírozási munkálatokra, a fent említett három gép megszerzése föltétlenül kívánatos, amennyiben ezek hiánya a metszetgyűjteménynek új megfelelő kartonlapokra való áttételét és az új lapok montírozását nagyon megrekesztette és meglassította. Minthogy a grafikai osztály átköltözése április havában megtörténik, óhajtandó volna, hogy e gépek addigra megszereztesse, nehogy... fennakadás” legyen. A Dessauer és Márkus cégtől megrendelt eszközöket már a Szépművészeti Múzeum Hősök terén felépült épületébe szállították.²³ A Szépművészeti Múzeumban a metszettisztító műhely a félemeleten, a grafikai osztály földszinti három helyisége (az osztályvezető dolgozószobájaként is funkcionáló rajzgyűjteményi terem, kutatóterem, kiállítási terem [szekrényeiben a metszetgyűjtemény tárolva]) fölött közvetlenül kapott helyet.²⁴

óhajtandó
volna, hogy
e gépek addigra
megszereztesse

Eszköz a restaurátorműhely korai időszakából
Szestay Csanád felvétele

a grafikai műhely
egyik legfontosabb
feladata
a Lotz-kartonok
restaurálása volt

¶ Az 1906-os megnyitását követően a grafikai műhely egyik legfontosabb feladata a Lotz-kartonok restaurálása volt. A 991 kartont Lotz Károly a monumentális freskóihoz készítette azonos méretű szénrajzvázlatként.²⁵ A hivatalos munkája mellett a restaurátor ekkoriban olyan magánmegrendelők számára is dolgozott, mint a Szépművészeti Múzeum egyik legjelentősebb adományozója, Majovszky Pál kultuszminisztériumi művészeti osztályvezető és műgyűjtő, Palkovics Ede szállodavezető, Scholtz Róbert festő-műgyűjtő és Wellmann Róbert festő.²⁶

Az 1909-es éves
jelentés úgy említi,
mint „lelkiismeretes
és nagyszorgalmú
metszettisztítót,
aki a Múzeum
és a Történelmi
Képcsarnok grafikai
gyűjteményei körül
óriási munkát
végzett”

¶ Jellen szervezetét 1908 végén tbc támadta meg. Betegsége súlyosbodása miatt két-havi vidéki, klimatikus környezetben történő gyógykezeléséhez előlegért fordult a kultuszminiszterhez, de ennek elbírálása már nem történt meg. A metszetrestaurátor 1909. május 23-án hunyt el.²⁷ Az 1909-es éves jelentés úgy említi, mint „lelkiismeretes és nagyszorgalmú metszettisztítót, aki a Múzeum és a Történelmi Képcsarnok grafikai gyűjteményei körül óriási munkát végzett”.²⁸

szemléletes
dokumentuma
a műhely
berendezéséről
1909. szeptember
19-én készített
szobaleltár,
amely a grafikai
restauráláshoz
szükséges
eszközöket veszi
számba

¶ A Szépművészeti Múzeum metszettisztító műhelye fejlesztésének és Jellen Géza restauratori életműve összegzésének egyaránt szemléletes dokumentuma a műhely berendezéséről 1909. szeptember 19-én készített szobaleltár, amely a grafikai restauráláshoz szükséges eszközöket veszi számba: Loeser-féle simító- és csomagolóprés, Krause-féle lemezolló, Dietz- és Liesting-féle gömbölyítő- és oválkivágó gép, Krause-féle sarokgömbölyítő gép, faprés, cédulalyukasztó, 2 db Schindler-féle forralógép, 2 db enyvtartó (réz, ill. bádóg), 2 db bádogtálca áztatott papír szárításához, 4 db mosótálca a már tisztított metszetek részére, 6 db kék zománcos főzőedény, bükkfa vágódeszka, 65 db simításhoz való üveg-tábla, 340 db ólomnehezék, 18 db üvegnehezék, 47 db kés, 4 db kefe, 2 db papírvágó olló, 2 db köszörűkő, késfenő bőrkészülék, 2 db csavarhúzó, lyukasztó, ringliző gép, gyémánt üvegvasgép, körző, nagyító üveg, kalapács, 2 db szögfúró, 5 db vonalozó, 2 db szivacs, 210 db papírlemez, 2 db rajztábla, 4 db keretbe foglalt üveg a metszettisztításhoz, 11 db ecset, 19 db munkaruha (közte 12 db kötény), papíros körvágó gép kézi használatra, ill. asztalok, szekrények, székek, papírkosarak, létra, gyertyatartó, reflektorok, minimax, fogasok...²⁹

„A HÁZ JÓ SZELLEME, KIRE MINDENKI MINDIG BIZTOSAN SZÁMÍTHATOTT”: WANDRASKÓ VÁRI BÁLINT

¶ A metszettisztító műhely tevékenységének kiteljesítője Wandraskó Vári Bálint volt. Működéséről Vayer Lajos a Szépművészeti Múzeum történetének első ötven évét feldolgozó összefoglaló kiadványban a következőképpen emlékezik meg: a grafikai osztály korszakalkotó osztályvezetője, Hoffmann Edith

a grafikai
konzervátor műhely
érdemes vezetője,
Vári (Wandraskó)
Bálint ugyancsak
több mint harminc
esztendőes lelkes
és fáradtságot
nem ismerő
tevékenysége oly
sokban járult hozzá
az osztály elért
eredményeihez

„munkatársai közül a grafikai konzervátor műhely érdemes vezetője, Vári (Wandraskó) Bálint volt az, kinek ugyancsak több mint harminc esztendőes lelkes és fáradtságot nem ismerő tevékenysége oly sokban járult hozzá az osztály elért eredményeihez. A régi és új szerzemények, a rajzok és metszetek, a száz-
ezernyi lap rengeteg tömege hosszú pályája alatt kivétel nélkül megérezte biztos kezének gondos munkáját. A kiállítások sikerében nagy része volt, a művész-
i érték méltó keretét ő teremtette meg.”³⁰

¶ Az 1909-ben hirtelen grafikai restaurátor nélkül maradó Szépművészeti Múzeum nehezen talált megfelelő képzettségű mestert. A szintén felvidéki, 1876-ban Szepesváralján született Wandraskó Bálint könyvkötő³¹ látszott a legalkalmasabbnak az állásra, aki a századforduló legjelentősebb, művészi színvonalat képviselő magyar könyvkötő műhelye és nyomdája, a Gottermayer cég műve-
zetője volt.³² A korszerű grafikai restaurálási eljárások oktatására a múzeum a drezdai grafikai gyűjteményből, a Kupferstich-Kabinettből hívott szakembert. Eduard Samtleben metszetrestaurátor 1910. február 3-tól egy hónapon keresztül oktatta Wandraskót.³³ Végleges kinevezésére 1910. augusztus 1-jén került sor, a hivatali esküt szeptember 1-jén tette le.³⁴

¶ Hamarosan a nemzetközi szaktekintélynek számító Meller Simon, a grafikai gyűjtemény igazgatója közbenjárására Berlinben tett tanulmányutat: „Ez idei tavaszi tanulmányutamon, midőn az európai fő metszetgyűjtemények berendezését megtekintettem, arra a meggyőződésre jutottam, hogy az összes e nemű intézetek között még mindig a berlini a mintaszerű. Azt hiszem, hogy a tervbe vett ellenőrzés helyett sokkal tanulságosabb volna, ha metszettisztítónkat rövid időre Berlinbe küldenénk, ahol kiképzését tökéletesítené.”³⁵ A nemcsak művészeti, hanem grafikai restauratori szakkérdésekhez is kiválóan értő Meller javaslatára 1911 októberében egy hónapig Wandraskó a berlini Kupferstichkabinett mestertől, E. Hausertől tanulhatott.

a tervbe vett
ellenőrzés
helyett sokkal
tanulságosabb
volna, ha
metszettisztítónkat
rövid időre Berlinbe
küldenénk,
ahol kiképzését
tökéletesítené

¶ A Szépművészeti Múzeum festményrestaurátora, Beer József Konstantin felvetésére a német fővárosban a Kaiser-Friedrich-Museumban (ma Bode Museum) is tökéletesíthette a tudását Alois Hausernél „a festmények vászonra való húzása” terén.³⁶

¶ Wandraskó Bálint szorosan együttműködött Beer József Konstantinnal: segített a vászonra festett festmények dublázásában, a képek előregedett hátoldalának új vászonra való felragasztásában.³⁷

¶ Wandraskó a Szépművészeti Múzeum egyik legmegbízhatóbb szakemberévé vált: „A ház jó szelleme volt, aki éber lelkiismerettel ügyelt mindenre, kire mindenki mindig biztosan számíthatott. Ezermester ügyességével minden rábízott feladatot kitűnően oldott meg. Metszet- és rajzgyűjteményünk anyagának

a régi céhek
mestereire
emlékeztetett,
azoknak komoly
szelleme,
rendíthetetlen
erkölcsse élt benne

mintaszerű, remek montírozása az ő műve. (...) Már pusztán megjelenésével megnyugtatólag hatott, zömök, tagbaszakadt alakja szinte a megbízhatóság megtestesítője volt. Mindig kedvvel és végtelen gondossággal dolgozott. Készséges tevékenységéből a munka öröme sugárzott, minden művén, még a legcsekélyebben is, a munka szépsége ragyogott. A régi céhek mestereire emlékeztetett, azoknak komoly szelleme, rendíthetetlen erkölcsse élt benne.”³⁸

¶ A munkahelyére Wandraskó mindennap Kispestről utazott be. Otthonában, a Kazinczy u. 16. alatti szoba-konyhás házban a feleségével, Tanács Stefániával, az anyósával, majd nevelt lányukkal, a neje árván maradt unokahúgával élt.³⁹ Metszettisztítói tevékenysége mellett grafikák gyűjtésével is foglalkozott. A Szépművészeti Múzeum történetébe műtárgyak adományozójaként is beírta nevét. A Történelmi Képcsarnoknak 1923-ban báró Harkányi János (1859–1938) kereskedelmi miniszter heliogravűr-arcképét,⁴⁰ 1925-ben Oláh Miklós, gr. Esterházy Imre, gr. Barkóczy Ferenc és gr. Batthyány József esztergomi érsekek Ehrenreich után (?) készült nyomatait,⁴¹ illetve 1934-ben Komjáti-Wanyerka Gyula Petőfi Sándor és Nagykörs című rézkarait,⁴² a Szépművészeti Múzeumnak pedig ugyanekkor Komjáti-Wanyerka Gyula Tékozló fiú című rézkarcát⁴³ ajándékozta.

¶ A grafikai restauráláson kívül Wandraskó „egyéb munkákat is szívesen vállalt. Sokat dolgozott festményeinken, főként a képek új vászonra húzásával foglalkozott. Továbbá ő végezte az antik terrakotta-gyűjtemény, valamint a régi (közép- és újabbkori) szobrászati gyűjtemény újjárendezése alkalmával a technikai kivitelezést. Kiállítást rendező tisztviselő nála jobb segítséget keresve sem találhatott.”⁴⁴ A modern szoborgyűjtemény rendezésében is tevékenyen közreműködött.⁴⁵

kiállítást rendező
tisztviselő nála jobb
segítséget keresve
sem találhatott

¶ A korabeli névmagyarosítási hullám során Wandraskó is a névváltoztatás mellett döntött: 1934. október 2-án, 58 évesen – szülőhelyére utalva⁴⁶ – a Vári vezetéknévet vette fel.⁴⁷

¶ Szakterületén jelentős pedagógiai tevékenységet fejtett ki: ő volt „a ma Magyarországon dolgozó összes metszetkonzervátorok mestere” – miként utóda, a mellette 1935-től gyakornokként dolgozó Pál Tibor 1950-ben írta.⁴⁸

¶ 1941-ben – 65. életévét betöltve – nyugdíjba vonult.⁴⁹ A második világháborút követően, 1945-ben azonban „a hívó szóra azonnal sietett a feldúlt Múzeum segítségére. Bár ekkor már egészsége az ostrom következtében erősen meggyöngült, mégis hónapokig dolgozott grafikai gyűjteményünk helyrehozatalán.”⁵⁰ Genthon István főigazgató „a Szépművészeti Múzeumban kb. ¾ évig tartó különleges munkálatok elvégzésére ideiglenesen alkalmazta”. Ezt hagyta jóvá 1945. augusztus 8-án a Nemzeti Múzeum Tanácsának jogkörét gyakorló főigazgatói értekezlet,⁵¹ amely szeptember 5-én a tiszteletdíja felemeléséről is határozott.⁵²

Eszköz a restaurátorműhely korai időszakából
Szesztay Csanád felvétele

- ¶ Wandraskó Vári áldozatos munkát végzett: „A rajz- és metszetlapok újramontírozásával, restaurálásával foglalkozott egészen addig, amíg utolsó, súlyos betegsége le nem verte lábáról.” 1948-ban a Szépművészeti Múzeum és Kispest köztisztviselői körében álló személyiségeként halt meg.⁵³

A RÁKOSI-RENDSZER POLITIKAI ÁLDOZATA:

PÁL TIBOR

- ¶ A Szépművészeti Múzeum grafikai restaurátorai közül Pál Tibor életét határozta meg leginkább a tragikus 20. századi történelem. Szépen ívelő szakmai előmenetelének a málenkij robot vetett véget, majd túlélőként hazaérkezve a Rákosi-rendszer diktatúrája a munkájától is megfosztotta.

elődeitől eltérően
ő képzett
grafikusművész
is volt:
az Iparművészeti
Főiskola Grafikai
Tanszékén szerezte
meg a diplomáját

- ¶ Pál Tibor 1912. július 8-án Isaszegen született.⁵⁴ Elődeitől eltérően ő képzett grafikusművész is volt: az Iparművészeti Főiskola Grafikai Tanszékén szerezte meg a diplomáját.⁵⁵ Ezt követően a Szépművészeti Múzeumban 1935. december 13-án ideiglenes gyakornokként kezdte restaurátori pályáját mestere, Wandraskó Vári Bálint mellett.⁵⁶ 1937-ben, szakaltiszt beiktatása⁵⁷ előtt Oroszlán Zoltán a következő ajánlást írta a számára: „közvetlen előljárójának véleménye szerint is munkáját mindig tanulékonyan, becsülettel és rendesen végezte. Hivatali szolgálata alatt ellene semminemű fegyelmi vagy erkölcsi kifogás nem merült fel és így nevezettet kinevezésre a legmelegebben ajánlhatom.”⁵⁸ Wandraskó Vári nyugdíjazását követően, 1941-ben díjnoki,⁵⁹ majd 1943-ban segédtszti kinevezést kapott.⁶⁰ A grafikai restaurálás mellett a vászonképek dublázása is a feladatköréhez tartozott.⁶¹

egyike volt azon
megközelítőleg
hét-száz-ezer
magyarnak, akik
a málenkij robot
áldozatául estek

- ¶ A második világháborúban Pál Tibor egyike volt azon megközelítőleg hét-száz-ezer magyarnak, akik a málenkij robot áldozatául estek. Orosz hadifogságának szomorú dokumentációja a Szépművészeti Múzeumban hazaérkezése napján, 1947. július 7-én szolgálattételre való jelentkezésekor kiadott igazolás:

„Igazolvány

Alulírott igazolom, hogy Pál Tibor múzeumi segédtszti 1947. július 7-én orosz hadifogságból hazaérkezett és szolgálattételre jelentkezett.

Budapest, 1947. évi július hó 7.”

- ¶ Pál Tibor egészségi állapotát annyira megviselte a kényszermunka, hogy orvosi rendeletre kéthavi szabadságot kellett kérnie, amelyet a Nemzeti Múzeum Tanácsa augusztus 5-én július 11-től szeptember 11-ig bezáróan jóvá is hagyott.⁶²

- ¶ Az 1946-ban megkezdődött B-listázás során a Nemzeti Múzeum Tanácsa – a 10.430/1946 M. E. sz. rendelet alapján alakított – létszámcsökkentő bizottsága

215/905: M. II.

Dessauer és Márkus
Badapest, VI., Lázár-utca 13., az Opera mellett

TELEFON
X 39-94 X

GÉP, KELLÉK- és SZERSZÁM-ÖZLET
Könyv- és Könyvondák, Dobozgyárak,
valamint Könyvkötészetek részére

Badapest, 1905. Március 10.

Az Országos Képtár
Iskolai Igazgatóságának
Budapesti

Köszönettel vettük becses rendel-

ményét:

1. Darab 100 % vízjelű hírlap-nyomtatási készlet,	K 440.-
1. Darab vízjelű és színes vízjelű	360.-
1. Darab vízjelű gép	160.-
összesen nettó	K 960.-

E gépekkel folyó és május 1-ig (esetleg későbbre
előre is) franko Budapest a Nemzeti Múzeum
helyéjébe szállítjuk.

Kivétel: vízjelű
Dessauer és Márkus

VEZÉRKÉPVISZLET
Klein, Forst és Sohn
Udolfshausen
Rm. Giesenheim
Gyarmat: 100
és 1500000000
gyarmat: 1000000000

**VEZÉRKÉPVISZLET és
BARTÁR**
Krause Károlytól
Lipcsében
modernebb PAPÍRFAK
GÉPEKEN

Preuss és Társától
Lipcsében
Erdő és halászlé gépekben

**Rockstroh és
Schneider Udolfstól**
Drezdában
"VICTORIA" színesnyom-
tató

Ludwig és Mayerstól
Mün. Frankfurtban
MODERN DRUCKEREN és
KÖNYVTEREKEN

Berens L. vől
Hamburgban
Bécsben és Linzben

Könyv- és könyvondák
Festők és Képzők
raktára.

**Gáz-, Petrolum- és
Benzin-motorok** és
Háztartási és javított
gépek állandó raktára

**Teljes könyv- és kö-
nyvondák, valamint**
könyvkötészetek be-
rendezése.

**Könyvondák és könyv
raktára**

1947. július 31-én kelt határozatával Pál Tibort „a közszolgálatban megtartandónak jelölte ki”.⁶³ Genthon István főigazgató szorgalmazására, „igen értékes és fontos” munkája révén magasabb fizetési kategóriába is előléptették.⁶⁴ Múzeumi tevékenysége mellett a délutáni órákban magán megbízásokkal foglalkozott, amit a Nemzeti Múzeum Tanácsa 1947. november 12-én engedélyezett neki.⁶⁵

¶ Pál Tibor restaurátori tevékenységével kapcsolatban egy saját kezű beadványa is fennmaradt, amelyet 1950. április 15-én Ortutay Gyula kultuszminiszterhez címzett a klórral való metszetrestaurálás kérdésében. Pál Tibor elődje pedagógiai tevékenységére is utalva írja: „Az Orsz. Szépművészeti Múzeumban a grafikai konzerválás azokkal a módszerekkel és vegyi anyagokkal történik, amelyekkel... Vári-Wandraskó Bálint konzervátor dolgozott.” Ezután hangsúlyozza, klórral csak erős szívó képességű színezetlen, fekete-fehér metszeteket lehet tisztítani, de ez is igényes munka: „Fekete-fehér nyomású, és erős szívó képességű papírra nyomott metszeteket a klóros tisztítás után 24 óráig folyton folyó vízben kell tárolni.” A legértékesebb grafikák esetében azért sem lehet klórt alkalmazni, mert „esetleges épületkárok, beázás, tatarozási munkák következtében előáll, vagy más nedvesség esetén se következhet be a gombásodás jelentkezése.” 1945 után már nem is használtak egyáltalán klórt, de anyagi okok miatt ismét napirendre került a megrendelése.

¶ Pál Tibor inkább a költségesebb hipermangánt javasolta, a klór egészségkárosító hatása miatt is: „A most meginduló metszettári rendezés folyamán a régóta tisztításra váró harmad-, negyedrangú anyag is tisztításra kerül, így vált szükségessé a nagyobb mennyiségű klór igénylése. Ha a klór helyett a drágább hipermangán anyagot megkapjuk, ez mindenesetre a metszettisztításnál ugyanazt az eredményt éri el és a metszettisztító konzervátor egészsége sokkal kevésbé lesz káros, mint a klórral való dolgozás.”

*a metszettisztító
konzervátor
egészsége sokkal
kevésbé lesz káros,
mint a klórral való
dolgozás*

¶ Oltványi Imre főigazgató a miniszter részére az alábbi megjegyzéssel egészítette ki a beadványt: „A klóros tisztítás kérdésében régebben is merültek fel viták (Vári-Wandraskó, Varjú Domokos) s ennek következménye, hogy a felszabadulás óta ezt az eljárást a múzeumban nem alkalmazták.”⁶⁶

¶ A B-listázás alatt még Pál Tibor megtarthatta állását, de nem sokáig, mert 1950-ben a hatalom rajta keresztül statuált példát. Eltávolítási koncepciók ügye a rendszer ellenségeinek tartott személyek elleni kíméletlen fellépés dokumentuma. A málenkij robotot megjárt Pál Tibort néhány, a diktatúrát bíráló megjegyzése miatt bélyegezték ellenségnek, a korszak politikai zsargonjával élve – teljesen eltávolodva a szó eredeti jelentésétől – „fasisztá”-nak. Kató György párttitkár és Szabadics Mátyás ÜB-titkár a restaurátor azonnali elbocsátását követelték 1950. június 2-án kelt levelükben:

*eltávolítási
konceptiók
ügye a rendszer
ellenségeinek
tartott személyek
elleni kíméletlen
fellépés
dokumentuma*

¶ „Pál Tibor az elmúlt rendszerben is fasiszta volt, ezt nem titkolta, az ma is és ma sem nagyon titkolja, ha olyan személlyel kerül össze, aki előtt úgy véli, beszélhet, vagy ha nem tud uralkodni magán és elszólja magát. Egy néhány konkrét eset: Berda Ernőné, akkori párttitkár szakszervezetellenes magatartása miatt nagyon megróttta. Zsdanov elvtárs elhunyt alkalmával gyalázkodó kijelentéseket tett vele szemben Palotás Pál, akkori múzeumi dolgozónk előtt, aki most ÁVO-őrmeister, tanúkihallgatása lehetséges. Legutóbb egy dekorálás alkalmával Szlovák György elvtársunk írásban jelentette, hogy amidőn Lenin, Sztálin és Rákosi elvtársak képeit felvitte Pálhoz felkasírozás céljából, Pál a képekre durva kijelentést tett. Később megijedt szavai következményétől és azt mondta, hogy persze ezt nem a személyekre, hanem a plakátokra értette, majd annyira megzavarodott, hogy másról kezdett beszélni és azt mondta, hogy a munkások ismét bűdös húst fognak enni, mert a KÖZÉRT-be már csütörtökön beszállították a húst, de csak szombaton szabad kimérni. Erről az utóbbi esetről, mint fentebb említettük Szlovák elvtárs írásbeli jelentést tett a Pártszervezetnek, ezt az Államvédelmi Hatóságnak azonnal megküldöttük.

magatartása teljes egészében ellenző mai szocialista világrendünkkel

¶ Ezek a felsorolt esetek azonban nem csak egyes esetek, általános azonban mindenki véleménye róla, hogy magatartása teljes egészében ellenző mai szocialista világrendünkkel. Ezt nem tartja magában, ahol lehet, ha másként nem, de gúnyos ajakbiggyesztéssel vagy kézlegyintéssel adja tudtul véleményét.”

később ismét dolgozhatott a szakmájában: az ötvenes évek végétől a Kiscelli Múzeum restaurátoraként működött

¶ A levél kiemeli Pál Tibor konfliktusát a Szépművészeti Múzeum nagyhatalmú párttitkárával, Berda Ernőné Krikovszky Gizellával (férje festőként a szocialista realizmus egyik képviselője), aki a Népművelési Minisztérium Képzőművészeti Főosztály osztályvezetőjeként még csak a múzeum személyi állományába sem került. A kultuszminisztérium 1950. június 21-én azonnali hatállyal, véleményeinek teljes megvonásával függesztette fel Pál Tibort.⁶⁷ Később ismét dolgozhatott a szakmájában: az ötvenes évek végétől a Kiscelli Múzeum restaurátoraként működött.⁶⁸

¶ Pál Tibor távozásával sajnálatos módon véget ért a Szépművészeti Múzeum grafikai restaurálásának német-osztrák példa alapján kialakított, a múzeum műhelyében informális pedagógiai munkával továbbörökített hagyománya.

Jegyzetek

- [1] Szépművészeti Múzeum Irattár – Országos Képtár 36/1891.
- [2] Szépművészeti Múzeum Irattár 1124/1909.
- [3] Szépművészeti Múzeum Irattár – Országos Képtár 36/1891.

- [4] Szépművészeti Múzeum Irattár 1124/1909.
- [5] Szépművészeti Múzeum Irattár – Országos Képtár 7/1885.
- [6] Szépművészeti Múzeum Irattár – Országos Képtár 20/1885.
- [7] Szépművészeti Múzeum Irattár – Országos Képtár 36/1891.
- [8] Szépművészeti Múzeum Irattár – Országos Képtár 93/1889.
- [9] Szépművészeti Múzeum Irattár – Országos Képtár 100/1889.
- [10] Szépművészeti Múzeum Irattár – Országos Képtár 136/1893.
- [11] Szépművészeti Múzeum Irattár – Országos Képtár 157/1892.
- [12] Szépművészeti Múzeum Irattár – Országos Képtár 136/1893.
- [13] Szépművészeti Múzeum Irattár – Országos Képtár 231/1899.
- [14] Szépművészeti Múzeum Irattár – Országos Képtár 176/1893.
- [15] Szépművészeti Múzeum Irattár – Országos Képtár 147/1895.
- [16] Szépművészeti Múzeum Irattár – Országos Képtár 231/1899.
- [17] Szépművészeti Múzeum Irattár – Országos Képtár 422/1899.
- [18] Szépművészeti Múzeum Irattár – Országos Képtár 480/1899 és 600/1899.
- [19] Szépművészeti Múzeum Irattár – Országos Képtár 227/1900.
- [20] Szépművészeti Múzeum Irattár – Országos Képtár 326/1900.
- [21] Szépművészeti Múzeum Irattár – Országos Képtár 300/1900.
- [22] Szépművészeti Múzeum Irattár – Országos Képtár 186/1901.
- [23] Szépművészeti Múzeum Irattár – Országos Képtár 167/1905.
- [24] Vayer Lajos: A Grafikai Osztály gyűjteményei. In: *A Szépművészeti Múzeum 1906–1956.*
Szerk.: Pogány Ö. Gábor–Bacher Béla. Képzőművészeti Alap Kiadóvállalata,
Bp. 1956, 144–159. (147.)
- [25] Szépművészeti Múzeum Irattár 2022/1907.
- [26] Szépművészeti Múzeum Irattár 505/1909 és 721/1909.
- [27] Szépművészeti Múzeum Irattár 893/1909 és 1124/1909.
- [28] Szépművészeti Múzeum Irattár 131/1910.
- [29] Szépművészeti Múzeum Irattár 1647/1909.
- [30] Lásd 24. jegyz., 155.
- [31] Szépművészeti Múzeum Irattár 1595/1910 és 447/1915.
- [32] Szépművészeti Múzeum Irattár 696/1923.
- [33] Szépművészeti Múzeum Irattár 2057/1909, 59/a/1910 és 191/1910.
- [34] Szépművészeti Múzeum Irattár 1362/1910 és 1407/1910.
- [35] Szépművészeti Múzeum Irattár 1505/1911.
- [36] Szépművészeti Múzeum Irattár 1549/1911, 1686/1911, 1687/1911, 1719/1911, 1830/1911
és 1898/1911.

- [37] Móré Miklós: Adatok a Szépművészeti Múzeum gyűjteményeinek gondozásáról és a restaurátor-osztály múltjáról. In: *Múzeumi Műtárgyvédelem* IV. 1977. 15–30. (16. és 23.).
- [38] Balogh Jolán: In memoriam. Vári Bálint. In: *Bulletin du Musée Hongrois des Beaux-Arts / A Szépművészeti Múzeum közleményei*, 2. sz., 1948. 41–42. 66–67.
- [39] Wekerlei famíliák. Lőrincsik. In: *Wekerle. A Wekerlei Társaskör Egyesület tájékoztató lapja*. XIX. évf. 1. sz. 17–19. (18.).
- [40] Ltsz. 1-1923; Szépművészeti Múzeum Irattár 215/1923.
- [41] Ltsz. 481-1925, 482-1925, 483-1925 és 481-1925; Szépművészeti Múzeum Irattár 986/1925.
- [42] Ltsz. 3-1934 és 4-1934; Szépművészeti Múzeum Irattár 411/1934.
- [43] Szám nélkül; Szépművészeti Múzeum Irattár 411/1934.
- [44] Lásd 38. jegyz.
- [45] Szépművészeti Múzeum Irattár 648/1926.
- [46] Lásd 38. jegyz.
- [47] Szépművészeti Múzeum Irattár 723/1934 (hiányzik, csak az 1934-es iktató- és mutatókönyvekben dokumentálva).
- [48] Szépművészeti Múzeum Irattár 403/1950.
- [49] Szépművészeti Múzeum Irattár 277/1941.
- [50] Lásd 38. jegyz.
- [51] Szépművészeti Múzeum Irattár 214/1945.
- [52] Szépművészeti Múzeum Irattár 248/1945.
- [53] Lásd 38. és 39. jegyz.
- [54] Szépművészeti Múzeum Irattár 387/1942 (az 53/1944 gyűjtőiratban).
- [55] Lásd 37. jegyz., 23.
- [56] Szépművészeti Múzeum Irattár 909/1935 és 14-01-23/1956.
- [57] Szépművészeti Múzeum Irattár 469/1937.
- [58] Szépművészeti Múzeum Irattár 394/1937.
- [59] Szépművészeti Múzeum Irattár 550/1941.
- [60] Szépművészeti Múzeum Irattár 327/1943, 29/1944 és 223/1944.
- [61] Lásd 37. jegyz., 23.
- [62] Szépművészeti Múzeum Irattár 249/1947.
- [63] Szépművészeti Múzeum Irattár 306/1947.
- [64] Szépművészeti Múzeum Irattár 275/1947.
- [65] Szépművészeti Múzeum Irattár 308/1947 és 360/1947.
- [66] Szépművészeti Múzeum Irattár 403/1950.
- [67] Szépművészeti Múzeum Irattár 532/1950.
- [68] Szépművészeti Múzeum Irattár 14-04-9/1957 és 871/1961.

múzeumnegyed

A Bay-gyűjtemény kiállítási tere

BASICS BEATRIX

A THORMA JÁNOS MÚZEUM ÉS A BAY-GYŰJTEMÉNY

AZ ÉV MÚZEUMA DÍJ KITÜNTETETTJE 2018-BAN

feladata
Kiskunhalas és
környéke történeti
és régészeti
leleteinek, néprajzi-
antropológiai
emlékeinek, képző-
és iparművészeti
alkotásainak
gyűjtése

Thorma János
művészete is
a bemutatás
központi eleme

egy agilis,
a szakmai életben
folyamatosan jelen
lévő, aktív,
a magángyűjtőkkel
is kiváló
kapcsolatot ápoló
igazgató jelentősen
hozzájárul
intézménye
sikeréhez

A kiskunhalasi Thorma János Múzeum – hasonlóképpen számos vidéki múzeumhoz – helyi kezdeményezésre jött létre 1874-ben. A múzeum elsődleges közgyűjteményi feladata Kiskunhalas és környéke történeti és régészeti leleteinek, néprajzi-antropológiai emlékeinek, képző- és iparművészeti alkotásainak gyűjtése, rendszerezése, megőrzése, feldolgozása és kutatása, valamint továbbörökítése.

A múzeum jelentős szerepet töltött és tölt be a város kulturális életében. Folyamatosan bővülnek a kiállítóterek, és a „brandként” használt Thorma János művészete (nevét 1950-ben, állami tulajdonba kerülésekor vette fel az intézmény) is a bemutatás központi eleme. A területi múzeumok többségéhez hasonlóan kevés munkatárssal, sok munkával és odaadással bővítik a gyűjteményeket, tartják fenn az állandó és időszakos kiállítások rendszerét. A korábbi anyaintézménnyel, a Kecskeméti Katona József Múzeummal és az egykori társ tagintézményekkel is jó kapcsolatokat ápolnak, ami a múzeumi munka minden területén, különösen a kiállítások, könyvkiadás terén szembetűnő.

A múzeumi gyűjtemények 1953-ban költözhetek az 1887-ben épült eklektikus stílusú polgárházba, a Kolozsváry Kiss családról elnevezett épületbe (Kolozsváry Kiss István a város polgármestere volt 1918–1920-ban). Az épület első bővítése 1960-ban történt, a második 2011-ben, a látványraktár kétszáz négyzetméteres szárnyának építésekor, a harmadik 2017-ben.

A kisebb múzeumok, gyűjtemények életében különösen fontos a vezető szerepe, ami a Thorma János Múzeum esetében is igazolódik: egy agilis, a szakmai életben folyamatosan jelen lévő, aktív, a magángyűjtőkkel is kiváló kapcsolatot ápoló igazgató jelentősen hozzájárul intézménye sikeréhez. Amit nemcsak az 1998-ban és most, 2018-ban is elnyert Az Év Múzeuma díj jelez, hanem az eredmények, a folyamatosan és látványosan gyarapodó gyűjtemény, amelynek a legjelentősebb és legújabb eleme a Bay-gyűjtemény megszerzése.

A Thorma János Múzeum azonban a folyamatos gyűjteményépítés révén sokféle anyagot mutat be a már korábban létrejött állandó kiállításain; területi múzeumként Kiskunhalas városa és a környező települések adják gyűjtőkörét több szakágban.

a múzeum
legfontosabb lelete
a csőlyospálosi
avar kori női sírban
talált üveg ivókürt

¶ A *Kincsek a homokban*. Híres régészeti leletek Kiskunhalas környékéről Kiskunhalas és vidéke legjelentősebb régészeti leleteit mutatja be. A legkorábbi kiállított tárgyak a Csőlyospáloson talált bronzkori sír- és kincseleletek. Ezeket követik a szarmaták és az avarok sírjaiból előkerült tárgyak. A múzeum legfontosabb lelete a csőlyospálosi avar kori női sírban talált üveg ivókürt. A honfoglalás korának legértékesebb leletegyütteseinek közé tartoznak a Balotaszálláson talált, szintén női sírból előkerült arany ruhakorongok és aranyozott ezüst lószerszámveretek. A tatárjárás után itt letelepülő kunok ékszereit, fegyvereit, használati tárgyait és elrejtett kincseit láthatjuk még a tárlaton. A régészeti kiállítás tematikája egy numizmatikai tárlattal bővült, amely a 11–20. századból származó ezüst, réz, alumínium anyagú váltópénzekkel ismerteti meg a látogatót. A tárlat második része a kiskunhalasi numizmatikai emlékek teljességre törekvő bemutatója. Itt a korai – 1945 előtti – példányokon kívül szükségpénzek, bronzplakettek, érmek és jelvények sorakoznak. A vidéki múzeumok állandó kiállításain meg lehetőségen ritka a numizmatikai bemutató, és ha még van is ilyen gyűjteménye az intézményeknek, az többnyire nem szerepel kiállításon.

¶ Ha a ma már megyei hatókörű városi múzeumokként működő megyeszékhelyi intézmények egykor a megyék kis nemzeti múzeumaiként jöttek létre – és tegyük hozzá: többségükben ma is így működnek –, a területi múzeumok esetében sincsen ez másként, azzal a különbséggel, hogy szűkebb terület, a település és környezete a legfőbb kiindulópont.

¶ Halas helytörténeti emlékei és néprajzi tárgyai jelennek meg a múzeum másik állandó kiállításán: *Halas, a kiskun mezőváros. 17–19. századi helytörténet és néprajz*. Török kori fegyverek, a Rákóczi-szabadságharc és a redemptio emlékei mellett a pusztai nagyállattartás, a céhes ipar és a 18. század végi lakberendezés tárgyait ismerhetik meg a látogatók. A 19–20. század fordulójának parasztpolgári társadalmát polgári és népi bútorok, viselet szemlélteti, és megjelenik a múzeum névadóján kívüli másik jeles márká, a halasi csipke is, jóllehet annak külön múzeuma is van a városban.

¶ A 2011-ben megépült látványraktárat a népművészetnek szentelték: az emeleten a 18–20. századi népi bútorok és 17–20. századi népi kerámiák sorakoznak a vitrinekben; előadó- és foglalkoztatóterek is kaptak itt helyet.

¶ Korábban a múzeum képcsarnokként használt nagy termében, ma már a 2017-es épületben láthatók a város szülötte, Thorma János (1870–1937) alkotásai. Thorma művészete kezdetben a magyar történelmi festészet 1848 és 1867 közötti virágkorának hagyományait kísérelte meg újjáéleszteni a naturalizmus elveinek alkalmazásával. Később a magyar impresszionizmus egyik jelentős képviselője lett a nagybányai művésztelep egyik alapító tagjaként. Élete főművének tartotta

ma már
a 2017-es
épületben láthatók
a város szülötte,
Thorma János
alkotásai

Enteriőr a Bay-gyűjtemény kiállításából

Ziffer Sándor (1880–1962): Nyár a Libamezőn, 1926

nagyméretű történelmi képeit, az itt látható *Aradi vértanúk* és a *Talpra magyar!* című festményeket. Az alkotó kései korszakából származó impresszionista, néhol a szecesszió jellegzetességeit magukon viselő műveivel is találkozunk a kiállításban.

¶ A Thorma János Múzeum főépülete mellett az egykori Boróka Ház eklektikus épülete Berki Galériaként működik; az itteni, 2014 őszén megnyílt állandó tárlaton összesen ötven kép szerepel: Berki Violától (1932–2001) 36 mű és Diószeg Balázstól (1914–1999) 14 alkotás négy teremben. A kiállítótér ötödik terme időszaki kiállításoknak ad helyet. A művészekről és alkotásaikról további ismeretek is elérhetők az érintőképernyős információs pult segítségével. Mindkét művész szorosan kötődik a városhoz, életük legnagyobb részét itt töltötték, művészetükre is jelentős hatással volt a hely.

az is
mértányolandó,
hogy megtalálták
azokat a területeket
és a hozzájuk
kapcsolódó
tárgyakat, amelyek
– a múzeum hírért
nagymértékben
növelve – ikonikus
jelentőségűek

¶ Kivételesen gazdag és változatos tehát a kiskunhalasi múzeum állandókiállítás-kínálata, amely a legnagyobb mértékben a helyi anyagra, tárgyra, művekre és különlegességekre épül. Ez nagyon fontos, hiszen a város, a fenntartó közösség érdeke is ezt kívánja, emellett az is méltányolandó, hogy megtalálták azokat a területeket és a hozzájuk kapcsolódó tárgyakat (régészet, néprajz, illetve Thorma János művei), amelyek – a múzeum hírért nagymértékben növelve – ikonikus jelentőségűek.

¶ Utóbbihoz kapcsolódik a legújabb szárny kiállítása, a Bay-gyűjteményből ajándékozott művek anyaga és az újrarendezett Thorma-tárlat. A teljes kollekció 222 műtárgyból áll, 136 festmény, 38 grafikai lap, 48 plasztika az anyag összetétele. A Thorma János Múzeumban a gyűjteményből ajándékozott hatvan festmény és kilenc plasztika látható az új állandó kiállításon, olyan válogatás, amelynek szándéka az volt, hogy „a nagybányai festészet keresztmetszetét és legismertebb alkotóit az érdeklődők megismerhessék” – ahogy Bay Miklós megfogalmazta. Természetesen Thorma János külön hangsúlyt kapott, ami konkrétan 19 képet jelent a múzeum névadójától, az egyik nagybányai alapítótól.

¶ A szatmárnémeti, illetve nagybányai születésű orvos házaspár, Bay Miklós és Bay Éva 1962-ben kezdte a gyűjtést; 1969-ben, Nagybányára költözésükkel egyre több, a művésztelepen alkotó festő műve került a kollekcióba. 1980-ban elhagyták Romániát, és Németországban telepedtek le, természetesen „festményeik velük menekültek”. Az 1996-os, Magyar Nemzeti Galéria-beli centenáriumi *Nagybányai művésztelep* kiállítás ösztönözte a gyűjtő házaspárt Thorma János újrafelfedezésére, addigi, méltánytalannak érzett mellőzését meghaladva művészetének megismertetésére. Monográfiát jelentettek meg, vándorkiállítást szerveztek három ország hét városában. Aztán, ahogy Bay Miklós megfogalmazta: „Kiskunhalason felvetődött az ötlet, hogy Thorma a múzeumnak ne csak

névadója legyen, hanem tartalmi bővülést is jelentsen az intézménynek: hozzanak létre egy jelentős képtárat.” Ehhez ajándékozott a gyűjtő házaspár hetven műtárgyat.

¶ Az új, ötszáz négyzetméter összterületű, háromszintes (pince, földszint, emelet) múzeumi épületszárny építése 2017 márciusában kezdődött, melynek során a korábbi, 2011-ben elkészült szárnnyal teljesen egységes látvány kialakítására törekedtek. A csaknem négyszázmillió forintba kerülő építkezés költségeit pályázati forrásokból is sikerült fedezni, legnagyobb részét a Széchenyi 2020 program vissza nem térítendő európai uniós támogatása jelentette. Az új szárny közvetlenül kapcsolódott a korábbi, 2011-es bővítéshez, és a terjeszkedés ellenére a múzeumkert területe csökkent ugyan, de még így is mintegy ezer négyzetméternyi maradt.

a földszinten lévő
Thorma Galériában
Thorma János
45 festménye
látható

¶ A múzeum új részének alagsorában a nagybányai művészetet bemutató Bay-gyűjtemény kapott helyet. Egy szinttel feljebb, a földszinten lévő Thorma Galériában Thorma János 45 festménye látható, közöttük a már említett *Aradi vértanúk* és a *Talpra magyar!* óriás vásznai, amelyek a régi épületből kerültek át az új szárnyba. Az új Thorma Galériában megrendezett tárlat a múzeum saját anyagából, a Magyar Nemzeti Galériából és további gyűjteményekből válogatott alkotásokat mutat be. Az új épületszárnyat Dóka József kiskunhalasi építészmérnök, a kiállítást pedig Zalatnai Pál kecskeméti grafikus tervezte. Ez az új épület lehetővé tesz időszaki kiállítások rendszeres bemutatását, amelyek témájukban az állandó tárlatokhoz kapcsolódnak.

¶ A kiállítási enteriőr egyszerű, nyugodt, átlátható; színezése (szürke és zöld) harmonikus környezetet jelent a képek számára. Annál is inkább fontos ez, mivel a képek jelentős hányada a nagybányai „neósoktól” származik, erős színeik visszafogott hátteret igényelnek.

Thorma
Bay-gyűjteménybeli
műveinek többsége
1910 utáni,
a szecesszió hatását
mutató, olykor
klasszicizáló,
néha az
impresszionizmus
klasszikus
korszakát
visszaidézó képek

¶ A válogatás valóban egyenletes, az alapítók mindegyikétől láthatunk képeket, természetesen Thormától a legtöbbet, a helyszínhez illően. Thorma Bay-gyűjteménybeli műveinek többsége 1910 utáni, a szecesszió hatását mutató, olykor klasszicizáló, néha az impresszionizmus klasszikus korszakát visszaidézó képek. Réti István két tájképe kevésbé ismert, Ferenczy *Borús táj fürdőző férfival* című műve és 1910-es aktja jól beilleszthető az életmű folyamába, 1916-os *Pietája* sokáig ismeretlen volt, történetét a gyűjteményről megjelentetett kötetben maga a gyűjtő írta meg a források alapos ismeretében.

¶ Iványi Grünwald Béla viszonylag korai impresszionista *Téli tája* mellett a *Cigánylányok a Zazar-parton* című 1910-es festménye az általa kezdeményezett és irányított változás jeleit mutatja erőteljes színeivel. A művésztelepet alapító és vezető Hollósy Simon 1903-as *Apostola* a Petőfi-mű ihletésére született, de már

nem Nagybányán, hanem miután eljött onnan. Kevésbé ismert, nagyon hatá-
sos mű, nemcsak a korábbi Hollós-, de a Réti-képek motívumát is felvillantja.

¶ A képek jelentős részének maga Nagybánya, illetve annak több részlete a fősze-
replője, témája. Boromisza Tibor *Szénavásárának* a vásártér és a középkori bás-
tya a helyszíne, előtte a smaragdzöld szénahalmok az égő kék ruhás parasz-
tokkal, Ziffer Sándor *Veresvíz télen*-je 1920-ból a kissé már lehiggadt „vadság”
szerkesztettebb változata. Mund Hugónak a nagybányai főteret ábrázoló vász-
na éppen úgy különlegesség, mint Bernáth Aurélnak a piacteret megörökítő
1916-os képe.

¶ Összességében egyszerre keltenek örömet a Bay-gyűjtemény képei, az ismerős
látvány örömet, ugyanakkor nem kevés különlegesség élményével szolgálnak.

¶ Bay Miklós adományáról, annak a Thorma János Múzeumba kerüléséről ő maga
így fogalmazott: „Még Németországban éltünk, amikor körülbelül húsz év-
vel ezelőtt felvetődött bennünk a magánmúzeum alapításának gondolata. (...) 2013-ban Szakál Aurél, a Thorma János Múzeum igazgatója többéves ismeretség
és együttműködés után javasolta egy képtár létrehozását, amelynek alapjául a
gyűjteményünk válogatott alkotásai szolgálnának. Több megbeszélés és egyez-
tetés után szerződést kötöttünk Kiskunhalas városával egy nagybányai, ezen be-
lül Thorma János Képtár létrehozására. Hetven alkotást adományoztunk a vá-
rosnak. (...) Nem véletlen természetesen az sem, hogy választásunk miért éppen
Kiskunhalasra esett. Nagybányaiként Évával előnyben részesítjük a kisebb vá-
rosokat, melyek élő közösségként magukénak érzik városuk hagyományainak
ápolását. Úgy látjuk, különösen igaz ez Thorma szülővárosában. Szeretnénk, ha
ez a gyűjtemény és a Thorma János Múzeum élő és maradandó kulturális köze-
ge lenne a város lakóinak és az ideérkező érdeklődő látogatóknak... Bízunk benne,
hogy ezzel olyat tettünk, amely Nagybánya és Thorma János emlékét öreg-
bíti és értékét erősíti.”

szeretnénk,
ha ez a gyűjtemény
és a Thorma
János Múzeum
élő és maradandó
kulturális köze-
ge lenne a város
lakóinak
és az ideérkező
érdeklődő
látogatóknak

¶ A legnagyobb elismerésre méltó eredmény egy magyar vidéki kisvárosi múze-
um e sajátos sikertörténete, amely, ahogy ez hivatalosan is megfogalmazódott,
„a múzeumi munka minden területén felmutatott stratégiai alapú, átfogó és ki-
egyensúlyozott fejlesztéseiért, továbbá a helyi identitás erősítésében elért ered-
ményeiért érdemelte ki „AZ ÉV MÚZEUMA 2018” elismerést”.

Irodalom

Ébli Gábor: Magyar műgyűjtemények 1945–2005. Budapest 2006

Büki Barbara–Kovács Zita: *Bay-gyűjtemény*. Kiskunhalasi könyvek I. Kiskunhalas 2014

kiállítás

Thomas Southwood Smith: *Jeremy Bentham Auto-Icon*, 1832–1942
Metropolitan Museum of Art

REGŐS CSILLA

MINTHA ÉLNE

A FIGURÁLIS SZOBRÁSZAT HÉTSZÁZ ÉVE A MET BREUERBAN
A NEW YORK-I MET BREUER LIKE LIFE – SCULPTURE,
COLOR AND THE BODY CÍMŰ KIÁLLÍTÁSÁRÓL

[1] *Messy History? Sculpture collecting and the Kunstskammer, Symposium on Sculpture Collecting and Display, 1600–2000, Center for the History of Collecting at The Frick Collection, May 19–20, 2017.* vimeo.com/225082848.

T *Messy History?* címmel tartott előadásában¹ Thomas DaCosta Kaufmann hozs-
szan sorolja a történeti forrásokat, dokumentált tényeket, megfigyeléseket,
amelyek alapján egészen biztosan nem mondható meg, hogy a 16–17. századi
közép-európai főúri udvarok és kastélyok mégis milyen szempontok szerint vá-
logattak figuratív szobrászati alkotásokat – amelyek igen gyakran dísznek és
manírnak hatnak csupán – a korai múzeumoknak, a korszak művészeti, tudo-
mányos és gyűjtői csodájának tekintett ambrasi, drezdai vagy prágai művészeti
kabinetekben. A korabeli ízlés és a műtárgyak elérhetőségét biztosító piaci vi-
szonyok a lehetséges szempontok között vannak.

[2] *A Like life – Sculpture, Color and the Body* (Mintha élne – szobor, szín és test) című kiállítás 2018. márc. 21. és júl. 22. közt volt látható a Metropolitan Múzeum 2016-ban nyílt, modern és kortárs művészetet bemutató Met Breuer múzeumában, New Yorkban.

¶ *A Met Breuer Like life – Sculpture, Color and the Body*² című kiállítása 127 művel,
hét tematikus fejezetben olyan keresztmetszetét adja hétszáz év figurális szob-
rászati ábrázolásának, amely – hasonlóan a reneszánsz főúri gyűjteményekhez
– nem követ hagyományt, konvenciót, kronológiát. A szubjektív válogatásnak
tűnő tárlat rendezése – bár főként a nyugati művészetekre fókuszál és néhol
anakronisztikusnak hat – szándékosan egyensúlyoz korok, stílusok és műfajok
között.

[3] A hét fejezet címe sorrendben, angolul: *The presumption of white, Likeness, Desire for life, Proxy figures, Layered realities, Figuring flesh, Between life and death.*

¶ A negyedik emeleti bejáratnál a kortárs Duane Hanson hiperrealista *Szobafestője*
(1984/89) áll, egy afroamerikai munkás, aki színes festőhengerek között mutat
utat a kiállítás első szekciója felé. A *Fehérség: a szépség vélelme*³ nyitó fejezeté-
ben a Hanson festőjével szinte teljesen megegyező mozdulatba meredt, cont-
rapposto klasszikus Hermész-szobormásolat (i. sz. 1–2 sz.), Domenico Poggi-
ni Bacchus-márványszobra (1554) és Hiram Powers *California* című (1850–1855),
bennszülött lányt fehér márványban mintázó aktja rajzolják meg az antik szob-
rok monokróm-polikróm vitájának keretét, ahol lelepleződik a reneszánsz óta
hagyományosan a márvány nyers fehérségével azonosított nyugati szépség-
ideál teóriája. Kortárs szembeállításként Charles Ray légiesen fehér, életnagy-
ságú, földön álló alumíniumszobra (*Aluminium girl*, 2003) élethű testhajlatai-
val egyaránt példája a stilizált és realista ábrázolásnak. Helyet kap még a Frank
Bensontól származó, posztamensen álló, Michelangelo Dávidját idéző férfialak
(*Human Statue*, 2005), amely ezüsthévíz fényével szakasztott mása a nagyváro-
si utcákról ismert, pénzért pózoló performereknek.

A klasszikus szobrászati praxisokban megjelenő nyers, letisztult anyaghasználat, a fehérséghez ragaszkodó filozófiai hagyomány valójában elfedi – állítják a kurátorok – a valóságábrázolás szobrászati genealógiáját.

¶ A klasszikus szobrászati praxisokban megjelenő nyers, letisztult anyaghasználat, a fehérséghez ragaszkodó filozófiai hagyomány valójában elfedi – állítják a kurátorok⁴ – a valóságábrázolás szobrászati genealógiáját. Éppen ezért Sheena Wagstaff és Luke Syson, a Metropolitan Múzeum kurátorai, Emerson Bowyer, a chicagói Art Institute kurátora, valamint Brinda Kumar és Elyse Nelson kurátorasszisztensek ambiciózus szándéka az volt, hogy minden létező technikát és alkotói stratégiát felsorakoztassanak, amely az 1300-as évektől napjainkig a figurális ábrázolás történetében felmutatható. Az eszménykép, az idol plasztikus megformázása, a modell utáni ábrázolás, az önarckép, testreprodukció és másolat készítésének problematikája különböző korok példáinak segítségével, sajátos kiragadások mentén kerülnek egymás mellé – párhuzamokat, dialógusokat keresve a múlt, a közelmúlt és a jelen alkotásai között.

[4] Emerson Bowyer: *The presumption of white*, kiállítási katalógus, *Like life: Sculpture, Color, and the Body*, szerk.: Wagstaff–Syson–Bowyer–Kumar, 2018 Met Breuer, i. m. 81.

[5] *Polychrome and its discontents – A History*, Luke Syson, kiállítási katalógus, Uo., 19.

[6] Luke Syson: *Polychrome and its discontents – A History*, i. m. 15.

[7] Sheena Wagstaff: *Embodied histories*, i. m. 4.

[8] Lásd 4. jegyz.

¶ A tárlat koncepciójának alapvető állítása,⁵ hogy a színezett, polikróm (vallási és világi) szobrokat a reneszánsz óta megosztó kételkedés övezi, miközben az uralgó esztétikai mérték és kulturális elvárások ellenében szinte minden korban születtek kiemelkedő, festett figuratív szobrászati művek. Niccolò da Uzzano Donatellónak attributált büsztje (1430 körül) a firenzei politikust olyan megejtően emberi vonásokkal ruházza fel, amely kapcsán sem a kortársak, sem a művészettörténeti hagyomány nem tudtak egyértelmű véleményt formálni: vajon viaszmaszkról készült-e az ábrázolás?⁶ A terrakotta anyagválasztás az antik hagyományokat idézi, míg a finom színkezelés teszi a portrét különösen élettellivé.

¶ Ahogy a túlságosan élethű – és feltehetően könnyedén értelmezhető – ábrázolások távol álltak a klasszikus mű ideájától, úgy a romlandó, pusztulásra hajlamos anyagból készült alkotások sem hordozhattak jelentős metafizikus tartalmakat,⁷ ellenben sokkal közelebbi kapcsolatban voltak alantas, ösztönös érzelmekkel, tartalmakkal. El Greco festett szoborpárjáról (*Epimetheus és Pandóra*, 1600–1610) szinte biztosan kijelenthető,⁸ hogy személyes használatra szánták, annyira élethű, és a kortársak szemében mindenképpen szemérmetlen részletességgel készült a fafaragások színezése.

¶ A kiállítás *Hasonlóság* szekciójában Donatello reneszánsz alkotása idézi az élő vagy halott arcról készített maszkhoz kapcsolódó korabeli vélekedést, miszerint

[9] Lásd 6. jegyz.

a viasszal mint közvetítőanyaggal érintkező halandó test önnön valóságát örökíti át a formába⁹. Edgar Degas kis balerinája (1880) talán ugyanennek a vélekedésnek esett áldozatul 1881-ben, amikor még festett, valódi haját viselő viaszfiguraként – bronz másolat belőle csak jóval később készült – került az Impresszionista Szalon éves tárlatába. Az üvegvitrinben kiállított kislány élethű alakját ízléstelennek találta a korabeli közönség, és bár Degas műve ma már aligha kelt viszolygást, a kiállítás kurátorai ezzel a történettel a kuriozitást és egyáltalán a test közelsége, életszerűsége keltette elbizonytalanító kétkedést is a kiállítás tárgyává emelték.

[10] A filozófus mumifikált fejét, mivel számos próbálkozás ellenére sem sikerült konzerválni, mára viaszra cserélték a restaurátorok.

¶ Jeremy Bentham angol jogtudós és filozófus 1832. június 6-i halála előtt néhány hónappal pontos leírását adta, hogyan kell a testét – tudományos céllal – felboncolni, preparálni és megőrizni, hogy a számára oly fontos intézmény asztalánál halála után is helyet kaphasson. Jeremy Bentham vitrinbe zárt – mára viaszmaszkos¹⁰ – auto-icon teste a londoni University College-ból kölcsönözve a monumentális tárlat egyik legborzongatóbb kiállítási darabjává vált. A filozófus szó szerinti jelenléte, valósága végérvényesen túllép a műalkotások adta viszonyítási pontokon, műfaji kereteken, és közvetlen átkötést enged a kiállítás utolsó fejezetéhez (*Élet és halál között*), ahol a Semmelweis Orvostörténeti Múzeum *Anatómiai Vénusza* (1780–1785) is látható több más tudományos szemléltetőeszköz és a test mint objektum további példáival együtt.

¶ A viasz – túlélve az évszázadokat – napjainkig használatos szobrászati alapanyag maradt. Auguste Rodin késői korszakában Hanakóról, a japán művésznőről készített experimentális maszkorozat, amelynek üvegpasztaportréi (*Mask of Hanako*, 1911) a halál közelgő pillanatát igyekeztek a lehető leghitelesebben rögzíteni. A kortárs Marc Quinn több liter vérrel festette meg a saját fejéről készült nyers, torz maszkját (*Self*, 1991), így az szinte laboratóriumi körülményeket teremtvé, csupán hűtőben állítható a kiállítótérbe. Kiki Smith (*Untitled, The Sitter*, 1992) földön ülő, meztelen és megalázott nőfigurájának legmeggrázóbb részlete – akárcsak élő húst látnánk – a test viaszába mart barázdák látványa.

¶ Az 1490 körül készült késő gótikus német Szent Barbara-szobor elegáns, nyugodt megjelenésével aligha kelthetett félelmet, aggodalmat a hívőkben, nem úgy Master IPS apró lyukakkal sebzett, rémisztő Krisztus-figurája (*Christ at the Column*) 1697-ből. A templomokban megjelenő szentek figurái – korábban

*Az 1490 körül készült késő gótikus német
Szent Barbara-szobor elegáns, nyugodt megjelenésével
aligha kelthetett félelmet, aggodalmat a hívőkben.*

Duane Hanson: Szobafestő (1984–1989)
Metropolitan Museum of Art

[11] Lásd 6. jegyz. 32.

[12] Angolul: *Desire for life*

[13] Emerson
Bowyer: *Figuring
flesh*, im. 214.

viaszból, majd fából készültek – mindazonáltal éppen a realista ábrázolás okán a nyugat-európai kereszténység számára még jóval a reformáció előtt problematikussá váltak.¹¹ A spanyol Juan Martínez Montañes Keresztelő Szent Jánosának heroikus alakja (1620–1630) vagy a számárháton lovagló Jézus figurája (*Palmesel*, 15. század) egyaránt színpadi kellékekhez hasonlatosak. És ilyen minőségükben a szaracén lovagot mintázó 16. századi fafigurával is rokonságot ápolnak (*Saracen Jousting Figure*, 1579), minthogy illusztrációi csupán a pogány vagy vallási rítusoknak. A szaracén mint ellenség idegen, más, Alexandre-Nicolas Thérout (1869–1877) életnagyságú fuvolajátékosával kerül párhuzamba a kiállítás az *Élet utáni vágy*¹² fejezetében: a két egzotikus szerzet mintha a szó-rakoztatás eszközei, egy 19. századi wunderkammer kellékei lennének. A máságtól való kényszerű elhatárolódást, a félelem képzetét vetíti előre ugyanebben a fejezetben Goshka Macuga beszélő androidja is (*To the Son of the Men Who Ate The Scroll*, 2016).

¶ Amint az alcím is utal rá, a kiállítás az ábrázolás, a szín, így az anyagmegmunkálás folyamatos változásának és a művek korabeli fogadtatásának egymással vitázó párbeszédében vezeti végig a látogatót a tágas tereken. Az emberi testkép recepciók időbeli változásainak bemutatását nehezítik ugyan azok a párhuzamok, amelyek térben egymástól távol eső műveket köthetnek össze, de a narratívájukban vagy személyes történetükkel kitűnő művek (Degas, El Greco, Donatello, Jeff Koons alkotásai) így is olyan saját erőteret, aurát teremtenek, amelyben feloldódnak a hagyományos elméleti dialógusok.

¶ A női test ábrázolásának története azonban – egyfajta szekciókon átívelő fejezetként – lényegében egy önálló kiállítás koncepcióját teremti meg a térben. A tárlat legkorábbi alkotása, Szűz Mária 1300 körül készült kisméretű szobra (*Shrine of the Virgin*) valójában egy ereklyetartó, nyitható oltár. Mária gyermekével ülő szobra vertikálisan kettéosztott, így két szárny segítségével nyithatóvá válik, hogy a belsejében feltáruljon a trónon ülő Megváltó alakja. Damien Hirst stilizált anyaszobra (*Virgin Mother*, 2005) leginkább egy anatómiai bábu és próbababaelegye – harsány színekkel hangsúlyozva és közszemlére téve a terhes nő belső szerveit –, szemléltetőeszközként lecsupaszítva az anya alakját. Hirst szobra nemcsak a 14. századi szentábrázolással rokoníthatóra, de Degas balerinájára is újra ráirányítja a figyelmet.¹³

¶ Jean-Léon Gérôme keleties hatású ülő női aktja (*Seated Woman*, 1898–1902) egy viasszal bevont márványszobor, amely antik színezett szobrokat idéz. A női test erotikus ábrázolásának 18. századi példája nemcsak időben, de a kiállítás terében is messze helyezkedik el Bharti Ker anyjáról készített lecsupaszított gipszöntvényétől (*Mother*, 2016), melyet az indiai-brit művész elsőként a londoni

Charles-Henri-Joseph Cordier: *La Capresse des Colonies*, 1861
Metropolitan Museum of Art

Donatello: *Niccolò da Uzzano* mellszobra, 1432 körül
Metropolitan Museum of Art

Damien Hirst stilizált anyaszobra (*Virgin Mother*, 2005) leginkább egy anatómiai bábu és próbababa elegye – harsány színekkel hangsúlyozva és közszemlére téve a terhes nő belső szerveit –, szemléltetőeszközként lecsupaszítva az anya alakját.

[14] Lásd 7. jegyz., 7.

Freud Múzeumban állított ki¹⁴. Gérômé aktjától eltérően az anya figurája csupaszágában tökéletesen szenvtelen, passzív, akár a modellek anatómiai rajztanulmány készítésekor. Gérômé erotikus nőalakjával áll párhuzamban Louise Bourgeois rózsaszín textillel borított három kitömött figurája is (*Three Horizontals*, 1998) – felerősítve a késő 19. századi nőalak ábrázolásának érzékiségét, amely egyben a nő mint szexuális tárgy klasszikus megjelenésének feminista kritikájaként értelmezhető.

[15] Brinda Kumar: *Likeness*, i. m. 103.

¶ Charles H. J. Cordier francia szobrász számos, francia gyarmatokon élő észak-afrikai nőalakot formázott meg az 1800-as évek második felében afrikai onyx márványból, zománcozott felületekkel, hogy mintegy radikális pozícióként az uralkodó európai szépségeszme mellé állítsa afrikai alakjait (*La Carpesse des Colonies*, 1861). Női szépségei tipizáltak és a korabeli európai ízlésnek megfelelően prezentáltak, mégis megmaradtak egyfajta díszítőelemként a 19. századi szalonokban, nem léptek túl etnográfiai, egzotikus érdekességükön.¹⁵ Az amerikai Fred Wilson egymás mellé helyezett fehér antik és fekete egyiptomi szobormásolata (*The Mete of the Muse*, 2008) egyértelmű utalás a klasszikus nyugati művészetek kirekesztő, megkülönböztető évszázadaira. Wilson állásfoglalása az enciklopédikus múzeumi gyűjtés kritikája is, hiszen a Metropolitan Múzeum előcsarnokában ma is ekképpen néz egymással szembe Pallasz Athéné hatalmas fehér márványszobra (i. e. 170 körül) és II. Amenemhat ókori egyiptomi uralkodó fekete gránitszobra (i. e. 1919–1885 körül).¹⁶

[16] Lásd 7. jegyz., 6.

¶ Breuer Marcell híres New York-i épülete, amely szinte maga is szoborszerű monstrum, 2016 óta Met Breuer néven ad helyet a Metropolitan Múzeum modern és kortárs gyűjteményének, időszakai kiállításainak, míg a korábban itt működő Whitney Múzeum Nyugat-Manhattanbe, a Renzo Piano által tervezett épületbe költözött. A Madison Avenue-n álló épület sajátos architektúráját, esztétikáját, tereit Breuer Marcell ízlésvilágát szem előtt tartva, a Bauhaus szellemiségében újították fel a 2016-os megnyitóra, hogy olyan tematikus kiállítások megvalósításának adjon helyet, amelyek kortárs pozíciókat, új aspektusokat mutatnak meg, és talán nem mentesek az intézménykritikai kérdések felvetésétől sem.

múzeumőr

Szilágyi Lenke felvétele

GRÉCZI EMŐKE

„A MŰSZAKI MUZEOLÓGIA A SZAKMA MOSTOHAGYEREKE”

BESZÉLGETÉS KÓCZIÁNNÉ SZENTPÉTERI ERZSÉBETTEL,

A MAGYAR MŰSZAKI ÉS KÖZLEKEDÉSI MÚZEUM

EGYKORI FŐIGAZGATÓJÁVAL

INéprajzos végzettséggel jutott el a magyar műszaki muzeológia legmagasabb pozíciójába. Ennek a különleges életútnak a fordulatairól, benne a Petőfi Csarnok egykori repüléstörténeti kiállításáról, az Országos Műszaki Múzeum gázgári költözésének meg nem valósult tervéről, a két intézmény integrációjának problémáiról, a science centerek hatásáról, a használhatóság erőnyeiről és veszélyeiről faggattuk a hatéves minisztériumi kitérő mellett csaknem a teljes pályáját műszaki múzeumokban töltő szakembert.

MC: *Néprajzusként végeztél, ebből nem feltétlenül következik a műszaki múzeumi pálya.*

Vagy mégis van kapcsolat a két terület között?

IAmikor elvégeztem az egyetemet, néprajzos állásból kettő volt az országban, azt el is foglalta két csoporttársam, így másfél évig tanítottam, többnyire történelmet, de igény szerint pszichológiát és földrajzot is a legváltozatosabb iskolákban. Közben a Legújabbkori Történeti, a későbbi Munkásmozgalmi Múzeumban volt egy szerződéses munkám, ahol a kávészünetekben majdhogynem többe tanultam a közelmúlt történelméről Horn Emiltől és Szikossy Ferencről és az oda száműzött korábbi politikusoktól, mint az egyetemen, olyan komoly viták, beszélgetések zajlottak a büfében. Kiss László, az akkori múzeumi főosztály szakmúzeumokkal foglalkozó munkatársa segített abban, hogy az 1966-ban frissen alakuló Magyar Vendéglátóipari Múzeum alapító muzeológusa lettem. Három év alatt halálra dolgoztam magam. Egyetlen műtárgy nélkül egy üres szobában ültünk a Fortuna utcában az igazgatóval, majd érkezett még két kolléga, végül tíz főre duzzadt a személyzet, és létrehoztuk az első gyűjteményt, megrendeztük az első kiállításokat. Három év után én is arra a sorsra jutottam, amire több kollégám, hogy a vendéglátóiparból érkezett igazgatónak sikerült eltávolítania. A munkaügyi pert megnyertem ugyan, de mennem kellett tovább. Az első időszak történetét egyébként megírtam a múzeum évkönyvében, az alapítás ötvenedik évfordulóján. Ezt követően – némi levéltári kitérővel – kerültem a Közlekedési Múzeumba 1969-ben. Tudtam, hogy néprajzusként nehezen találok meg a nekem megfelelő kutatási területet, de volt egy testhezálló gyűjtemény: a géperő nélküli, tehát fogatolt járműveké. A kocsik, hintók, szekerek

Keserves két év következett, mindkét múzeum részéről volt ellenállás, hiszen az egyik egy sikeres, a másik egy falai közé bezárt intézmény volt.

kutatása a néprajznak is jelentős területe. Hamarosan átvettem a nyilvántartási csoport vezetését, hiszen megvolt a muzeológusi végzettségem, és ezzel szerencsém is volt, mert így a múzeum teljes gyűjteményét áttekinthettem.

MC: *Mekkora volt a múzeum a hatvanas évek végén, milyen kiállítási lehetőségekkel?*

¶ Érdekes módon tízévente volt igazgatóváltás, így tíz évre tagolható a múzeum egy-egy időszaka is. A hetvenes éveket Czére Béla főigazgatónak, a közlekedéstudományok doktorának személye határozta meg. A ligeti főépületben működünk, ekkor került sor számos alapvető dolog előkészítésére, a nemzetközi kapcsolatok kiépítésére. A professzor ügyelt arra, hogy a fiatal muzeológusokat a tudományos pálya felé irányítsa. A közlekedéstörténetet és közlekedésmuzeológiát a közlekedéstudományok rendszerébe helyezte, ennek alapján készültek el a múzeum gyűjteményfejlesztési koncepciói és szilárdult meg a gyűjteményi struktúra elsősorban közlekedési ágak szerint, tehát a vasúti, a közúti, a vízi és a légi tárgyi anyagok szétválasztása és az archívum elkülönítése. Nálunk azonban létrejött egy városi közlekedési gyűjtemény is, amely nemzetközi szinten is szokatlan volt, hiszen ezek másutt többnyire önálló intézmények. Így alakult ki vita köztem és az alakuló gyűjtemény muzeológusa között annak kapcsán, hogy mindketten „pályáztunk” az omnibuszra, én azért, mert lófogatú, ő pedig azért, mert közforgalmú jármű. De mindez kellett a profilok tisztázásához, hogy eldöntsük, melyik gyűjteménynek valójában mi a gyűjtőköre. Például így kerültek ki a légi közlekedési gyűjteményből a hadászati anyagok. Az egyik első kemény feladatom az volt, hogy megírjam a géperő nélküli gyűjtemény értékelését és nevesítsem a fehér foltjait. Czére fejlesztési terveinek úgymond második ütemét végül is a következő igazgató, Veress István realizálta: kettőjük évtizedeiben jött létre az első filiálé, a parádi Kocsimúzeum. Pakson létrejött egy járműskanzen, amely később bezárt. Nagyszabású kulturális (és politikai) esemény volt a nagycenki kastély megnyitása, a légi közlekedés is állandó helyet kapott a Petőfi Csarnokban, és felépült az új szárny a főépület mellett, amelynek tervezése már a hetvenes években elindult. Elkészült a Tatai úti raktárbázis, amelynek technikai körülményei mára elavultak ugyan, de akkor fantasztikus előrelépésnek számított. Ekkor került vízre a Kossuth Múzeumhajó, és nem

utolsósorban megnyílt a Deák téri Földalatti Vasúti Múzeum. Amikor létrejött az integráció az Országos Műszaki Múzeummal, már tizenöt fiálát tudhatott magáénak az intézmény.

MC: *Ma már csak emlék, de idézzük fel a Petőfi Csarnokban helyet kapott repüléstörténeti kiállítás születését!*

¶ A Petőfi Csarnok egy korábbi iparcsarnoki épület átépítéséből, részben műemléki felújítás keretében jött létre. Az épület közepébe került a hangversenyeremi blokk, a kiállítás pedig lényegében ezt vette körbe egy galériaszerű résszel. A földszintre kerültek a nagygépek, a mennyezetre felfüggesztve a könnyebbek, például a vitorlázógépek. Az ipari szerkezet lehetővé tette, hogy az épület elbírja a felfüggesztéseket, de a borzasztó klimatikus viszonyok miatt sem hűteni, sem fűteni nem lehetett az épületet, télen hideg volt, nyáron negyven fok, a padló helyenként megcsúszott a súlyos tárgyak alatt. De azért büszkén mutogattuk a külföldi szakembereknek is. Egyébként a megnyitás előzményei a repüléstörténettel foglalkozó szakemberek és amatőrök népes táborát is alaposan felbolygatták. Az történt, hogy a gyűjteménykezelő muzeológus személyes sérelemként élte meg kinevezésemet – mai fogalmaink szerint – a projekt vezetőjévé, és megvádolt, hogy a szovjet úrkutatás rovására az amerikaiak eredményeit kívánom bemutatni korábbi egyesült államokbeli tanulmányutam hatására. A vizsgálóbizottság tagjai – a legrangosabb repülési szervezetek vezetői és természetesen a budapesti pártbizottság akkori titkára – szerencsémre jól látták a valódi indítékot, és a kollégát felmentették a további munkák alól. A csaknem háromezer négyzetméteres kiállítás a Közlekedési Múzeum vasúti, hajózási, vízi, közúti gyűjteményi muzeológusai mögé felálló repülési szakemberek együttműködésével valósult meg, és a botrány elmaradt.

MC: *Hogy alakult a pozíciód a múzeumon belül?*

¶ A muzeológiai osztály vezetője lettem, majd tudományos főigazgató-helyettes 1998-ig, ezt követően kerültem a minisztériumba a közgyűjteményi főosztály vezetői pozíciójába. A nemzetközi munkám alapján ajánlottak Visy Zsolt kulturális helyettes államtitkárnak, akivel a kutatási területünkben van is némi átfedés, hiszen régészként a római kocsikkal is foglalkozik, így már régebből ismertük egymást. A nemzetközi tapasztalatot az értem, hogy nyolc évig voltam alelnöke a közlekedési múzeumok nemzetközi szervezetének, az ICOM Magyar Nemzeti Bizottságának pedig két terminuson keresztül az elnöke. Nyilván volt

bennem karriervágy, ha érkezett egy ilyen felkérés, akartam vele élni. 2004-ig dolgoztam ott, az Országos Műszaki Múzeum főigazgatói pályázatáig. Szerettem volna, de nem értem el lényeges áttörést. Tudomásul kellett vennem, hogy az egész múzeumi szakmát képviselnem kell, és hogy a műszaki muzeológia megmaradt a szakma mostohagyerekének. Keményen megtanultam, hogy az állami közigazgatásban dolgozni egészen más, mint közgyűjteményben.

MC: Akkor tehát Műszaki Múzeum. Nagyon jellemző a magyar muzeológia történetére, hogy a Magyar Nemzeti Múzeumból kiváló, önállósodó gyűjtemények közül számos a mai napig ideiglenes vagy nem rendezett körülmények között működik. Gondolok itt a természettudományira, a néprajzira és a műszakra is. A Kaposvár utcai intézmény sorsa jellemző példa az útkeresésre és ideiglenességre.

¶ Amikor bekerültem a minisztériumba, kitüntetett feladatomnak tekintettem segíteni a műszaki muzeológia helyzetén. Triviális leszek, de nagy pofára esés lett a vége. Az eredményeinkről a szakma nem vett tudomást, annak ellenére, hogy például a csúcsidőszakban a Közlekedési Múzeum látogatottsága az első három-hat intézmény között volt évtizedekig. Az OMM első kitörési pontja a Kaposvár utcai első raktárblokk megnyitása volt 1973-ban, amit a második tíz évre rá követett. Egyébként az Országos Műszaki Múzeum alapvető tragédiája, hogy a világháború után újra kellett kezdeni a gyűjteményezést, ami reménytelennek látszó vállalkozás volt. Írtam arról a *MúzeumCafé* egyik korábbi lapszámában, hogy a privatizációból adódó helyzeteket sem használta ki az intézmény. A vezetés elsősorban a tudományos előrejutást helyezte az előtérbe. A Közlekedési Múzeum 2006-ban került át a kulturális tárcához. Ennek nem igazán örültem, mert a szakmai kéréseinket a közlekedésinél jobban értették. Csak egy példa: egy vasúti kocsi restaurálása mondjuk, ötvenmillió forint, a kulturális tárcánál ezt elképzelhetetlennek tartották, a közlekedési tárcánál pedig reálisnak.

MC: Sok fontos magyar ipartörténeti emlék van ma külföldi múzeumokban, mert ott előbb jöttek rá ezek múzeumi jelentőségére, hogy nem elavult műszaki eszközök, hanem múzeumi műtárgyak. Az ipari örökség fogalmát is előbb értették meg. A privatizáció idején lett volna lehetőség pótolni a hiányokat?

¶ Azt tudni kell, hogy ez egy nagyon gyors folyamat volt. Sokszor nem is tudtunk róla. Mire észbe kaptunk, már késő volt. A csepeli üzemtörténeti gyűjtemények egy pillanat alatt szívódtak fel.

Kócziánné Szentpéteri Erzsébet Farkas Bertalan úrhajóssal a Repüléstörténeti és Úrhajózási Kiállítás megnyitóján a Petőfi Csarnokban, 1985 októberében

MC: *Eladták? Széthordták?*

¶ Főleg széthordták. Sosem gondoltam, hogy ennyi lappangó magángyűjtemény létezik. Az Országos Műszaki Múzeumban nem érzékelték, hogy rohanni kell és azonnal megszerezni, amit lehet. Ilyenkor jön a raktár és a pénz hiánya. Amikor átvettem a múzeumot, a raktár katasztrofális állapotban volt, de ha rend van, még lett volna hely fontos dolgok elhelyezésére. Azért pályáztam meg az OMM vezetői székét, hogy kihozzam az intézményt ebből az állapotból. Az óbudai Gázgyár épületét akartuk megszerezni, mindent kidolgoztunk, mind a tizenégy épület funkcióját meghatároztuk, Bozóki András miniszterrel elvitük Demszky Gábor főpolgármestert a helyszíni szemlére. Az már gyanús volt, hogy a legnagyobb csarnokban, amit a repüléstörténeti gyűjteménynek szántunk, valaki koncertteremről kezdett álmodozni. Előkészítettünk mindent, de csak a harmadik helyre kerültünk az uniós pályázat előkészítésekor a Szépművészeti Múzeum és a Skanzen mögött, így nem kaptuk meg a tárca támogatását a pályázathoz. Lehet, hogy később akadtak volna nehézségek, például a szennyezett föld miatt, de látszik, hogy az egyetem pont odáig terjeszkedett, ameddig a legjobb épületek tartanak.

MC: *Vannak emblematisz fliáléi a múzeumnak, a Kazinczy utcai Elektrotechnikai Múzeum vagy az Öntödei Múzeum.*

¶ Az Elektrotechnikai Múzeummal kapcsolatban a területnek voltak fejlesztési tervei, egy része, például az épület felújítása megvalósult, de a közös szomszédság nem ideális állapot, nem beszélve arról, hogy pont a vigalmi negyed közepén helyezkedik el. Azt mondom, hogy a lehetőségeik szerint teljesítenek. Az Öntödei Múzeum egy gyöngyszem, az egyik legszebb műszaki emléke a fővárosnak, az egyik legjobb fliáléja a hálózatnak. A fenntartása nem egyszerű. A legtöbb gondot a várpalotai Vegyészeti Múzeum jelenti. Az önkormányzat évek óta szabadulna a múzeumtól, de megfelelő helyet a sok tárgyalás, egyeztetés ellenére sem sikerült találni.

MC: *Honnan jött a Műszaki Múzeum és a Közlekedési Múzeum integrációjának terve?*

¶ A tárcától. 2004-ben kerültem az OMM élére, 2006-ban egy évig volt egy igazgatója a Közlekedési Múzeumnak, aki a Rendőrmúzeumból érkezett, ekkor került át az intézmény a kulturális tárcához, amely 2007-ben engem bízott meg a Közlekedési Múzeum vezetésével is, 2011-ig, a pályázat kiírásáig, amikor is

átadtam az utódomnak a múzeum vezetését. Megbízott főigazgató voltam, az OMM-be pedig egy főigazgató-helyettest neveztek ki. 2007 után kezdődött el az integráció előkészítése, bár a gondolat már korábban felvetődött. Az volt a pletyka, hogy mi csak a kísérleti nyulak vagyunk, később nagyobb intézmények is az integráció sorsára jutnak. Sokan az én egyéni ambíciómnak tulajdonították, de ez nem igaz, a kezdeményezés nem tőlem származott. Keserves két év következett, mindkét múzeum részéről volt ellenállás, hiszen az egyik egy sikeres, a másik egy falai közé bezárt intézmény volt. Bár megnyitottuk a tanulmánytárat a Kaposvár utcában, végeredményben mégis egy raktárbázis maradt. Volt bérfeszültség meg vita arról is, melyik intézmény neve szerepeljen elől. Alapos és szakmailag szerintem teljesen megfelelő tanulmányt készítettünk a két múzeum összevonásának lebonyolítására. Később állítólag voltak kísérletek az eredeti állapot visszaállítására, keringtek erről javaslatok a minisztériumban.

MC: A nemzetközi trend alapján a két terület remekül megél együtt, hiszen az ipari örökség gyűjtése és az innováció bemutatása az elsődleges cél.

¶ Persze, nem is volt fogadókészség a fenntartónál a visszaállításra.

MC: A műszaki és közlekedési múzeumok területe átalakulóban van, egyre nagyobb hangsúly kerül az interaktivitásra. Túlélési technika ez? Nem lehet, hogy elvész a hagyományos múzeumi jellege az intézményeknek?

¶ Az ipari örökséggel foglalkozó múzeumok voltak az elsők, amelyekben elindultak a megújulásra vonatkozó folyamatok: a barna övezetek hasznosítása, a tárgyak működőképessé tétele, itt jelentek meg először az interaktivitás csírái, az első érintőképes alkalmazások. A science centerek kifejezetten az interaktivitásra építenek egyetlen műtárgy nélkül: kezdetben erre vettek irányt egyes ipari, műszaki múzeumok is. Szélsőséges példák is akadtak, tudok olyan német múzeumról, amely a teljes fantasztikus gőzgépgyűjteményét raktárba száműzte, hogy átadja a helyet az interaktív objektumoknak. Volt félelem, hogy a valódi tárgyak elveszítik a jelentőségüket, de nem ez következett be, a virtuális valóság térnyerésével párhuzamosan a valódi tárgyak értéke jelentősen emelkedett, az új kontextusba helyezéssel, a story line-nal. Ez már jobban járható út, a technikai adatok helyett vagy mellett a működés lényegét kell elmagyarázni, a tárgyakat történelmi-társadalmi kontextusba helyezni, összekapcsolni a múltat, a jelent és a jövőt. A verseny pedig folytatódik, a science centerek ugyanis

gombamód szaporodnak az egész világon az első, a San Franciscó-i megalapítása óta.

MC: *Gyakorlatilag teljesen elveszítették volna a jelentőségüket a műszaki múzeumok, ha nem reagálnak erre, hiszen a science centerek sokkal többet tesznek a megértésért, mint a statikus kiállítások.*

¶ Biztosan lemaradtak volna. A company, azaz vállalati múzeumokkal pedig azért nehéz versenyezni, mert a gazdag műtárgyállomány mellett pénzből is akad bőven. A helyzet azért nem reménytelen, régióink műszaki múzeumai sikerrel pályáztak, így jelentősen tudtak korszerűsödni, erre példa a kassai repülőmúzeum és a brnói technikai múzeum, science elemekkel bővítve.

MC: *Salzburgban már a műtárgy nélküli science centert is tudományos „múzeumnak” hívják.*

¶ Az első ilyen múzeumnak nevezett intézményt Amerikában láttam, ami „gyermekmúzeumnak” nevezte magát, egy darab műtárgy nélkül. Nem mindenhol veszik olyan szigorúan az ICOM ajánlását erre vonatkozóan, mint mi. A múzeum név vonzó, értéket jelent, de valódiságot már nem mindig.

MC: *Ennyi interaktivitás mellett hogyan lehet vigyázni az eredeti műtárgyakra? Kaphat-e kellő védelmet az, amit használni, működtetni kell, az a villamos, hajó, repülő, amire felszállhatunk? Milyen alapelvek léteznek a megőrzésre?*

¶ A nosztalgia járművek esetében az elvárásoknak különböző szintjei vannak. Van, amikor a műtárgy fogalmát messzemenőig kielégíti, a felújítás, restaurálás során a legpontosabb helyreállításra törekednek, de ezeknek a járműveknek a használata korlátozott. A Közlekedési Múzeum tulajdonában van Európa legjobb állapotú Wagon Lits étkezőkocsija, ami a múzeum és a MÁV által kötött együttműködés keretében ma is közlekedik, de meghatározott feltételekkel, korlátozott sebességgel, hiszen egy favázas járműről van szó, így a műtárgyvédelmi előírásokat is be kell tartani. Van olyan eset, amikor egy közlekedési eszközt már nem lehet az eredeti állapotának megfelelően helyreállítani, és a felújítás nagyobb beavatkozást, módosítást igényel, ami a legkomplexebb feladatok közé tartozik, ráadásul a látogatók leggyakrabban feltett kérdése az, működik-e az adott jármű. Minden restaurálás, felújítás kőkemény szakmai viták után indul be, a cél a műszaki tárgyak optimális helyreállítása. A szakemberek

munkáját széles körű érdeklődés is kíséri, például az oldtimerek helyreállítása esetén civil szervezetek is véleményezik, mi tekinthető autentikusnak, léteznek kategóriák, a besorolásról pedig egy bizottság dönt. A problémák a már helyreállított és kiállított járművek esetében is fennállnak. A brüsszeli Train Worldben fel lehet menni a mozdonyokba, és a mozdonyok többnyire kibírják a látogatók forgalmát. De volt nekünk egy repülőgép-szimulátorunk a Petőfi Csarnokban, egy orr-rész, amelyet egy idő után muszáj volt lezárunk, hiszen ami leszedhető volt, azt leszedték. A rongálás nagy problémája a műszaki múzeumoknak. Ez a hozzáférés legkritikusabb kérdése, mennyire lehet megbízni a látogató kulturáltságában.

MC: *Végül egy személyes kérdés. A példád azt mutatja, hogy lehetett nőként érvényesülni a műszaki muzeológiában. De voltak ezzel kapcsolatban keserű tapasztalataid?*

¶ Néprajzsként kerültem erre a területre. Már a vendéglátós időszakomban elkezdődött: amikor kimentem terepre gyűjteni, annak a világnak hadd ne részletezzem a miliójét, volt részem meglepetésben, mert nem feltétlenül egy egyetemről éppen kikerült fiatal nőt vártak a múzeum képviselőjeként. Volt, hogy futva menekültem. A Közlekedési Múzeumban voltak nők a mérnök-muzeológusok között is, a vasúti gyűjteménnyel is kolléganő foglalkozott. Mindannyian megtanultuk a szakmát, nemtől függetlenül, így ebből nem is volt probléma. Amikor főigazgatónak kineveztek, ha a szemembe nem is mondták, de éreztették velem és visszahallottam, hogy – függetlenül a tapasztalatomtól és a szakmai előéletemtől – már sokak nem könnyen fogadták el, hogy egy műszaki intézményt nő vezessen.

KÓCZIÁNNÉ SZENTPÉTERI ERZSÉBET néprajz-történelem szakos bölcsészként diplomázott. 1966-ban alapító munkatársa a Magyar Vendéglátóipari Múzeumnak, 1969-től a Közlekedési Múzeumban a géperő nélküli közlekedési eszközök kutatója, a nyilvántartási osztály vezetője. Később a muzeológiai osztályt vezette, majd főigazgató-helyettes lett. 1998 és 2004 között a kulturális tárca közgyűjteményi főosztályának vezetője, 2004-től az Országos Műszaki Múzeum főigazgatója. Az összevont Magyar Műszaki és Közlekedési Múzeumot 2011-ig vezette. Az ICOM Magyar Nemzeti Bizottságának két cikluson át volt az elnöke.

KARÁCSONY ÁGNES

LEMONDANI A TUDÁS MONOPÓLIUMÁNAK ILLÚZIÓJÁRÓL
BESZÉLGETÉS KÖCZE LÁSZLÓVAL,
AZ MMKM ARCHÍVUMÁNAK VEZETŐJÉVEL

TMúzeumon belül az írott dokumentumok a tárgyi gyűjteményekhez képest sok esetben – kimondva, kimondatlanul – inkább csak kiegészítésként szerepelnek, hiszen a múzeumok működésének fő produktuma mégiscsak a kiállítás, mondja Köcze László, a Magyar Műszaki és Közlekedési Múzeum (MMKM) Digitalizálási és Dokumentációs Főosztályának vezetője. De van-e valami új feladata a 21. században egy műszaki és közlekedési archívumnak? Mit kell egyáltalán gyűjtenie? Erről is beszélgettünk az MMKM archívumának vezetőjével, aki kicsit körbe is kalauzolt minket a gyűjteményeikben.

MC: *Ha, mondjuk, azzal keresem meg, kíváncsi vagyok, miként néztek ki a magyarországi vasúti várótermek az ötvenes években, gyorsan hozzájutnék a kért anyagokhoz?*

¶ Sajnos még nem. De dolgozunk a várakozási idő csökkentésén, hogy minden információ – legyen szó akár tárgyról, akár iratról, fotóról, az ipari, műszaki és közlekedési örökség más dokumentumairól – előbb-utóbb feldolgozva megfelelő adatbázisban legyen, s bárki számára könnyen hozzáférhető módon.

MC: *De a kéréssel azért jó helyen járok?*

¶ Részben igen, részben nem. Itt komoly forrása van ugyan a vasúttal kapcsolatos írott emlékeknek is, ám konkrétan még nem tudom megmondani, mennyi és milyen anyagot őrzünk a várótermekről, és esetleg más intézményekben mit találna róluk. Bár mindenképpen érdemes nálunk indítani a kutatást. De hadd mondjak egy másik példát. Nagy hobbim a Láng Gépgyár iratainak tanulmányozása, a vállalathoz kapcsolódó történetek rekonstruálása, és próbálok utánajárni annak is, mi került a gyár örökségéből máshova. Rengeteg anyagot őrzünk róla, egyebek mellett mi kaptuk meg néhány éve a jogutód Alstom Power Hungariától a Láng virágkorának gyártmányairól készült fotónegatívokat. A kollekciót az utolsó pillanatban sikerült így az enyészettől megmenteni. Csakhogy a Fővárosi Levéltárban is fellelhető nagyjából ötszáz-hatszáz üvegnegatív a cégről, és a Budapesti Történeti Múzeumba is beadtak papírképeket a hetvenes

években. Kutatásaim során a gyár egyéb forrásait illetően legalább tíz gyűjteményt és őrzőhelyet azonosítottam. Úgyhogy az archívumunk fejlesztésének – nyilván nem csupán a Láng Gépgyár hagyatéka kapcsán – egyik célja a közlekedés- és technikatörténet szempontjából releváns archívumok gyűjteményeinek feltárása, valamint egyesítésük egyetlen virtuális adatbázisban. A legkézenfekvőbb persze a korábban egymástól függetlenül, egymással párhuzamosan működő Közlekedési és Műszaki Múzeum dokumentációinak összeillesztése.

MC: *Mennyi iratanyagról van szó?*

¶ Az összevont intézmény archívumában csaknem háromezer folyóméternyi anyag van, ami az elmúlt ötven évből jött össze – főként a Közlekedési Múzeum dokumentumaiból. Nagyon hosszú a lista, csak néhány jelentősebb hagyatékot említenék: mi őrizzük például Kandó Kálmán, Vásárhelyi Boldizsár közlekedési mérnök, Asbóth Oszkár és Martin Lajos aviatikusok kézirateit, utóbbi kettő a repülés úttörőjének is tekinthető. Ugyancsak nálunk vannak Zielinski Szilárd építőmérnök tervezőirodájának iratai, Venczel János hajóskapitány, hajózási szakíró dokumentumgyűjteménye vagy Hieronymi Ottó Ferenc mérnök személyes iratai, ő tervezte a Pozsony és Nagyszombat között közlekedő, első lóvontatású vasutat. A 19. század vasúti vonalairól és hídépítéseiről készült fotóalbumok szintén fontos részei a gyűjteménynek. Speciális irattípusok, de a közlekedéstörténet tárgyi emlékeit kutatók számára jelentős források a hajónaplók, mozdonykönyvek, nyilvántartó kartonok több száz doboznyi anyagai. Az utóbbi évek egyik kiemelkedő szerzeménye a tekintélyes hidász, Tóth Ernő híd-történeti dokumentumgyűjteménye, amely a Hidászokért Egyesület jóvoltából került a múzeumba. De itt van a Csepeli Szabadkikötő üzem-történeti dokumentumgyűjteménye, az Óbudai Hajógyár háború utáni műszaki rajztára és gyártörténeti gyűjteménye és a vasútépítésben fontos szerepet játszó Gfrerer, Schoch és Grossmann Építési Vállalat iratanyaga is. Külön kiemelendő – már csak a mennyisége okán is – a MÁV, valamint a MÁVAG több százezer darabos műszaki rajztára. A technikatörténeti gyűjteményben pedig olyan műszaki alkotók hagyatéka található, mint például Szikla Géza gépészmérnöké, Bodola

Ugyancsak nálunk vannak Zielinski Szilárd építőmérnök tervezőirodájának iratai, Venczel János hajóskapitány, hajózási szakíró dokumentumgyűjteménye vagy Hieronymi Ottó Ferenc mérnök személyes iratai.

Lajos és Kruspér István geodétaké, vagy Verebélly Lászlóé, az első európai okleveles villamosmérnöké, aki Kandó Kálmán munkatársa volt, és a háború után hozzáfogott a hazai vasútvillamosítás megtervezéséhez. Eötvös Loránd üvegnegatívait, Konkoly-Thege Miklós képeit, a Láng Gépgyár, a Magyar Optikai Művek vagy a Fegyver- és Gépgyár fotókollekcióját pedig a technikatörténeti fotótárunkban őrizzük. Tényleg hosszan folytathatnám a felsorolást.

MC: *Egyébként hogyan kezdte az ismerkedést a gyűjteménnyel?*

¶ Nagyon egyszerűen: „beköltöztem” a raktárba, s nézegetni kezdtem az egyes gyűjteményeket részletekbe menően. Másként nem is tudnék beszélni róluk, csak ha kellően ismerem az egészet. Azt azért tudni kell: egy múzeumon belül az írásos dokumentumok kevésbé exponáltak, a tárgyi gyűjteményekhez képest sok esetben inkább csak kiegészítésként szerepelnek, hiszen a múzeumok működésének fő produktuma mégiscsak a kiállítás. Korábban az MMKM-ben nem is intézményesült, pontosan mit és miként gyűjtsön az archívum.

MC: *Ezt hogy érti?*

¶ Sokszor a muzeológusoktól függött, mi került be az archívumba.

MC: *Ilyenkor a magánérdeklődés felülírta a közgyűjteményi gondolkodást?*

¶ Legalábbis olykor meghatározta. A Közlekedési Múzeum maga százéves, és kezdettől gyűjt dokumentumokat: mindegyik vezető érzékelte, tudta, hogy a tárgyak, a műszaki produktumok létrehozásának, azok társadalmi hatásának ismeretéhez legalább annyira fontosak az írott források. A háború során a Közlekedési Múzeum súlyos károkat szenvedett. Az ötvenes években gyakorlatilag újraindították a dokumentumok gyűjtését. Az aktívabb munkatársak idővel megmozgatták a kapcsolati hálójukat, tud-e valaki valamilyen műszaki, technikai hagyatékról. Csakhogy a lelkesedéshez nem társult a dokumentumok szisztematikus gyűjtése, tükrözve egyben a korabeli gondolkodás határait is a közlekedés- és technikatörténetről. Fontos módszertani kérdés ma az: az időnk folyamán jelentős mennyiségűre növekedett archívumi anyagot hogyan lehet úgy menedzselni, hogy az átlátható, visszakereshető, jól kutatható és hozzáférhető legyen mindenki számára, másfelől kialakítani azon eljárásokat, amelyek révén a tömegesen keletkező dokumentumok feltárhatók. Utóbbira azért vannak bevált metodikák, adaptálható minták a világban.

BGR T Baross személyszállító gőzhajó (épült: 1891) a Balatonon
Fortepan, Magyar Műszaki és Közlekedési Múzeum / Történeti Fényképek Gyűjteménye
Leltári jelzet: MMKM TFGY 2017.11.07.

Az elsikkadt, mégis milyen társadalmi erők formálják a közlekedést, a tervezést, vagy milyen társadalmi hatásuk van a műszaki fejlesztéseknek.

MC: *Például?*

¶ Az American Institute of Physics keretén belül működő Center for History of Physics jelentős archívummal rendelkezik, ahol már a hatvanas–hetvenes évektől kezdtek kidolgozni, milyen a 20. századi fizika dokumentális öröksége. Ehhez végignézték intézményi szinten, melyek a fontosabb kutatóhelyek, laborok, szervezetek, cégek, magánvállalatok, s azok mit dokumentálnak. Mátrixban mindezt elrendezték, és kidolgoztak egy módszert, hogyan lehet megragadni az amerikai fizikatudomány, fizikatörténet dokumentális örökségét. Ezt a metodikát folyamatosan finomítják. Hasonlót tervezünk mi is: mi jellemzi a gyűjteményeinket, hogyan tudjuk leírni a jelenkor hozzánk kötődő területeit. Vegyük csak a közlekedés rendszerét, amely elég jól definiálható ágazat. Megnézzük a szereplőit, kik vesznek benne részt az intézmények közül, milyen cégek, egyesületek, szakmai szervezetek, civilek kapcsolódnak a közlekedéshez. Fel kell mérnünk, mit csinálnak a szereplők az adott közegben, milyen típusú dokumentumokat keletkeztetnek, azokból mi az, ami megőrzendő, maradandó értékű irat, mi az, ami netán veszélyben van, mi az, aminek jobb helye lenne nálunk. Intenzív utánajárással, proaktív gyűjtőmunkával bekerülhetnek ide kortárs dolgok is. Merthogy a múzeum, bármilyen furcsának tűnhet is, mégiscsak a jelent tudná a legjobban megragadni. Idővel úgyis mindenből történeti érdekesség lesz. Ugyanakkor, mivel múzeumból van szó, hivatalból nem tudunk eljárni, hogy beadjanak hozzánk anyagokat, de nyitva kell állnunk a potenciális adományozók előtt, figyelembe véve, hogy a közlekedés ágazatához tartozó szereplők jelentős része kívül esik az iratok elsődleges őrzőhelyének tekintett levéltárak látókörén. Ehhez kell vonzó feltételeket teremteni.

MC: *Megfelelő infrastruktúrát?*

¶ Azt biztosan. Másrészt fontos a hozzáállás, hogy az ipari, a műszaki örökség, amely a társadalmi, a nemzeti örökség része, ne marginalizálódjon a társadalmi tudatban. Éppen a társadalmi vetület az, ami igazán alkalmas arra, hogy minél többen kapcsolódjanak hozzánk. Az amerikai intézet archívuma sem akar mindent gyűjteni, viszont nyomon követni, adatbázisban rendszerbe szervezni

igen, hogy valakinek a hagyatéka, amely szétszóródott tíz helyre, azért valahol összefusson. Pontosan úgy gondolkodnak: nem az a lényeg, hol az adott anyag, ki őrzi, hanem hogy elérhető legyen. Nekünk is ez a célunk, ilyen integrált felületként működni, mátrixban összehozni a meglévő iratokat, szervezeteket.

MC: *Közbevetőleg: egy közlekedési applikáció vagy egy elektronikus menetrend is lehet az archívum része?*

¶ Igen. Ugyanúgy fontosak a digitális „objektumok”, hiszen maga az információ a lényeg, mindegy, hogy fizikai valójukban ezek már nincsenek. Mindenesetre jó ideje kísérleteznek, miként lehet ezek tartós megőrzését megoldani. Erre is fel kell készülni, hiszen a begyűjtendő információknak és információhordozóknak egyre nagyobb része lesz digitálisan elérhető. Persze nem elég dokumentálni, jól kell tudnunk dokumentálni a közlekedés világát.

MC: *Ez mit jelent?*

¶ A 20. és 21. századot a tömegesség jellemzi, ezért eleve más módszer kell annak kiválasztásához, mi a releváns anyag. Ahhoz, hogy jól kezeljük a dokumentumokat, az összefüggéseiket kell megérteni, és a dokumentálás nem múlhat kizárólag valakinek a érdeklődési körén. Másfelől: Magyarországon nagyon éles a határ a múzeum, a levéltár és a könyvtár között. Ha már múzeumba került egy irat, múzeumi tárgyként kezelik. Ám a világban nem ilyen élesek a határok. Például Nagy-Britannia legnagyobb vasúti múzeuma, a yorki, évtizedekig kvázi műtárgyként kezelte ugyan az iratokat, de munkatársai a nyolcvanas–kilencvenes évektől fokozatosan próbálták adaptálni a különféle levéltári módszereket. Hiányzik az írott forrásokra vonatkozó múzeumi dokumentumelmélet, amely kifejezetten a dokumentumok jellegét vagy természetét értelmezhetné. Ezt nem én találom ki, maga a CIDOC (International Committee for Documentation), az ICOM dokumentációkkal kapcsolatos bizottsága fogalmazza meg ajánlásában. Éppen arra hívják fel a figyelmet, hogy az írott forrásokat levéltári szabályok alapján célszerű kezelni. Nekünk az a feladatunk, hogy létrehozzunk egy professzionális, 21. századi archívumot, amely képes nyomon követni és értelmezni a releváns dokumentumokat. S ha minél szisztematikusabban próbáljuk ezt elérni, maga a múzeum is több releváns kérdést tud feltenni. Hiszen a közlekedés és technika világa, annak története nem egyszerűen a műszaki produktumok végeláthatatlan soráról, hanem az ember mindennapi életéről szól. A közlekedéstörténet, a műszaki fejlesztések története mégiscsak társadalomtörténet

A Ganz Hajógyár belső öntőcsarnoka

Fortepan, Magyar Műszaki és Közlekedési Múzeum / Történeti Rényképek Gyűjteménye / Ganz Gyűjtemény
Leltári jelzet: MMKM TFGY 2017.1.9.

A közösségi archívum egyben azt is jelenti, hogy a témához kapcsolódó tudás és jelentések minél szélesebb körét próbáljuk meg bevonni az archívumba.

is. Sőt így értelmezhető csak igazán. Nem is kell magyarázni, mit jelent a közlekedés vagy a műszaki fejlesztés az életünkben.

MC: *A társadalmi megközelítés mennyiben új szemlélet a múzeumban?*

¶ A különböző korokban eleve úgy adtak be dolgokat ide, hogy egyetlen jelentést társítottak hozzá forrásként. Például: a földalatti vasút ötvenes évekbeli története, és pont. Az elsikkadt, mégis milyen társadalmi erők formálják a közlekedést, a tervezést, vagy milyen társadalmi hatásuk van a műszaki fejlesztéseknek. Akik korábban itt dolgoztak, azok többsége műszaki ember volt, és ők is csupán néhány aspektusát nézték egy dokumentumnak, a társadalmi vagy emberi szempontok közülük keveseket hoztak lázba. Márpedig egy hagyatéknál nemcsak a szakmai profil fontos, hanem az is, hogy az adott kutató, feltaláló, mérnök ember is volt – családdal, érzelmekkel. Most együtt dolgozunk a Korbuly-családdal, csinálunk egy Korbuly-kiállítást, ahol a család, a vállalkozás és a magyar műszaki fejlődés együttesen lesz a középpontban. Nagy történet az övék, a magyar közlekedéstörténet szempontjából különösen óriási. Kaptunk tőlük fotókat azzal: digitalizálhatjuk a képeket, ők visszakapják az eredeti fotókat, mi megtarthatjuk a másolatokat. Ugyanakkor archívumunk egyik hosszabb távú célja – túl az írott források gyűjtésén, túl a feltalálók, jelentős műszaki emberek világán –, hogy megpróbáljuk dokumentálni az egyes területek működését más módszerekkel is. Szakmailag sokaknak etalon a londoni közlekedési múzeum: nekik volt egy komoly oral history programjuk a nyolcvanas–kilencvenes években. Ez oda kapcsolódik, hogy amikor a hatvanas években a londoni busztársaság buszvezetőhiánnyal küzdött, az egykori gyarmatokról toboroztak munkavállalókat. Nagyon sokan a karibi térségből Londonba mentek buszvezetőnek. Velük készítették később interjúkat, milyen volt a brit fővárosban új életet kezdeni, dolgozni. Fontos, hogy a munkavállalók ezen köréről, mindenkori életükről szinte csak minimálisan maradtak fent írásos dokumentumok. De olyanokat is felkerestek, akik visszatértek a hazájukba. Magyarországon például számos vasutas dinasztia van, köztük állomásfőnökök, mozdonyvezetők, mások. Őket is szeretnénk megkérdezni. Az persze kevés, hogy csak úgy beszélgetünk, pontosan meg kell határozni, milyen tudáshoz akarunk jutni

A Jókai utasszállító csavaros gőzhajó (épült: 1913), próbautja előtt
Fortepan, Magyar Műszaki És Közlekedési Múzeum / Történeti Fényképek Gyűjteménye / Óbudai Hajógyár Gyűjteménye
Leltári jelzet: N215

Fiume, 1911

Fortepan, Magyar Műszaki és Közlekedési Múzeum / Archivum / Negatívár / Pölös István Gyűjteménye
Leltári jelzet: 29869

az oral history révén. Ha úgy tetszik: a közösségi tudást is szeretnénk erősíteni, hiszen a múzeum mégiscsak egy közösségi intézmény – hatásában is.

MC: *Afféle közösségi tudástár lenne?*

¶ Be kell vonzani ide azt a műszaki tudást is, amelynek segítségével a speciális dokumentumok is értelmezhetők. Ezek az emberek nagyon fontosak nekünk. Olyan professzionális archívumot kell kialakítani, amely – ezt erősítve – egyben közösségi archívumként is képes funkcionálni, bevonva a téma szakértőit, sőt lehetőség szerint mindenkit, akinek valamilyen kötődése van a közlekedés- és a technikatörténet világához.

MC: *És mit tapasztal, jönnek?*

¶ Jönnek. Még ebben az átmeneti helyzetben is, az új múzeumépületre várva. Van egy kemény mag, amely rajong a műszaki örökséért. Például együtt dolgozunk föl most a MÁVAUT, tehát a Volánbusz elődje fotóarchívumát, amely tíztizenötezer fotóból áll. A képek a vállalat életét is mutatják, a buszokat üzem közben, az Engels téri végállomáson és máshol, azt is, hogyan néztek ki azok a buszpályaudvarok a hatvanas években, amelyek ma már nincsenek meg. A múzeum önkéntes szakemberei – mondhatom barátainknak is őket – beazonosítják a képi információkat. Mert a Volánbusznál dolgoztak vagy mérnökök, vagy annyira ismerik az autóbuszok történetét, hogy bármelyik busz paramétereit tudják. A közösségi archívum egyben azt is jelenti, hogy a témához kapcsolódó tudás és jelentések minél szélesebb körét próbáljuk meg bevonni az archívumba, lemondva a gyűjteményekről való gondolkodás és tudás monopóliumának illúziójáról. S ha a múzeum nem úgy gondol magára, hogy csakis neki lehet érvényes kijelentése a dolgokról, hanem másokat is bevon ebbe, akkor maguk a gyűjtemények is élővé válhatnak.

MC: *Az Óbudai és a Ganz Hajógyár anyaga, illetve az Asbóth-örökség fotóanyagának jelentős része elérhetővé vált azzal, hogy a Magyar Műszaki és Közlekedési Múzeum fotógyűjteményéből a Fortepan oldalára nemrég felkerült kétezer-háromszáz fotó. Ezek ingyenesen letölthetők és használhatók.*

¶ A Fortepannak pont az a lényege, hogy bárki letöltheti, szabadon felhasználhatja. Valóban, tőlünk első körben a Fortepanra az egykori Magyar Daru- és Hajógyár fotóarchívuma került fel, amely két részből áll: az egykori Ganz és az Óbudai

Minden múzeumban a fotókollekció az egyik legkeresettebb gyűjtemény, és különböző jogcímenek komoly összegeket kérnek a fotók felhasználásáért.

Hajógyár anyagából. Előtte egy raktárban voltak, szűk szakmai közeg tudott csak róluk. A Fortepan válogatása a fotógyűjteményt – körütekintően – mindenféle aspektusból igyekszik megmutatni, hajókat, épületeket, embereket, a környezetet. Már önmagában ez a szelektálás képes érzékeltetni egy nagyvállalat működésének társadalmi hatásait, hogy az ember ott van mindennek a háttérében, egy lerajzolt vonal mögött is. A Fortepannal való együttműködésünkkel a múzeumok gyakorlatát szerettük volna meghaladni. Minden múzeumban a fotókollekció az egyik legkeresettebb gyűjtemény, és különböző jogcímenek komoly összegeket kérnek a fotók felhasználásáért. De az ebből származó bevétel elenyésző. Mi azt mondjuk: egy közgyűjteménynek a köz számára a fotókat rendelkezésre kell bocsátania ingyenesen. Szerintem ez jelentősebb társadalmi hasznot hoz. Mi ezt tesszük – ami már önmagában elég újszerű, nem elterjedt Magyarországon. A fotók közlése kapcsán egy feltételünk van: lehetőség szerint hivatkozzanak a múzeumunkra. Koncepcionálisan legalább ilyen fontos a Fortepan újítása: a fórumoldalukon bárki hozzászólhat az adott képhez, részt vehet a fotók azonosításában, meghatározásában, megoszthatja ismereteit, történeteit. Mindezt aztán szűrik, hogy ne váljon parttalanná az egész. A múzeum pedig figyelembe veszi a fórumozók véleményét, tudását, és ezzel is jelzi: nem kizárólagosan az az érvényes, amit a múzeum mond, hanem tágítja a jelentések körét. Számomra evidens: attól lesz valami közgyűjtemény, túl azon, hogy klasszifikálja az őrizetében lévő anyagokat, hogy biztosítja a hozzáférést. Persze megfelelő jogi védelemmel, hiszen ha valami nem kutatható, akkor nem kutatható! De ilyen anyag nálunk most nincs.

KÖCZE LÁSZLÓ Gyulán született 1978-ban; 2003-ban végzett a Szegedi Tudományegyetem történelem–Kelet-Európa története szakon. Attól az évtől az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában előbb segédlevéltárosként, majd levéltárosként dolgozott. 2008-tól Budapest Főváros Levéltárának munkatársa, majd 2013-tól főosztályvezetője. 2016 nyarától dolgozik a Magyar Műszaki és Közlekedési Múzeumban, ahol a Digitalizálási és Dokumentációs Főosztályt vezeti. Érdeklődési körébe a vállalati múlt és emlékezet kapcsolata, valamint levéltártudományi kérdések tartoznak.

summary

The collection of the Museum of Fine Arts' Old Masters' Gallery is sometimes enriched from pieces from private collections. This is just what happened with *Still-life with Parrot* by an unknown 17th-century painter from Rome, which the museum purchased in 1962. The artist of this high-quality work was presumed to be a Caravaggio follower of the Italian school but the exact attribution required the restoration of the painting. When we took a closer look, the lining – reinforcement with new canvas – was clearly visible. It was probably needed because there was a tear in the coarsely woven canvas on the right side of the picture, behind the parrot. Although the painting's surface was not mutilated, the original stretching edge was badly damaged, with some parts missing. The protective varnish layer darkened over time because of the accretion. The UV fluorescence photography revealed an even coat of varnish. The dark varnish made the colours flat and aesthetically unenjoyable. As always, the restoration process started with conservation. Retaining the earlier lining, the picture surface was evened out at the tear and then cleaned carefully with the right solvents. The parts affected by chalking were filled to level by applying a chalky ground to the entire picture surface. The last step was of course retouching, the quintessence of restoration, during which small losses of paint were re-established and areas of discolouration were refreshed with fine-bristled brushes. The complete restoration of the painting created the opportunity for further research by art historians. The cleaning revealed the original colours and details, and the aesthetic restoration made the work enjoyable again, thus enriching the Italian Baroque collection of the museum's permanent exhibition with a piece that, based on its date, is a gap-filler. It was in the workshop of his master, Francisco Pacheco, where Velazquez met Alonso Cano – an architect, sculptor and painter in one, the last polymath of Spanish art – and the two became friends for life. Sebastian de Herrera Barnuevo was Cano's student and friend. I was fortunate to be able to restore his life-size painting of the child Charles II under Éva Nyerges's supervision and the financial support of Szerencsejáték Zrt. Although the portrait, previously stored in the museum's vault, was repaired during the 19th century – it was reinforced with lining – the stability it was thus lent is now lost and intensive chalking began. Exhibited in an Esterházy-style frame with ox-eye decoration, the painting is now restored to its full splendour, and – unlike later depictions by Barnuevo – it shows the ruler-to-be in a more traditional way: in a regal posture and with the charming facial expression of a child.

FROM AN OPEN-AIR AVIATION MUSEUM TO AEROPARK

The Units of the Hungarian Museum of Science, Technology and Transport I

Gábor Zsigmond

p. 51

The Transport Museum's aviation history collection can be traced back to the start of motorised aviation in Hungarian. When the museum opened in 1899, flying was not yet a branch of transport; the first plane – Louis Blériot's monoplane – debuted in the Hungarian aviation space in 1909. The museum's first archive items (photographs, documents) date from that year. The first aviation objects and the first planes were added to the collection in 1911 and 1914, respectively. At the end of WWI, the most important object was the multiple world record-holder Lloyd C.II, a reconnaissance aircraft now restored to its original condition. The number of original aircraft rapidly increased in the 1930s through the support of Hungarian aircraft manufacturers, the Hungarian Royal Aviation Office and the Budapest Technical University's Sport Aviation Association. The air raids during WWII either destroyed or severely damaged a significant part of the museum's aviation collection, including all the aircraft models, all but three aircraft, as well as the basket and accessories of the Hungarian Aero Club's Turul gas balloon from 1902, one of our earliest aviation mementos. The Transport Museum building that reopened in 1966 proved insufficient for the proper display of the full spectrum of Hungarian transport from the railway through urban and road transport to aviation. A partial solution to this was the 1985 opening of the Aircraft Historical and Spacecraft Exhibition in Petőfi Hall, affording greater freedom of movement than the 'old' museum building yet still unsuitable for the full-fledged presentation of the history of Hungarian civil aviation as only smaller aircraft, mock-ups, propellers and instruments could be displayed. The idea to establish a new exhibition venue right by Ferihegy Airport arose in 1986: the planning of the open-air aviation museum was started by the Transport Museum in conjunction with corporate and civilian groups. The project, then called open-air aircraft museum (later: Aeropark), was headed and coordinated by the Transport Museum. The open-air museum was opened on 21 May 1990. Last year, in tandem with the airport's development, Aeropark – currently the largest transport exhibition venue of the Transport Museum – was moved to a new location: next to Terminal 2B of Ferenc Liszt International Airport. While it is only a few hundred metres from the original site, moving the machine-giants required special equipment and expertise. The Aeropark, reopened at the end of June, includes a 20-metre-long miniature of a real runway. Visitors to the new museum will also be able to experience airplanes that are approaching the runway passing by their heads at a close distance and can even try flying airplanes thanks to the simulators. The Aeropark, occupying a floor space of 24 thousand square metres, presents virtually the entire history of the development of Hungarian civil aviation, spanning the last 60 years.

Hardly any Budapesters know about the Northern Vehicle Repair Plant today, despite the fact that train engines were repaired here for 140 years, up until 2009. This industrial heritage, the atmosphere and unique spaces of Hungary's once most important plant lend the place a unique character. Railway vehicles were first repaired here in the Hungarian – Swiss Machine Factory (est. 1867) but in 1870 the site was already owned by MÁV (Hungarian State Railway) and was connected with the Józsefváros railway station. Engines and carriages were soon being manufactured in the workshops. In the 1880s, the Eiffel Hall, designed by János Fekete-házy, was added to the complex and was later renewed as a workshop building and rehearsal centre of the Hungarian State Opera. By the early 20th century, the site was not only MÁV's most modern plant but Budapest's largest industrial facility. The planning of the diesel hall (architectural design by István Gundel, Tibor Rochlitz and György Kővári) began in 1958 and the hall was opened on 8 June 1962. Vehicles operated by the Hungarian railways were repaired in the three vast halls – Eiffel, Diesel and Bogie Workshops – and the many buildings of the complex until 2009. This site therefore represents indisputably extraordinary value in the history of Hungarian transport, industry and industrial architecture. The protection and presentation of industrial heritage is a relatively new element in cultural tourism able to provide a novelty and address new target groups. Many international studies report an increased interest in visiting museums of history and natural sciences mounting exhibitions with relevant messages to today's society. Special venues and interactive exhibitions suitable for telling fundamentally social stories, while facilitating an understanding of modern natural sciences and technological change abound in unexploited potential. Hence, the revitalisation of a significant part of the Northern Vehicle Repair Plant, an industrial heritage site, and its conversion into the new Transport Museum is a breakthrough. Besides its historical importance as well as its contribution to museology, heritage management and cultural tourism, the renewal of the Transport Museum, looking back of a prestigious past, is outstanding as an architectural and urban studies project. In a certain sense, it is a kind of re-establishment and reorganisation of the old institution, while being an internationally recognised cultural development and a significant element of the capital's urban landscape. As 40% of Hungary's brownfield areas lie in Budapest, their rehabilitation combined with new cultural tourism opportunities exceeds the scope of museology. The design tasks of the new museum are in full fling and this year's international design competition will be followed by the implementation plans expected to be ready by 2020.

The permanent exhibition, titled *IT Evolution*, presenting the development of information technology, opened in Óbuda University in 2016. The rapid progress of technology, and especially that of IT, has brought about the fast replacement of objects. In just a few years, newly released technical equipment soon becomes obsolete and disappears. For example, a computer that represents cutting edge technology in its time will be able to handle fewer and fewer new applications as time passes. This trend is exponentially applicable to mobile technology, where amortisation is not measured in years but months. The outdated and practically useless devices are not worth keeping so most of them end up being thrown away and in the best-case scenario recycled. The first pieces of the IT collection were initially used in the engineering programme at Kálmán Kandó College and then at Budapest Tech, its legal successor, re-established as Óbuda University in 2010. The systematic and increasingly intensive collecting work gradually extended to the main areas of electronics and computer technology and their technical solutions, as well as data storage devices and mobile telecommunication technology. The part of the collection arranged on the walls attracted continuous interest and it was eventually proposed that the objects and their stories be made more widely accessible. This prompted the idea to launch an exhibition series in a public venue, where visitors could become familiar with the objects that embody the inventions and knowledge of the 'technology experts' of the past. In September 2008, the management of Budapest Tech approved the installation of a glass case in the central aula of the school, where a series titled *In Focus* was opened. Each of the bi-weekly exhibitions sought to present an outstanding technological aspect, invention or technical masterpiece from the history of information technology and was accompanied by a two-page information material focusing on the inventors of the exhibited objects, their first versions, operational principles, scope of application and – when known – their makers. As the series ran successfully for many years, the management of Óbuda University decided in spring 2016 to provide the opportunity for a permanent exhibition. The most suitable venue for this proved to be the aula of the János Neumann Informatics Faculty in the university's new, impressive building. The permanent exhibition presents IT evolution in four focus areas: instruments of calculation from compasses to manual computers; data storage devices from punch cards to solid state drives and optical discs; the development of electronics from electron tubes to singleboard computers; and communications (telecommunications merged with computer technology) from mechanical to portable and smart devices.

Although the term magic realism is primarily applied to works by 20th-century Dutch painters, it seems to perfectly fit Jan van der Heyden's (1637-1712) *Room Corner with Rarities*, made in 1712. Looking at the composition's valuable and exotic objects, carefully arranged before the fireplace and in the corner of the room, it is as if we were in a miniature Kunst und Wunderkammer, or cabinet of curiosities. A heavy tome, a Bible in Dutch, is propped against the chair in the foreground, an atlas lies open on the table, a celestial sphere and a globe in a shared frame stand behind it; Chinese silk is spread on the table, a Persian rug on the floor, Japanese weapons are placed on the right side of the background as well as an Augsburg cabinet with a Chinese or Japanese porcelain dish on top of it. The artist of the Budapest collection's *Room Corner with Rarities*, Jan van der Heyden, made himself a name not only as a painter (mainly with his meticulous townscapes) but was also known for his various inventions and innovations. He was the first in the world to find the solution for Amsterdam's public lighting problem: in 1669, no fewer than 1,800 oil street lamps – his own design – made of brass and affixed to wooden stakes were installed across the city. Haarlem, The Hague, Groningen and even Berlin soon followed suit and van der Heyden's innovation was published in 1679 in a book. His most famous invention, however, was a fire engine that was more efficient than its predecessors: it sprayed water drawn from the canals directly at the seat of the fire thanks to a pump, long hose and nozzle, able to aim as high as several storeys. The spectacular presentation of his fire hose took place on Amsterdam's main square in 1672. Being aware of the painter's technical acumen helps us to understand how he managed to depict the minutest details in his townscapes and still-lives with the precision of an engineer. In *Room Corner with Rarities*, a late work of his, it can be clearly discerned that the Bible in the foreground is open at Ecclesiastes and that the painting above the fireplace shows Dido's death. Based on the motifs alluding to oblivion and the futility of all earthly things, the picture could be interpreted as a Vanitas or Memento Mori – a thought that might not have been so removed from an artist feeling his death approaching – but I believe that a more subtle and positive reading is also possible: Jan van der Heyden might have prepared for his death hoping, and even knowing, that he would live on and be remembered by posterity through his works and inventions.

The summary of the 2016 museum data produced a surprising result in Germany: the total number of visitors decreased by 2.2% compared to the previous year; however, this did not apply to natural sciences and technical museums, in which interest has been on the increase. Of the latter, the museums of Stuttgart's large car manufacturers were the most frequented: the Mercedes-Benz and the Porsche museums alone drew in more than 1.2 million people in 2016. Germany is not the only country where representative corporate museums of large car factories are popular. In 2017, for example, the ŠKODA Museum in Mladá Boleslav attracted 254,143 visitors, i.e. 5% more than in the year before. The Volkswagen Museum in Wolfsburg also joined this trend. The company's management have recently renewed their strategy, enabling the increasing number of visitors to exceed 25 thousand. The Volvo Museum in Gothenburg reported a 22-percent increase in 2011, when they had 67 thousand visitors. There has been a gradual increase in visitor numbers in the recently renovated Italian Alfa Romeo Museum, while Ferrari announced not long ago that in 2017, the year of its 70th birthday, the company's two exhibition venues were visited by 12% more people than in 2016. The Lamborghini Museum in Sant'Agata Bolognese achieved a 30% rise in visitor numbers in 2016 compared to previous years and in 2017 they managed to cross the magical threshold of 100 thousand visitors. Most company-run museums use the notions of history and heritage to strengthen their brands. In their exhibitions, they clearly show the time interval that has passed since their foundation, which implicitly conveys the concepts of longevity, reliability, traceability, clarity and transparency. These museums address visitors from a position built on value-creation, tradition, evolution and, not least, prestige. The museum profession's perceptible distance from these institutions is rooted in the latter's potential to manipulate and create myths. Indeed, besides museologists, curators, historians, researchers, designers and exhibition builders, the establishment of corporate museums is also carried out by marketing experts, who are present in every stage of the process exploiting various tools and methods to create an emotional link between the public and the brand. Nevertheless, the exhibitions mounted by corporate museums (with budgets inaccessible to public museums) are less and less self-seeking: the applications and solutions developed here could even be adapted to other areas of museology. Who knows, perhaps visitors spellbound by the dream category products of these museums will gain the experience essential to understanding any other exhibition.

MUSEUM UNDER A BOMBER PLANE

Deutsches Technikmuseum Berlin

Dániel Kovács, art historian, programme director of Collegium Hungaricum Berlin until July 2018

p. 151

Reaching about the middle of the U2 underground line – connecting Alexanderplatz and the Zoologischer Garten, once the respective centres of East and West Berlin – a plane suddenly comes into sight. It is not a mirage: walking a few hundred metres back from Gleisdreieck station, one can see a Douglas C-47 bomber on the fourth floor of a building. The plane was a “sugar bomber” – one of those that were used to supply West Berlin with food during the Soviet blockade of 1948-49, and the building is one of Berlin’s most popular cultural institutions: the Deutsches Technikmuseum. Established in 1982, the Deutsches Technikmuseum is a juvenile, internationally speaking. Still, it is not without precedent: before WW II, almost one hundred similar museum collections existed in Berlin alone. Regrettably, most of these, with their irreplaceable objects, were destroyed in air raids. It was only decades later that West Berlin filled this gaping hole by founding the Museum für Verkehr und Technik, i.e. today’s Deutsches Technikmuseum. Joined to the main wing is the already-mentioned building surmounted by the Douglas C-47, an addition in 2001, as well as two former engine-houses, two complete windmills, an operating brewery, and the Science Center Spectrum, housed in the separate east wing, renovated later. The old cargo warehouses, also forming part of this wing have been only partly renovated but their potential use is considered for the museum’s development project. The associative organisational method used to display the loosely (or not at all) connected areas of the collection is applied to the details too. While at times scientifically questionable, the diversity of genres definitely helps visitors since the objects exhibited in each corner appeal to a different age group and a different interest. The randomness of this labyrinth of an exhibition is partly explained by the limited space, and the heterogeneity of the collection comprising 150 thousand objects and numerous ensembles. The museum actually offers far more than expected in one area: the way it presents the connections between modern day German history and technology. It equally defines itself as a research and archiving venue with a global collecting scope and significance as well as a family-friendly community addressing the local community, while seeing the documentation and preservation of local industrial history as its mission. Although the building is only partly made accessible for those with reduced mobility and most of the captions are in German, the target audience definitely includes foreign visitors. The free to download application in German, English, Polish, French, Turkish and in sign language provides basic information and can be used as an audio guide too; it even has an offline quiz tour. The maps and tour guides in the museum are available in English, Italian, German, Spanish, Polish and Russian. In 2017, the total number of visitors was 633,000.

The five museums of the Science Museum Group in the UK are a key national resource. With an unparalleled collection in the fields of science, technology, engineering, mathematics and medicine, we are uniquely placed to draw people of all ages to engage with science in an inspirational and informal way. Over 600,000 of the Group's nearly 6 million visits each year are part of education groups, so we have an extraordinary capacity to open people's minds to the creativity and wonder of science. *The Science Museum Group Journal* is presented as one of the innovative and dynamic ways that the Group both presents its own research and engages in conversation with international scholars working in all the areas that touch on our collections, interests and practice. The Science Museum Group's collections tell the story of the making of the modern world. We have Stephenson's Rocket, and the first jet engine, the first synthetic dye, the earliest surviving photographic negative and many other 'firsts'. Great obligations follow from holding this extraordinary collection – curating and explaining it, continuing to add to it at a pace which matches the speed of technological and industrial change, and making the collection easy to access online. This last task has been a huge priority for our digital team, and in the last two years we have digitised and published over 250,000 of our objects including those in storage, which the public would otherwise be unable to see. The work is ongoing (we do hold 7.3 million items in total) but you can see the results here <http://collection.sciencemuseum.org.uk/>. The Science Museum Group's bold ambitions are encapsulated in our mission 'Inspiring futures'. Over the next two decades we aim to: sustain the impact and breadth of our science, technology, engineering and mathematics (STEM) offer; develop, grow and increase access to an extraordinary world-class collection; to extend our international reach; transform our estate (including moving thousands of objects to new storage facilities) and become digital world leaders, all while exceeding audience expectations. The *Science Museum Group Journal* (<http://journal.sciencemuseum.org.uk/>) was created in 2014 to both share the research going on within our own Museums and engage with other scholars and museum professionals in creative conversations around the broad interests of Science Museums. Published twice a year, the *Journal* is online, peer-reviewed, and completely open access, that is free to authors and readers. It features full scholarly articles, shorter discussion or opinion pieces, object biographies, reviews and reflections on research. The fully on-line format was designed to feature almost limitless images, as well as audio, film and multi-media. We also run an annual writing competition for early career scholars to encourage new authors.

TA few figures to start with: from September 25th 2015 until May 1st 2018, some 27 months after the official opening of Train World, the national railway museum of Belgium, there were 370,000 visitors, 10,000 square meters surface, 22 pieces of rolling stock, 1,250 smaller objects, 64 projections and more than 20 interactive exhibitions ... Who doesn't know the 4 P of the Marketing Mix of Kotler? For Train World they are rather easy to identify. If we look at the P of Place, we see that Train World is very easy to get to. Train World is situated alongside the oldest railway line on the European continent and one of the oldest in the world. Train World is very close to the city centre of Brussels and of course easy accessible by train, but also by bus, tram, coach or car. The Product, or our second P, is the train and the whole universe linked to it. The essence of Train World is composed from the rich historical collection of the Belgian Railways. And one must admit, it is an amazing collection of world class. Instead of overloading Train World with all the different types and generations of Belgian locomotives, engines, wagons and everything that is needed to run swiftly a railway operation ... we have chosen for a smart selection of this vast collection. We have put everything together from the masterpieces of the Belgian railways collection in order to create and illustrate the railway universe which we call Train World. The third P, of Price, is of course linked to the total investment budget (€ 25,1 million) and the agreement to realise this project and to realise its core values. The visitor pays a reasonable entrance fee to visit the collection of the Belgian Railways; this is € 12 for an adult visitor. For this amount the majority of the visitors are staying between two and half hours up to four hours in the museum. If one looks at the total budget of € 25 million and consider that with € 5,9 million we have created a scenography of world class, we still are very below the international investment standard of € 3,000 per square meter for a new museum scenography. In the case of Train World we take about an average cost of € 737.50 per square meter. The last P, that of Profit, is described in detail in our business plan. Of course Train World also pays attention to People and Planet. In the meanwhile we at Train World aim for more than a commercial approach. This is why we prefer to talk in our global policy about the four E's instead of the four P's. Our marketing, communication and sale strategy is based on Escapism, Esthetics, Education and Excellence. Our scenographer, François Schuiten, could not think of it ten years ago, when the whole Train World project started, but today we only can see the magnificent result. Exactly those four E's we are using and implementing in every action of education, communication, organisation of events, marketing and selling Train World.

The Kiscell Museum of the Budapest History Museum opened its printing history exhibition, the new unit of its permanent exhibition, in the sacristy of the former Trinitarian church on 12 March 2018. The unique collection had already been well known to friends of museums and the profession, since its debut exhibition opened here in 1983, and the next one on the 150th anniversary of the Hungarian Revolution of 1848. The collection of more than one thousand items – whose core entered the museum in 1966 via the Printing Industry Trust – laid the foundation for a new, comprehensive exhibition, envisioned to form a lasting, emblematic part of the Kiscell Museum. In addition to the modern presentation of the material, the primary aim of the exhibition's curator, Loránd Balla, and its production designer, András Szepessy, was to realise a clear layout. Indeed, they managed to find the right balance between the history of industry, art and society: through the history of printing, visitors can become familiar with the technical intelligentsia and the skilled workers of Pest-Buda (later Budapest) of the 19th and 20th centuries: the social strata that played a special role in mediating culture. The dominant elements of the exhibition – not only on account of their size – are 13 printing machines, all technical wonders from prominent workshops of Hungarian cultural history, such as the Landerer and Heckenast, the University, the Légrády Brothers and the Klösz printing houses. The new permanent exhibition created the opportunity to start a full-scale renovation ultimately aimed at restoring all the machines to working order. Seven of them have already been renewed and there are plans to refurbish three more in the next phase. After the renovation project is completed, workshops demonstrating the printing process in practice will be organised. Each machine has a story of its own and is unique by virtue of having formed a benchmark in the development of printing technology and through the role it played in history and cultural history. Other, equally spectacular pieces of the printing history collection are the objects once used in various reproductive processes: wooden blocks, lithographic limestone, brass and steel plates as well as a large number of stereos. A prominent place is attributed in the exhibition to the first artefact of the collection: a copper plate from 1712 depicting the Holy Trinity sculpture in Buda. An indisputable virtue of the show is that it erects a memorial to the printing profession, which played a key role in the economic and cultural life of the Hungarian capital and the whole country. The material artefacts of printing – tools, machinery and prints – serve as important sources in researching cultural history. The exhibition is an ideal venue for museum education workshops, the programmes of which are accessible on the museum's webpage.

A project modestly supported by the National Cultural Fund was launched some years ago aimed at the research and reconstruction of Hungary's county portrait galleries. In the first phase, the portrait series once decorating the general assembly halls of modern-day Hungary's seven counties were identified and a home page presenting the buildings and the paintings was made. The homepage is now closed and the project was stopped due to the lack of funds, even though this material and its research threw new light on a 'rather neglected' area of Hungarian cultural history. "Rather neglected" refers to the fact that studies have actually been written on the theme with the aim of providing a summary and also taking a look at individual items. Once the most important means of power representation, these portrait galleries were integral parts of the public buildings of the counties. They were referred to as symbols of power capturing Hungary's past and the history of the counties. As Benedek Göndöcs, abbey parish priest of Gyula, said on 13 May 1878 at the opening ceremony of the general assembly of the Békés County Archaeological and Cultural History Society, "through the portraits they wished to preserve the memory of prominent figures [...] who belonged not only to us but to the homeland and the nation [...] and leave it to coming generations as a worthy memorial." More and more portraits were painted, even in the interwar years, and some 150 years after their making they became 'redundant'. However, posterity did not wish to remember the history evoked by these works, and their artistic value counted for nothing. These portrait galleries were got rid of in a haste and only in lucky cases were they only removed and not destroyed. Most ended up in countryside museums and from the 1960s were stored in county museum vaults, while some were transferred to country level museums. Some pictures were in such poor condition that they were as good as destroyed, and some were lost, neglected or went missing. In some cases county museums had works transferred to country collections (e.g. Nógrád County) quoting various difficulties (storage, preservation) as a reason, but it also happened on more than one occasion that county portrait galleries transferred beyond Hungary's border were eventually returned to county museums in Hungary. The inclusion of these portraits in county galleries had once been regarded as a public affair: county assemblies voted on the persons whose portraits could be painted and the scale of its cost. The artists were only selected by the county in certain cases, and even then the decision was made by a board. The more than seventy county halls that are still standing preserve a unique building type of Hungary's architectural history. Once the emblems of power, today these sites of our national history are monumental buildings without an exception.

THE BEGINNING OF GRAPHIC ART RESTORATION
IN THE MUSEUM OF FINE ARTS BUDAPEST

László Nagy

p. 205

The restoration of prints and drawings in Hungary began during the Monarchy, in the Museum of Fine Arts and its legal predecessor, the National Picture Gallery; its development was based on German and Austrian examples, mainly from the Albertina in Vienna and the Kupferstich-Kabinett in Berlin. The first Hungarian graphic restorers, or more exactly print-cleaners, were Géza Gusztáv Jellen, coming from a poor background, and his successor, Bálint Wandraskó Vári, a bookbinder by profession. Both of them mastered the art of restoration from German masters, during their study trips in Germany. Wandraskó Vári, whose activity in the workshop of the Museum of Fine Arts spanned the first half of the 20th century, created a school of learning as restoration was not formally taught in Hungary at the time. He passed on his knowledge to the younger generation, which his successor, Tibor Pál, was stopped from doing in the Rákosi era. The Museum of Fine Arts' first print-cleaner, Jellen, started his career as a famulus at the National Picture Gallery. Following the original concept of the gallery's management, Jellen, described as a "reliable and hardworking person with a good reputation and excellent references", was employed in 1885 on condition that he would master plaster-casting, a requirement he most probably fulfilled, although he did not deal in plaster-casts afterwards. The Museum of Fine Arts' print-cleaning workshop, set up in 1906, was located on the mezzanine, above the three rooms of the department of prints and drawings, i.e. the room for the drawing collection (also the department head's office), the research room and the exhibition room (with the collection of prints stored in its cabinets). The activity of the print-cleaning workshop was brought to fruition by Bálint Wandraskó Vári, who became one of the museum's most trusted experts. Besides print-cleaning, he also collected prints and left an indelible mark in the history of the museum through his donation of artworks. Regarding the graphic art restorers of the museum, the tragic events of 20th-century history dealt the biggest blow to Tibor Pál, whose steady climb on the career ladder was abruptly ended by the *malenki robot*, and when he returned from the forced labour camp, the Rákosi regime deprived him of his job. Pál began to work as a temporary trainee under his master Wandraskó Vári. In 1950 he was one of the victims of the regime's evil practice of staged trials against those it deemed enemies of the system. Pál, who had survived the forced labour camps of the Soviet Union, was found guilty on grounds of his critical comments about the Rákosi regime. The ministry of culture suspended him with immediate effect on 21 June 1950, also withdrawing all his earnings. He was allowed to pursue his career again as a restorer from the late-fifties in the Kiscell Museum.

THE JÁNOS THORMA MUSEUM AND THE BAY COLLECTION

The Museum of the Year in 2018

Beatrix Basics

p. 225

Like so many museums in the countryside, the János Thorma Museum in Kiskunhalas was founded on a local initiative, in 1874. Its main task as a public collection is to collect, preserve, study and research the historical and archaeological finds, ethnographic and anthropological artefacts as well as fine and applied arts works of Kiskunhalas and its environs. The museum has always played a prominent role in the cultural life of the town. The exhibition spaces are regularly expanded and the art of János Thorma - used as a 'brand' - (the museum was named after him in 1950, when it became state property) is a central element of the exhibitions. Similarly to most regional museums, the few staff members augment the collections with painstaking work and dedication and maintain the structure of permanent and temporary exhibitions. In 1953, the museum's collections were moved into the eclectic building (constructed in 1887) named after their middle-class owners, the Kolozsváry Kiss family. (István Kolozsváry Kiss was the town's lord mayor from 1918 to 1920.) The building was first extended in 1960, then again in 2011, when the 200-square-metre visual repository wing was added, and most recently in 2017. A leader plays an emphatic role in smaller museums and collections, and it is well demonstrated by the János Thorma Museum, whose agile director, always active in the museum profession and having built excellent relations with private collectors, greatly contributes to his institution's success. This is reflected by the Museum of the Year title, which was awarded to the museum in 1998 and in 2018, as well as by the results, the continuously and spectacularly expanding collection, whose most important and recent element is the acquisition of the Bay collection. The visual storage, built in 2011, was devoted to folk art: 18th-20th century folk furniture was displayed on the first floor and 17th-20th-century folk ceramics are in show cabinets on the ground floor; the building also has rooms suitable for presentations and workshops. The works of János Thorma (1870-1937), a native of Kiskunhalas, were initially exhibited in the grand hall that was used as a picture gallery but are now in the new wing, constructed in 2017. Thorma first sought to revive the traditions of the golden age of Hungarian historical painting in 1848-1867 by applying the principles of naturalism and later he grew into one of the foremost representatives of Hungarian Impressionism as one of the founding members of the Nagybánya artists' colony. The newest wing houses the material bequeathed from the Bay collection and the rearranged Thorma exhibition. The donation of the Bay collection is presenting a cross-section of the art of the Nagybánya colony and its most well-known artists. János Thorma is of course assigned a special place in the material: 19 of his pictures are exhibited in the museum named after him.

In his presentation *Messy History?* held on the exhibition *Like life – Sculpture, Color and the Body* at The Met Breuer in New York, Thomas DeCosta Kaufmann quoted a long list of historical sources and documented facts, based on which it cannot be established with certainty what factors were considered by the Central European aristocratic courts and palaces in the 16th-17th centuries when selecting figurative sculptural works for the art cabinets of Ambras, Dresden and Prague, all regarded back then as artistic, scientific and collectors' wonders. The tastes and market conditions ensuring the availability of artworks at the time are among the possible criteria. The Met Breuer's *Like life – Sculpture, Color and the Body* provides a cross-section of the figural sculpture of 700 years through 127 works displayed in seven thematic chapters which, similarly to the Renaissance aristocratic collections, does not follow a tradition, convention or chronology. Western art is the main focus of what appears to be a subjective selection of works, and although in places the arrangement might come across as anachronistic, a clear balance is created between eras, styles and genres. The basic tenet of the exhibition concept is that since the Renaissance coloured, polychrome (religious and secular) sculptures have been a subject of debate that divided theoreticians, even though every period has outstanding painted figurative sculptures that defy the prevailing aesthetic and cultural expectations. 'Excessively' life-like depictions are far from the ideal of classical art but, in the same way, works made of perishable materials were probably associated far less with metaphysical connotations than with primal, instinctive emotions and content even in their day. As the subtitle shows, walking through the spacious halls, visitors are guided through the debates that existed between the constantly changing depictions, colours, and modelling of material and the reception of the works by the audiences of the time. Although it was difficult to demonstrate temporal changes in the body-image receptions through analogous sculptures displayed physically far apart, the narrative or personal story of the works created a conceptual field strong enough to dissolve traditional theoretical dialogues. Marcel Breuer's famous building in New York, a monumental sculpture of a kind, has hosted the modern and contemporary collection of The Metropolitan Museum since 2016 under the name The Met Breuer. It had previously been the venue for the Whitney Museum, which then moved to West Manhattan, to Renzo Piano's building. Breuer's building on Madison Avenue was renovated for the 2016 opening in the spirit of the Bauhaus, with respect to the architect's unique style, spaces and taste, and was made suitable for occasional thematic exhibitions showing contemporary positions and new aspects, and at times raising questions of institutional criticism.

“TECHNICAL MUSEOLOGY IS THE STEPCHILD OF THE PROFESSION”

*In conversation with Erzsébet Szentpéteri Kóczyánné, the former director
of the Hungarian Museum of Science, Technology and Transport*

Emőke Gréczi

p. 249

TErzsébet Szentpéteri Kóczyánné graduated in ethnography and history. She was a co-founder of the Hungarian Museum of Tourism in 1966. She researched unpowered means of transport in the Transport Museum from 1969; she first became the head of its Department of Registration, its museology department and then its deputy director-general. She led the cultural ministry's department of public collections from 1998 to 2004, and she was the director-general of the Hungarian Museum of Science and Technology (OMM) from 2004. She directed the Hungarian Museum of Science, Technology and Transport until 2011 and was the president of ICOM's Hungarian National Committee for two cycles. She made it to the highest position of Hungarian technical museology as an ethnographer and except for six years at the cultural ministry she spent virtually her entire working life in museums of technology. We asked her about her career path, the aviation history exhibition once housed in Petőfi Hall, the aborted plan to move the OMM to the site of the gas works, the problems of integration with the Transport Museum, the impact of science centres and the benefits and threats of usability. The first branch of the Transport Museum was the Coach Museum in Paráds. Aviation was granted a permanent exhibition in Petőfi Hall and a new wing – with its design starting in the 70s – and was added to the main building. The warehouse complex built on Tatai Road meant a giant leap in those days. The Kossuth Museum Ship was launched around the same time, and the Underground Rail Museum opened on Deák Square. At the time of its integration, the OMM already had fifteen branches. The first opportunity for its expansion was the opening of the first warehouse complex on Kaposvár Street in 1973, which was followed by the second one ten years later. A tragic blow was dealt to the OMM during WW II, after which its collection virtually had to be rebuilt from scratch, which seemed to be a daunting task. The only branch institutions the district had development plans for back then was the Museum of Electrical Technology; only some of these were realised (e.g. the building was renovated) but its location in the entertainment district was not ideal. The Foundry Museum is a true gem, one of the most beautiful technical monuments of Budapest but its maintenance is not easy. The Hungarian Chemistry Museum in Várpalota poses the greatest challenge: the municipality has long been trying to part with it but has not yet found a suitable venue despite arduous negotiations. Renewal programmes were first introduced in museums devoted to our industrial heritage: brown belts were utilised, old objects were made operable, the seeds of interactivity – touch screen applications – appeared here first. Science centres are specifically built on interactivity but do not display artefacts: initially, some industrial and technological museums ventured in this direction.

PARTING WITH THE ILLUSION OF HAVING A MONOPOLY ON KNOWLEDGE

*In conversation with László Köcze, the head of the archives**of the Hungarian Museum of Science, Technology and Transport*

Ágnes Karácsony

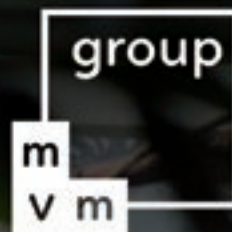
p. 259

László Köcze is the head of the Digitisation and Documentation Department of the Hungarian Museum of Science, Technology and Transport (MMKM). He graduated in history and Central European studies from Szeged University. He was an assistant archivist and then an archivist in the Historical Archives of the Hungarian State Security. He was a staff member of the Budapest City Archives from 2008, and its department head from 2013. He joined the MMKM in summer 2016. His area of interest extends to the relationship between corporate past and memory, as well as to questions of archival science. One of the aims of developing the MMKM archives is to explore the archival collections relevant to the history of transport and technology, and to integrate them into a single virtual database. The most practical solution would be to unite the independent and separately handled documentations of the former Transport Museum and the Museum of Technology. The archives of the merged institution has almost 3,000 running metres of material that was accumulated during the last 50 years, mainly comprising the document of the Transport Museum and including manuscripts of transportation engineers Kálmán Kandó and Boldizsár Vásárhelyi as well as aviatic experts Oszkár Asbóth and Lajos Martin Lajos; documents from the planning office of civil engineer Szilárd Zielinski; the documentary collection of naval captain and writer János Venczel; and the personal documents of engineer Ottó Hieronymi (he designed the first horse-drawn railway between Pozsony and Nagyszombat) but the photographic albums made of 19th-century railway lines and bridge building projects also form an important part of the collection. Although they are a special document type, the hundreds of boxes of ship's logbooks, locomotive books and registration forms are invaluable for researchers of the artefacts of the history of transport. An outstanding acquisition of recent years is notable bridge-builder and expert Ernő Tóth's documentary collection of the history of bridges, which entered the museum by courtesy of the Association for Bridge Builders. There is also the documentary collection of the post-war technical drawings repository of the Óbuda Shipyard, and the hundreds of thousands of technical drawings of MÁV and MÁVAG. And preserved in the collection of the history of technology are the legacies of technical experts. Written documentation is less in focus in a museum than collections of artefacts and often used as supplements since the main 'product' of a museum is an exhibition after all. Before now, the MMKM archives had no system of what they should collect and how they should do it, whereas the now 100-year-old Transport Museum had been collecting documents since its foundation.

A NAP

MINDENKINEK
MÁST JELENT.

NEKÜNK AZ ENERGIÁT.

Közös energiánk,
közös sikerünk.

Az MVM Csoport 2018-ban 110 naperőművet épít Magyarországon. Ezek a naperőművek 50 ezer háztartás villamosenergia-szükségletét biztosítják természetes, megújuló energiából. Ennek köszönhetően Magyarország szén-dioxid-kibocsátása közel százezer tonnával csökken évente.

#1151

A 100

LEGÉRDEKESEBB
MAGYAR
INNOVÁCIÓ

2018

ENERGIAFIGYELŐ
INNOVÁCIÓK 2018-2019

energiaoldal.hu

T Kutatás, innováció – ezek a hívószavak manapság mindenütt jelen vannak, legyen szó akár gazdaságról, akár tudományról, akár a mindennapi élet szinte bármely területéről. A Magyar Fejlesztési Bank – hitelprogramjain keresztül is – kiemelt figyelmet fordít az újszerű megoldásokra, az innovatív ötletek támogatására, a tudományban elért eredmények és kutatások előtérbe helyezésére.

I A kiemelkedő ötleteket szedi csokorba az MFB által is támogatott *A 100 legérdekesebb magyar innováció* című kiadvány, amely teljesen egyedülálló Magyarországon. Az igényes prospektus-kötet olyan különleges hazai innovációk számára biztosít bemutatkozási lehetőséget, amelyek nagy figyelemre tarthatnak számot, jelentős nemzetgazdasági előnyökkel bírnak, és akár nemzetközi karriert is befuthatnak.

I A kiadvány egyik célja, hogy segítse az innovációban érintett személyek és szervezetek egymásra találását. Nem csupán kimondani szükséges, hogy a magyar gazdaság váljon egyre inkább innovációvezéreltté, fontos bemutatni is az új ötletek gazdáit, hogy a hazai közvélemény – és később akár a nemzetközi is – tudomást szerezhessen róluk. A több mint 200 oldalas, színes kiadvány a nyilvánosság által igyekszik hozzájárulni, hogy a jó ötletek meg is valósuljanak.

I A *100 legérdekesebb magyar innováció* hiánypótló kiadvány, amely évről évre be kívánja mutatni azokat a fejlesztéseket és találmányokat, amelyek jelentős nemzetgazdasági hatással bírnak, és a világ élvonalába tartoznak. Inspirációt, ötleteket is kínál, hiszen lesznek, akik ezen a platformon tájékozódva jutnak el egy újabb kutatásig, egy következő újszerű megoldás létrehozásához.

I A különböző múzeumokban járva, akár Magyarországon, akár világszerte, olyan alkotásokat, gépeket, elgondolásokat csodálhatunk, amelyek az előző korokban születtek, és saját idejünkben vagy esetleg csak jóval később, de innovációnak számítottak. A *100 legérdekesebb magyar innováció* célja is hasonló: összegyűjteni és mindenki elé tárni a nagyszerű és újszerű magyar ötleteket, ígéretes technológiákat, egyfajta virtuális kiállítótérbe rendezve azokat.

múzeumcafé 66

2018/3. július-augusztus

www.muzeumcafe.reblog.hu
www.facebook.com/muzeumcafe
www.muzeumcafe.hu

Szerkesztőbizottság: Baán László, E. Csorba
Csilla, György Péter, Martos Gábor,
Rockenbauer Zoltán, Török László
Főszerkesztő: Gréczi Emőke
Szerkesztő: Basics Beatrix, Berényi Marianna,
Karácsony Ágnes, Magyar Katalin
Lapterv, tipográfia: Pintér József
Fotó: Szesztay Csanád, Szilágyi Lenke
Korrektor: Szendrői Árpád
Angol fordítás: Sarkady-Hart Krisztina,
Adrian Hart
E számunk szerzői: Basics Beatrix, Berényi
Marianna, Csala Ildikó, Gréczi Emőke, Pieter
Jonckers, Karácsony Ágnes, Kovács Dániel,
Kutor László, Magyar Katalin, Nagy László,
Németh István, Regős Csilla, Kate Steiner,
Dragan Traian, Vitézy Dávid, Zászkaliczky
Anna Eszter, Zsigmond Gábor

Szerkesztőség: 1068 Budapest, Szondi utca 77.
E-mail: muzeumcafe@szepmuveszeti.hu
Kiadó: Kultúra 2008 Nonprofit Kft.,
1146 Budapest, Dózsa György út 41.

Lapigazgató: Lévy Zoltán
Lapmenedzser: Bacsa Tibor
bacsatibor.hatvan@gmail.com
Szerkesztőségi koordinátor: Sarkantyú Anna

Nyomdai munkák: EPC Nyomda, Budaörs
Felelős vezető: Mészáros László
ISSN szám: HU ISSN 1789-3291
Lapnyilvántartási engedély száma:
163/0588-1/2007

Terjesztés: A Lapker Zrt. országos hálózatán
keresztül a Relay és az Inmedio kiemelt
üzleteiben
További árusítók: Szépművészeti Múzeum
– Magyar Nemzeti Galéria, Magyar Nemzeti
Múzeum, Ludwig Múzeum – Kortárs Művészeti
Múzeum, Néprajzi Múzeum, Magyar
Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum,
Múcsarnok, Magyar Fotográfusok Háza/Mai
Manó Ház, Fővárosi Állat- és Növénykert,
Ferenczy Múzeumi Centrum (Szentendre),
Művészetek Palotája, Kieselbach Galéria,
Kogart, Írók Boltja, Rózsavölgyi Zeneműbolt,
Kódex Könyváruház, Fuga Budapesti
Építészeti Központ

Kedvezményes előfizetési díj
2018. évre lapszámonként 990 Ft,
az elofizetes@muzeumcafe.hu
e-mail címen.
Lapunk a terjesztési hálózaton belül
1390 Ft áron vásárolható meg.

Tilos a kiadvány bármely fotójának, írott
anyagának vagy azok részletének a kiadó
írásbeli engedélye nélküli újraközlése.